

YIL 34 SAYI 123 2024/3

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin üç ayda bir yayınlanan Ulusal Hakemli Dergisidir. Yerel Süreli Yayın

Web sayfası üzerinde açık kaynaktır:
www.egemimarlik.org

Yayınlayan

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;
Yayın Komitesi

Sahibi Uğur Yıldırım

Yayın Sekreteri Ilgın Külekçi

Grafik Tasarım Güler Özsakarya Ertan

Konsept Tasarım Emre Çikinoğlu

Yayın Komitesi

Lale Başarır, Doç. Dr.

Ülkü İnceköse, Doç. Dr.

Çağlayan Deniz Kaplan, Dr.

Seçkin Kutucu, Dr. Öğr. Gör.

Deniz Özkut, Prof. Dr.

Ebru Yılmaz, Doç. Dr.

(Soyadına göre alfabetik)

Ege Mimarlık Bilimsel Danışma Kurulu

Ayşe Güliz Bilgin Altınöz, Prof. Dr.

Neslihan Dostoğlu, Prof. Dr.

Gül Kaçmaz Erk, Doç. Dr.

Emine Özen Eyüce, Prof. Dr.

Hikmet Sivri Gökmen, Doç. Dr.

Deniz Güner, Prof. Dr.

Berlin Gür, Prof. Dr.

Emel Kayın, Prof. Dr.

İpek Özbek, Prof. Dr.

Güven Arif Sargın, Prof. Dr.

İkbal Sevil Sarıyıldız, Prof. Dr.

Uğur Tanyeli, Prof. Dr.

Koray Velibeyoğlu, Prof. Dr.

(Soyadına göre alfabetik)

Tarandığı Veritabanları

DAAI - Design and Applied Arts Index
DergiPark

Yayın Yeri

Mimarlar Odası İzmir Şubesi - İzmir Mimarlık Merkezi

1474 Sokak No: 9 Alsancak İzmir

Tel: (232) 463 66 25 (pbx)

Faks: (232) 463 52 12

egemim@izmimod.org.tr

www.izmimod.org.tr/ egemim@izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği: (0236) 414 86 50

Aydın Temsilciliği: (0256) 213 45 33

Bergama Temsilciliği

Didim Temsilciliği: (0256) 811 06 77

Kuşadası Temsilciliği: (0256) 612 00 91

Manisa Temsilciliği: (0236) 232 68 07

Nazilli Temsilciliği: (0256) 312 84 83

Ödemiş Temsilciliği: (0232) 545 73 73

Salihli Temsilciliği: (0236) 715 08 23

Turgutlu Temsilciliği: (0236) 312 04 21

Uşak Temsilciliği: (0276) 212 29 57

Baskı

Metro Matbaacılık Ltd. Şti.

Yahya Kemal Beyatlı Cd. No:94

Begos 3. Bölge 35400 Buca / İZMİR

T. +90 232 290 33 11

Sertifika No: 40921

Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyeleri için ücretsizdir.

Fiyat 150 TL Yıllık Abonelik 600 TL

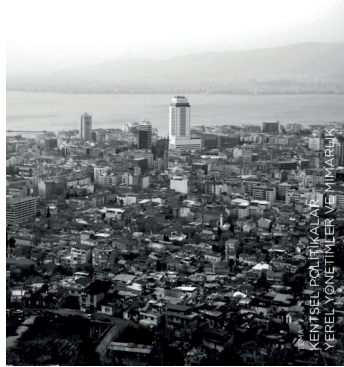
• Ege Mimarlık makale seçimleri hakemler tarafından yapılmaktadır. Sadece hakemli değerlendirme sürecinden geçen yazılar "makale" kategorisinde yer almaktadır.

MİMARLAR ODASI
İZMİR ŞUBESİ

EGE
MİMARLIK

MAYIS 2024
2024/3 123

KAPAK **Kentsel Politikalar, Yerel Yönetimler ve Mimarlık**
FOTOĞRAF **Fatih Doğrul**

BAŞYAZI ...2**İNGİLİZCE ÖZET ...3****HABERLER ...4****YAPI TANITIM**

Tolga Kezer

MONO ...6**TEMA****KENTSEL POLİTİKALAR, YEREL YÖNETİMLER VE MİMARLIK ...12****BÖLÜNMÜŞ EKİRAN**

Murat Cemal Yalçıntan (Moderatör), Ebru

Firidin Özgür, Eray Çaylı, Eser Yağcı,

Özgür Sayın

Kentsel Siyaset, Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar ...14**İNCELEME**

B. Fügen Selvitopu

Kentlerin Biçimlenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü ...24**İNCELEME**

Engin Bozkurt

Yerel Yönetimlerin Ekonomi Politikası ve Siyasal Mücadelelerde Ölçek Sorunsalı ...28**İNCELEME**

Esin Özdemir

Kentsel Demokrasi Perspektifinde Mesleki Bilgi ve Eylemin Rolü Üzerine Düşünceler ...32**İNCELEME**

S. Güven Bilsel

İzmir Metropolitan Alan Nazım Planının Öyküsü: Ön Proje (Ekim 1968 - Ağustos 1969) ...36**MAKALE (Araştırma Makalesi)**

Seda Kaplan Çiçin, Ufuk Doğrusöz,
F. Emel Ardaman

Türkiye'de Konut Politikalarının Kent Dokusuna Yansımaları: İzmir'de Emlak (Kredi) Bankası Projeleri...44**MAKALE (Araştırma Makalesi)**

Tansu Göçmen, Yeliz Kurpınar,
Şeniz Çıkış

Yeni Kırsallık Paradigması ve Bir Mekânsal Planlama Aracı Olarak Kırsal Tasarım Rehberleri ...58**MAKALE (Araştırma Makalesi)**

Zeynep Melike Atay Kızıldaş, Ayşe
Şentürer

Makro Politikardan Mikro Pratiklere: Kumköy Sahil Çardakları ...70**MAKALE (Araştırma Makalesi)**

Merve Umay Keçeci Toru, Esra Özkan
Yazgan

Yerel Yönetimler ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bibliyometrik Bir Analiz ...80**EGE MİMARLIK BİLGİLENDİRME**

EGE MİMARLIK Yayın Çizgisi

EGE MİMARLIK Gönderim Koşulları ...88

“Mimarlık nedir?” sorusunu gerek eğitim hayatımızda gerekse meslek pratiğimiz içerisinde defalarca duymuş ve birbirinden farklı yüzlerce cevap işitmişizdir. Bu tanımların neredeyse tamamında mimarlık mekânla ilişkilendirilir. İngilizcede “space”, Fransızcada “espace” olarak tanımlanan mekân kavramını, Alman filozof Heidegger “raum” olarak ele alır ve “ikamet etmek için boşaltılmış yer” olarak tanımlar. Yaptığı tanımla Heidegger, mekânı insan hayatı ile ilişkilendirir. Henri Lefebvre ise ikamet etme eylemi üzerinden mekânın sosyal hayatla ilişkisine vurgu yapar. İnsanların sosyal hayat ile ilişkisi, mekânın iktidar kapsamına girmesine ve politika konusu olmasına sebep olmaktadır. Mekân üretimini şekillendiren mimarlık, bu ilişki ağı nedeniyle, tarihin hemen hemen her döneminde iktidarların ve karar vericilerin yakın ilgisine sahip olmuştur.

Bununla birlikte pratiğinin odağında mekân olan mimarlığın, yaşadığımız yapı çevrenin şekillenmesindeki rolü nedeniyle üstlenmesi gereken ağır bir kamusal sorumluluğu vardır. Fransız yazar Victor Hugo, eksik bir ele alışla “Bir ev sahibine aittir, ancak cephesi herkesi ilgilendirir” diyerek bu kamusal sorumluluğu hatırlatır. Buradaki eksik ele alış, sadece cephesi ile değil, içinde bulunduğu bağlamla kurduğu her tür ilişki ve var olma biçimi ile de yapılan her mimarlık üretiminin “herkes” ile ilişkili olduğu gerçeğidir.

Mekânın sosyal iletişim ve ilişkiler üzerindeki etkisi, mekân üretiminin kamusal sorumlulukları, mimarlığın kentsel politikaların belirlenmesi ve yürütülmesi sürecinde göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ülke gündeminin yerel seçimleri ve yerel yönetim uygulamalarını takip ettiği bu günlerde Ege Mimarlık Yayın Kurulu, gündemine “Kentsel Politikalar / Yerel Yönetimler ve Mimarlık” temasını alarak konuyu akademik bağlamda tartışmaya açıyor. Bu tartışmanın yaşadığımız kentlerin şekillenmesinde irade sahibi olan tüm sorumlulara katkı sağlamasını umuyoruz.

Öncelikle temayı belirleyerek kentlerimizin geleceği için önemli bir konuyu gündeme taşıma kararı alan Ege Mimarlık Yayın Kurulu ve yayın ekibine; ardından yazıları, görüşleri ve çalışmalarını katkı koyan tüm yazarlarımıza teşekkür ediyor, keyifli okumalar diliyoruz.

YÖNETİM KURULU

ŞUBE'DEN

EGE MİMARLIK'TAN

Mart ayının sonunda gerçekleşen yerel seçimlerin ardından Ege Mimarlık dergisi Temmuz sayısında “Kentsel Politikalar, Yerel Yönetimler ve Mimarlık” ilişkisini odağına alıyor. Gitgide daha büyük nüfusların bir arada yaşadığı bir dünyada kentlerin nasıl yönetildiği, yönetenlerin uygulama süreçleri ve toplumsal sorunlara yaklaşımı kentlerin geleceğini belirleyecek. Bu bağlamda bu sayımızda, değişen yerel yönetimler ile yeniden gündeme gelen kentleri ve kentsel politikaların mekân üretimindeki rolünü tartışmaya açıyoruz. Temayı Bölünmüş Ekran bölümünde Murat Cemal Yalçıntan moderatörlüğünde Ebru Firidin Özgür, Eray Çaylı, Eser Yağcı ve Özgür Sayın geçmişten günümüze sosyal bilim teorileri, gezegensel meseleler, kamusal mimar/tasarımcı/plancı gibi aktörler üzerinden etraflıca irdeliyor. İnceleme bölümünde görüşlerine başvurduğumuz B. Fügen Selvitopu İzmir Büyükşehir Belediyesindeki kendi deneyimlerinden örneklerle “Kentlerin Biçimlenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü”nü; Engin Bozkurt “Yerel Yönetimlerin Ekonomi Politikası ve Siyasal Mücadelelerde Ölçek Sorunsalı Konusunu”; Esin Özdemir “Kentsel Demokrasi Perspektifinde Mesleki Bilgi ve Eylemin Rolü Üzerine Düşünceler”ini; S. Güven Bilsel ise Ekim 1968-Ağustos 1969 arasında “İzmir Metropolitan Alan Nazım Planının Öyküsü”nü paylaşıyor.

Dergimizin araştırma makalelerine ayrılan diğer yarısında da İzmir şehir merkezinden, kırsalından, Antalya'dan farklı ölçeklerde örneklerle ve sürdürülebilir kalkınma konusunda çalışmalara yer veriyoruz. Seda Kaplan Çiçin, Ufuk Doğrusöz ve F. Emel Ardaman Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren konut politikalarının kent dokusuna yansımalarını İzmir'de Alsancak, Denizbostanlı ve Mavişehir'de Emlak (Kredi) Bankası projeleri üzerinden aktarıyor. Tansu Göçmen, Yeliz Kurpınar ve Şeniz Çıkış kırsal alanlardaki mekânsal gelişimin yönlendirilmesi için önerdikleri “kırsal tasarım rehberleri”ni potansiyelleri ve dünyadan örnekleriyle tanıtıyor. Z. Melike Atay Kızıldaş ve Ayşe Şentürer Antalya'nın Kumköy Mahallesi'nde yaşayanların yaz ayları için inşa ettikleri sahil çardakları/deniz obaları ile mesken tutma çabalarını geçmişten günümüze “makro politikalarından mikro pratiklere” anlatıyor. Merve Umay Keçeci Toru ve Esra Özkan Yazgan ise sürdürülebilir kalkınmayı bir kentsel politika aracı olarak kullanabilmek üzere konuya ilişkin bilimsel yayınları “bibliyometrik yöntem ile analiz” ediyor.

Yapı Tanıtım bölümünde ise Kezer Mimarlık'ın Gazemir (İzmir)'de Sarnıç sanayi bölgesinde inşa ettiği MONO adlı endüstriyel işlevli yapısını inceleyebilirsiniz.

İyi okumalar dileriz!

YAYIN KOMİTESİ

PROJECT**MONO, Gaziemir, Izmir***KEZER Architecture***URBAN POLICIES, LOCAL GOVERNMENTS AND ARCHITECTURE****DIVIDED SCREEN****Urban Politics, Local Governments, and Urban Policies***1 (Moderator) Murat Cemal Yalçın, Prof. Dr., Mimar Sinan University of Fine Arts, Department of Urban and Regional Planning**2 Ebru Firidin Özgür, Prof. Dr., Mimar Sinan University of Fine Arts, Department of Urban and Regional Planning**3 Eray Çaylı, Prof. Dr., Hamburg University, Institute of Geography**4 Eser Yağcı, Assoc. Prof. Dr., Mimar Sinan University of Fine Arts, Department of Architecture**5 Özgür Sayın, Res. Asst. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Osmaneli Vocational School***ANALYSIS****The Role of Local Governments in Shaping Cities***B. Fügen Selvitopu, Architect***ANALYSIS****The Political Economy of Local Governments and the Problematic of Scale in Political Struggles***Engin Bozkurt, PhD, Urban Planner***ANALYSIS****Reflections on the Role of Professional Knowledge and Action from an Urban Democracy Perspective***Esin Özdemir, Assoc. Prof. Dr., Izmir Institute of Technology, Department of City and Regional Planning***ANALYSIS****The Story of the Izmir Metropolitan Area Master Plan: Preliminary Project (October 1968 – August 1969)***S. Güven Bilsel, Prof. Dr., Architect***ARTICLE (Research Article)****The Reflections of Turkey's Housing Policies on Housing Production, Emlak Bank Projects in Izmir***Seda Kaplan Çiçin, Res. Asst. Dr., Kocaeli University, Department of Architecture**Ufuk Doğrusöz, Prof. Dr., Mimar Sinan University of Fine Arts, Department of Architecture**F. Emel Ardaman, Prof. Dr., Mimar Sinan University of Fine Arts, Department of Architecture*

This article will discuss the mutual relationship between the housing policies and the Emlak Bank, which was established as a housing actor during the Early Republican period and continued its activities until 2001. Within this scope, the historical range of the

article is limited to the years 1946-2001, during which the Emlak Bank actively played a role in housing production. Among the bank's projects, the article will focus on the housing projects designed and produced in various scales in Izmir following the thresholds of 1946, 1960, and 1980. By revealing the differences at these threshold points through the Izmir examples, the aim is to demonstrate the impact of changes in housing policies on the housing production in Izmir.

KEYWORDS Housing Architecture, Housing Production, Urban Housing, Emlak Bank, Izmir.

ARTICLE (Research Article)**New Ruralism Paradigm and Rural Design Guides as a Spatial Planning Tool***Tansu Göçmen, Res. Asst., Izmir Institute of Technology, Department of Architecture**Yeliz Kurpınar, Res. Asst., Izmir Institute of Technology, Department of Architecture**Şeniz Çıkış, Prof. Dr., Izmir Institute of Technology, Department of Architecture*

The regulation of new spatial demands emerging within the scope of new ruralism and the direction of spatial development in rural areas are becoming increasingly critical. In this research, the importance of new planning strategies and rural design guide within the rural planning system within the scope of the new rurality paradigm for the spatial sustainability of rural areas are conveyed. At the end of the study, a rural design guide approach for the village is presented after the spatial analysis and discussion section for Eski Orhanlı village, which is under the pressure of construction. It is important for local governments to understand the importance of rural design guides and to lead the studies towards implementation.

KEYWORDS Rural planning, rural design guide, new ruralism, rural development

ARTICLE (Research Article)**From Micro Practices to Macro Processes: "Kumköy Sea Chardaks"***Zeynep Melike Atay, PhD Candidate, Istanbul Technical University, Architectural Design Program**Ayşe Şentürer, Prof. Dr., Istanbul Technical University, Department of Architecture*

This research centers on the Kumköy Sea Chardaks, which are public structures occupying space on the coast and their creators. Despite being temporary, the threat of their

removal arises from the influence of neoliberal capitalism on everyday life. The study aims to connect the micro-level settlement strategies of the local population with the macro-level policies established by power structures in the Kumköy neighborhood and coast. By employing Cresswell's triad of location, locale, and sense of place, it seeks to elevate everyday knowledge to the realm of academic understanding while addressing the concept of space.

KEYWORDS Sea chardaks, sea obas, locale, appropriation space, dwelling.

ARTICLE (Research Article)**Local Governments and Sustainable Development: A Bibliometric Analysis***Merve Umay Keçeci Toru, Res. Asst., Gazi University, Department of Architecture**Esra Özkan Yazgan, Assoc. Prof. Dr., Gazi University, Department of Architecture*

Sustainability, which emerged as a result of environmental concerns, is now addressed in many ways and discussed under the title of sustainable development. The study examines the potential of local governments to utilise sustainable development as an urban policy tool and analyses the scientific publications on the subject with bibliometric method. The study identifies developments and research trends in the field by analyzing 839 academic publications published between 1991 and 2024 in the Web of Science database. Consequently, despite the comprehensive framework offered by the Sustainable Development Goals (SDGs), it is evident that studies addressing the issue in local government are largely limited to the environmental scale.

KEYWORDS Sustainable development, local governments, sustainability, bibliometric analysis, urban policy.

Önce Özelleştirme, Sonra Aykırı Ruhsat! Sırada Ne Var ? (!)

Mülkiyeti Hazine adına kayıtlı İzmir İli, Buca İlçesi, Tınaztepe Mahallesi 624 ada 8 numaralı parselde kayıtlı taşınmaz; T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 16.05.2022 tarihinde gerçekleştirilen ihale ile 4046 sayılı Kanun hükümleri kapsamında "satış" yöntemiyle özelleştirilmiştir.

Söz konusu taşınmazın satışı sonrası; çeşitli medya organlarında haber ve reklamlara konu olan, gayrimenkul alım-satım sitelerinde ilanları bulunan "Altun Yaşam Projesi" hakkında, üyelerimiz ve vatandaşlar tarafından çeşitli başvurular yapılmıştır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 10.01.2019 tarih ve 595 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile onaylanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği üzerinden yapılan incelemeler neticesinde; "Altun Yaşam Projesi"nin bulunduğu taşınmazın "Ticaret Alanı (Emsal: 2.40, Yençok: 6 Kat)" kullanımında kaldığı tespit edilmiş ve söz konusu taşınmaza ilişkin verilmiş herhangi bir ruhsat olup olmadığı, ruhsat olması durumunda, ruhsatın 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklere, mevcut plan kararlarına ve plan kararlarıyla belirlenmiş yapılaşma koşullarına uygun olup olmadığı hususunda Buca Belediye Başkanlığından ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığından bilgi ve belge talebinde bulunulmuştur.

Buca Belediye Başkanlığı tarafından iletilen cevap yazısında;

İzmir İli, Buca İlçesi, Adatepe Mahallesi 624 ada 10 numaralı parselde kayıtlı taşınmaza ilişkin düzenlenen yapı ruhsatının; "Buca 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları Plan Notlarında yer alan konut ve ticaret seçeneği konut alanlarında; ada ölçeğinde müracaat edilmesi halinde ada üzerindeki yapılaşma koşullarına göre ilgili Müdürlüğünce yürürlükteki Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğine göre hesaplanan inşaat alanını (Emsal) geçmemek koşulu ile TAKS: 0.40 Yençok: 15 kat olacak şekilde inşaat izni verilebilir. Ayrıca, A-4,5/3 (Aynk Nizam, dört kat, ön bahçe mesafesi 5.00 m., yan bahçe mesafesi 3.00 m) yapılaşma nizamı verilmiş konut ve ticaret seçeneği konut alanlarında imar adasının tümünde imar planında belirtilen yapılaşma koşullarına göre oluşturulan imar parsellerinde parsel cephesi 22.00 m. parsel büyüklüğü 600m² den az olmamak ve hiçbir durumda TAKS: 0.40'ı geçmemek ve ilgili Müdürlüğünce yürürlükteki Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğine göre hesaplanan inşaat alanını (Emsal) geçmemek şartı ile Yençok: 15 kat olacak şekilde inşaat izni verilebilir. Bu alanlarda ada ölçeğinde müracaat edilmesi halinde TAKS: 0.40'ı geçemez" hükmü uyarınca düzenlendiği,

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından iletilen dağıtım cevap yazısında ise; "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 10.01.2019 tarih ve 595 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile onaylanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planında "Ticaret Alanı" kullanım kararında kalan İzmir İli, Buca İlçesi, Adatepe Mahallesi 624 ada 10 numaralı parselde kayıtlı taşınmaza, Buca İlçesi ile ilgili plan notlarında 15 kat yapılaşmasına izin veren herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen 15 kat yapılaşma izni verilmesinin gerekçesinin anlaşılamadığı bu nedenle Buca Belediye Başkanlığı tarafından verilen yapı ruhsatının yürürlükteki plan hükümlerine uygunluğunun sağlanması" gerektiği bildirilmiştir.

Buca 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları Plan Notlarında; "KONUT VE TİCARET SEÇENEKLİ KONUT ALANLARI" için ada ölçeğinde müracaat edilmesi ve toplam inşaat alanının (emsal) geçilmemesi koşulu ile "Yençok: 15 Kat" olacak şekilde inşaat izni tanımlanmış olmasına rağmen; yürürlükteki imar planında "TİCARET ALANI" kullanımında kalan "Altun Yaşam Projesi"nin bulunduğu taşınmaza da 15 kat yapılaşma izni verilmiştir! Oysa hem 10.01.2019 tarih ve 595 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile onaylanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği Plan Notlarında hem de Buca 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planları Plan Notlarında "Ticaret Alanı" olarak belirlenen alanların 15 kat yapılaşmasına izin veren herhangi bir hüküm bulunmamaktadır!

Sonuç olarak; İzmir İli, Buca İlçesi, Adatepe Mahallesi 624 ada 10 numaralı parselde kayıtlı taşınmaz üzerinde "Yençok: 15 Kat" olacak şekilde inşaat izni oluşmasını sağlayan yapı ruhsatı, yasal dayanaktan yoksun bir şekilde düzenlenmiş olup açıkça yürürlükteki plan notlarına, mevzuata ve usule aykırılık taşımaktadır. Bu kapsamda; devam eden inşaat faaliyetleri derhal durdurulmalı ve söz konusu yasal dayanaktan yoksun ruhsat ileride telafisi mümkün olmayan ve hukuken geri dönülmesi imkânsız sonuçlara sebebiyet vereceğinden ivedilikle iptal edilmelidir.

İdarelerin hukuka aykırılığını tespit etmiş oldukları işlemler için geri alma veya kaldırma yolunu işletmelerinin hukuken mümkün olduğunu hatırlatır ve ruhsatın iptal edilmemesi durumunda TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi olarak konu ile ilgili hukuki yollara başvurulacağını bildiririz. Saygılarımızla.

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi
TMMOB Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi
5 TEMMUZ 2024

Alien Intelligence: An Introduction To Ai For Architects

Bugünlerde herkes yapay zekâ hakkında konuşuyor. Peki, ama yapay zekâ tam olarak nedir? Nasıl evrimleşti? Ve geleceği etkilemek için ne gibi bir potansiyele sahip? Bu konuşma sizi, insanlığın tartışmasız en önemli icadı olan yapay zekânın olağanüstü -ama çoğu zaman biraz da ürkütücü- potansiyelini inceleyen bir roller coaster yolculuğuna çıkarıyor. Konuşma, insan zekâsını çok aşacak ve mimarlık disiplini tamamen dönüştürecek radikal olarak farklı bir zekâ biçimiyle -bir "uzaylı zekâ"- yüzleşmek üzere olduğumuz sonucuna varıyor.

7 Haziran 2024 Cuma günü, Prof. Neil Leach İzmir Mimarlık Merkezinde "Alien Intelligence: An Introduction to AI for Architects" başlıklı sunumunu gerçekleştirdi. Leach, sunumunun ardından katılımcılardan gelen soruları cevapladı. Etkinliğin sonunda Prof. Neil Leach'e sertifika ve plaket, Zeynep Özge Yalçın ve Dilek Yalçın'a sunuma katkılarından dolayı sertifika takdim edildi. TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi ise bu organizasyon için DigitalFutures tarafından sertifika ile onurlandırıldı. Katkı sağlayan, katılım gösteren ve ilgi gösteren herkese çok teşekkür ederiz.

SILK Sergisi Açılışı

7 Haziran 2024 Cuma günü, İzmir Ekonomi Üniversitesi Arch 565 Computing and Making kapsamında Furkan Sinan Öğütmen, Doç. Dr. Güzden Varinlioğlu ve Doç. Dr. Lale Başarır yürütücülüğünde, Deniz Eriten, Helin Eryılmaz, Seda İlhan ve Işıl Biçen'in çalışmalarıyla hazırlanan "Sustainable Information Lifecycle of Kervansaray / SILK" sergisi açıldı. Prof. Neil Leach de sergi ziyaretçileri arasındaydı.

MONO

Kezer Mimarlık

PROJE ADI **MONO**
PROJE YERİ **Gaziemir, Sarnıç, İzmir**
PROJE OFİSİ **Kezer Mimarlık**
TASARIM EKİBİ **Mehmet Tolga Kezer**
MİMARİ PROJE EKİBİ **Mehmet Tolga Kezer, İrem Bobiç Dalkılıç**
İŞVEREN **Özcan Küçük**
ANA YÜKLENİCİ **Yunusoğlu İnşaat**
STATİK PROJESİ **Dere Prefabrik**
MEKANİK PROJESİ **Matesis Mühendislik**
ELEKTRİK PROJESİ **DR Mühendislik**
FOTOĞRAF **Kezer Mimarlık**
ŞANTİYE YÖNETİCİSİ **Tayfun Büyük**
PROJE BAŞLANGIÇ YILI **2015**
PROJE BİTİŞ YILI **2021**
İNŞAAT BAŞLANGIÇ YILI **2021**
İNŞAAT BİTİŞ YILI **2023**
ARSA ALANI (m²) **4293 m²**
TOPLAM İNŞAAT ALANI (m²) **3808 m²**

Mono, Gaziemir İzmir sınırları içerisinde yer alan Sarnıç sanayi bölgesinde, imar planında endüstriyel işleve tahsis edilmiş 4293 m²'lik bir köşe parsel için tasarlanmış ve inşa edilmiştir.

Sanayi yapılarının ofis işlevi ve üretim işlevinin gereksinimleri nedeniyle hem kütle hem de mimari dil açısından bütün içinde farklılaşması çoklukla tercih edilen bir çözüm olagelmıştır. Bütçeye dair kısıtlamaların mimari tasarıma doğrudan yansıtılması gerekçesiyle oluşturulan bu kurgu, neredeyse

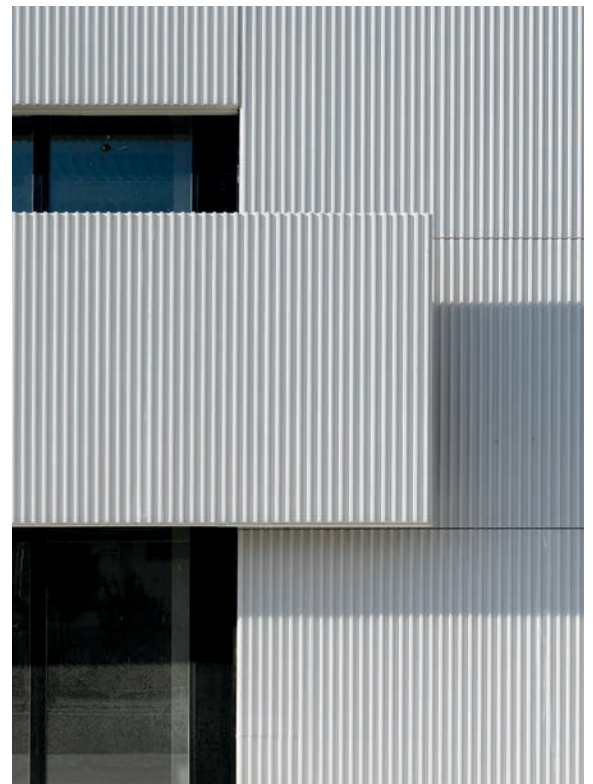
bir tipoloji olarak algılanmakta, yarattığı estetik ve inşai sorunlar görmezden gelinmektedir. Bu nedenle doğrudan ilişkide olması gereken parçalar üzerinden bütüne ulaşan bir işlevsel kurgunun mimari çözümde de karşılık bulması, tekil bir kütle ve ifade kazanması tasarım sürecini tetikleyen en önemli etken olmuştur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Mono'nun tasarımı "endüstriyel yapıların düşük bütçeleri ile de nitelikli ve bütüncül bir tasarım yapılabilir mi?" sorusuna cevap aramaktadır.

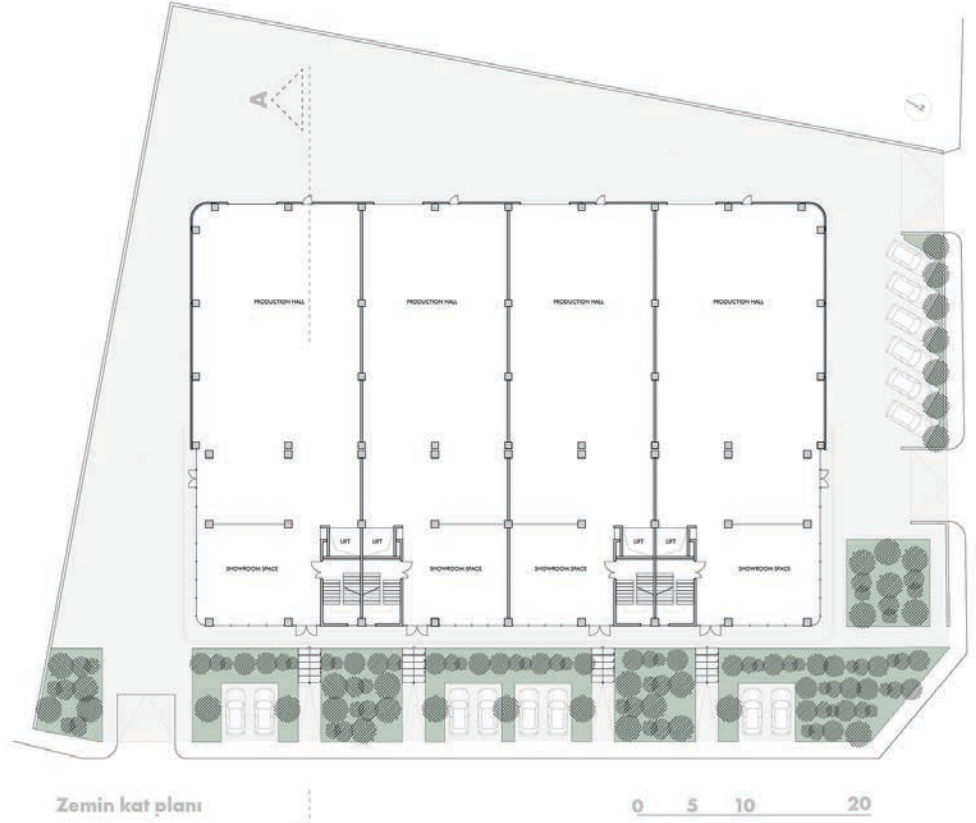

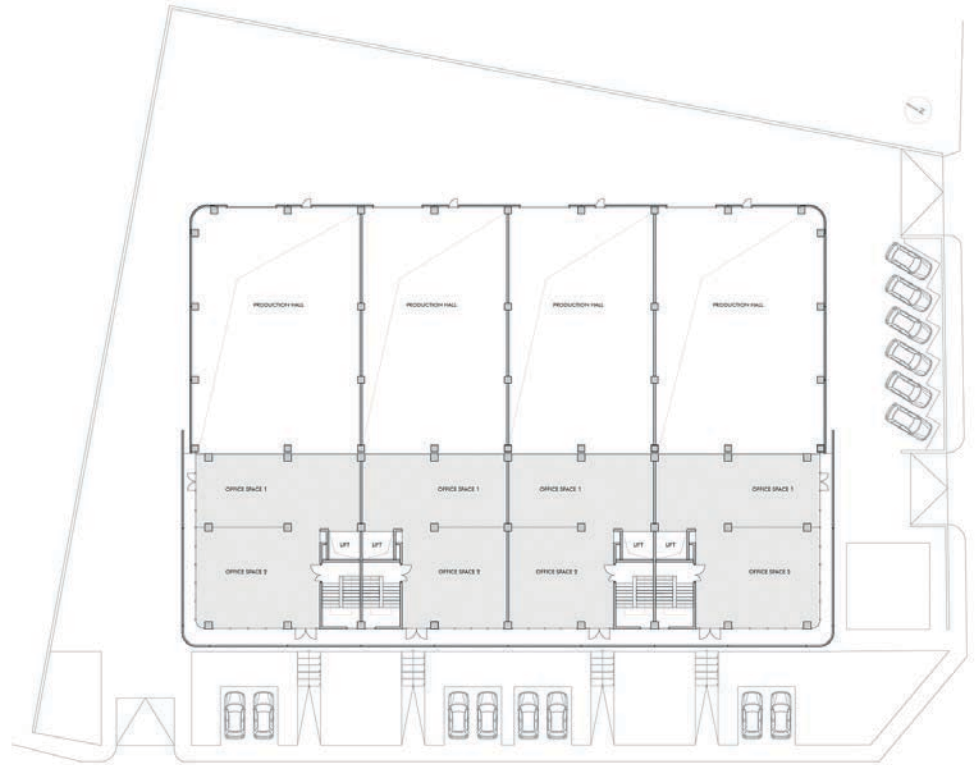

“MONO’NUN TASARIMI “ENDÜSTRİYEL YAPILARIN DÜŞÜK BÜTÇELERİ İLE DE NİTELİKLİ VE BÜTÜNCÜL BİR TASARIM YAPILABİLİR Mİ?” SORUSUNA CEVAP ARAMAKTADIR”

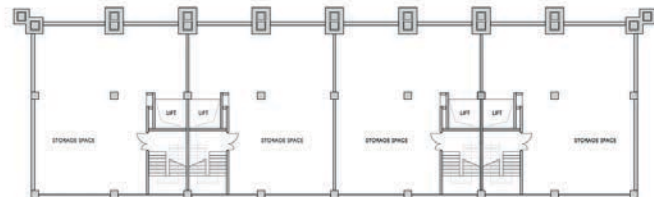

Zemin kat planı

1. kat planı

Bodrum kat planı

Dört bağımsız birimden oluşan prefabrik betonarme yapıya arazideki eğimden dolayı yoldan 1 metre yukarıda zemin kotu verildiğinden, bu cephenin ofis işlevine ait giriş cephesi olarak kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Ana erişim yolunun gerisinde kalan cephede yüksek tonajlı kamyonların ya da tırların erişim sağlayabileceği ve endüstriyel işleve bırakılan bir giriş tasarlanmıştır. Üretim ve ofis fonksiyonları tek bir yapı cidarı altına toplanmış, ofis birimleri bu cidarın yırtılması ile oluşan açıklıkların arkasına yerleştirilerek doğal ışıkla buluşturulmuştur. Üst katta cephe yüzeyi yapı cidarından kopartılarak doğal havalandırma ve gölgelenme üzerinden iklimlendirilebilen ofis işlevini zenginleştiren yarı açık mekânlar üretilmiştir.

Yapının yerleştiği köseyi tanımlayan yollardan 10 metre geriye çekilmesi zorunluluğu, yapı ile yol arasında yeşil bir peyzajın varlığına ve binek araç otoparklarının çözülmesine olanak sağlamıştır. Tasarım

sürecinin başlangıcında erişim için dezavantaj olarak algıladığımız 1 metrelik kot farkı, tasarımın ilerleyen evrelerinde yol ve yapı arasında bir tampon bölge gibi çalışan yeşil dokunun ortaya çıkmasını ve adeta yapının yeşil bir kaide üzerinde yükseldiği algısını güçlendiren bir avantaj olarak değerlendirilmiştir.

“ÜRETİM VE OFİS FONKSİYONLARI TEK BİR YAPI ÇİDARI ALTINA TOPLANMIŞ, OFİS BİRİMLERİ BU ÇİDARIN YIRTILMASI İLE OLUŞAN AÇIKLIKLARIN ARKASINA YERLEŞTİRİLEREK DOĞAL IŞIKLA BULUŞTURULMUŞTUR”

Kesit A-A

0 5 10 20

KENTSEL POLİTİKALAR/ YEREL YÖNETİMLER VE MİMARLIK

HIZLI KENTLEŞEN VE GİTTİKÇE KALABALIKLARI BARINDIRAN METROPOLLERDE, DAHA BÜYÜK NÜFUSLARIN BİR ARADA YAŞADIĞI BİR DÜNYADA, KENTLERİN NASIL YÖNETİLDİĞİ, YÖNETENLERİN UYGULAMA SÜREÇLERİ, TOPLUMSAL SORUNLARA YAKLAŞIMI KENTLERİN GELECEĞİNİ BELİRLEMEDİR. BU BAĞLAMDA, KENTSEL POLİTİKALAR DA KENT İLE İLGİLİ TÜM KARAR ALMA SÜREÇLERİNİ, TOPLUMSAL KAPSAYICILIĞI GÖZ ARDI ETMEDEN KENTİN EKONOMİK, POLİTİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL GELİŞİMİNİN ARAÇLARINI ORTAYA KOYMAKTADIR. KENTSEL POLİTİKALARIN KAPSAYICI SONUÇLAR ÜRETEBİLMESİ İÇİN ORTAK HEDEFLERİN VE STRATEJİLERİN BELİRLENMESİ, TÜM PAYDAŞLARIN VAR OLDUĞU KATILIMCI SÜREÇLERİN İŞLETİLMESİ VE TOPLUMSAL FAYDANIN ÖNCELİKLİ KILINMASI BEKLENİR.

Kentsel politikalar kentsel mekânı nasıl biçimlendireceğimizin, kullanacağımızın ve ortaklaşacağımızın temel ilkelerini, süreçlerini ve sonuçlarını belirler. Kentlinin talepleri, siyasi ve yerel otoritenin karar alma mekanizmaları aracılığı ile görünür kılınır. Elbette, kent ile ilgili sorunların çözülmesinde çeşitli ekonomik ve sosyal kısıtlar olabilir, hedefler yeterince öngörülmemiş olabilir ve kentsel politikalar yetersiz kalabilir. Buna rağmen içerdikleri her hamle kentin geleceğinin biçimlenmesinde önemli rol oynar. Mimarlık düşüncesi ve pratiği de bu kararlar çerçevesinde kendine kentte ifade alanları bulur. Mekânı üretme süreci yönetsel yapıların, planlama süreçlerinin ve toplumun farklı kademelerdeki karar alma organlarının alınan kararları uygulama iradesi göstermesi sonucu gerçekleşir. Bu nedenle, tarih boyunca üzerinde bir denetim oluşturmak için türlü mücadelenin verildiği, iktidar ilişkilerinin yeniden ve yeniden şekillendirdiği mekân kentsel politikaların belki de en önemli aracıdır.

Bu kapsamda, Ege Mimarlık dergisinin 123. sayısı, Türkiye’de bir yerel seçim süreci gündeminin üreteceği tartışmaların bilinciyle, kentsel politikalar ve mimarlık ilişkisi üzerine yeni düşünceler üretmeyi amaçlıyor. Kentsel politikaların neleri kapsamı gerektiği, karar verici mekanizmaların yapısı, aktörlerin mekânın üretilmesindeki rolü, kentte kapsayıcı ve katılımcı süreçlerin işletilmesi, kentsel politikaların yön verdiği ya da neden olduğu mimarlıklar ve kentsel politikalar bu sayıda tartışmaya açılıyor.

Kentsel Siyaset, Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar

MODERATÖR **Murat Cemal Yalçın**

KONUŞMACILAR **Ebru Firidin Özgür, Eray Çaylı, Eser Yağcı, Özgür Sayın**

METNE ÇEVİREN **İlgın Külekçi**

Murat Cemal Yalçın:

Davetimizi kabul edip geldiğiniz için teşekkürler.

Konuşmacılarımız Ebru Firidin Özgür, Eser Yağcı, Eray Çaylı ve Özgür Sayın ile birlikte tartışmayı yürüteceğiz. Ben kentsel siyasetle iç içe bir şehir plancısıyım; çünkü şehirlere dair hemen her şey kentsel siyaset üzerinden gerçekleşebiliyor. Ben de bu siyaset için söz söyleyebilmenin yollarını arıyorum.

Bir tartışmaya başlarken hep etimolojiyle başlamayı tercih ediyorum. Arapçada siyaset “at eğitimi”; siyaset meydanı da “ölüm cezalarının uygulandığı yer” anlamına geliyor. Yunancada politika, “çok yüz” anlamında, yani “çokluğa” referans veriyor. Mitolojiye baktığımızda görüyoruz ki, insanlar bir araya gelip şehirler kurarak kendilerini güvenliğe almak istemişler ama siyaset sanatına sahip olmadıkları için sonunda birbirlerine kötülük etmiş, dağılmışlar. Bunun üzerine Tanrı Zeus’un şehirlerde kural yerine geçmesi ve insanları dostluk bağlarıyla birbirine bağlaması için adalet, doğruluk ve utanma olan siyaseti gönderdiği söyleniyor. Böylece siyaset sanatı tüm insanlar arasında eşit olarak pay edilmiş. Bugün ise, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “politika” sözcüğünün anlamları arasında üçüncü sırada mecazi olarak “bir hedefe varmak için karşındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyumsuzlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme” tanımını görüyoruz. Yani, siyasete mitolojik dönemde atfedilmiş değerlerden

oldukça uzaklaştığımızı söylemek mümkün!

Son dönemde çokça duyduğumuz ve dilimize yerleşmeye başlayan “siyaset yapma!”, “apolitik olmak” gibi deyimler var. Gündelik hayatın içerisinde sıradan insan, siyaset ile ilişkisini biraz mesafeli kurma eğiliminde oluyor. Bu durum bizim öğrencilerimiz ve meslektaşlarımız arasında da oldukça yaygın. Planlamada her türlü kötülük siyasetten biliniyor ve plancı da bu kötülükten arı tutulmaya çalışılıyor. İlginç bir tartışma alanı. Oysa kent metalaştıkça siyasetin merkezine taşındı ve siyasetten arı bir planlama mümkün mü bilemiyorum. Ben şahsen siyaseti, kaotik olanı düzenlemek ve onun içinde ilerlemek için gerekenlerin belirli bir çizgide toplanması olarak görmeyi tercih ediyorum. “Belirli bir çizgi” dediğim, öznel; farklı insanlar farklı tercihlerde bulunabilir ve çok sayıda çizgi olabilir. Yani farklı siyasetler farklı kentlerde yan yana var olabiliyor. Kamusalığa, konuta, kadına dair birbirinden farklı kentsel politikalarla eş zamanlı olarak karşılaşabiliyoruz. Örneğin konut politikası konusunda sosyal konut, kiralık konut, mülk konut gibi birbirinden çok farklı politikalar var ve siyasi çizgimiz hangi yolu izleyeceğimizi belirliyor. Stoker, kentsel siyaseti “kentleşmiş toplumlarda siyaset” olarak tanımlıyor. Kentsel politikaları da kentlerde karşılık bulan, kentsel toplumları ilgilendiren, tematik ve siyasal amaca yönelik politikalar olarak düşünebiliriz.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde “kentsel siyaset”

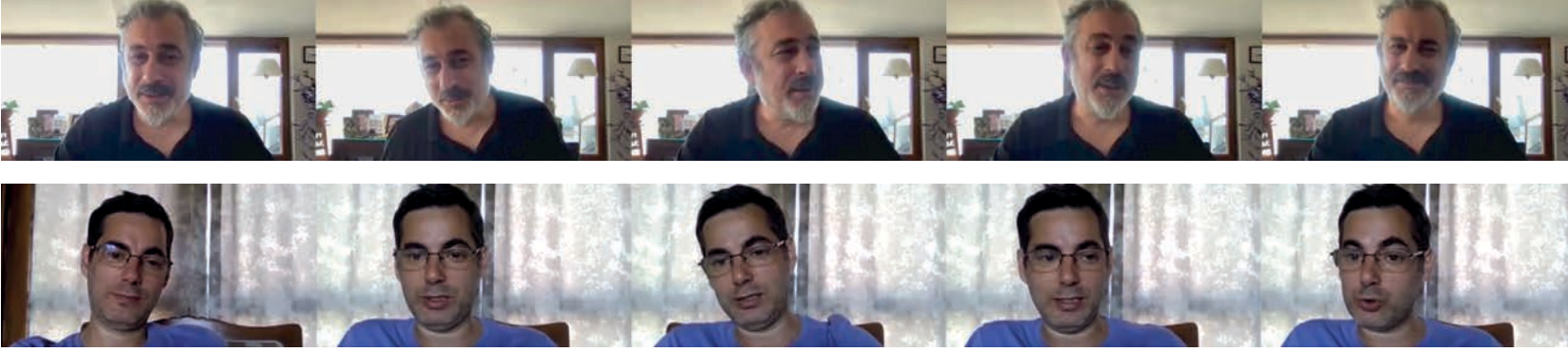
Ebru Firidin Özgür, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Eray Çaylı, Prof. Dr., Hamburg Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü

Eser Yağcı, Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Murat Cemal Yalçın, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Özgür Sayın, Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli Meslek Yüksekokulu

ve “kentsel politikalar” olarak birbirini takip eden iki dersimiz var. Senelerdir bu derse rantın vergilendirilmesiyle ilgili gazete kupürleriyle başladım. Farklı dönemlerde yeniden yeniden başlayan ama hiçbir zaman sonuçlanmayan bir tartışma. Her seferinde iktidar rantın vergilendirilmesi meselesinde geri adım atar. Herkesin vergilendirilmesinde hemfikir olduğu bir kazancın adil oranda vergiye konu edilememesi enteresan ve kentsel siyasetin görünmez koridorlarına işaret ediyor. Kentsel siyaset teorilerine baktığımızda kentsel siyasetin ana soruları olarak tam da bunlar karşımıza çıkıyor: Kararları kimler alıyor? Gündemi kimler belirliyor? Alınan kararlar sivil toplum etkisiyle değişebiliyor mu?

Bu çerçevede Özgür Sayın ile başlamak isterim. Sizce, içinde bulunduğumuz ekonomi-politik bağlamda kentin ve kentsel olanın daha çok konuşulmasını gerektiren nedir?

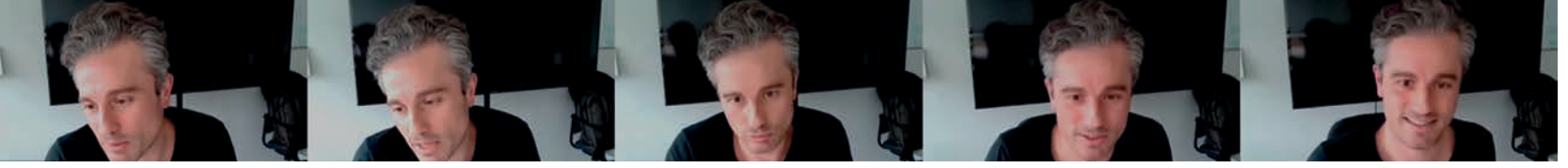
Özgür Sayın: Belki çok klasik olacak ama tartışmaya temelden başlayalım: Biz buraya niye ve nasıl geldik? Kenti neden konuşuyoruz? Kent neden bugün bu kadar önemli bir hale geldi? Kurucu sosyal bilim teorilerine baktığımızda kentin için bir öznesi olmadığını görürüz. Marx, Weber, Durkheim, sosyal bilimin kurucuları, Adam Smith gibi iktisat bilimciler doğrudan kente dair bir teori üretmemişler. Kent burada bir öznenin ziyade bir yardımcı oyuncudur ya da mekânsal bir karşılığı olduğu için gündelik olayların bir sahnesidir. Fakat 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısındaki küreselleşme deneyimi bize en azından bazı kentlerin özne olarak ön plana çıktığını gösterdi ve bununla birlikte küresel kent, dünya kentleri gibi yeni yaklaşımlar gelişti. Bu teorilerin üretilmesinin sebebini küresel

kapitalizmin döngüsüyle anlayabiliriz. Sermaye, insan ve emtia başta olmak üzere bütün küresel hareketliliklerin artması, küresel işlemlerin sayısal olarak ve hacmen artması, genişlemesi kent ölçeğinde belli merkezlerin bu akışların komuta noktaları olarak ön plana çıkmasını gerektirdi. Çünkü kapitalizm, mekânsal anlamda belli noktalardan yönetilmeye muhtaç bir yapı. Ekonomik kapitalizmin hacmi coğrafi anlamda genişledikçe yeni komuta ve kontrol merkezleri ortaya çıkardı. Bu bir yandan yeni kavramların gelişmesine neden oldu. Diğer yandan da, kapitalizmin derinleşmesine ve genişlemesine paralel olarak, Harvey’in “girişimci yönetim” (*entrepreneurial governance*) olarak açıkladığı gibi, kentin politik aktörler tarafından bir sermaye aracı haline gelmesine neden oldu. Yani kent, sermaye ilişkilerinin, üzerinde gerçekleştiği mekân olmak yerine bu sefer birikimin doğrudan bir aracı ve parçası haline geldi. Böyle olunca, şehir yöneticilerinin genişleme ihtiyacı duyan sermayeyi çekmek için politikalarını değiştirdiklerini görmeye başladık. “Mega projeler” diye bir kavram ortaya çıktı, “mega event” dediğimiz -olimpiyatlar gibi- etkinlikler düzenlenmeye başladı. Kamu-özel ortaklıkları bu tür mega projelerin temel bir parçası oldu. Kent mekânının tarihinin ve sosyolojisinin bir seyir alanı haline getirilmesi de buna benzer şekilde gelişiyor. Buna örnek olarak panorama müzelerini, yaşayan tarih müzelerini verebiliriz. Safranbolu ve Beypazarı Türkiye’de benim bildiğim ilk örneklerden sayılabilir. Böylece kentin, mekânları doğrudan turistiklediğini ve turist çekme aracı haline getirdiğini görüyoruz. Bütün bunlar politik-ekonomik bir perspektiften (kente yukarıdan aşağıya baktığımızda) yeni şeyler konuşmamız

gerektiğini bize gösterdi. Bunlar daha öncesinde olmayan kavramlardı. Bu yüzden kent teorileri/kent çalışmaları diğer disiplinlerin yan veya alt alanı olmaktan çıkıp yavaş yavaş kendi başına bir disiplin olarak gelişti ve politika sahnesinde bir gündem olmaya başladı. Bu, işin yukarıdan aşağıya olan boyutu. Tabii bir de aşağıdan yukarıya olan boyutu var. İnanılmaz bir hızla şehirleşiyoruz, 2008 yılında dünyada ilk defa şehir nüfusunun kırsal alanda yaşayan nüfusu geçtiği tespit edildi. Bugün şehirler dünya yüzölçümünün %3’ünü oluşturuyor ama nüfusun yarısı bu şehirlerde yaşıyor. Bunlar bize yeni sorunlar, yeni kavgalar, yeni bölüşümler getiriyor. Dolayısıyla bu yeni sorunlara karşılık yeni çözüm önerileri ve yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyuyoruz. Kenti ve bizi politik anlamda aşağıdan yukarıya konuşturan da bu. Kısaca bunu iki taraflı bir süreç olarak değerlendiriyorum.

M.C.Y.: Teşekkürler Özgür. Bıraktığın noktadan Eray’a sorayım; gezegensel meseleler üzerinden düşününce kentsel politikaları nasıl değerlendirmeliyiz? Özellikle pandemi, deprem, sel, fırtına gibi çeşitli afetler yaşadığımız, bu durumun giderek sıklaştığı bu dönemde acaba kamusal, güvenlik gibi kavramlar bizi nasıl düşünmeye zorluyor ve bu zorlama kentsel politikaları üretmekte bir sıkışmışlık yaratıyor mu?

Eray Çaylı: Evet, ben iklim değişikliği, Antroposen tartışmaları, afet hazırlığı gibi gündemler kapsamında gezegensel meselelerin kent politikalarına nasıl sirayet etmeye başladığını ve artık merkezi bir rol oynamaya başladığını üzerine düşünen bir araştırmacıyım. Aslında bu, söylemsel olarak yöneticilerin politikalarına yansdığı

oranda yeni bir gelişme gibi görünse de bir tarihselliği var. Bu durum, Özgür'ün de dediği gibi, kentin artık sadece bir sahne değil, politikanın başat mecrası haline gelmesinin tarihiyle ilişkili. Kapitalizm tarihini salt teleolojik bir şekilde değil de bir şiddet ve direniş tarihi olarak (ve özellikle de ırkçılık ve cinsiyetçiliğin şiddeti ile buna karşı geliştirilen direnişler üzerinden) okursak kentlerin veya mekânların da bu dinamiğin şekillenmesinde temel bir rolü olduğunu görürüz. Özellikle sömürgecilik (Avrupa sömürgeciliği, Kolomb sömürgeciliği) başladığı 15. yüzyılın sonundan itibaren böyle şekillenmiş. Sömürgeciliğin iktisadi anlamda itici gücü olan plantasyon ekonomisinin -Londra, Paris gibi metropollerin çok uzağında bile- üretime, tüketime ve kent mekânlarına nasıl sirayet ettiğini biliyoruz. Tütün, şeker ve pamuk gibi ürün ve hammaddelerin Avrupa'nın endüstri devriminde ne kadar etkili olduğunu biliyoruz. Üstelik bu sadece tarihte kalmış bir şey de değil. Örneğin İngiltere, sömürgeciliğin kullandığı köleleştirilmiş halkların emeğini, köylüyü ortadan kaldırır gibi gözüktüğü 19. yüzyıl ortalarına doğru köle tüccarlarına ve sahiplerine verilen tazminatları 2010'ların sonuna kadar hâlâ ödeyen bir ülke. Konut, sağlık gibi alanlarda refah devletinin temel alanlarına ayrılacak hazine kaynağı bulunmadığı öne sürülürken, aslında halkın vergilerinden gelen bu kaynağın hâlâ eski köle tüccarlarının vârislerine ödenmekte olan tazminatlara gittiğini görüyoruz. Ve tabii bugün bu bağlamda ele almamız kentler (yani ana akım sömürgeci modernite bağlamında ele almamız gereken kentler) artık sadece Londra, Paris gibi birkaç kentle sınırlı değil. Çoğu "küresel kent" ya da "dünya kenti" bu model üzerine kurulu. Kentler sömürgeci modernitenin başından beri aslında hep bir şekilde gözden ırak alanlarda, sömürgelerde inşa ediliyorlardı; sömürülen emek, sömürülen kaynaklar ve şiddet üzerinden kuruluyorlardı. Bu nedenle

kır dediğimiz yer kent ile metabolik olarak bağlıydı.

Başta söz ettiğim direniş vurgusuna dönersek, günümüzde umutlu olmak için en az bir nedenimiz olduğunu söyleyebilirim. Kentleşmenin içerdiği şiddet ve buna karşı direniş tarihsel olarak görece gözden ırak yerlerde gerçekleşiyorken ya da en azından gözden ırak tutuluyorken, son birkaç on yıldır artık kent mekânlarının tam da ortasında vuku bulduğunu görüyoruz. İrksallaştırılmış halkların merkezinde yer aldığı "dünya kentleri" veya "küresel kentler" (ki bir kısmı eski sömürge metropolleridir) başta olmak üzere, evvelden uzak sömürgelerde gerçekleşen şiddetin muhataplarını kent mecrasında görüyoruz. Artık hiçbir şey kolayca görünmez hale gelemiyor. Bu tarihsel olarak marjinalleştirilmiş kesimlerin örgütlenme kapasitesini merkeze alarak kapitalizmin dinamiklerini ve kentsel meseleleri kavrayış şekillerimizi karmaşıktırılmamız gerektiğini düşünüyorum.

M.C.Y.: Teşekkürler Eray. Sonda söylediklerin büyük göç hareketleri ile de ilişkilendirilebilir. Ülkeden ülkeye, kentten kente çok ciddi bir nüfus hareketi var günümüzde. Dediğin gibi bu, görünürlüğü artırdığı gibi, kamusalı da çokça değiştiriyor. Kamusalı tariflerini yeniden düşünmemiz gerekiyor. Özgür'ün sunduğu bağlam içerisinde neoliberal dönemde kentlerde dayatılan yaşam biçimi özel olanı önceliyor, kamusal olanı geriye itiyor. Özel, yarı özel, yarı kamusal gibi kavramlarla tanıştığımız bir dönemdeyiz. Kamusal olan da özel güvenlikle donatılıyor. Bu bağlamda kamusalı ve son dönemde belediyelerin kamusalıya dair kentsel politikalarını değerlendirmek üzere sözü Ebru Hoca'ya bırakıyorum.

Ebru Firidin Özgür: Teşekkür ederim. "Kamusal" deyince devasa bir kavram bulutunun içine giriyoruz. Tarihsel olarak bu kamu-özel ayrımının

kökünü antik Yunan'a kadar gidiyor. Polis'in (kent-devletin) ilk kuruluşunda kamunun rolleri tanımlanıyor ve özel olan ile kamusal olan arasındaki ayrımlar belirginleştiriliyor. Bugün ise, tam da Özgür Bey'in söylediği gibi, kentin rolünün değişmesi, kapitalizmin geldiği aşama, 1970 krizinin aşılması için kent mekânının bir yatırım aracına dönüşmesi, en azından kentsel tasarım, planlama, mimarlık gibi mekân üzerine çalışan bilimlerde kamusal mekân meselesini gündeme getiriyor. Kamusal mekân neydi, ne oldu? Özel sektörle kamu sektörünün ilişkisi kentleri yeni birer yatırım aracı haline getiriyor. Sanayisizleşme süreçleri, kent toprağının değer kazanması gibi gelişmeler özel sektörü öne çıkartırken kamu sektörünü geriye itiyor.

Özel ile kamusal olan arasındaki ilk ayırım mülkiyet üzerinden tanımlanıyor. 1970'lerde kamusal mekân çalışmaları artıyor. Bunun sebebi tam da bizim kamusal olarak tarif ettiğimiz, kamusal olmasını beklediğimiz mekânların özel sektörün de konusu haline gelmeye başlaması. Bizim geleneksel olarak "kamusal mekân" dediğimizde anladığımız şey mülkiyeti kamuda olan, bakım işletmesi kamu tarafından yapılan, kamuya açık, erişilebilir, helkesin elini kolunu sallayarak girebildiği mekânlar. Kısaca üzerinde yürüdüğümüz sokaklar, meydanlar, parklar, kıyılar. Bütün bunlar birdenbire özel sektörün konusu olmaya başlıyor. Dolayısıyla buradaki ilk ayırım özel sektör ile kamu sektörü arasındaki ilişkiden, gerilimden kaynaklanıyor. Biz bunu gerilimli bir ilişki olarak görüyoruz ama aslında onlar aralarında gayet iyi anlaşılıyorlar. Buradaki sorunu yaratan, kamunun rolü. Geçenlerde adada yürürken tel örgüyle ayrılmış bir yerde bir tabelayla karşılaştım, şöyle yazıyor üzerinde: "Kamu mülküdür, girilmez." Bizim girebileceğimiz ve giremeyeceğimiz kamu mülkleri var. Mesela bir askeri alana, herhangi bir okula, hastaneye kamu mülkü bile olsa elimizi kolumuzu sallayarak giremeyiz. Bunlar farklı işlev kategorilerindeki

alanlar. Bugün ayrıca mekânsal açıdan çeşitlenen kavram kategorileri var: “kamusal mekân”, “sahte kamusal mekân”, “mülkiyeti özel kamusal mekân” gibi çoğunlukla Anglosakson literatüründen gelen tanımlar. Örneğin “sahte kamusal mekân” (*pseudo public space*) dendiğinde kastedilen, mülkiyeti, işletmesi, bakımı özel, güvenlikten geçerek girilen bir alışveriş merkezi ya da tematik park. Barındırdığı kamusallık bizim kafamızda yer etmiş kamusal kavramından bambaşka. “Mülkiyeti özel kamusal mekân” (*privately owned public spaces*) 1960-1970’lerden itibaren New York Belediyesinin uyguladığı -“bonus imar hakkı” denen- imar hakkının pazarlığa tâbi tutulmasıyla ortaya çıkıyor. New York’ta gökdelenlerle dolmuş yoğun şehir dokusunun arasında meydan, açık alan, park ihtiyacı doğuyor ve yapıların zemin kotlarında yayaya açık kamusal mekânlar üretmeleri isteniyor. Bunlar aslında bizim kamu ile özel sektör arasında olmasını beklediğimiz ilişkinin tam tersi örnekler. Bizde ise şöyle bir tuhafılık var: Biz kamu mülklerini özel sektöre devrediyoruz, sonra da onlardan kamu yararı bekliyoruz. Oysa bambaşka bir sonuç oluyor; bu alanların üzerine alışveriş merkezi dikiliyor, kıyıları özelleştiriliyor. Alışveriş merkezinde herhangi bir eylem yapamayız ya da politik bir söz söyleyemeyiz; çünkü orası zaten elenerek girdiğimiz steril bir ortam.

Böylece demokrasi ile ilişkisi içinde kamusal kavramına geliyoruz. Uluslararası literatürde 1900’lerin başları, özellikle de 1950’ler ve 1960’larda bu konu gündeme geliyor. Bir meydana ya da bir parkta politik olarak söz söyleme ve eylem yapma hakkımız vardır; çünkü orası kamuya açık bir alandır. Her dört-beş yılda bir kullandığımız oy kullanma hakkımız gibi, iktidarı denetleme hakkımız da var. Televizyon, dergi, sosyal medya gibi mecralar, kamusal alanı, yani iktidarı denetleyebilmek için politik tartışma ortamını oluşturur, bunlarla birlikte, tepki gösterme mecralarından

biri de kamusal mekânlardır.

Bizim literatürümüzde, yani kentsel tasarım, planlama ve mimarlık literatüründe ise sosyalleşme konusu ortaya çıkıyor ve politik söylem ortamı olarak kamusal mekânlar geri planda kalıyor. Sosyalleştirdiğimiz yerler toplumsal bağların kurulduğu, bizden farklı olanı gördüğümüz, yine de bir arada bulunabildiğimiz yerler. Ancak bunlar da özel işletmeler ile iç içe geçmiş durumda. Pandemi ve afetlerle geçen son dört yılımda ise kamusal mekânlardan yeterince yararlanamadık. Pandemide dışarı çıkamadık, evlerde izole kaldık; çünkü yeterince kamusal mekân yoktu. Afetler sonrasında çadır kurulacak yer bulunamadı, sonunda dere yataklarına kuruldu ve bu kez sele maruz kaldı bu yerleşimler. Çünkü yeterince kamusal mekânımız yoktu.

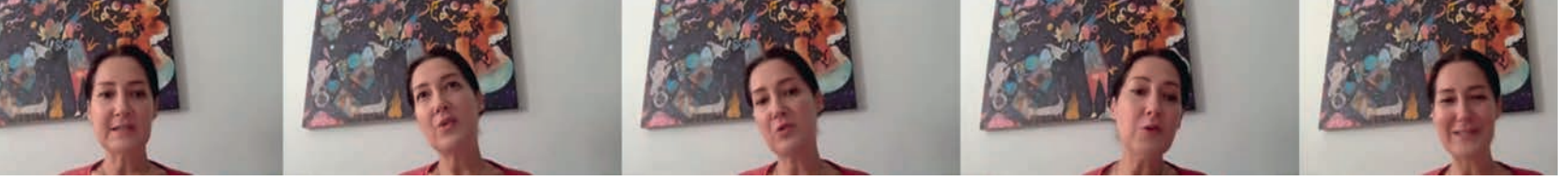
Kamunun çeşitli rollerini gözden kaçırmamak da gerekiyor. Örneğin, özellikle politik eylemler söz konusu olduğunda, kamu idaresi ve iktidar “burayı kapatıyorum, burada eylem yapamazsın çünkü kamu düzenini koruyorum” diyor. Oysa kamu demek halkın bütünü demek. Kamunun bütün aygıtlarının halkın yararına kullanılması lazım. Buradaki çelişki “makbul vatandaş” meselesini ortaya çıkarıyor. Hizmetlerin özelleşmesinden mekânların özelleşmesine kadar kamu-özel ilişkisini ve kamu idaresinin rollerini tekrar tekrar sorgulamamız gerekiyor.

Sorunun sonuna geleyim, yerel yönetimler kamusallıkla ilişkili politikalara ilgi göstermeye başladı. Öncelikle bizim hep tek işlevli bildiğimiz yerler çeşitlendi, yeni nesil mekânlar üretilmeye başladı. Örneğin iskelenin üzerine kütüphane kuruluyor, bir çalışma alanı öğrencilerin sosyalleşme alanı oluyor. Ayrıca meydanlar ve yaşam vadileri, özellikle İstanbul için önem kazanmaya başladı. Çünkü bu yerler kentin vitrini, kente gelen bir turist ilk gördüğü yerler. Meydanlara ve yeni nesil mekânlara verilen önem biraz da bundan kaynaklanıyor. Özel sektör ile kamu sektörü birbirinden kopya çekiyor ve bu mekânsal üretim,

kapitalizmin kendi döngüsü içinde devam ediyor. Kamusalılığı ön plana çıkarıp tartışmamız bizim durduğumuz yere göre değişiyor.

M.C.Y.: Teşekkür ederim. Tüm bu konuşulanlarla kurduğumuz çerçevenin içinde mimarlar, tasarımcılar, planlar, kentsel mekân üzerine çalışan, oraya müdahale etme uğraşı içinde olan meslek insanları var. Eser Yağcı’ya sözünü vermek istiyorum, bu meslek insanları tüm bu yeni kamusal tartışmaları çerçevesinde kendilerini nasıl bir ortamda buluyorlar? Neler yapabiliyor, neler yapamıyorlar?

Eser Yağcı: Konuşmalardan not aldığım bazı noktaları birbirine bağlayarak cevaplamaya çalışacağım. İnsan-çevre-mekân ilişkilerini örgütlemeye çalışan meslek insanları nasıl bir yabancılaşma ortamında? Özgür’ün değindiği gibi kentin sermayenin ve kültürel farklılaşmanın sahnesi olması tarihsel olarak kapitalizmin hangi aşamasında kontrolden çıktı? Ne oldu da biz neoliberalizmi öne çıkarır olduk? Hatta bu kavram bile tek başına yeterli olmamaya başladı. Mekân üretimi üzerinden baktığımızda iki savaş sonrası yeniden inşa sürecinde beton lobisinin çok güçlendiğini söyleyebiliriz. 1973 petrol krizi de insan yaşamının sürekliliği için kaynakların korunması yönünde bir uyanış çağrısına dönüşerek çevreci söylemlerin gündeme gelmesinde ve uluslararası organizasyonların oluşumunda etkili oldu. Ancak, inşaat sektörünün karbon emisyonları hep geri planda tutuldu. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi devamında, kişinin sağlıklı bir çevrede yaşam hakkı, elverişli konutla barınma hakkı gibi sorunlara önlem alacak mekanizmaların devreye sokulması yönünde tamamlayıcı sözleşmelere birçok ülke taraf oldu. Ancak bunlar da tavsiye niteliğinde kalıyor. Uluslararası çerçevelerden uygulamaya geçerken kapitalizmin her krizinde normlarla uygulama arasında nasıl makaslar oluşuyor? Aslında bir

önemli dönüm noktası da Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sosyal devlet anlayışının yıkılması olarak tanımlanabilir. Bu çok önemli bir sembolik yıkım. Bunlara eşlik eden bir diğer değişim, birtakım ilişkilerin ve üretimlerin dijital alana kayması. Kültürel farklılaşmanın sahnesi olan kent, yaratıcı endüstriler ile bu alana çekiliyor ve entegre ediliyor. Örneğin, dijital göçebe adı verilen yeni gezgin beyaz yakalılar "otantik" kent dokularında geçici barınma ayrıcalıklarıyla ile görünmez bir spekülasyon biçimi oluşturdu. Bu yaşam tarzına yönelik ülkeler oturma izni paketleri sundu. Bu da aidiyetlerin, kırılanlıkların ve ayrıcalıkların daha gelip-geçici olduğu bir süreci başlatmış olabilir. Bunu tabii ben söylemiyorum, birçok düşünür söylüyor: Marx "şeyleştirme" derken yabancılaşma kuramlarında bunun ilk aşamasını emekten kopuşta temellendirmişti. Marx'ı takip eden düşünürlerin çoğu da kapitalizmin yabancılaştırma aşamalarını ve ortamlarını sorunlaştırıyor.

Diğer yandan mirasın kentsel mekânın yeniden üretimi olarak endüstrileşmesi bu aşamalardan biridir. Robert Hewison'ın Kültür Kapital'inde "yaratıcı" endüstrilerin kutsandığı etkinliklerin kentleri nasıl sahneleştirdiğinden, bunun güdümüne çekilen mimari ve kentsel yaklaşım ile yeniden etiketleme yoluyla kent kültürünü oluşturan mekânların yapaylaşmasından bahsediyor. Burada kültürel üretimin kısıtlanmasına yönelen bir gerici değil, kapitalizmin yeni aşamalarında kültürel üretimin bir aklama aracı olarak kullanılmasına ilişkin bir uyarı bulunur.

Küreselleşme kadar bu olgularla gündeme gelen tarihi kent merkezlerinin, Mübeccel Kıray'ın Türkiye kentlerinden örneklediği gibi eskinin yoksunluk ve yoksulluk bölgelerinin şimdinin lüks mıntıklarına dönüştürüldüğü; Ebru'nun söylediği gibi yeni kamusal alanların sahte/

sözde kamusal alanlar olarak ortaya çıktığı; kaldırımların özel işletmelerce çitlenmesinin normalleştirildiği bir süreçten geçiyoruz. Kıray, Türkiye özelinde kırsaldaki feodal ilişkilerin kentte de sürdüğünü söylemişti ve bunu "sahte kentleşme" olarak tanımlamıştı. Büyük inşaat grupları ve yatırımcılarının bu sahtelik sahnesinin ana aktörleri olması diğer aktörlerin suçlarını hafifletir mi? Tarihi kent merkezlerinde bir zamanlar orada yaşayanların oluşturduğu kente özgü müşterek değerler, büyükşehirlerde özellikle gayrimüslimlerin oluşturduğu biçim ve biçimler ne kadar korundu? Sonra onlar gitti ve Marshall yardımları sonrasında kırsal nüfusun kente hızlıca göç etmesiyle güvencesiz çalışan ve kente özgü kültürel geçişin olanaklarını yeterince kullanamayan bir kitle kendini aniden kent sahnesinde buldu. Gecekondu yapacak sermayesi ve ağ ilişkisi yoksa bu mahallelere sığındı. Onlar da yenileme projeleriyle zorla tahliye ediliyor. Sharon Zukin kentsel müştereklerin bu gibi yeniden üretimlerini "otantik" kavramıyla yorumlamıştı ve yatırımcı taleplerinin tüm koruyucu planlama çabaları üstündeki gücüne dikkat çekmişti.

Türkiye'de planlı kalkınma döneminde, adil ve ilerici politikalar gündeme sokulmuştu. Nuran Ünsal, Melih Karaaslan, Vedat Dalokay gibi mimarların kooperatiflere önemli katkılar verdiği bir süreç vardı. İşçi sınıfların barınma sorunlarını çözmek amacıyla Kent-Koop gibi örneklerde kentsel servis ve kamusal mekânların dengesi incelenecek olursa oldukça kapsayıcı bir kurgunun izleri bulunabilir. Bu planlama mantığı içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği de bir yer tutuyor. Kooperatiflerde işçi sınıfı kadınların barınma hakkı ve sosyal hayata katılımı konusunda oldukça ilerici noktalar bulunur. Yeşil alan dengesini gözetken, toplu taşıma, işyeri ve ev mıntığına yakın kreşler, parklar ve çarşılarla programlarında yer veren mimarlar bu projelerde yer

aldılar. İmar afları ve sosyal politikaların dönüşümüyle rant bu gereksinimlerin önüne geçti. Belki de mimarların çevreleri ve sosyal yapı ile kurabildiği ilişkiler bu dönüşümler ve Kıray'ın tanımladığı ve kent kültürünü öteleyen feodal ilişkilene biçimlerine teslim oldu.

Türkiye'de kentler bu gelişmelerle çevre kültüründe yozlaşmaya kaynaklık eden esnekliklerle şekillenmeyi sürdürüyor. Bunlar 1986'da kıyıları koruma kanununda esnekliklerle kıyı dolgularının artması, imar afları ile spekülasyonların artması, Ebru'nun değindiği gibi kamusal mekânın çitlenerek kısıtlanması, mega projeler ve etkinlikler gibi aklayıcı etiketlerle pazarlanan projelerle ilişkili. Mega etkinlikler ve mekânları üzerinden kente çekilecek sermaye ile kent bütçesi oluşturulması hedeflenir. Ancak, süregelen örneklerde görüldü ki ülkelerin koruyucu normlarında dönüşüm baskısı oluşturan sermaye odakları zaafı olan bu kentleri ve doğal alanlarının en karlı noktalarını parselledi. Meslek alanımızda ise çevre ve sosyal sorumluluk etiketleri, moda olan kavramlarla sunuluyor. "Yeşil kentler", "akıllı kentler", "yeşil bina sertifikaları" ile gelen yeşil aklama tam da bunlara örnektir. Bu etiketler, hayatında belki hiç bu konuları düşünmeyecek kişilerin gündemine çevre adaletinin girmesi açısından olumlu bulunabilir; ancak uygulamalara bakacak olsak gerçek anlamlarının içi gitgide boşaltılmıştır. Üstelik hiç de çevreci ve adil olmayan, aksine ayrımcı olan uygulamaları meşrulaştırıyor.

M.C.Y.: Çok teşekkürler herkese. Tartışmanın bu noktasında merkez-yerel meselesini yeniden düşünmek gerekiyor; çünkü bir paylaşım tartışması, bir alan kapma meselesi ortaya çıkıyor. 1990'lardaki ilk dönem küreselleşme literatüründe kent devletlerden, siyasal ve ekonomik anlamda yerel özerkliğin öneminden bahsedilirdi. Dünya kenti olmaya aday

kentlerin bir şekilde bu özerkliği elde edecekleri öngörüsü vardı. Bugün geldiğimiz noktada ise, merkezi yönetimlerin her geçen gün kentsel gelişmeye yönelik yetki toplama gayreti içerisinde olduğunu düşünüyorum. Bunun örneklerini Türkiye’de ve bizim gelişmişlik düzeyimizdeki diğer ülkelerde -ve belki son gelişmelerle biraz da Avrupa’da- net bir şekilde görebiliyoruz. Tüm mega projeler merkezi yönetimden yapılıyor. Eser’in söz ettiği mega etkinliklerin de çoğu merkezi kararlarla geliyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi son dönemdeki yoğun çalışmalarıyla kendisine alan açmaya çalışıyor ama nihayetinde merkez ile yerel arasında bir yetki tartışması, hatta bir yetki kavgası söz konusu. Fakat bunu sadece belli alanlarda görüyoruz. Örneğin kadın politikasında ya da kamusal meselesinde böyle bir yetki kavgası görmüyoruz. Bu alanları yerel merkeze istediği gibi düzenlemesi için bırakıyor, baskıcı güvenlikçi politikalarla kamusal alanın sınırlanmasına ya da aile ve kadın politikalarına fazlaca müdahale etmemeyi tercih ediyor. Oysa kentsel arsa ve arazi geliştirme, bizdeki yaygın kullanımıyla imar meselelerinde çok ciddi bir alan kapma ve yetki tartışması var. Ben burada kazandığı hakların ve yetkilerin teker teker elinden alınmasına karşı yerelin haklı isyanını görüyorum. Kanal İstanbul meselesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesinin müdahil olarak davalara katılması, kamuoyu oluşturmaya çalışması bunun örneklerinden biriydi. Özgür, bu bağlamda neler demek istersin? Yerele ne kadar alan kalıyor ve yerel kendisine alan açmak için neler yapabiliyor?

Ö.S.: Hocam çok güzel sordunuz ama bakalım nasıl cevaplayabiliriz! Öncelikle, yerelin kazandığı hakların gaspı ve onları koruma çabası var. Politik otorite bağlamında yerel yönetimlerin bu hakları ne zaman kazandığına bakalım. Bu hakların çoğu 1980’lerden sonra, özellikle de 2000’ler sonrası AKP’nin hem yerelde hem merkezde iktidara gelmesiyle devlet ile hükümet arasındaki kırılımlarda yerel yönetimlerin elinin güçlendirilmesi amacıyla elde edildi. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile

belediyeler metropoliten alanın tamamına hükmetme hakkını kazandı. Yani sorumlu oldukları alan, merkez alandan il sınırlarına genişletildi. Aynı dönemde mega projelerde belediyelere kamulaştırma yetkisi veya kâr karşılığı belli kurumlarla iş birliği yapma yetkisi verildi ve bunun gibi benzer yetkiler parça parça aktarıldı. Bunlar 2000’lerde yerel yönetimin merkezle ilişkisinin “devam edeceği” düşüncesiyle yapıldı. Bugün ise bu yetki kavgasının sebeplerinden birisi, o dönemde verilen yetkilerin yereldeki gücün değişmesiyle beraber merkezde bir çatışmaya dönüşmesi.

İkinci olarak, gündemi kimin belirlediği sorusuna geleyim. 1980’den itibaren küreselleşme ve kent literatüründe -artık çoğumuzun da diline pelesenk olduğu üzere- kente biçilen bir rol var: “Dünya kenti, İstanbul küresel kent olacak, ileri hizmetleri sektöründe yoğunlaşacak, bölgesel veya küresel güç merkezi haline gelecek.” 1980’den bu yana sosyal demokrat belediye, merkez sağcı belediye, İslamcı belediye, muhafazakâr liberal belediye örneklerini gördük. Siyasi anlamda birbirinden çok farklı uçlarda olan bu belediyelerin hazırladıkları planlara göre kente biçtikleri rol şu: İki kıta arasında bir geçiş noktası olan, üç büyük imparatorluğa başkentlik yapmış, -her ne kadar henüz gerçekleşme de- sanayisizleşmiş ve ileri hizmetler sektöründe uzmanlaşmış, bölgesel merkez. Buna 1980’lerde “dünya kenti” diyorlardı, sonra “küresel kent”e dönüştü. Kadir Topbaş döneminde “cazibe merkezi”, “odak noktası” gibi laflar da ortaya çıktı. Aslında kente biçilen rolle ya da kentin gündemiyle bir uyumsuzluk yok. Dünyada mega projeler dönemi 1990’lardı, bizim gibi ülkelerde 2000’lerde oldu. Sonrasında ise “yeşil neoliberalizm” dediğimiz daha minimal projelerle birlikte sermaye başka tarafa akmaya başladı. “Sürdürülebilir kalkınma”, “dirençli şehir”, “akıllı şehir” gibi tanımlar ön plana çıktı. Bunlar kötü demiyorum ama nasıl ki 1990’larda ve 2000’lerde bütün şehirler küresel olmak istiyorsa, bugün de hepsi “dirençli şehir”, “sürdürülebilir şehir” olmak istiyor. Yani kente biçilen yeni bir vizyon var. Bu konuda genel

anlamda yerelle merkez arasında çok kavga yok. Kavga, bütün bunlar yapılırken arka plandaki sermaye döngüsü ile, rantın nasıl paylaşılacağı ile alakalı. Bu kavga elbette Türkiye’ye özgü değil. İngiltere’de Thatcher ile Livingstone arasında, Paris’te Paris Belediyesi ile merkezi hükümet arasında, Tayvan’da Taipei üzerinden yine hükümet ile benzer kavgalar görülüyordu. Burada merkezin eli ne kadar kuvvetliyse şehrin bu işten gördüğü zarar da o kadar fazla oluyor. Türkiye’de İstanbul’un elinin güçlü olması, belki de bu kavganın çok daha farklı şekillerde cereyan etmesinin önüne geçiyor. Dolayısıyla İstanbul çok önemli bir “odak” ve bu nedenle de hem kavga büyüyor hem de güçler birbirine biraz da denk oluyor diyebiliriz.

M.C.Y.: Teşekkür ederim Özgür. Son dönemde ülke ekonomisinin İstanbul ve metropoller üzerinden oluşturulan ranta ve büyümeye yaslandığını söylemek mümkün. Bu nedenle de kimin bu şehirleri yöneteceği çok önemli bir mesele oluyor. Dediğin gibi, bu paylaşım mücadelelerinin anlattığı çok şey var. 1980’lerden kalma eski bir teori olan “Büyüme Makinesi Teorisi”nde, Logan ve Molotch Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kentlerin gelişme süreçlerini inceliyor ve kentlerde büyüme koalisyonlarının oluştuğunu, bu koalisyonlarda ağırlıklı gücün ekonomik aktörlerde, yani sermayede olduğunu, siyasi figürlerin çok da etkisi olmadığını iddia ediyorlar. Çok büyük bir koalisyondan bahsediyorlar. Sadece büyük inşaat şirketleri ve sermaye grupları değil, müteahhitler, mimarlar, şehir plancıları, diğer ilgili teknik meslek insanları, inşaatlara hizmet veren firmalar, altyapı ve ulaşım sistemlerini sağlayan sektörler, inşa edilen evler ve ofislerin içindeki mobilyaları yapanlar, beyaz eşyaları üretenler, bunları taşıyanlar... Hemen herkes bu süreçten beslenir hale geliyor. Nihayetinde, hesapsız kitapsız bir inşaat ekonomisiyle ve o ekonomiye teslim olmuş kentlerle karşılaşıyoruz. Mesela İstanbul’da yıllardır toz içerisinde yaşıyoruz ve kimse bunun üzerine gitmeyi tercih etmiyor; çünkü mücadele etmek istendiğinde karşınızda bu büyük koalisyon var! Bana en öncelikli

kentsel politika ne olmalı diye sorsalar, sanırım inşaatı düzenlemek derim. Bunun tüm kentlilerin yaşam kalitesini artıracığını düşünüyorum. Bu ara yeni takıntılarımdan biri bu ve tabii ki kimse bana böyle bir soru sormuyor!

Yıllardır çeşitli gruplarla hak mücadeleleri vermeye çalışıyoruz, Eray ile de yolumuz böyle keşişti. İkimiz de mağduriyete değil, toplumun örgütlenmesine odaklanmak gerektiğini düşünüyorum. Misal, sosyal belediyeçiliğin, belediyenin lütfettiği bir şey olarak sunulmasına karşı toplumun talebiyle oluşması ve asıl itici gücün de bu olması gerektiğini düşünüyorum. Belediye vermeyi kestiğinde sosyal hizmetler bitecek mi? Kim gelirse gelsin örgütlü bir toplum olduğunda böyle bir şans olamaz. Sosyal belediyeçilik, belediye tarafından tek yönlü olarak bir şeyler vermek yerine örgütlü toplumla birlikte üretmek, verilecek şeyin ne olacağını ne öncelikte verileceğini, önce kime verileceğini örgütlü toplumun inisiyatifine bırakmak olmalıdır. Elbette örgütlenemeyecek, sesini çıkartamayacak gruplar var ve bunların temsili gerekebilir; fakat örgütlenebilen kesimlerin yerine belediyenin düşünmesi gerekmiyor, onlar kendi taleplerini dile getirebilmeliler. Hatta örgütlenenlerin kendi sorunlarını tespit ettikten sonra bunları çözme konusunda belediyeyi katılıma davet etmeleri gerektiğini düşünüyorum.

Örgütlenme denince hemen akla katılım meselesi geliyor. Belediyelerde son dönem arttığını gördüğümüz katılım süreçleri hakkında çeşitli soru işaretlerim var. Örneğin Kabataş Transfer Merkezi projesi sürecinde Mimar Sinan'dan bir grup öğretim elemanının yürüttüğü ve tasarımın programını katılımcı bir süreçte geliştirmeyi hedefleyen bir çalışma yapıldı. Yapılacak tasarımın kriterlerini belirlemek üzere bölgedeki ihtiyaçlar, kentlilerin talepleri ve beklentileri çalışıldı ve sunuldu. Üstelik bu iş ihale ile elde edildi. Ancak bu çalışmanın -oldukça da makul- sonuçlarını kullanmayı reddeden bir tasarım süreci yaşandı ve ortaya Boğaziçi ile rekabet eden bir yapı çıktı. Sonuç olarak, Kabataş'ta yürürken artık denizi göremediğim için ve bu projenin yapılmasını beklerken sekiz sene boyunca çamurda yürümek

zorunda kaldığım için isyandayım! Bu mağduriyet hissini ancak örgütlenerek aşabileceğimizi ve bu şekilde söz üretmek gerektiğini düşünüyorum. Eray, sen ne dersin bu konuda?

E.Ç.: Çok önemli bir konuya parmak bastın. Bu örgütlenmeler hâlihazırda gerçekleşiyor aslında. Burada sorun, tam da dediğin gibi, ana akım siyasetin, katılımcılığı bir tür toplumsal ve politik olarak anonimleştirilmiş bireylerden mürekkep görmesi. Yani katılımcı dediğimiz figürleri bir sayıdan ibaret, sosyal ve politik olarak anonim, atomize olmuş bireyler olarak görmesi. Fakat esasında katılımı talep edilmesi gerekenler hâlihazırda örgütlenmiş topluluklar olmalı. Örneğin yakın geçmişte büyük bir afet yaşandı. Bu konularda mücadele eden, afet yasası kapsamında kentsel dönüşüme karşı örgütlenen gruplar, haklarını talep eden mahalle bazlı örgütlenmeler var ve hepsi çok iyi biliniyor. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentler ikinci kez ana muhalefete emanet edildiğine göre onları da eleştirinin içine katabiliriz. Son depremlerden sonra 1 Mart'ta İstanbul Büyükşehir Belediyesi "İstanbul Deprem Seferberlik Planı" yayınladı. Mahalleler bazında vatandaşların işin içine katılacağına dair vaatler var ama bu tamamen atomize olmuş bireylerden oluşan bir mahalle tahayyülü doğrultusunda. Hâlbuki mesela Mahalleler Birliği diye bir oluşum var ve bu hiç anılmıyor. Yine son depremler sonrasında yardım çabalarında inanılmaz işler yapıldı ki bunları kotaranlar feministler, queer örgütlenmeler, Alevi ve/veya Kürt örgütlenmeleriydi. Tabii ki depremlerin gerçekleştiği coğrafya -Alevi anavatani, Kürt anavatani diyebileceğimiz bir coğrafya bu ve elbette Ermeni anavatani olduğunu da unutmamalıyız- hasebiyle de, yani ne yazık ki marjinalleştirme tarihlerine ve şerit tarihlere aşına olagelmış bir coğrafya olduğundan, tam da bu tarihlerden muzdarip olmuş halklar ve onlarla dayanışanlar çok ciddi şekilde yardım örgütledi ve inanılmaz işler yaptılar. Seferberlik planı gibi ana akım "katılımcı" planlarda gördüklerimiz ise, bu gibi örgütlü toplulukların yerine biri diğerinden farksız, rakama indirgenmiş figürler.

Özelleşme ve özel mekânların artması konusunda çözümü nerede arayacağız diye düşünüyorum. Biraz *Benjamin*yen bir tarih anlayışıyla bakarsak, kamusal paradigmasının altında yatan kurucu şiddete -sürekli yeniden baş gösterme eğilimde olan şiddete- bakmak gerekiyor. Örneğin, Türkiye özelinde, Ermeni soykırımının yaşandığı bir coğrafyadan bahsediyoruz. Kamulaştırma denilen pratiğin kurucu olaylarından biri budur. O dönemde ve bugüne değin katledilen, yerinden edilen ve makbul görünmeyen diğer vatandaşların da deneyimlerini akılda buldurmalıyız. Kamusalılığı kamulaştırmanın bu şedit tarihinden bağımsız tartışamayız. Çizgisel olmayan, döngüsel olduğunu söyleyebileceğimiz bu tarih izleği bizi geçmişte yaşanıp bittiğini varsaydığımız yerlere götürüyor, sonra tekrar ileri atıyor ve bugün karşımıza çıkan tüm mağduriyetlerin zaten geçmişte yaşandığını ya da yaşananlarla bağlantılı olduğunu görüyoruz. Direniş mekanizmalarına buradan yaklaşmalıyız ve hatta iğneyi biraz da kendimize batırmalıyız diye düşünüyorum.

Bunun belki de abartılı bir örneğini Gezi direnişinden vereceğim. Belki bu sohbete dâhil olan tüm katılımcıların kendisini içinde gördüğü bir tarihsel andır, değil mi? İğneyi kendimize batırmak derken aklıma gelen bir örnek oldu şu anda. Gezi direnişi sırasında, parka yakın bir noktada, sanırım Mis Sokak'taydı, bir grup eylemci metruk addedilen bir yeri "kamulaştırıldı" ama sonra ortaya çıktı ki burası bir Ermeni mülkü. Tabii daha sonra anlaşılınca geri adım atıldı. Bir diğer örnek de eski bir Rum okulu olan Don Kişot işgal evi! Özetle, böyle metruk görülen yerlerin ardında ve kamulaştırma reflekslerinin altında yatan tarihi merak etmeme ve yok sayma refleksinin yerleşikliğine vurgulamak istiyorum. Ve evet, çözümleri de hâlihazırda örgütlenmiş kesimlerin talepleri üzerinden düşünmek gerekiyor.

M.C.Y.: Gezi'deki o arkadaşlar bu hareketleri kamulaştırmadan ziyade "müşterekleştirme" hareketi olarak tanımladılar. Biliyorsun müşterekleştirmenin kamulaştırmadan en önemli farkı, mekânı birlikte emek sarf ederek kullanılabilir hale getirmesi.

Müşterekleştirmeyi de tartışmaya açabiliriz tabii.

E.Ç.: Evet, doğru. Kavram olarak müşterekleştirmeyi kullandılar. Fakat benim burada dikkat çekmeye çalıştığım esas şey, bu müşterekleşmenin kamulaştırma tarihleriyle arasında bulunan maddi-mekânsal göbek bağı.

M.C.Y.: Bahsettiğin Mahalle Birlikleri İstanbul'da, İzmir'de gecekondular mahallelerindeki dönüşüm süreçlerini örgütlemeye çalışıyorlar ve bu kapsamda çok da özel bir öneri geliştirildiğini düşünüyorum. Diyelim, büyükşehir belediyesinin gecekondular mahallesinde bir parseli var ve üzerinde 50 adet konut/gecekondular var. Bu tip alanlarda 50 konutluk bir kooperatif kurulması ve belediyenin sosyal konut inşa etmek üzere bu araziye talep etmesi öneriliyor. Bu alternatif ve oldukça sosyal bir dönüşüm modeli ve bunu teşvik etmek isteyen belediye araziye doğrudan veya sübvansiyonlu olarak indirimli sunabilir. Belediyeler bu konutların daha sonra farklı amaçla kullanılması veya satılmasından endişe ediyor ama arsa sahibi olan belediye isterse kooperatifin üyesi haline gelerek sözleşmenin tasarımı da yer alabilir ve sosyal amaçlara hizmet edecek koşullar tanımlayabilir. Fakat hem AKP hem CHP belediyeleri bu önerileri reddetti ve alternatif oluşturulmasına dahi müsaade etmedi. Kentsel dönüşümde TOKİ'nin, özel müteahhitlerin ve KIPTAŞ gibi belediye iştiraklerinin ürettiği konutlara alternatif başka bir alanın açılmadığını görüyoruz. Eser, senin bu tip kooperatiflerin sağlıklı çevre üretimindeki rolü üzerine düşüncelerini dinlemek isterim.

E.Y.: Cumhuriyetin erken yıllarından itibaren kooperatifler oldukça ilerici ve uzun vadede sosyal ve çevresel adalet açısından kentlerin çevre kültürünü koruyacak örnekler uygulamaya koydu. Kırsalda özellikle kadınları güçlendiren tarım kredi kooperatifleri de bu koruma ve gelişimin tamamlayıcısıdır. Küreselleşme süreci içinde kooperatiflerin nasıl bir evrim geçirdiğinden de bahsetmek lazım. Carl Ratner'in tespit ettiği gibi özellikle küreselleşmeye tabi yeni örneklerinde

kooperatifçilik kısmen sosyal bağlamından çıkıp neoliberalleşti, yani orta-sınıflaştı. TOKİ'nin kuruluşundan itibaren kooperatiflerin zayıfladığı söylenebilir. Özellikle günümüzde konut sorunu deprem riski altındaki coğrafyamızda daha da derin bir sorun olarak önümüzde duruyor. Buradan Naomi Klein'in "felaket kapitalizmi"ne geliyoruz. Kentsel dönüşümden, tozlardan, inşaatların kontrolsüzlüğünden bahsettiniz. Sınıf ötesi etkileri olsa da kent servisleri ve sağlık hizmetlerine erişimde yeniden sınıfsallıkla ilişkilenen bir dönüşüm bu. Merkezci bakmayı sürdürdüğümüzde ayrıcalıkların pay edilişi gibi kentin ekosistemini, suyunu, toprağını, bu alanlarda yaşayan canlı türlerini de bir kenara koymuş oluyoruz. Afet öncesi ve sonrası önlemlerde benzer bir ayrım, "felaketin rengi" olarak adlandırılıyor. Dezavantajlı grupların yaşadığı bölgelerde kentsel altyapıların ve sağlıklı çevrenin noksanlığı bu grupların kolayca gözden çıkarılabilir görülmesi Dyson tarafından böyle kavramlaştırılmıştı. Afetlerde kaybedilen hayvan ve ağaçların, bozulan su ve toprak eko-sistemlerin kayıptan sayılmaması bununla kesişir.

Aslında bizim koruyucu yasalarımız var. Çok erken dönemde, 1926'da Türk Ceza Kanunu'nda çevreye ve özgürlüğe karşı suçlar tanımlanmış; 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda kültürel ve doğal müştereklerin korunmasına yönelik maddeler var; Anayasa'nın 57. Maddesi kentlerin çevreci, konut ve barınmanın eşitlikçi şekilde çözülmesini tanımlıyor. Bu yasaların birçok maddesi değiştirilmiş olsa da elde kalan maddeler ve değerler nasıl yok sayılıyor? Söylemde çevreci, kamu yararına ve eşitlikçi olan, uygulamada derin ayrımlar üretebiliyor. Burada Jodi Dean'in "iletişimsel kapitalizm" ve Mark Fisher'in "kapitalist gerçekçilik" kavramlarıyla dikkat çektiği aklayıcı etiketleme ile değer yıkımı arasındaki ilişkiyi hatırlayabiliriz.

Eray, "çuvaldızı kendimize batıralım" dedi. İstanbul'da bir sosyal işgal-evinin oluşum aşamasına bir süre dâhil olmuştum; fakat kısa sürede kendimizi büyük bir çelişki içinde bulduk. Çünkü gördük ki, dokusuyla soylulaşma potansiyeli

olan o mahallede İstanbul'un ilk sosyal işgal-evi ilginç bulunduğundan turistik gezi rotaları oluşturulmaya başlanmıştı. Yani farkında olmadan neredeyse marjinal soylulaştırmanın tetikleyicisi olan bir oluşuma katkıda bulunmuş, bütün değerlerimizin altüst olduğu bir durumda kalmıştık. Benzer durum, Kabataş Transfer Merkezi örneğindeki gibi katılımcı olduğu söylenen modellerin uygulamada bir çelişkiye dönüşmesinde izlenebilir. Gerek yerel yönetimde gerek iktidarda, siyasetin birbiriyle çatışmalı ve karşıtı gibi duran mekanizmaları, pratikte benzer eğilimler gösterebiliyor. Öyle ise, belki de bilgi üretiminin aktörleri olarak bizlerin katılımında öncelik bu projelerin çevreci ve adil olmayabilecek olası etkilerini kayda geçirmek olmalı. Özellikle biz mimarlar estetik ve konfor unsurlarına kapılarak, kent parçalarını ele alırken sosyal gerçekliği ve ekosistemleri yeterince görmeden, çevredekilerin ve uzmanların sözlerini dinlemeden, yurtdışındaki ilginç modelleri buralara uyarlamaya çalışmak gibi tuzaklara düşüyoruz. Karşımızda bir problemler yumağı olduğu, bunun karşısında ancak çevre kültürüne bütüncül bakacak kent politikası ile durulabileceği ortada. Dijital teknolojilerle oluşan yeni medya ortamları bu olguları sıcak konular olarak trendleştirse de henüz derinden sarsmış gibi görünmüyor. Bütün bu dönüşümlerle, mimarlık ve planlama eğitiminin eleştiriyi pratiğe çevirecek bir uzlaşmaya yönelerek trendlerin güdümünden çıkması sağlanabilecek mi? Yeni normlar, standartlar nasıl işleyecek? Yine sesi baskın olmayan sözler bastırılacak mı? Bu soruları tartışma gündeminde tutmak yetmiyor. Ancak, söylemin önemli olduğunu, etiketlenmenin yaftalama ve damgalamadan fayda sağladığını da unutmamalıyım. Örneğin "metruklaşma" son dönemde kentsel dönüşümün en kullanışlı söylemi oldu! Bu konuda kırık camlar kuramı vardır; bir mahallede/bölgede bir binanın camları kırıkta, onarılmıyorsa ve bunun gibi birden çok yapı varsa suç oranı yüksektir yaftalaması yapılır. Eray'ın değiştiği gibi, marjinalleştirilmiş grupların mekânlarına her müdahale meşru görülür. Özetle, sağlıklı bir kent çevresinden bahsetmek için kentin

farklı çevreleri, yaşantılar ve fikrimiz olmayan birikimler ile daha çok temas kurabilmemiz gerekiyor.

M.C.Y.: Teşekkürler Eser. Ebru Hoca ile de son dönem metropol belediyeçiliğine değinelim isterim. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin birçoğunun yönetimi muhalefete geçti ve alternatiflerin görece arttığı bir dönem olarak görüyorum bunu. Yerel yönetimlerin bizim uzmanlık alanlarımızdaki arkadaşlardan da faydalandığını söyleyebilirim. Örneğin İstanbul Planlama Ajansı'na benzer yapıların Türkiye çapına yayılması konuşuluyor. Bunlar önemli politika merkezleri oluşturuyor; çünkü buradan elde edilen veriler ile, yapılan çalışmaların üzerine politika geliştirmek çok daha kolaylaşıyor. Ayrıca hizmete çok odaklanmış, "proje" bir dönem tespiti yapabiliriz. Soru işaretli de olsa katılımı söylemine katmış, kamusal mekân tasarımlarında yarışmalara yer veren, liyakate önem veren bir dönem. Bu çerçevede kentsel politikaları değerlendirsek iyi tarafları, eksikleri, hataları nelerdir? Ne düşünürsünüz?

E.F.Ö.: Öncelikle bir kenti yönetmek başlı başına zor bir iş; Türkiye'de üstelik bir metropol şehri ya da büyükşehri yönetmek iyice zor! Bunun birinci sebebi, büyükşehir diye bahsettiğimiz yerlerin yerleşmelerinin düzgün kademelendiği, nüfusun dengeli dağıldığı yerler olmaması. İkinci olarak, bu şehirler sermayenin gözünü diktiği yerler. Bir küçük kente göre metropoliten alanda yapılacak yatırım, diyelim bir konut inşaatı, o parseli "kapmak" için yarışarak gerçekleşebiliyor. Dolayısıyla belediye ve metropoliten alan yönetiminin politikasının kurulmasının arkasında çok karmaşık bir ilişkiler ağı var. Tabii bunlar kapalı kapılar ardında yürüdüğü için bilemiyoruz ama baskı ortamını ve rekabeti tahmin edebiliyoruz. Böyle bir ortamda merkezi hükümetin de imar kanununa aykırı başka yetkileri oluyor. Bunlar Özelleştirme İdaresinin yetkileri, bakanlıkların yetkileri, TOKİ'nin yetkileri vs. Bu yetki karmaşası içinde bir kenti iyi bir şekilde yönetmeye çalışmak gerçekten zor. Bunun için öncelikle bu karmaşayı kabul etmek

gerekiyor. Bu ortamda kentsel politika üretmek ne anlama geliyor? Bir tarafta yerel ihtiyaçlar var. İstanbul, İzmir gibi yerler afet riski yüksek, yapılaşma şekli ve mülkiyet ilişkileri karışık yerler. Dediğiniz liyakat meselesine ben de katılıyorum, olabildiğince liyakate sadık kalındığını gözlemliyorum. Proje odaklı yaklaşımlar meselesi ise kafa kurcalayıcı. Bir tarafta da sosyal projeler var. Bunların içine kreşler, ulaşım kartları ile dezavantajlı grupları desteklemek, kent çeperiyle kenti bütünleştirerek tarımsal yardımlar yapmak gibi işler giriyor ve hem ekosistemi hem çeperdeki ekonomik döngüyü besliyorlar. Proje odaklı yaklaşım aynı zamanda Kanal İstanbul gibi bir projeyi -çok haklı nedenlerle- reddediyor ve bilimsel gerçeklere sahip çıkıyor. Diğer tarafta ise Esenler Otogarı ya da Mecidiyeköy'de metruk kalmış alt geçidin daha işlevli hale getirilmesi gibi girişimler yapılıyor. Bunlar aslında hep kullanıcıyı önceleyen yaklaşımlar. Çok gözle görünür yerlere geldiğimizde, katılımcı gibi görünen bir yarışmalar silsilesi var. Bunların birisinde ben de jüri başkanıydım- itiraf etmeliyim-. O dönemde bu konuyu tartıştık; çünkü "A mı? B mi? C mi?" diye sorduğumuz zaman o katılım olmuyor, zaten olmuş bitmiş bir şey. Proje okumayı bildiğini bile bilmediğimiz insanlara "hadi oy kullanın" diyoruz. Sonra çok alakasız yerlerden bana bile ulaşan bir mesajla, "şu proje bizim, bize oy verin", deniyor. Dolayısıyla, proje odaklılık meselesinde projenin nasıl ortaya çıktığı çok önemli. Az önce söylemeye çalıştığım gibi, bazı kamusal mekânlar ve özellikle merkezi yerler şehrin vitrini gibi oluyor. Belki bu tür yatırımlara çeperdeki mahallelerde daha çok ihtiyaç var; çünkü insanların gündelik hayatı orada geçiyor. Fakat görünür kılma mevzusu öne çıkıyor. Merkezdeki büyük meydanlar, transfer merkezleri vs. yönetim açısından öncelikli hale geliyor. Bu alanları daha çok kişi kullandığını varsayarsak, evet buraya şöyle bir tasarım yaptırdık, demek işe yarıyor. Aslında tüm bu katılımcılık başlığı altında "bu proje nereden çıktı, neden böyle bir projeye ihtiyaç duyuldu?" sorusundan başlamak lazım. O noktada halk ile yönetim arasında bir kopukluk olduğunu düşünüyorum.

M.C.Y.: Kentsel siyasetin en esi ve ana sorularından birisi olan "Gündemi kim belirliyor?" sorusuna geri döndün. "Bu projeye ihtiyaç olduğuna, nasıl bir proje olacağına, ne kapsamda olacağına kim karar veriyor?" Bir proje farklı şekillerde değerlendirilebilir, uzmanlardan oluşan bir jüri heyeti seçmişse çok sorgulamıyorum. Ben beğenmesem de uzman olan birisi beğenmiş diye bakıyor ve kabulleniyorum. Fakat beni vatandaş olarak yıllar boyu bir inşaata mahkûm ediyorlarsa bunun bir açıklaması olmalı! Canım istedi, seni inşaata mahkûm ettim, diyememeli hiç kimse. Bu konularda gerekçelerini sıralayan ve bizi ina eden daha şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim isteyebiliriz herhalde?

E.F.Ö.: Ben de tam ondan söz edecektim. Aslında Kabataş projesine katılan uzmanlar da bilmiyorlardı nasıl bir proje yapıldığını. Kimsenin haberi olmadı. Sonra birdenbire "buyurun, bunu yaptık" diye bir proje çıkıverdi. Dolayısıyla yönetimin de şeffaf olması gerekiyor. Evet, vatandaşın güçlendirilmesi ve bizim örgütlü bir baskı kurabilmemiz gerekiyor ama ne olup bittiğini de bilmemiz lazım. Bunu talep ederek başlamak gerekiyor.

M.C.Y.: Evet tabii. Daha güçlü bir şekilde seslenmemiz gerekiyor, şu anda beş kişi sesleniyoruz, 300, 500, bin, 10 bin kişi seslendiğimizi düşünün, ne kadar güçlü çıkacak ses. Yönetim de bir sonraki seçimde kazanmak istiyorsa şeffaf ve hesap verebilir olma ihtiyacını hissedecek. Kendi başına şeffaflığı vaat eden ve gerçekleştiren bir hükümetin bile güçlü bir örgütlü yapıyla karşı karşıya olması gerekir. Çünkü o gider, başkası gelir ve bir anda tüm kazanımlar düşüverir. Yönetenler ve yönetilenler ayrımı çok geride kalmış bir ayrım ve artık beraber yönetmemiz gerektiğini düşünüyorum.

E.F.Ö.: Evet, yöneten ve yönetilen ilişkisinin yeni baştan sorgulanması gerekiyor. Ancak o zaman şeffaflık sorunu, kamusal mekânı kullanma hakkı, kamunun rolünün ne olması gerektiği çözülür.

Benim oturduğum yerde dört bir yanımız inşaatlarla çevrili. Biri bitiyor, diğeri başlıyor, süregiden bir şantiyenin

içinde yaşıyoruz. Az önce bahsedildi, yeni modellerin ortaya konamaması, kooperatiflerin yenilenememesi, yeni bakış açıları geliştirilememesi meselesi var. Kafamı karıştıran bir soru, konut üretiminden nasıl sıyrılmak gerekir? Bunun üzerine yeterince düşünmüyoruz. TOKİ dar gelirliyle ya da orta gelirliyle konut ürettiğini söylüyor. Peki, nerede üretiyor? Kamu arazisini arsaya dönüştürerek yapıyor. Yani kamuya ait bir arsayı satarak özelleştiriyorsun! Kiralama ya da başka tür bir hak sahipliği üzerinden tanımlansa, belki onu alan-satan kişinin yerine kullanabilecek başka bir dezavantajlı olacak, o da engellenmiş oluyor. Dolayısıyla yoksulluk döngüsünü kırmada çok önemli bir hizmet sağlayabilecek bir araç özelleştirilerek ortadan kaldırılıyor. Bu konunun üzerine daha çok gidilmesi gerekiyor.

Konut sahibi olmanın bir yatırım aracı olması, hayatını garantiye almak anlamına gelmesinin önüne geçmek gerekiyor. Vatandaşın vizyonunun “başımın üstünde bir dam olsun, emekli maaşıyla geçinirim”e indirgenmesinin önüne geçmek gerekiyor. Bu nasıl tartışılır, nereden başlamak lazım, diye sorarak bitireyim.

M.C.Y.: Tamam, ben de bu soruyu cevaplayayım! Üçüncü köprü tartışılırken meslek odalarımız köprünün alternatifini toplu taşıma olarak gösteriyorlardı, bence üçüncü köprünün alternatifi reel sektörün güçlendirilmesiydi. Bu örnekteki benzer şekilde mülk konut sorununa çözüm olarak kiralık konut sunuluyor. Bence konut mülkiyetine yönelik bu iştahın çözümü Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin güçlendirilmesidir. Bazı meseleler kentin içerisinde çıkar ama ulusal hatta küresel etkileşimleri vardır. Şu anda sosyal güvenlik sistemi öyle çözülmüş durumda ki, insanlar gelecek güvencesini konut sahibi olmaya dayandırmış durumda. Kaç konutun olursa yaşlılığında o kadar rahat yaşayacaksın ve çocuklarına da bir şeyler bırakabileceksin. Kendilerince çok da haklılar. Sosyal güvenlik sisteminin yapamadığını yapmaya, yaşlıklarını ve çocuklarının geleceğini garanti etmeye çabaları var. Dolayısıyla mülk konut sorununu tartışmamız

gereken mecra aslında ulusal, hatta küresel siyaset mecrası. Yerel bazda topyekûn çözümler geliştirilemez. Belediye veya TOKİ olarak kiralık konut sistemini yavaş yavaş çalıştırmaya başlayalım elbette ama Bir yandan da sosyal güvenlik sistemi için mücadele edelim, büyük dönüşümlerin hemen gerçekleşmeyeceğini de bilelim.

Hepinize son bir sorum olacak, bir quiz gibi: Sizce kentsel politikalar içerisinde ele alınması gereken en öncelikli konu ne olmalı? Ne hedeflemeli?

E.Ç.: Bana göre, bağlam-spesifik olmalı. Nerede gerçekleştiğine göre farklı ölçeklerde ele alabiliriz ama adaletsizlikle yüzleşmeli. Bu yüzleşmeyi liberal anlamda sadece kimlikler üzerinden gerçekleştirilecek bir süreç anlamında anmıyorum, maddi bir olgu olarak ele alalım istiyorum. Adaletsizlikle maddi ve mekânsal bir mesela olarak yüzleşmeli. Irkçılık gibi, cinsiyetçilik gibi dinamiklerle biçimlendirilmiş -ki bazen birkaçının kesişimini de içerebilir- adaletsizliklerle bu şekilde yüzleşmek bence en öncelikli görev. Eşitsizlikten daha ziyade adaletsizliğe bu şekilde odaklanılmalı. Çünkü eşitlik dediğimiz şey aslında adaletsiz olabilir. Örneğin varsıla da yoksula da aynı şeyi verirsek eşitlikçi olur ama adaletsiz olur!

E.Y.: Ben de çevre ve kadın politikaları derim. Çünkü son uluslararası verilerin gösterdiği gibi çevre felaketlerinden, su ve gıda krizinden, barınma sorunundan en çok etkilenenler bu gruplar. Uluslararası raporlara göre de kentsel dönüşümde zorla tahliyelerden en çok kadınlar ve kız çocukları etkileniyor. Yırcı direnişinden Kirazlı Yayla’ya birçok örnekte gördüğümüz gibi çevre aktivizminde de en önde kadınlar yer alıyor.

M.C.Y.: O zaman “ekofeminist kent politikaları” diyelim mi buna?

E.Y.: Belli tanımlarla sınırlandırmadan sınıfsal ve feminist bilinci önceleyen ve söylemde kalmayan bir “katılım” kurgusu diyebiliriz! Bu bilinçle dezavantajlı olanların öncelikli söz sahibi olduğu, dinlendiği gerçekçi ve gezegensel bir kent politikası dilerim.

Çünkü yok edilen sadece kendi türümüz değil.

M.C.Y.: Aslında bütün kentsel politikalarda bu tür bir bakışa ihtiyaç var. Ebru Hocam, buyurun?

E.F.Ö.: Kadınlar ve çevreyi Eser’e kaptırdım, ben de çocuklar ve gençler diyorum. Uzun vadeli bir yatırım ama onları önceliğe alırdım.

M.C.Y.: Yaşlıları da katabiliriz buna. Nüfusumuz giderek yaşlanıyor ve yaşlılara uygun hiçbir kentimiz yok! Mesela İstanbul adeta yaşlı düşmanı bir kent. Yaşlıların konforlu yaşayabileceği yerler sınırlı. Belki İzmir, Ankara görece daha iyi ama oralarda da çok ciddi sorunlar var. Özgür Hocam, siz hangi alanı öncelersiniz?

Ö.S.: Ben de bir kent çalışmacısı olarak “kent”i kentsel politikanın temel öznesi yapardım. Kent çalışmaları (*urban studies*) Türkiye’de tam oturmamış bir disiplin. Bir şehirde kadın, çevre önceliklidir, birinde barınma sorunu önceliklidir, diğerinde trafik öncelikli olabilir. Bizim temel meselelerimizden biri kenti merkeze alıp ona göre politika geliştirememek. Bizim politik geleneğimizde hep merkezden kente doğru bir yol çiziliyor. Eğer kenti merkeze alabilirsek özelden, yerelden politika yapmanın yolunu açabiliriz.

M.C.Y.: Bir yandan da bu, ulusal ekonomiyi desteklemek için kentleri feda etmeyelim, demek oluyor sanırım. Ben de öncelikli kentsel politikayı her kentte örgütlü bir sivil toplum yaratmak, belediyenin de var gücüyle bunu desteklemesi olarak formüle edeyim. Örgütlü bir toplumun pek çok konuyu çok daha sağlıklı bir ortamda tartışmanın önünü açacağı, siyasetin görünmez koridorlarının ancak bu şekilde azalacağı görüşündeyim. Elbette tüm sorunların çözümü örgütlü toplumda değil, zaman zaman popülist bir yanı da olabilir ama kontrol edilebilir. Yöneten-yönetilen ayrımından beslenen elitizmden kopup artık çoğulcu bir topluma geçişin aracı olarak örgütlü toplum yapısının desteklenmesi gerektiğini savunuyorum.

Hepinize katıldığınız için çok teşekkür ederim. ■

Kentlerin Biçimlenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü

B. Fügen Selvitopu

Yürürlükte olan Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu ve ilgili yönetmeliklerine göre; kentin biçimlenmesinde etkili olan imar planları, plan notları ve imar yönetmelikleri seçili üyelerden oluşan Belediye Meclisi kararı ve Başkanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Yürürlükteki kanunlara göre, yerel seçimler sonucunda halkın oyu ile seçilen belediye başkanı ve belediye meclisi imar plan kararlarının verilmesinde imar yönetmeliklerinin yapılmasında, kısaca kenti biçimlendirecek her konuda karar alma yetkisine sahiptir.

Bu nedenle, seçilen belediye başkanının ve meclis üyelerinin nitelikleri, dünya görüşleri, kente bakışları çok önem arz etmektedir. Çünkü istedikleri takdirde, bu kararları hiç kimseye, hatta çalışan bir bürokrata bile danışmadan alabilme yetkisine sahiptirler. Nitekim geçmiş dönemlerde bu tür kararlar mevcuttur. Mesela bazı meclis üyesi meslektaşlarımız, yaklaşık bir veya iki yıl yürürlükte kalan bir imar yönetmeliği hazırlayıp onaylamışlar ve bu yönetmeliklere göre kendi inşaatlarını ruhsatlandırdıktan sonra, belediyenin imar birimleri tarafından mevcut yasa ve yönetmeliklere göre hazırlanan imar yönetmeliğini meclis ve komisyonlarından geçirerek kabul etmişlerdir. Yine eski dönemlerde tamamen belediye başkanının isteği doğrultusunda belediyenin kendi personeli tarafından kabul edilmeyen imar plan değişiklikleri veya sahil yolu kent geçişi vb. projeler onaylanmıştır.

Bunların bir kısmı mahkeme kararları ile geri döndürülebilmüş, ancak bir kısmına göre de yapılaşmalar tamamlanmıştır.

Yine belediyenin uygulamaya yönelik kararlarının alındığı belediye encümenlerinde, bürokrasinin yanı sıra meclis üyelerinden seçilen üyeler yer almaktadır. Encümene belediye başkanı veya onun uygun gördüğü bir başkan yardımcısı başkanlık etmektedir. İlçe belediyelerinde genelde meclisteki seçili üyelerden seçilmiş siyasi başkan yardımcısı vekâlet etmektedir.

Görüldüğü gibi, kentin şekillenmesinde etkili ve yetkili olan kişiler, ağırlıklı olarak seçilmiş siyasi kimliklerden oluşmaktadır. Seçilen belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinin kent konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip olmaları, dürüst olmaları, gerçek amaçlarının kendilerini ve yakın çevrelerini maddi veya siyasi kariyerleri açısından yükseltmek değil, kenti yaşanabilir, halkın ihtiyaçlarına cevap veren, gerek altyapı gerekse üst yapı projeleri ile geleceğe taşıyabilecek bir anlayışa sahip olmaları gerekmektedir.

Seçili kişiler eğer gerçekten bu görevi hakkıyla yerine getirmek istiyorlarsa, belediye görevleri konusunda uzman, liyakat sahibi kişi ve kurumlarla çalışmalarını gerekmektedir. Gerçek liyakat sahibi kişiler, zaten kentle ilgili kararları alır ve uygularken, uzmanlık konularına göre ilgili meslek odalarının ve kente hizmet eden belediye dışı kurumların görüş ve önerilerini alma ihtiyacı

duyarlar. Aksi takdirde 50-60 yıl önce verilen kararların sıkıntısı bugün nasıl çekiliyorsa, gelecekte de bugünün idarecilerinin kararları aynı şekilde sorgulanacaktır.

Yazımın bu bölümünde yerel yönetimlerin yaklaşık 50 yıllık geçmişini irdeleyerek kentin bugünkü haline gelmesinde rol oynayan faktörleri ve kararları, geçirmiş olduğum tecrübeler ve bu süreçte edindiğim bilgilere dayanarak açıklamaya çalışacağım.

1980 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesinden mezun oldum ve İzmir'e döndüm. Yaklaşık beş yıl uzak kaldığım sürede, (sanırım meslek eğitiminin de etkisiyle daha farklı bir bakış açısı ile) kentte çok hızlı bir yapılaşma sürecinin yaşandığını fark ettim. İlk dikkatimi çeken, Konak Meydanı'ndaki Vali Konağı'nın etrafındaki yüksek binalar ve kent merkezi etrafında yer alan bütün boş alanların tamamen kaçak yapılarla dolmuş olmasıydı.

Yaklaşık altı ay sonra İzmir Belediyesinin eleman alacağı bilgisi üzerine başvurduğum ve sınava çağırıldım. Sınavda bize Mithatpaşa sahilinde küçük bir alan gösterip burada imar planı yapmamızı istediler. Yolları çizdim, imar adalarını yerleştirdim ve deniz kotunda kalan imar adalarına daha düşük yükseklik, eğitim nedeniyle daha yukarıda kalan adalara da daha yüksek gabari verdim. Sınavda bulunan bir yetkili beyefendi yanıma geldi, plana baktı ve "bu şekilde yaparsan seni işe almazlar, sahile yüksek kat, arkalara ise alçak kat vermen gerekir" dedi. Ben dayanamayıp sınavda tartıştım, sen bilirsin, dedi. Sonra yanımdaki arkadaşın uyarısıyla dediğini yapıp, daha sonra tartışmaya karar verdik ve işe girdik.

Belediyeye ilk girdiğimde kentlerin geleceğini belirleyen bütün kararların yerel yönetimlerde alındığının ve kentlerin bu kararlara göre biçimlendiğinin farkında bile değildim. İlk olarak, İmar Müdürlüğü İmar Durumu Şubesinde işe başladığımda bana verilen görev, mevcut imar planlarına göre yapılmış olan ve imar adalarında yer alacak binaların nasıl olacağını belirleyen, adına "kitle" dediğimiz 1/500 ölçekli

çizimlere göre parsellere imar durumları tanzim etmekte. Bizden önce belediyede çalışan mimar arkadaşlar imar planlarına göre bu paftaları hazırlamışlardı ve uygulama bu doğrultuda gidiyordu.

İmar planları 1/2000 ölçekliydi ve kartonlar üzerine yapıştırılmış olarak kullanılıyordu. İmar planlarına baktığımda sınavdaki beyefendinin uyarısını anladım. Ana cadde ve yollara yüksek gabari, daha dar yollara düşük gabarilerin verildiğini gördüm. Araştırdığımda, o zamanlar yürürlükte olan imar

“GEÇMİŞİ DEĞERLENDİRDİĞİMİZDE, YEREL YÖNETİMLERDEKİ TEKNİK PERSONEL KADROLARININ ÇOK YETERSİZ OLDUĞU, HATTA BAZI BELEDİYELERDE MİMAR PERSONEL BİLE OLMADIĞI GÖRÜLMÜŞTÜR”

yönetmeliklerinde, imar planı olmayan yerlerde yol genişliklerine göre gabari (binanın kaldırım hizasından çatı altındaki en yüksek noktasına yüksekliği) tarif ediliyordu. Bu anlayış imar planlarına da örnek olmuş ve planlar da bu bakış açısıyla düzenlenmişti.

İlk dikkatimi çeken, bu imar planları üzerinde sonradan yapılmış bazı ilavelerin olmasıydı. Mesela bazı yollar boyunca imar adalarının yola olan yüzlerine kalın siyah çizgiler çekilmişti; bunun anlamı şuydu, o yoldan cephe alan parsellerin gabarisi 12.80 m olarak uygulanacaktı. Sonradan öğrendim ki, aslında ilk planlarda buraların gabarisinin 9.80 m ve 6.80 m olduğu, daha sonra 1970 öncesi alınan bazı meclis kararlarıyla, belirlenen yol güzergâhlarıyla 12.80 m yüksekliğe çıkarıldığıydı. Aynı şekilde hem Konak hem de Karşıyaka'da bütün sahil güzergâhının gabarisi 12.80 m iken, yine alınan bir meclis kararı ile 21.80 m'ye çıkarılmıştı. Tahmin edileceği gibi, herhangi bir sosyal donatı alanı ayrılmamış ve mevcut parseller oldukları yerlerde çok az zayıflarla yüksek gabari hakkına sahip olmuşlardı. Bütün bu haklar da yetmemiş, bir de çatı katı ilave edilmişti. Yani planların üzerinde 21.80 m çatı katı gibi ifadeler vardı.

Daha sonra alınan bir kararla çatı katları da tama iblağ edilerek tüm sahil ve ana yol güzergâhları 24.80 m olarak belirlenmişti.

İzmir'in merkezi olarak tarif edebileceğimiz Konak ve Karşıyaka'nın bugün meskûn alanlar dediğimiz bölgeleri bu planlara göre yapılaşmasını tamamladı. 1950'lerden sonra yaşanan bu süreçleri irdelediğimizde, mali durumu iyi olan kişi ve şirketlerin fabrika vb. yapılarla üretmek kazanmak ve ülkeyi de kalkındırmak yerine, hiçbir çaba sarf etmeden, oldukları yerden daha

kolay zenginleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bu rant ekonomisi maalesef hâlâ devam etmektedir.

Geçmişini değerlendirdiğimizde, yerel yönetimlerdeki teknik personel kadrolarının çok yetersiz olduğu, hatta bazı belediyelerde mimar personel bile olmadığı görülmüştür. Yaklaşık 45 yıl önceki yerel yönetimlerde işler daha çok teknisyen ve tekniker kadroları ile idare edilmekte olup, mimar ve inşaat mühendisleri çok az sayıdaydı ve sadece büyük belediyelerde bulunmaktaydı. Yine geriye dönüp geçmişteki planlama anlayışlarına, imar uygulamalarına, imar yönetmeliklerine ve yönetmelik değerlendirmelerine baktığımızda çok büyük aşamalar kaydedildiğini görebiliriz. Ama bütün bunlar kentin bugünkü haline gelmesine engel olamamıştır.

Yerel yönetimlerin kentlerin yapılaşmasında ve biçimlenmesindeki rolünü incelerken 1980 öncesi, 1980-1983 yılları arası, 1983-2004 arası ve 2004 sonrası süreçleri yasa ve yönetmeliklere göre yerel yönetimlerin sınırları, yetkileri ve merkezî hükümetin yetki alanlarını dikkate alarak irdelemenin daha açıklayıcı olacağını düşünüyorum.

1980 yılı öncesinde İzmir Belediyesi sadece merkez ilçe ve Karşıyaka ilçesinden oluşuyordu. İzmir'in belde belediyeleri olarak belirlenmiş Balçova, Buca, Büyükçiftliği, Cumaovası Gaziemir, Gültepe, Gümüldür (Gümüşsuyu), Güzelbahçe, Narlıdere ve Yeşilyurt beldelerinde ayrı belediyeler ve ayrı belediye başkanları vardı. Ayrıca, Bornova dâhil olmak üzere, İzmir'in diğer ilçelerinde de ayrı ayrı belediye başkanlıkları vardı. Bornova ilçesinde merkez belediye başkanlığının dışında dört tane de belde belediye başkanlığı (Altındağ, Çamdibi, Işıkkent ve Pınarbaşı) mevcuttu. İzmir'in diğer büyük

vedi kat, oturma raporları ise sekiz kat düzenlenmiş ve bu şekilde bütün belde yapılaşmasını tamamlamıştı.

1984 yılındaki seçimle yürürlüğe giren 3030 sayılı Büyükşehir Yasası ile birlikte, Bakanlığa bağlı Nazım Plan Büroları kapatılarak 1/5000 ölçekli imar planı yapma ve onaylama yetkisi Büyükşehir Belediyesine; 1/1000 ölçekli imar planı yapma yetkisi ilçe belediyelerine; onama yetkisi de Büyükşehir Belediyelerine verildi. İzmir Büyükşehir Belediyesine bağlı üç tane ilçe belediyesi oluşturuldu (Merkez ilçe, Karşıyaka ve Bornova). Yukarıda belirttiğim beldeler de ilçe belediyelerinde

Daha büyük belediyelerde ise merkez bölgeler aynı şekilde planlanırken, civardaki tarım alanları da yine bütüncül üst ölçek plan kararı olmadan ve hiçbir sosyal donatı ayrılmadan sanayi tesislerine veya parsel bazında konut sitelerine açılıyordu.

Belediye sınırları dışında da ayrı bir uygulama yürüyordu. İl Bayındırlık ve İskân Müdürlüklerince yine bir üst ölçek planına bağlı kalmadan Mevzi İmar Planı adı altında kurum kuruluş görüşünü tamamlamış alanlar parsel bazında imara açılıyordu.

2004'te yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun ile belde belediyeleri kapatılarak kendi mülki sınırlarında yetkili 30 ilçe belediyesi oluşturuldu ve büyükşehir belediye sınırları il sınırına taşındı. 1/25,000 ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planlarını yapma ve onaylama yetkileri büyükşehir belediyelerine verildi. İlçe belediyeleri bu üst ölçek planlara uygun 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı yapabileceklerdi; ancak onama yetkisi Büyükşehir Belediye Meclisinin yetkisindeydi. 1/100,000 ölçekli çevre düzeni planları ise Bakanlık yetkisindeydi.

2004 yılında yapılan bu değişiklik ile, kent planlamasındaki parçalanmışlık ve çoklu karar mekanizmaları kaldırılmış; il sınırları içinde üst ölçek planlamanın tek elden ve bütüncül olarak yapılmasına imkân sağlanmıştır. Bu kanun değişikliğinden sonra 1/25,000 ölçekli İzmir Büyükşehir Belediyesi Nazım İmar Planı yapılmış ve süreç daha kontrollü bir şekilde devam etmiştir.

Yazımın bu bölümüne kadar 2004'te yapılan yasa değişikliği öncesinde kent bütününde farklı siyasi görüşlerdeki yerel yönetimlerce, imar planı çalışmalarının nasıl yürütüldüğünü ve karar organlarını açıklamaya çalıştım.

Kentin biçimlenmesinde en büyük etkeni siyasi karar organları olarak tanımlasak da 40 yıl, 30 yıl ve hatta 20 yıl önceki planlama anlayışlarını da göz ardı edemeyiz.

“1980 DARBESİNİN ARDINDAN ALINAN BİR KARARLA, BAZI BELDE BELEDİYELERİ KAPATILDI VE ÖNCE İZMİR BELEDİYESİNE BAĞLANDI. BORNova İLE BUca, İZMİR BELEDİYESİNE BAĞLI ŞUBE MÜDÜRLÜKLERİ OLARAK ÇALIŞMAYA BAŞLADI. DİĞER BELDE BELEDİYELERİNDEKİ RUHSAT DOSYALARI İZMİR BELEDİYESİNE GELDİ”

ilçelerinde de merkez belediye başkanlığının yanı sıra çok sayıda belde belediye başkanlıkları vardı.

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, kentin tamamında çok sayıda ilçe ve belde belediyesi mevcut olup, her ne kadar Bakanlığa bağlı Nazım Plan Bürosu kent bütününde çalışmalar sürdürse ve belediyelerin imar planlarını Bakanlıktan onaylatma zorunluluğu olsa bile, her biri kendi sınırları içinde farklı uygulamalar yürütmekteydi.

1980 darbesinin ardından alınan bir kararla, bazı belde belediyeleri kapatıldı ve önce İzmir Belediyesine bağlandı. Bornova ile Buca, İzmir Belediyesine bağlı Şube Müdürlükleri olarak çalışmaya başladı. Diğer belde belediyelerindeki ruhsat dosyaları İzmir Belediyesine geldi. Hiç unutmadığım, Yeşilyurt beldesinden gelen ruhsat dosyalarıydı. İmar planlarında beş kat olan yerlerin projeleri altı kat, inşaat ruhsatları

mahalle haline dönüştüler. Sadece Cumaovası, Gümüldür ve Özdere belde belediyesi olarak devam etti. Merkez İlçe sınırları başlangıçta Güzelbahçe'den başlayıp Buca ve Gaziemir'i içine alacak şekilde oluşturulmuştu. Zaman içinde çıkarılan yasalarla, büyükşehir sınırları içinde dokuz ayrı ilçe belediye başkanlığı daha sonra 11 ilçe belediye başkanlığı oluşturuldu.

Bu süreçte, büyükşehir sınırları dışında, kentin bitişiğinde yer alan çok sayıda küçüklü büyüklü belediyelerde çok farklı uygulamalar ve planlar yapılıyordu. Yeterli kadroları olmayan bu belediyelerde imar planları ve imar uygulamaları dışarıdan hizmet alımı yöntemiyle, bütüncül bir üst ölçek planı olmadan, sadece o belediye sınırları içindeki gelişmeye karar verilerek uygulanıyordu. Küçük beldelerde belediye sınırına kadar hâlihazır haritalar yaptırılıyor ve daha sonra imar planları yaptırılıyordu.

Büyükşehir Belediyeleri kurulmadan önce merkez belediyelerin yetki alanı ağırlıklı mevcut dokuyu kapsayan ve fazla gelişme alanları içermeyen bir alanla sınırlanmış olduğundan ve meskûn bölgelerde en fazla %25 zayıt ile yol ve yeşil alanların elde edilmesi mümkün olamadığından, parselasyon planları yeterince uygulanamıyordu. Bu nedenle, imar planlarındaki sosyal donatı alanları çoğunlukla, kişilerin rızası ile yapılacak yola terklerle elde edilmeye çalışılıyor; imar adaları mevcut yapılaşmayı koruyacak şekilde oluşturuluyor; gabariler yol genişlikleri dikkate alınarak A-7, B-3, A1-2 vb. şekilde düzenleniyordu.

1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı yapımlarında şehir ve bölge plancıları ile mimarların bir arada çalışma gerekliliği bu dönemlerde daha net ortaya çıktı. Şöyle ki, planlarda ada üzerine yazılan gabarinin (örneğin A-7) yönetmelikteki binanın kot alma noktasının tarifi nedeniyle ilçe belediyelerince yapılan uygulamalarda 12-13 katlara çıktığı görüldü. Aynı imar adası yüzüne aynı bina yüksekliği verilmesine rağmen eğim nedeniyle köşe parsellerdeki binaların daha yüksek, ara parsellerdeki binaların daha alçak olduğu gözlemlendi.

Zaman içinde, gelişme alanlarında yoğunluk hesapları yapılmaya, planlarda TAKS-KAKS veya Emsal oranları verilmeye başlandı. Ancak bu süreçlerde de plancı arkadaşlar, verdikleri yoğunluk oranlarının toplam inşaat alanını içerdiğini zannediyorlardı. Hâlbuki yönetmeliklerdeki yapı inşaat alanı tanımıyla planlardaki yoğunluklar neredeyse iki katına çıkıyordu. Bu sefer yönetmelik değişiklikleri veya plan notları ile bu aksaklıklar giderilmeye çalışıldı; ancak ne kadar kural getirirseniz getirin, her kuralın bir açık noktası bulunarak bu kısıtlar aşılmaya çalışılmıştır. Çünkü o dönemlerde inşaat yapımında tek bir amaç vardı: Ne kadar çok inşaat alanı elde edebilirim? Bütün bu yapılaşmanın kente etkisi nedir, alt yapısı yeterli midir, kent bu yoğunluğu nasıl kaldırır, su yeter mi,

kanal yeter mi, kentin yağmurda başına ne gelir, diye düşünmeden, sadece daha fazla kazanç düşüncesi ile gerek siyasilere gerekse teknikerlere yapılan baskılar kenti bu hale getiren etkenlerin başında gelmektedir.

2002'de yapılan İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar yönetmeliği, ilçe belediyelerinin ve meslek odalarının katılımıyla iki senelik bir çalışma sonucunda tamamlandı ve yürürlüğe girdi. Yukarıda bahsettiğim bütün sıkıntılara çözüm oluşturulmuş ve kentte uygulama birliği sağlanmaya çalışılmıştı. Tabii ki Çiğli den Güzelbahçe'ye uzanan ve 11 ilçeyi içeren büyükşehir sınırlarının içinde. Bu yönetmelik 2013 yılına kadar devam etti ve Bakanlık gönderdiği genelge ile yönetmeliği yürürlükten kaldırarak, tüm Türkiye'de geçerli olacak kendi yönetmeliğini yürürlüğe koydu.

Kentin biçimlenmesinde en önemli etkenlerden biri de, 1984 tarihli imar affı yasasıdır. Bu yasa ile kentte o güne kadar yapılmış hemen hemen bütün gecekondu ve kaçak yapılar yasal hale dönüştürülmüştür. Ama asıl felaket, bu yasaya göre yapılan imar ıslah planları ile, tüm gecekondu ve hisse tapulu parsellere müstakil tapu verilmesidir. Bu bölgelerde o güne kadar yapılan bütün imar planları hükümsüz kalmış, hiçbir sosyal donatısı olmayan, sadece mevcudu koruyan imar ıslah planları yapılmış ve kişilere bu planlara göre tapuları verilmiştir. Bugün İzmir'de kentsel dönüşümün önündeki en önemli engel, bu tapulardır.

Kentin planlanmasında çok fazla etken vardır. Akademik ve bilimsel öğretiler incelendiğinde planlama süreçlerinde etkin olan birçok araştırmanın (sosyolojik, ekonomik, jeolojik yapı, demografik yapı vb.) yapılması ve planların bu verilere göre şekillenmesi gerekmektedir; ancak yukarıda da belirttiğim gibi, imar planları dışında da birçok faktörün etkili olduğu görülecektir. Kentlerin biçimlenmesinde merkezî yönetim ana kararları aldığı için önemli ve etkilidir. Ancak yerel yönetimler bir numaralı aktördür.

Bu nedenle hem siyasi olarak

seçilen belediye başkan ve meclis üyelerinin hem de yerel yönetimlerde görev alacak kişilerin liyakat sahibi olmaları, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmamaları, kanunların verdiği yetki ve gücü doğru kullanmaları, kentin ve halkın yararına çalışmaları, kentin yararı ile kişilerin isteklerini iyi bir şekilde dengelemeleri, her konuda uzman kişilerle çalışmaları ve gerçekten bilgi sahibi olan kişi kurum ve kuruluşların önerilerini dikkate almaları gereklidir. Bu şekilde çalışan örnek belediyelerimiz olmuştur ve umarım olmaya da devam edecektir. ■

B. Fügen Selvitopu, Mimar

Yerel Yönetimlerin Ekonomi Politikası ve Siyasal Mücadelelerde Ölçek Sorunsalı

Engin Bozkurt

Giriş

Ölçek kavramı, her ne kadar mekân ve yerel yönetim kuramlarıyla ilişkili olarak daha çok 1990'lı yıllarda tartışılrsa da, kapitalizmin 19. yüzyıldaki gelişimi ile birlikte farklı sosyalizm akımları açısından hep güncel bir tartışma konusu olmuştur. Marksizmin kuramcıları ise ölçek kavramını daha çok siyasal mücadeleler ve kapitalist sermaye birikim süreçleriyle ilişkili olarak değerlendirmişlerdir.

Brenner'in (2006, s.28) tanımı temel alınacak olunursa ölçek; "iç içe geçmiş yersel birimlerin hiyerarşik yapıları içinde toplumsal sistemlerin ve ilişkilerin dikey dizilişi" şeklinde açıklanabilir. Bu tanımlamaya göre ölçek, toplumsal mekânın siyasal ve ekonomik süreçler çerçevesinde yıkılıp yeniden inşa edilebildiği bir ilişki biçimi anlamına gelir (Bayırbağ, 2006).

Ölçeğin bedenden başlayıp hane, mahalle, kent, bölge, ulus ve ulus üstü ilişkiler şeklinde sıralanabilir bir esnekliğe sahip olması (Martson, 2000), kavrama; yerel, merkezi ve küresel bağlamda göreceli ve dönemin niteliğine göre değişebilen bir içerik kazandırmaktadır. Esneyebilen bu yapısı nedeniyle kavram, ilkel komünal toplumdaki bugüne siyasal ve iktisadi ilişkiler değiştikçe sürekli aşağı (yerele) ve yukarı (küresele) yönlü kaymalar göstermiştir. Sabit bir tanımı olmamakla beraber, siyasal çatışmalar ve üretici güçlerin eşitsiz gelişimi çerçevesinde kavramın içeriğinin zamana ve mekâna göre farklılaştığı görülmektedir. Dolayısıyla siyasal-yönetimsel ölçek ilişkilerinin hem kendi

içinde yatayda hem de dikeyde dâhil oldukları güç çatışmaları, iktidarın yoğunlaştığı merkezî yönetimler ile daha alt düzeyde gücün kümelenmesi yerel yönetimleri yaratan temel dinamik olmuştur (Bozkurt, 2020a).

Serbest Rekabetçi Kapitalizm ve Yerel Ölçeğin Hâkimiyeti

Meta sermayesinin uluslararasılaştığı ve burjuvazinin bir sınıf olarak kendisini siyasal toplumda etkin bir aktör olarak inşa etmeye başladığı kapitalizmin serbest rekabetçi ilk evresinde, monarşik merkezi krallığa karşı jakoben komünler, bir süre tarihsel olarak ilerici, politik olarak da devrimci bir rol oynamışlardır. Burjuvazinin iktisadi yaşamda -ve dolayısıyla sivil toplumda- hegemonik olduğu, politik sahada ise henüz devletlülü olmadığı bu dönemde, yerel özerklik yeni yükselmeye başlayan sermaye sınıfı için önemli bir politik talep haline gelmiştir. Yani, merkezi siyasal toplumda iktidarlaşana kadar yerel yönetimler, burjuvazi için güç biriktirilebilecek önemli idari mevziler olmuştur.

Burjuvazi, feodal monarşiye karşı mücadelesinde her ne kadar belirli dönemlerde başarısız olsa da, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki gerici feodal bariyerleri siyasal ve ekonomik devrimlerle keskin bir şekilde ortadan kaldırmış ve yerelde olduğu kadar merkezi yönetimde de egemen sınıf haline gelmiştir. İktidara geldiği andan itibaren geçmişte savunduğu yerel özerklik ve çoğulculuk gibi ilkeleri bir kenara bırakan burjuvazi, yerel yönetimler üzerinde güçlü bir vesayet sistemi inşa etmiştir.

Merkantilist feodal sömürgecilik döneminden kapitalist sömürgecilik çağına geçişin de ifadesi olan bu yeni dönemde sermayenin küresel alanda sorunsuz dolaşımının temel koşulu Marx'ın (2003) ifadesiyle, çok sayıda üretim ve transfer noktasından oluşan ve sürekli olarak genişleyen bir pazar ağına duyulan ihtiyaçtır. Söz konusu pazar ağı, sömürge ülkelerin kaynak bakımından zengin kentlerinden başlayıp liman kentlerine uzanan ve oradan da metropol ülke kentlerini birleştiren hiyerarşik yönetsel ölçekler yaratmıştır.

Yerel yönetimler, işte bu ağın denetimi ve kontrolü için burjuvazi açısından kritik önemdeki idari birimler olmuşlardır. Diğer bir deyişle, yerel yönetimler, geçmişte monarşik krallıklara karşı burjuvazinin yerelden merkeze doğru başladığı iktidar yürüyüşünde siyasal ölçek inşasının başlangıç düzeyi olarak ele alınmış; burjuvazinin devletlülü olma döneminde ise uluslararasılaşan meta sermayesinin sömürge ülkelerde rahatça dolaşımını sağlayan idari kurumlar olarak örgütlenmiştir.

Örneğin, 19. yüzyılda Hindistan'da yerel yönetimleri kuran İngiltere'nin temel hedefi, Hindistan halkına "bakın size demokratik yaşamın simgesi olan belediyeleri kurduk ama siz yönetemediniz o yüzden bana muhtaçsınız!" argümanını ispatlamak ve sömürgeci emellerini süreklileştirmektir (İsvan, 1998).

Bir başka örnek olarak, Osmanlı'nın yarı sömürgeleşmesi sürecinde, Ege Bölgesinde demiryolu hattı döşeyen İngiliz tüccarların Osmanlı'dan ilk talebi yerel yönetimlerin kurulması olmuş ve bu amaçlarına ulaşmışlardır (Ortaylı, 1995). Bununla birlikte, yine Osmanlı'da Tanzimat döneminde kurulan ilk yerel meclislerin oluşumundaki temel amacın, yerel demokrasiyi tesis etmekten öte, merkezi feodal devleti çöküşten kurtarmak olduğu bilinmektedir. Diğer taraftan, 19. yüzyılda Çarlık Rusya döneminde kurulan belediye kurumları (*zemstvolar*) ise, burjuvazinin feodal merkezî devlete karşı verdiği çetin mücadeleler sonucu elde ettiği kurumsal kazanımlardır (Lenin, 2003). Yani bir tarafta feodal merkezîyetçilik için yerelcilik zorunlu olarak ön açan Osmanlı, diğer tarafta mücadele ile

özerklik kazanan Rus burjuvazisi vardır.

Üretici güçlerin gelişiminin belirli bir aşamasında çöküşe geçen eskinin feodal egemen sınıfları ile yeni kurumsallaşmakta olan kapitalizmin sivil toplumunda ağırlığını hissettiren burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesinde, güç sarkacı sık sık salınımlar gösterse de, burjuvazinin en nihayetinde siyasal topumun yerel ve merkezi yönetiminde hegemon güç haline gelmesi ile birlikte, yerel-merkez çelişkinin odağı da emek ile sermaye sınıflarının arasındaki politik çatışmalara kaymıştır. Dolayısıyla emekçi sınıflar cephesinden bakıldığında, siyasal mücadeleler açısından, kuramsal ölçek tartışmalarının 19. yüzyıl ile birlikte yoğunlaştığı söylenebilir.

Sanayi devrimi sonrası kitleler halinde kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun göç dalgaları başlamış ve sanayi kentleri yeni doğmakta olan işçi sınıfının yoğunlaştığı mekânlar haline gelmiştir. Fakat bu kentlerde altyapı, sağlık ve barınma koşulları açısından durum hiç de iç açıcı değildir. Bazı konutlarda tek bir odada üç-dört aile birlikte yaşamaktadır ve bütün yollar çamur, insan dışkıları ile doludur. Bu sağlıksız koşullar sonucunda zamanla büyük salgın hastalıklar ortaya çıkmış ve kitlesel ölümler gerçekleşmiştir (Engels, 1997).

İşte 19. yüzyıl sosyalizm düşüncesi, ütopyik nitelikte de olsa, Sanayi Devriminin getirdiği bu toplumsal, kentsel, ekolojik yıkıma karşı ortaya çıkmış ve kapitalizme alternatif yaşam sistemleri önermiştir. *Ütopyik sosyalistlerin* söz konusu ideal yerleşimleri, küçük ölçekli, federasyon benzeri yapılarla birbirine bağlı komünleri tarif etmektedir. 19. yüzyıl başındaki bu komünal idealler (Fourier'in *falansterleri*, Owen'ın Ahenk Köyü, Blanc'ın Atölyeleri), ulus devlet forumunun tam olarak olgunlaşmadığı ve sermaye birikiminde yalnızca meta sermayesinin küresel döngüde dolaştığı serbest rekabetçi kapitalizm döneminde olgunlaşmıştır (Bozkurt, 2020a). Kapitalist ilişkilerin devlet idaresinin kurumsal omurgasını yavaş yavaş oluşturmaya başladığı bu süreçte, *ütopyik sosyalizmle* başlayan yerelci fikirler, daha sonra kapitalist sanayi kentlerinden kaçışı temsil eden *belediye sosyalizmi*, *ABD Beledi*

Reform Hareketi ve 1841 - 1856 ABD komünal toplulukları, kooperatif sosyalizm, *Çartist hareketin yanı sıra gelişen Hristiyan sosyalizmi*, *Paris Komünarlığı*, *Proudhoncu anarşist federatif komünler*, *Dühring'in reformist komünleri*, *Narodnik Rus kırsal komünleri* gibi politik akımlarla birlikte, 19. yüzyılın yerel eşitlikçi düşünceleri olmuşlardır.

Tekelci Kapitalizm ve Siyasal Ölçekte Salınımlar

19. yüzyılın sonunda, yani mali sermayenin uluslararasılaştığı emperyalizm çağına başlangıcında *kibbutzlar*, *Lonca sosyalizmi*, *Küçük Moskovalar* ve Avrupa'da *ikili iktidar tecrübeleri* (sovyetik kalkışmalar) gibi emperyalist kapitalizmden yerel kaçış denemeleri olduğu gibi, aynı zamanda SSCB örneğinde görüldüğü üzere *kapitalist sistemden topyekün devletli kaçışlar* da yaşanmıştır. Dolayısıyla tekelci kapitalizm dönemi, eşitlikçi yerel ütopyaların yanında sosyalizm ideolojisinin yerelden çıkarak, merkezi ölçekte kendisini devlet aygıtıyla inşa ettiği bir kurumsallaşma dönemine de işaret etmektedir.

Söz konusu anarşizan ve sosyalizan deneysel ütopyaların (Lefebvre ve Stanek, 2014), yerel ve küresel ölçekte inşa edilen kentsel sistemleri hedefleyip ulusal ölçeğe daha az vurgu yapmaları 19. yüzyılda pekâlâ anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü üretim sermayesinin uluslararasılaşması ve devletin ekonomik süreçlere müdahalesi anlamına gelen örgütlü kapitalist ilişkiler ancak 1929 krizi sonrası ortaya çıkmış ve ikinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası Keynesci devlet kapitalizmi ile kurumsallaşmıştır. Dolayısıyla bu döneme kadarki siyasal mücadeleler, Marksizm'le çatışan ütopyik sosyalizmin etkisi altında, dünyanın farklı yerlerinde yerel ve evrensel kurtuluş amacıyla farklı ideolojik formasyonlar üzerinden (*anarşist*, *sosyal demokrat*) etkisini göstermiştir. Ekim Devrimi ile birlikte ise sosyalizmin yerelci kanadı ile önemli bir kopuş yaşanmıştır (Bozkurt, 2020b).

SSCB'nin kuruluş sürecinde, yani sosyalistlerin siyasal topluma egemen oldukları yeni federatif devlet biçiminde, yerel-merkez ilişkisinin hiyerarşik katmanlaşması uluslararası

şehircilik tartışmalarında önemli bir gündem konusu olmuştur. 1920'li yıllarda Avrupa'nın birçok kentinden sosyalist şehirciler SSCB'ye giderek yeni sosyalist kentleşme stratejilerinin hangi ölçeksel bağlamda inşa edilmesi gerektiği üzerine çokça tartışma yürütmüşlerdir. Fakat kapitalizmin 1929 krizi sonrası ulusal ölçekte kurgulamaya başladığı korumacı iktisat politikalarının dünya genelinde yaygınlaşması ve yükselen faşizm tehlikesi, siyasal politikalarda da ulusal yönetsel ölçeği başat idari birim durumuna getirmiştir. Böylece Sovyetler'de 1920'lerdeki yeni sosyalist şehirciliğin yerel mekânsal stratejileri üzerine yapılan zengin tartışmalar, küresel jeostratejik güvenlik politikaları ile birlikte rafa kalkmıştır.

Devlet Kapitalizmi ve Ulusal Ölçeğin Öne Çıkması

İkinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası ise, *refah devleti* şemsiyesinde, üretim sermayesinin uluslararasılaştığı "örgütlü kapitalizm" dönemi başlamıştır. Bu dönemi ekonomik ve siyasi olarak tanımlayan iki temel unsur vardır. Ekonomik unsur, fordist sanayiye dayalı sermaye birikiminin ulusal ölçekte gerçekleşmesi ve iktisadi sürecin talep yönlü planlanması ihtiyacıdır. Siyasi unsur ise ikinci emperyalist paylaşım savaşından galip çıkan SSCB'nin emekçi sınıflarının eşitlik ve mücadele azimlerini artırması ile birlikte kapitalist ülkelerde elde edilen politik kazanımlardır.

Refah devleti işte bu iki etken sonucu, kolektif tüketim ve emeğin yeniden üretimi süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Yani emekçi sınıfların tabandan mücadeleleri ile kazandıkları siyasal haklar neticesinde yükselen sosyalist kamuculuk ile birlikte sermaye birikimindeki krizi aşmak için fordist ekonomi politikalarını devreye sokan burjuvazinin kapitalist kamuculuğu birlikte Keynesci refah devleti modelini yaratmıştır.

Belediye sosyalizminin kuramcıları arasında olan Fabian Sosyalistleri ile bir dönem ilişkisi olan ve onların politik düşüncelerinden de etkilenen John Maynard Keynes, belediye sosyalizminin kamucu politikalarını ulus devlet ölçeğinde genişletmiş ve devlet kapitalizmi modelinin kuramcısı olmuştur. Keynes, sanayi üretime

dayalı birikim rejiminin kalkınma stratejisi bağlamında, merkezi yönetimi esas karar sahibi düzey konumuna getirirken, yerel yönetimler ise idari merkezi hizmet yönünden tamamlayan edilgen unsurlara dönüşmüş ve özerk-demokratik niteliklerini yitirmişlerdir. Bu çerçevede üretim, daha çok bölgesel ve ulusal düzeyde planlamayı gerektiren kent üstü ölçeklerde örgütlenirken, kentler ise kolektif tüketim açısından önemli bir yerel ölçek konumuna gelmiştir.

Devlet kapitalizmi döneminde, Gough'un (2002) belirttiği üzere, sermaye birikim döngüsündeki farklı sektörel parçalar farklı ölçeklerde dolaşıma girmiş, yine bu süreç gerek ülke içinde, gerekse uluslararası kentler sisteminde hiyerarşik bağımlılık ilişkilerini yaratmıştır. Bununla birlikte sermaye sınıfının çeşitli kesimlerinin çıkarları da yine farklı ekonomik ölçeklerde işler olmuştur. Örneğin 1950'lerle birlikte kapitalizmin ağır aksak ilerlediği Türkiye gibi çevre ülkelerde, ulusal sermaye bölgesel ölçekte gerçekleşen üretim süreciyle ilgilenirken, yerel yönetimler ve belediye meclisleri ise esnaf ve ticaret odaları gibi küçük ölçekli çıkarların siyaset sahnesine dönüşmüştür.

Diğer yandan gelişmiş kapitalist ülkeler 1950'lerde Marshall yardımları ile birlikte savaş sonrası yıkılan kentleri yeniden ayağa kaldırmak için yerel yönetimlere önemli kaynak aktarırken, az gelişmiş çevre ülkeler ise kaynakların büyük çoğunluğunu sanayileşmeye ayırmışlardır. Bu nedenle konut, ulaşım gibi kolektif tüketim konuları büyük oranda emekçi sınıfların sırtına yüklenmiş, yerel yönetimler yetkisiz ve mali gücü zayıf birimler olarak kalmış, gecekondulaşma ve göç olgusu az gelişmiş kapitalizmin temel kentleşme dinamiği olmuştur.

Yine refah devleti döneminde emperyalist kapitalist ülkelerdeki sermaye, üretime dayalı birinci çevrimde dolaşım halindeyken aynı anda yapılı çevre yatırımlarına dayalı ikinci çevrime geçmiştir. Az gelişmiş çevre ülkelerde ise, ithal ikamesine dayalı dışa bağımlı kapitalizm şartlarında, üretken sermayenin birinci döngüdeki dolaşımı zaten hâlihazırda çok yavaş işlemektedir. Az gelişmiş kapitalist ülkelerin söz konusu iktisadi

bağımlılığı siyasal bağımlılık ilişkilerini de beraberinde getirirken, göç ve gecekonduların mekânı olan büyük şehirler geniş otoyol ağlarıyla, taşradaki ürün ve hammaddelerin taşındığı ve gelişmiş kapitalist ülke metropollerine aktarıldığı bağımlı istasyon kentlerine dönüşmüşlerdir (Castells, 1977; Tekeli, 1977). 1950'li yıllarla birlikte az gelişmiş ülkelerdeki yerel yönetimler işte böyle bir bağımlı kentleşme ilişkisi çerçevesinde çevrede yaratılan artık değer dolaşımının aksamadan sağlanması konusunda denetim işlevi gören edilgen yerel idari birimler durumuna gelmişlerdir.

İkinci paylaşım savaşı sonrası, gerek sosyalist ülkelerde gerekse kapitalist ülkelerde toplumsal refahın yukarıda bahsi geçen şekilde ekonomik kalkınma parametrelerine göre tanımlanması, aynı zamanda artan silah ve güvenlik harcamaları ile birlikte soğuk savaşın yarattığı jeostratejik yarış hali, ulusal siyaseti yerel siyasete baskın hale getirmiştir. Bu durum yerel yönetimi merkezi hükümetin basit bir uzantısı kılmış, özellikle yerel karar süreçlerine katılım ve kentsel politika konuları, bölge planlama kurumlarında etkin olan teknokrat ve bürokratların sanayi gelişim kararları yanında çoğunlukla es geçilen detay hususlar olarak algılanmıştır.

Yukarıda genel çerçevesi sunulan ikinci emperyalist paylaşım savaşından neoliberalizme kadarki kapitalizmin örgütlü döneminde yerel başkaldırıları, *devlet kapitalizminin ve bürokratik sosyalizmin* iktisadi kalkınma odaklı teknokratik ve bürokratik merkezi çizgisinden kaçışa örnekler olarak gösterilebilir. 1968 gençlik hareketinin ilham kaynağı olan Çin'deki *Şangay Komünü*; Avrupa'da yükselen *Kent Marksizmi* ve yerel sosyalizm (demokratik sosyalizm) hareketleri; İtalya'da Negri'nin öncülük ettiği *otonom hareketler*; Lefebvre'in *kent hakkı*, *kentsel devrim* ve *Anti-Leninist özyönetimleri*; Bookchin'in *liberter belediyeçilik* çizgisi; Hardin'in *müşterekler* kavramı; *ikinci dalga feminist akım* ve *yeni kentsel toplumsal hareketlerin* hepsi bu dönemdeki yerel başkaldırı pratiklerinin fikir altlığını oluşturmuştur. Sınıf hareketinin yanı sıra başında gelişen söz konusu otonomcu, ekolojist, feminist ve kültürel kimlik

eksenli toplumsal hareketlerin temel politik talepleri; karar alma süreçlerinin yerelleştirilip demokratikleştirilmesi ve yerel yönetimlerin merkez karşısında yetki ve kaynaklarının artırılması üzerine odaklanmıştır.

Neoliberal Kapitalizm ve “Küyerel (Glocal)” Ölçek

1980 sonrasında tanımlayan neoliberal kapitalizmin en önemli özelliği, tekrardan mali sermayenin uluslararasılaşması ve birikim döngüsünde yapıli çevre yatırımlarının ön plana çıkması olmuştur. SSCB'nin çöküşe geçtiği ve dünya genelinde Marksizmin itibar kaybettiği bu dönemdeki yerel başkaldırıların genelinde, 1970'li yıllarda giderek güçlenmeye başlayan otonomcu siyasetler, hegemon ideolojik çizgi durumuna gelmişlerdir. Yine bu dönemde toplumcu şehircilik kuramlarının ve yeni belediye hareketlerinin bir bütün olarak ulus-devletçi bağlamdan kaçış çabası ve kapitalist sistem içerisinde sivil toplumu temel alan üçüncü yol arayışları ön plandadır. Devlet kapitalizminin merkezî yönetimleri önceleyen siyasal sahasından kaçışın ifadesi olan politik yönelimlerin atında iki temel neden yatmaktadır.

Bunlardan ilki, finans ve yapıli çevre yatırımlarına dayalı yeni birikim rejiminde, ulus devletin korumacı hukuksal bariyerlerini aşmak için neoliberalizmin yereli küreselleştirmesidir. Açmak gerekirse, sermaye sınıfı küresel mekânda sınır tanımaz bir kuralsızlıkla yatırım alanını genişletirken, sınırlı hareket serbestisine sahip emeğin örgütlenme ölçeğinin ise, yerelde sınırlı kalması amaçlanmıştır. Düşük kâr yaratan mekânlardan yüksek kâr getiren alanlara doğru sermayenin bu hızlı hareketi geleceğin krizlerini de yaramakla birlikte bir yanda değerlin aşırı biriktiği gelişmiş coğrafyalar, öbür yanda emeğin aşırı biriktiği az gelişmiş coğrafyalar oluşturmuştur (Ercan ve Oğuz, 2006). Esnek birikim rejiminde sermayenin ulusal ölçekten yerele ve küresel doğru aşağı ve yukarı yönlü bu hareketleri, ekonomi-politik mekânın küresel ve yerel birlikteliğini ifade eden küyerel (*glocal*) ölçeklenmesi olarak da tanımlanmaktadır (Swyngedow, 1997).

İkinci neden ise, reel sosyalizmin bürokratik ve teknokratik eğilimlerine duyulan tepkinin ulus devletin merkezîyetçilik karşılığında ifade bulmasıdır. *Müşterekler* tartışmasının toplumsal hareketlerin gündemine güçlü bir şekilde dâhil olması; Laclau ve Mouffe'un *liberal kapitalizm içindeki radikal demokrasi arayışı*; Bookchin'in *komünalizm ve konfederalizm* kavramları; sivil toplum merkezli *komüniteryanizm*; Lefebvre'nin *kent hakkı* tanımının Birleşmiş Milletler tarafından liberal bir edinimle yeniden içeriklendirilmesi; *üçüncü dalga feminizm* akımı; *Mezсаросcu komünal organik sistemler yaklaşımı*; İngiliz merkezli *Üçüncü Yol* tartışmalarının hepsi sivil toplumu temel alan merkezkaç teorilerdir. Bununla birlikte Venezüela *devrimci komünleri ve kolektifleri*; *Meksika toplum polisli hareketi*, Latin Amerika ve Asya'daki *ikili iktidarlar* ile birlikte Marinaleda, Barcelona, Porto-Alegre, Kerala, Preston, Graz ve Rojava örnekleri bu dönemin yerel başkaldırı deneyimleri arasında değerlendirilebilir.

Sonuç

Tarihin her döneminde “yerel”i meydana getiren çevre güçler, “merkez”e ulaşıp egemen güç durumuna gelmeyi arzu etmiş ve bunun siyasal mücadelesini yürütmüşlerdir. Bu çerçevede, yereldeki iktidar ilişkileri, öncelikle kendini bir ölçek olarak örgütleyecek sosyal ve siyasal organizasyon yeteneğine erişmiş, sonra bu ilişkilerde egemen olan politik güçler hem kendi içinde hem de zıttı sınıflarla çatışarak merkeze doğru yol almak istemiştir.

Yerel yönetimler, işte bu siyasal güç savaşlarının ortasında bazen heterojen yapılarla baş etme ihtiyacına binaen merkezi bütünleyen idari aygıtlar olurken, bazen de merkezle çelişen çıkarların konumlandığı ve merkezden kopma eğilimi gösteren yerel odaklar durumuna gelmiştir. Dolayısıyla siyasal-yönetimsel mekânda yerel yönetimlerin esneyebilen yapısı bu kurumların, tarihin belli dönemlerinde devletin edilgen uzantısı, başka dönemlerde devletin zayıf halkası, kimi zaman ise sivil toplum kefesinde değerlendirmelerine neden olmuştur.

Sonuç olarak tarihteki bütün yerel-merkez pozisyonları, siyasal güç çatışmaları içinde inşa olmakla beraber, bu ilişkilerin yoğunlaştığı mekânlarda da çelişen çıkarların çatıştığı yönetsel ölçek kümelenmeleri yaratmıştır. Marx'ın (2006, aktaran Ercan ve Oğuz: 164) ifadesiyle “birbirinden bağımsız ama karşılıklı ilişki içinde işleyen bir dizi bağlantısız etkenin şiddetli kaynaşması” olarak ele alınabilecek ölçeklenme ve yeniden ölçeklenme süreçleri, yerel yönetimlerin devlet içinde farklı pozisyonlarda algılanmasına neden olan temel etkenler olmuştur. ■

Engin Bozkurt, Dr., Şehir Plancısı

KAYNAKLAR

- Bayırbağ, M. K. (2006). Ölçek Yaklaşımının Kent ve Bölgelerin Açıklanmasındaki Katkıları Üzerine. *Praksis*, 15, 49-71.
- Bozkurt, E. (2020a). 2000 Sonrası Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Politikalarının Değerlendirilmesi: Ovacık Belediyesi Örneği. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bozkurt, E. (2020b). Toplumcu Belediyecilik Politikalarının Ovacık Belediyesi Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-20.
- Brenner, N. (2006). Ölçeğin Sınırları? Ölçeksel Yapılaşma Üzerine Metodolojik Düşünceler. *Praksis*, 15, 311-337.
- Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach* (Çev. A. Sheridan). Londra: Edward Arnold
- Engels, F. (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*. Ankara: Sol Yayınları.
- Ercan, F. ve Oğuz Ş. (2006). Sınıfsal bir ilişki ve süreç olarak ölçek: Kamu İhale Yasası. *Praksis*, 15, 159-182.
- Gough, J. (2002). Neoliberalism and Socialisation in the Contemporary City: Opposites, Complements and Instabilities. *Antipode*, 34. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:73652768>
- İsvan, A. (1998). Siyasette Bir Ömür- Yerel Siyaset. *Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri*. İstanbul Demokrasi Kitaplığı.
- Lefebvre, H. ve Stanek, L. (2014). *Toward an Architecture of Enjoyment*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lenin Internet Archive (2003). The Persecutors of the Zemstvo and the Hannibals of Liberalism. *Marxists Internet Archive*. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1901/jun/15.htm>
- Marston, S. A. (2000). The social construction of scale. *Progress in Human Geography*, 24(2), 219-242.
- Marx, K. (2003). *Grundrisse – Ekonomi Politikiğin Eleştirisinin Temelleri*. Ankara: Sol Yayınları,
- Ortaylı, İ. (1995). *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir Hayatı ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: İlke Yayıncılık
- Swyngedouw, E. (1997). Neither Global nor Local: 'Glocalization' and the Politics of Scale. K. Cox (Ed.), *Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local* içinde (ss. 137-166). New York: Guilford Press.
- Tekeli, İ. (1977). *Bağımlı Kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Kentsel Demokrasi Perspektifinde Mesleki Bilgi ve Eylemin Rolü Üzerine Düşünceler

Esin Özdemir

Ulusal düzeyde politika yapım süreçlerine bakıldığında, demokrasi açığının¹ dünya genelinde hızla büyüdüğü görülmektedir. Bu durumun sadece otoriter rejimler için geçerli olduğu düşünülmemelidir; Batı'nın liberal demokrasilerinde de, bir yandan eşitsizliklerin üzerini örten uzlaşmacı ve 'sözde' katılımcı politikalara (Swyngedouw, 2005), bir yandan da aşırı sağ partilerdeki yakın zamanlı yükselişe bağlı olarak demokrasinin zayıfladığı, güçlünün sesinin daha çok duyulduğu ve güçsüz olanın gittikçe marjinalleştiği görülmektedir. Otoriter ve yarı otoriter ya da hibrit² olarak tanımlanan yönetimlerde ise durum, demokratik kurumların içinin boşaltılmasına ve işlevsizleştirilmelerine varacak düzeyde vahim bir biçimde seyretmektedir.

Yerel ölçekte ise, ulusal ölçekteki demokrasi açığına karşı bir demokrasi bolluğu yaşandığını söylemek olanaksız görünse de, durum ulusal ölçektekinden daha farklı seyretmekte ve yeniliğe bir nebze daha açık görünmektedir. Türkiye'de 31 Mart 2024 yerel seçimleri sonrasında gördüğümüz üzere, kentsel veya genel anlamda yerel talepler görece daha kolay görünür hale gelmekte, yerel politikalar vatandaşın günlük yaşamına daha hızlı ve etkili bir dokunuş sergileyebilmekte ve bu çerçevede, elbette burada sayamayacağımız pek çok etmenin de birlikte işlemesiyle, bir yerel iktidar değişimi olanaklı hale gelmektedir. Bu inceleme yazısı, işte

bu yerel demokrasi perspektifine odaklanmaktadır. Gündelik yaşamla daha güçlü bağ kurabilen yerel dinamiklerin elbette çok parametreliliği bir yapısı vardır ve dolayısıyla bu noktada ele alınacak pek çok konu bulunmaktadır. Bu yazının amacı, gerek mimarlık gerekse de planlama meslekleri açısından mesleki bilginin demokrasi açısından önemini ve işlevini irdelemektir. Ancak bu irdelemeden önce, demokrasi gibi esasında tanımlanması güç, tanımı üzerinde uzlaşmayan bir kavramdan ne anlamamız gerektiğine veya ne anlayabileceğimize bakmak ve bunun için kuramsal tartışmalara kısa da olsa yer vermekte yarar görülmektedir.

“Demokrasi Nedir?” Sorusuna Yanıt Arayışları

Demokrasinin ne olduğu sorusu elbette yeni değil; demokrasi üzerine düşünce tarihinde geriye doğru gittiğimizde ulaştığımız nokta Antik Yunan kent devletleri ve felsefecileridir. Bilindiği üzere, demokrasi sözcüğünün kökeni, Antik Yunanca'daki *kratos* (yönetme) ve *demos* (halk, insanlar) sözcüklerine dayanmakta, günümüze kadar da dünyanın neredeyse tüm dillerinde bu isimle anılmakta (Crick, 2002) ve en basit ifadeyle halkın yönetimi olarak tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte, demokrasi kavramına modern tarih boyunca farklı, tartışmalı, karmaşık anlamlar yüklenmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Avrupa'da sosyalist bloğun çöküşü

sonrasında, siyaset felsefesi alanında demokrasi kavramı farklı boyutlar ve bakış açıları içerecek biçimde zenginleşen bir tartışmanın konusu haline gelmiştir. Bu noktada, Fransız siyaset düşünürü Jacques Rancière ve Belçikalı siyaset düşünürü Chantal Mouffe'un (1999) demokrasi üzerine düşünceleri, kentsel siyaset ve planlama alanındaki kuramsal tartışmaları derinden etkilemeleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Her iki düşünür de "politik olan" üzerine kafa yormuş ve demokrasiyi bu hat üzerinden ele almışlardır. Bu yazı, kapsamı ve niteliği gereği, söz konusu düşünürlerin politik olan üzerine yaptıkları tartışmaları ayrıntılı biçimde ele almamakla birlikte, demokrasi üzerine temel düşüncelerine kısaca yer vermektedir. Buna göre Rancière, demokrasiyi "itiraz" üzerinden, bir başka deyişle bir yanlışa itiraz edebilme olarak tanımlamakta; bu kapsamda itirazın sanatsal eylem dahil farklı eylemlilik biçimleriyle ortaya çıkabileceğine işaret etmekte ve bunun aynı zamanda politik olanın da ortaya çıkışı olduğunu vurgulamaktadır (Rancière, 1999, 2000). Öyle ki, bir konuşmasında Rancière, Gezi protestoları sırasında Taksim meydanında hareketsiz durarak itirazını ifade eden ve "duran adam" olarak tanınan sanatçı-aktivisti de, itirazını sanatsal eylem ile daha görünür kılmamanın bir örneği olarak vermektedir. Chantal Mouffe (1999) ise demokrasiyi çatışma kavramı üzerinden tanımlamaktadır. Elbette burada çatışma ile kastedilen, şiddet içermeyen ve düşmanca olmayan, karşı tarafın meşruiyetini tanıyan; ancak fikirselleme veya hak temelli mücadelede ısrar eden, bir anlamda ehlileşmiş bir çatışmadır. Dolayısıyla, Mouffe'a göre (1999) demokrasi, kimlik veya ekonomik temelli hak mücadeleleri ile bunlara ilişkin fikir tartışmalarının sürekliliğine olanak verilmesi ve bunlara alan açılması ile ilgilidir. Her iki düşünürün ortak noktası; demokrasinin, politik olan ile ilişkilendirilmesidir. Öyle ki; olaylar, süreçler, bireyler, tavırlar, eylemler ancak toplumsal sorunların yapısal varlığını sorguladıkları ve bunlara karşı çıktıkları sürece politik ve demokratik olabilirler.

Elbette bu tartışmalar Batı'nın liberal demokrasilerinin, gündelik siyasetin tabiriyle ileri demokrasilerin eleştirisi üzerinden yapılmaktadır. Temsili demokrasinin gereği seçimlerin işleyişi ile ilgili dahi kaygıların dile getirildiği ülkemizin gerçekleri karşısında gerçekçilikten uzak veya ütopyik görünebilirler. Ancak bizlere hem kendi durumumuzu daha iyi idrak edebilmek için ayna tutmaları, hem de güçlü bir kentsel demokrasi için ne yapılması gerektiği ve ne yapılabileceği konusunda yol gösterici olmaları açısından önemli ve izlenmesi gerekli tartışmalardır.

“GENİŞ VE DERİN BİR DEMOKRASİ ANLAYIŞINDAN “BİZE ON BEDEN BÜYÜK” DİYE KAÇMAK YERİNE, BU ANLAYIŞTAN KENDİ KENTSEL DEMOKRASİMİZ İÇİN PAY BİÇEBİLİR, ÇIKARIMLAR YAPABİLİR VE MÜTEVAZİ DE OLSA ADIMLAR ATABİLİRİZ”

Kentsel Demokrasi için Çıkarımlar, Mimar ve Kent Plancısına Düşen Roller

Genel anlamda demokrasiye ilişkin yukarıda özetlenen tartışmaların gösterdiği üzere demokrasi; siyasal seçimlerin, katılımcı yöntemlerle karar alınmasının, hatta herkesin fikrini söyleyebilmesinin çok ötesinde bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hal böyleyken, kent mekanı üzerinde kafa yoran, daha iyi bir kentsel yaşam kalitesi için çabalayan mimarlar, kent plancıları ve ilgili diğer meslek grupları, "kentsel demokrasi bizim için bir hayal" diyerek kabuklarına mı çekilecekler? Ya da akıntıyla birlikte sürüklenecekler mi?

Elbette hayır. Geniş ve derin bir demokrasi anlayışından "bize on beden büyük" diye kaçmak yerine, bu anlayıştan kendi kentsel demokrasimiz için pay biçebilir, çıkarımlar yapabilir ve mütevazı de olsa adımlar atabiliriz. Buradan yapılabilecek belki de en basit ve berrak çıkarım, gerçek demokrasinin, itirazlara, küçük bir grubun itirazı dahi olsa, kulak vermek olduğudur. Özellikle kamu yararı için çalışan mimarlar, kent plancıları, ve kentsel tasarımcılar, mesleki

bilgi ve becerilerini, yerel ölçekteki planlama kararlarına ve kentsel projelere yönelik itirazları dinleyip, ciddiye alma ve onlara bir yanıt verme amacıyla kullanmanın yollarını aramalıdır. Özdemir ve Taşan-Kok'un (2019) Amsterdam'daki plancı ve tasarımcılar üzerine yaptıkları çalışma, bunun alt ölçekli kentsel projelerin geliştirilmesinde nasıl uygulandığını göstermektedir. Aralarında plancı, kentsel tasarımcı ve mimarların olduğu meslek insanları, kent merkezindeki işlek bir düğüm noktasının tasarımında, ulusal ölçekli bir bilim parkının yerinin belirlenmesinde veya bir kentsel parkın

tasarımında, halkı davet ederek değil, bizzat halka giderek, itirazlarını ve taleplerini toplamaktadırlar (Özdemir ve Taşan-Kok, 2019). Elbette itirazları dinlemek ve dikkate almak, onlara tam anlamıyla teslim olmak anlamına da gelmemektedir. Burada da meslek insanı, mesleki bilgi ve becerisi ile yol almaktadır. Bu meslek insanları, talep edilen veya benzer biçimde karşı çıkılan bir kentsel projenin maketini yapma veya simülasyonunu hazırlama gibi mesleki pratiklerle, gerçek yaşamda nasıl işleyip kullanılacağını göstererek itirazları ve alternatif fikirleri dikkate almaktadırlar (Özdemir ve Taşan-Kok, 2019).

İtirazları dikkate almanın farklı örneklerini Türkiye'de de, özellikle geçmişin gecekondular ve günümüzün kentsel dönüşüm alanlarında görmek olanaklıdır. Ülkemizde 1970'lerde kent planlama ve mimarlık gibi bölümlerin öğrencilerinin gecekondular mahallelerinde yaşayanlara, imara ilişkin konularda verdikleri destek, mesleki bilgi ve becerinin toplumsal kaygılarla ve halkın itirazlarını değerlendirme amacıyla kullanılabileceğine ilişkin geçmişten bir örnektir. Günümüzde

ise pek çok kent plancısı ve mimar, yer yer gönüllü çalışarak, yer yer de bağlı oldukları meslek odası bünyesindeki çalışmaları kapsamında, benzer desteği kentsel dönüşümden etkilenen yoksul mahallelerdeki insanlara vermişlerdir (Özdemir, 2019). Altını çizerek yeniden vurgulamak gerekir ki, burada itiraza kulak vermek, mesleki ilkelerden feragat ve bu ilkelerin aşınmasına izin vermek olmamalıdır. Örnek vermek gerekirse, bir meslek insanı, dere yatağına imar hakkı verilemeyeceğini, verilmemesi gerektiğini; parsel bazlı imar değişikliklerinin olumsuz etkilerini, halka ve karar vericilere, onların anlayabileceği bir dille

anlatabilmektedir ve gerektiğinde anlatmalıdır da (Özdemir ve Eraydın, 2017).

Bu mütevazı adımlar, mesleki uygulamaları ilerletirken, kentsel demokrasiyi de güçlendirecektir demek elbette aşırı iyimserlik olur. Ülkemizde rant baskısı ile bütünleşen siyasi baskı özellikle yerel yönetimler bünyesinde çalışan plancı ve mimarların dile getirdiği başlıca sorundur. Penpecioglu ve Taşan-Kok'un (2018, 2020) ülkemizdeki genç kent plancıları üzerine yaptığı çalışma, bu durumun en azından plancılar açısından ciddi anlamda hayal kırıklıklarına ve hatta meslekten

yabancılaşmalarına neden olduğunu etkili bir biçimde göstermektedir. Ancak meslek insanları, tüm bu zorlu koşullara rağmen, itirazları dinlemeyi ve ikna etmeyi, mesleki bilgi ve becerilerini de bu yönde kullanmayı yeni bir mesleki ilke, yeni bir iş olarak görebilirler. Nitekim yerel yönetimlerde çalışan meslek insanları, itirazları dinlemenin sorunlara yeni çözümler bulmalarına da yardımcı olabildiğini ifade etmektedir. Öte yandan tek başlarına mekânsal kararları değiştiremeseler de, itirazlarla karar vericiler ve uygulayıcılar arasında bağ kurmaktadır.

Sonuç Yerine

Ülkemiz son dönem siyasetinde yaşananların da gösterdiği üzere, yerel siyaset beklenmedik sonuçlarla yol alabilmekte, başlangıçta küçük görünen adımlar tahmin edilenden daha büyük getirilere sahip olabilmektedir. Yerel seçim sürecinde farklı kentlerde bunun pekçok örneğine rastladık. Daha önce herkesin bilmediği kent lokantaları, geniş kitlelere yayılan sosyal yardımlar, annelere yönelik toplu taşıma olanakları vb. girişimler, temel bir kentsel hizmet işlevi görerek gündeme geldiler. Kanal İstanbul projesine yönelik ilgili meslek insanlarının ve odalarının katkısıyla örülen toplumsal itiraz, seçim sürecinde daha görünür ve etkili hale geldi. Konu

yerel siyaset olduğunda, küçük görünen adımlar, seçim sonuçlarına etki edecek derecede önemli bir boyut kazandılar.

Bu yazıda bahsi geçen mesleki bilgi, beceri ve pratikler elbette sistemin apaçık görünür bir eleştirisi değiller. Bunlar da seçim sürecinde gündeme gelenler gibi, hatta belki de daha küçük adımlar. Sistemi değiştiremeyecekler de. Ancak gömülü de olsa bir sistem eleştirisi üzerine kurulduklarında ve içselleştirilmiş bir yaklaşım haline geldiklerinde, yaşama doğrudan dokundukları için, demokratik alanı genişletici bir potansiyele sahipler. Bu mesleki bilgi, beceri ve pratikler, bilimsel bilgi ile farklı fikirleri, düşünsel boyut ile icracı boyutu bir araya getirme güçleri sayesinde kentsel demokrasi perspektifinin itici gücünü oluşturmaktalar. □

Esin Özdemir, Doç. Dr., İYTE Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

DİPNOTLAR

- 1 Demokrasi açığı esasen, Batı'nın modern liberal toplumlarındaki uzlaşma yöneliminin, güçsüz kesimlerin siyasi taleplerini dışlayarak, marjinalleştirerek veya susturarak, güçlü olana hizmet etmesi; var olan güç ilişkilerini sürdürmesi ve böylece toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmesi ve arttırması olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2021). Bu yazıda ise demokrasi açığı ifadesi, sadece Batı'ya özgü bir durum olarak değil, dünya genelinde süregelen bir eğilime işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır.
- 2 Ülkemiz, *The Economist* dergisinin araştırma bölümü *Economic Intelligence Unit* tarafından hazırlanan Demokrasi Endeksi'ne göre 'hibrit rejim' kategorisine girmektedir.

KAYNAKLAR

- Crick, B. (2002). *Democracy: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Mouffe, C. (1999). *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism*. *Social Research*, 66 (3), 745-757.
- Mouffe, C. (2005). *On the Political (Thinking in Action)*. London: Routledge.
- Özdemir, E. (2019). The role of the expert knowledge in politicizing urban planning processes: A case from Istanbul. *Planning Theory*, 18(2), 237-259.
- Özdemir, E. (2021). Rationality revisited: Politicisation through planning rationality against the rationality of power. *Planning Theory*, 20(4), 350-371.
- Özdemir, E. ve Eraydın, A. (2017). Fragmentation in urban movements: the role of urban planning processes. *International Journal of Urban and Regional Planning*, 41(5), 727-748.
- Penpecioğlu, M. ve Taşan-Kok, T. (2018). Confronted or disappointed? Struggle of Turkish planners against authoritarian state-regulated urban development. T. Taşan-Kok ve M. Oranje (Ed.), *From urban planners to student: Young practitioners' reflections on contemporary ethical challenges* içinde (ss. 107-126). NY: Routledge.
- Penpecioğlu, M. ve Taşan-Kok, T. (2020). Yabancılaşma, hayal kırıklığı ve mücadelenin umudu: otoriter kentleşme koşullarında plancının

- habitus'u nasıl değişiyor? Ş. Geniş (Ed.), *Otoriter Neoliberalizmin Gölgesinde: Kent, Mekan, İnsan* içinde (ss. 325-358). Ankara: Nika Yayınevi.
- Rancière, J. (1999). *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rancière, J. (2010). *Dissensus: On Politics and Aesthetics*. London: Continuum
- Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the citizen: The Janus face of governance-beyond-the-state. *Urban Studies*, 42(11), 1991-2006.
- Swyngedouw, E. (2014). Insurgent architects, radical cities and the promise of the political. J. Wilson ve E. Swyngedouw, *The Post-political and Its Discontents* içinde, Edinburg: Edinburg University Press.

SOLDA Fotoğraf: Mesude Bülbül (Mimarlık Haftası 2008 Fotoğraf Yarışması, Birincilik Ödülü)

İzmir Metropolitan Alan Nazım Planının Öyküsü: Ön Proje (Ekim 1968 – Ağustos 1969)

S. Güven Bilsel

Üç Büyük Kentte Metropolitan Planlama Bürolarının Kurulması Kararı

Ülkenin büyük nüfus artışları yaşanan gelişmiş üç büyük kentinde Metropolitan Planlama Büroları kurulması 1965 yılında Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmış ve aynı yıl içinde Büyük İstanbul Metropolitan Alan (M.A.) Nazım Plan Bürosu kurulmuş, önceki müsteşarımız Mithat Yenen başkanlığında çalışmalarına başlamıştı. Büyük Kent Mekân Bütününde planlama kararları üretmesi beklenen Metropolitan Planlama Bürolarının kuruluş, yönetim ve denetiminden sorumlu Bakanlık, İzmir Kent Bütünü için M.A. Nazım Plan Bürosu kuruluşunu 1968 yılında, başkent Ankara ise M.A. Nazım Plan Bürosu kuruluşunu 1969'da gerçekleştirmiştir. Bakanlık'ın yetkili birimi Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda ve Belediyelerin katkılarıyla yapılan organizasyonlar sonrasında her iki büronun kuruluşunda Genel Müdürlük kadrolarında çalışanlar yönetime getirilmişlerdir.

İzmir Metropolitan Alan Nazım Plan Başuzman Yardımcılığına Atanıyorum

İzmir M.A. Nazım Plan Bürosu Başuzmanlığına Settar Parsa'nın, Başuzman yardımcılıklarına Güven Bilsel'in ve Tankut Ünal'ın atanmalarında daha önce ekip çalışması olarak sürdürülen kent planlama yarışmalarında elde edilen başarıların belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Settar Ağabey ile çalışmamızda sağladığımız uyumlu birliktelik, Nazım Plan çalışmasında da sürecektir. Ancak planlama yarışmalarındaki konkur ekibimiz bu atama ile dağılmış oldu. Ayça Bilsel, Ankara'da İller Bankası'nda görevdeydi. Ruhi Güller de Haluk Alatan ile birlikte Ankara M.A. Nazım Plan çalışmasında görevlendirilecekti.

Nazım Plan Bürosu Kadrosu ve Çalışma Düzenimiz

Aile bağlarımız gözetilerek İzmir'den hafta sonlarında Ankara'ya dönmemiz programlanmıştı. Çalışma saatlerimizi kendimiz belirlediğimiz, geceli-gündüzlü yoğun bir çalışma programı ile metropolitan bölge bütününde tanıma seyahatleri ile geçen çok hareketli bir dönem başlıyordu. İzmir Belediyesi, Nazım Plan çalışmalarının başlatılmasına büyük önem vermiş; yapılan protokol ile çalışmaya verilecek destek tanımlanmıştı. M.A. Nazım Plan Sekreterliği'ne Mimar Bülent Akgürgen atanmış; aralarında İTÜ'den arkadaşlarımız Benal Gencol ve Engin Azbazar'ın da olduğu, belediyeden geniş bir plançı-mimar ve araştırmacı kadro nazım plan çalışmalarında görevlendirilmişti.

Kültürpark'ta Basmane ile Lozan Meydanı arasında yer alan Fuar Müdürlüğü binasının iki katı Nazım Plan Bürosu'na ayrılmıştı. Bizler, Basmane'de meydana, tren garına ve Fuar'ın giriş kapısına bakan Billur Palas Oteli'nde ayrı odalarda kalıyor; sabah kahvaltıları ve akşam yemeklerini otelin çatı katındaki restoranda yiyorduk. Hafta sonları Ankara'ya gidişlerimiz Basmane Garı'ndan İzmir

Ekspressi'ne takılan yataklı vagona ya da o günlerde sivil uçuşlara da açılmış olan Çiğli Havaalanı'ndan uçakla oluyordu. Havaalanında karşılanıp uğurlanmamız ve tüm metropolitan bölge gezilerimiz için bize Ankara'dan Genel Müdürlüğü'nün eski makam aracı tahsis edilmişti. Makam şoförü Metin çoğu zaman ayık gezmediği için araba kullanmayı Settar Ağabey bizzat üstleniyordu.

O dönemin İzmir Belediye Başkanı olan Osman Kibar, Selanik muhaciri bir aileden, hoş sohbet bir kişi idi. Bizi birkaç kez öğlen yemeği için ESHOT'un idare binasının çatı katındaki işçi ve memurların yemekhanesine götürmüştü. Her buluşmamızda keyifli uzun sohbetlerine katıldığımız Başkan, bizim öğlen yemeklerini hep burada yememizi istiyordu ama hızlı ve yoğun çalışma temposuyla sonraları pek yemek yemeye fırsat bulamadığımızı anımsıyorum. Çalışmalar ilerleyip mevsim yaza yaklaştığında, İzmir'in sıcaklığında gündüz saatlerinde çalışmakta zorlanmaya başlamıştık. Birkaç kez duş alarak çıktığımız otelden büroya geç saatlerde gidiyor, gece yarısına dek çalışmayı sürdürüyorduk. Böylesi yoğun çalışma gecelerinin sonunda Settar Ağabey'in arzusunu kırmıyor, günü Mezarlıkbaşı-Tilkilik'te tanış olduğumuz yerlerde tamamliyorduk.

Danışma Toplantıları ve Danışman Hocalar

Bakanlık'ta Bölge Planlama Dairesi Başkanı Yılmaz Gürer, metropolitan planlamadan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı görevine getirilmişti. Nazım plan çalışmalarımızın ilk aşamasında Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Tulgar

Can ve İnci Ak gibi uzmanların da katılımıyla, İzmir'e gelerek çalışmalar hakkında bilgi alırdı. Böylesi toplantılarda öğlen yemekleri için Alsancak'ta Birinci Kordon'da Tarança Balık Restoranı'na gidilirdi. Ziyaretçilerimizle birlikte Fuar zamanı akşamları Kültürpark'ta Mogambo Pavyon'da, o zamanın tanınmış pop şarkıcılarını dinlemeye gitmek gibi ayrıcalıklarımız da vardı. Pasaport'ta alışılmış bir mekâna uğrayıp midye ve kalamar tava ile bira içmek; Kemeraltı'nda Rıza Baba'nın ızgara çipurasından yiyip, turşu suyu ve şerbet içmek; Sefer Usta'nın kazandibi tatlısından tatmak gibi eski alışkanlıklarımızın yanı sıra akşamları Dondurmacı Veli'ye uğrayıp sakızlı dondurmaya denemeye ya da sonraları Mustabey'e taşınarak Bonjour Pastanesi'ne dönüşecek olan İkinci Kordon'daki Madam'ın nefis pastalarından da tatmaya başlamıştık.

Danimarkalı Prof. Stefan Ott Yılmaz Gürer bir gelişinde İzmir Nazım Plan Bürosu'na yabancı uzman olarak Danimarkalı Profesör Stefan Ott'u önermişti. Büyük İstanbul Nazım Plan'da İtalyan ekolünden Prof. L. Piccinato, Ankara M.A. Nazım Plan Bürosu'nda ise yine Prof. Piccinato'nun ekibinden G. Astengo yabancı uzman olarak görev yapıyordu. İzleyen toplantılarda Prof. Ott ile tanıştık ve alternatif gelişme stratejilerimizi birlikte tartışma olanağı bulduk. Stefan ile konuşma ve birlikte çalışma dilimiz İngilizce idi. Ancak ilk oturumda benim Almanya'dan yeni döndüğümü bilen Yılmaz Gürer, Stefan'a sunumu Almanca yapmamı istemiş, ben de bunu gerçekleştirmiştim. Sonraları Stefan'ın, İkinci Dünya Savaşı acılarını yaşayan tüm o kuşağın gençlerinde olduğu gibi, Almanca konuşmaktan pek hoşlanmadığını öğrenmiş olduk.

Prof. Gündüz Özdeş

Yeni başlayan nazım plan çalışmalarına akademik dünyadan yapılan önemli katkılar arasında önceki İzmir planının müelliflerinden olan hocamız Prof. Gündüz Özdeş'in, çalışmanın farklı aşamalarında İzmir'e gelerek danışmanlık yapması, gerçekleştirilen konferanslar dizisinde planlama ilkeleri konusundaki yönlendirmeleri

önemli idi. 1950'li yılların başlarında açılan Uluslararası İzmir İmar Planı Yarışmasında İTÜ Şehircilik kürsüsünden hocalarımız Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat birinci ödülü kazanmışlar; körfez çevresinde yeni konut gelişme alanları önerileri ile planlama çalışmalarını yürütmüşlerdi. Gelişlerinden birinde Gündüz Ağabey'le İTÜ'de doktora çalışmalarına başlamam konusunda karar almıştık.

Prof. Rauf Beyru

Nazım plan çalışmalarında bir danışman hocamız da Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Rauf Beyru idi. Plancı kimliği ile mesleğimizin duayenlerinden Rauf Ağabey'in de katıldığı oturumlarda yaptığı yönlendirmelerle ön proje çalışmalarına önemli katkıları olmuştur. İzmir kökenli olan Prof. Rauf Beyru, yurt dışında geliştirdiği kariyeri sonrasında ODTÜ'nün kuruluş aşamasında öğretim görevini sürdürmüş, Ege Üniversitesi'nin kurucu kadrosunda görev almıştı. 1950'li yılların Uluslararası İzmir Planı Yarışması'ndaki üçüncülük ödülü onundu.

Efsanevi Başkan Dr. Behçet Uz

Plan kararlarının üretilmesinde önemli bir destek, Atatürk devrinin efsanevi başkanı Dr. Behçet Uz'dan gelmiştir. Gençliğinden fazla bir şey yitirmemiş enerjisi ve İzmir aşığı kişiliği ile Dr. Behçet Uz, oldukça sık ziyaret ettiği büroda, geleceğin kent bütünü planlamasında karşılaşılabilecek güncel sorunlara çözüm aramış, çok sayıda öneri ileri sürmüştür. Gelecekte çok daha yeşil bir İzmir hayali ile Karşıyaka Yamanlar sırtlarından başlayan ve Bayraklı yamaçlarında giderek kalınlaşan gecekondu kuşaklarının yayılmasını önlemede önemli bir araç olacak olan "Atatürk Ormanı" projesi onun önerisidir. Böylece Körfez'in kuzeydoğusunda, Eski Smyrna arkeolojik sit alanı bir yeşil kuşakla Atatürk Ormanı'na bağlanacak, "Tantalos'un mezarı" olduğu belirlenen tepedeki konuma gecekondu kuşakları değil, yeşil örtü ulaşacaktır. Plan kararları arasında yer alan bu güzel öneri, Atatürk Ormanı için zaman varken bir türlü harekete geçilememesi nedeniyle tasarlanan boyutta gerçekleşememiş; Bayraklı

sırtları düzensiz yerleşme alanlarıyla dolmuştur.

Prof. Ümit Serdaroğlu

Metropolitan bölge bütününde yer alan antik kentler ile kent bütününde yer alan arkeolojik sitler ve koruma alanları konusunda sıkça başvurduğumuz akademisyen danışmanımız, Ege Üniversitesi'nden arkeolog Prof. Ümit Serdaroğlu idi. Kısa sürede yakın dostluk ilişkileri geliştirdiğimiz Ümit Hoca, kent bütününe geleneksel yerleşik dokusu ile kültürel kimliğinin korunmasına verdiği önem nedeniyle Nazım Plan çalışmalarına hep yakın ilgi göstermiştir. Geleneksel çarşı, tarihi Kemeraltı bölgesinin restorasyonu ile yeniden kazanımını amaçlayan koruma planlama projesi bu kapsamdadır. Prof. Serdaroğlu, ileriki yıllarda çok ses getiren Assos Felsefe Buluşmaları'nı başlatan kişi olarak anılacaktır.

Ord. Prof. Ekrem Akurgal

Bölgede uluslararası ilgi odağı olmuş değerli kültür kalıtları arkeolojik sit alanları konusunda, Ege Projesi kapsamında, Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde Ord. Prof. Ekrem Akurgal ile yaptığımız çalışmalar ile kendisinden aldığımız ören yerlerine ilişkin haritalar Metropolitan Bölge Planlama çalışmamızda önemli veri kaynaklarından biri olmuştur. Kent Bütünü Planlaması Ön Proje Çalışmaları evresinde de ziyaret ettiğimiz, Eski Smyrna'da kazı çalışmalarının yönetimini üstlenmiş olan Akurgal, daha sonra özgün kitap biçiminde yayınlanacak olan bir dizi bilgi kaynağından yararlanmamızı sağlamıştı. Döneminde Bayraklı Kazıları diye anılan Eski Smyrna yerleşmesi, körfezin doğu ucunda bir liman kenti, gelişme evresi tarih öncesine uzanan İzmir'in ilk yerleşme alanı olarak bilinmektedir.

İzmir Metropolitan Bölge Planlama Çalışmalarına Başlamak

İzmir Metropolitan Bölge Planlama çalışmaları kapsamında yapılan araştırmalarda, Helenistik dönem ve Roma döneminin önemli kalıtlarını taşıyan Pergamon (Bergama) kentinin yakınlarına dek gelen kıyı oluşumunun antik çağlarda Bakırçay tarafından doldurularak değiştiğini öğrenmiştik.

Böylece deniz kalıntısı alanlar verimli ovaya dönüşürken, önceki yarımadanın uç noktasındaki Pitane'den (Çandarlı) doğuya doğru deniz kıyısına yakın Larisa (Buruncuk) antik kenti de bir hayli karada kalmıştır. Benzer bir coğrafi yapı değişimi İzmir kent bütününde de gerçekleşmiş; Ege denizine akan Gediz nehrinin İzmir Körfezini doldurması nedeniyle oldukça yakın bir dönemde yatağının değiştirilerek kuzeye kaydırıldığını biliyoruz. Günümüzde körfezin kuzeyindeki 'Deniz Bostanlığı' ile göçmen flamingolarıyla tanınan kuş cenneti, Gediz'in eski yatağından geriye kalan deniz kalıntısı alanlardır.

Bölgede daha güneyde, Kaystros (Küçük Menderes) nehrinin yarattığı dolgu alanların, Ephesos (Efes) antik kenti limanını doldurması öyküsünden önceki bölümlerde söz etmiştik. Benzer bir olay Meandros (Büyük Menderes) Nehrinin denize ulaştığı bölgede yarattığı dolgu alan ile daha dramatik bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu coğrafi olguda, önceki Latmos körfezi önü kesilerek Bafa Gölüne dönüşmüş; Körfezin kuzey ve güney kıyısında yer alan iki liman kenti, Priene ve Miletos (Milet-Balat) denizden uzaklaşmış; körfezin doğu ucundaki üçüncü kent Herakleia Bafa Gölü kıyısında kalmıştır.

Büroda başlatılan ilk çalışmalar bölge ölçeğinde yapılan araştırmalardır. Bunun için yapılan inceleme gezileri yanı sıra, Metropoliten Bölge kavramı ile ilgili analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bölge Planlama Dairesince Jurkart'ın denetiminde yapılan çalışma sonucunda İzmir Metropoliten Bölgesi sınırları belirlenmiş; bu konuda bir de kitap hazırlanmıştır. Sınır belirlemede kullanılan ölçütler, yörelerin, Metropoliten Merkez İzmir Kentine olan bağımlılığını açıklamada kullanılan değerler ve ilişkilerdi. Bunlar arasında, gündelik iş-konut ilişkileri, günlük, haftalık alışveriş, ticaret, okul, spor, eğlence, rekreasyon amaçlı gidiş-gelişlerin sayı ve sıklığı; yönetsel ve kültürel anlamda bağımlılığı ortaya koyan etkinliklere katılma oranı gibi farklı kriterler bulunmakta idi. Amerikalı uzman Jurkart'ın değerlendirmesi ile İzmir Metropoliten Bölge sınırları, tüm İzmir il sınırları içindeki ilçe ve yerleşmeler ile Manisa ili Merkez ilçesini ve Aydın ilinden Kuşadası ilçesini de

kapsamakta idi. Planlama çalışmalarının ilk aşamasında, Metropoliten Bölge kavramı yeniden yorumlanmış; yapılan değerlendirmeler sonrasında belirlenen kapsama alanı değişmemiştir.

Metropoliten Alan Büyük Kent Bütünü Kavramı

"İzmir Metropoliten Alan Kent Bütünü" kavramı, "Metropoliten Bölge" kavramına göre daha dar bir yakın çevre tanımlanmalı idi. Bu konuda "Metropoliten Alan" için literatürde sıkça kullanılan tanımlamada: "Bir büyük merkez ve onunla gündelik yoğun ilişkiler içinde olan kentsel ve kırsal yerleşme alanlarından oluşan bütün" anlatılıyordu. Buradan yola çıkılarak M.A. Kent Bütünü sınırları içinde kalan alanı, İzmir Ana Kent yerleşmesi ile birlikte yakın çevredeki ayrı yerel yönetimleri olan on üç yerleşmeden oluşan mekânsal bütün olarak tanımlamıştık. Günümüzün yasal tanımlamasıyla, bugünkü İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırlarının tüm İzmir ilini kapsadığı düşünülürse, 1960'lı yıllarda Büyük Kent Bütünü için yapılan bu mekânsal tanımlamanın oldukça sınırlı tutulduğu söylenebilir. M.A. Kent Bütünü için yaptığımız bu belirlemede, ilk etapta plan sınırları Kuzeyde Çiğli ve Menemen'e, güneyde Gaziemir, Cumaovası'na dek uzanıyor; batıda Güzelbahçe'ye kadar körfezin güney kıyısını kapsarken Urla'dan başlayarak Çeşme-Karaburun Yarımadasını dışarıda bırakıyordu. Kent Bütünü Planlaması doğu sınırları ise, bu yöndeki doğal-topografik eşik alanları nedeniyle Bornova'nın hemen yakınında Pınarbaşı ile sonlanıyordu.

İzmir Metropoliten Alan Kent Bütünü Planlama Çalışmaları – İlk Aşama

Ön proje kapsamında, planlama çalışmalarının izleyen aşamalarında tartışılan alternatif gelişme stratejilerinde İzmir kent bütününe gelişme alanlarının kuzey ve güney yönlerinde olacağına belirlenmesi ile kuzey sınırları Aliağa'ya, güney sınırları Torbalı'ya dek genişletilmiştir. Bu belirlemede küçük bir balıkçı kasabası niteliğindeki Aliağa'da Bölge Planlama Kararı ile endüstriyel gelişmelerin toplanması önerisi; güneyde ise Gaziemir'de kümelenen endüstri alanlarının güneye doğru gelişimi ve bunun yanı sıra Torbalı yerleşmesinin

geniş tarımsal ve endüstriyel potansiyeli etkin olmuştur. Kent bütününe doğu yönünde gelişimi, bu yönde Kemalpaşa (Nif) kentinin oluşturduğu çekim gücüne karşı, yörenin engebeli yapısı nedeniyle belirlenen aşılması zor eşikler nedeniyle daha sınırlı olacaktır.

İlk aşamada belirlenen İzmir M.A. Kent Bütünü, ana kent yerleşmesi ile onunla gündelik ilişki içinde birlikte yaşayan on iki bağımsız yerleşmeden oluşan mekânlar bütünüdür. Coğrafi yapı ve topografik eşikler nedeniyle yerleşmeler arasında bazı boşluklar olmasına karşın mekân bütününde, bir sokağın bir yanı ana kentin sınırları içinde iken diğer yanının bir komşu yerleşmeye ait olduğu durumlar da vardır. 1960'lı yıllarda ana kentle birlikte tüm bu yerleşme alanlarının ayrı belediye örgütleri bulunmaktadır.

İzmir ana kenti dışında, tarihsel geçmişi olan iki banliyö yerleşim alanı Bornova ve Buca'dır. 19. yüzyılda doğu Akdeniz'in önemli bir liman kenti olan İzmir'de, Levanten nüfusun yerleşmeyi tercih ettiği bu iki yerleşme alanına, İngiliz ve Fransız şirketlerinin inşa ettiği banliyö trenleri ile ulaşılmaktadır. İzmir körfezi güney kıyısında Urla yönünde, Çeşme yolu boyunca peş peşe uzanan, daha çok sayfiye yerleşmeleriyle anılan üç yerel yönetim vardır: Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe. Sınırları genişletilemeyen İzmir Belediyesi, yerleşme alanlarına güneyden ve güneydoğudan bitişik dört yerleşme olan Çamdibi, Gültepe, Yeşilyurt ve Altındağ, 1950'li yılların kırdan kente göç dalgalarıyla oluşan gecekondu kuşaklarının islah kararlarıyla affa uğramasıyla yasal niteliğe kavuşan düzensiz konut ve iş yerleri ile yerleşik duruma gelmiş yerleşme alanlarıdır. Ayrı belediye örgütleri olan bu yerleşmelerden birinin belediye başkanının bir siyahi olduğunu anımsıyorum. Bu yerleşmelere kuzey ve güney yönünde kent içi sanayi alanları ile yoğunlaşan kuzeyde Çiğli, güneyde Gaziemir (Seydiköy) Belediyeleri ile doğuda yeni büyük sanayi kuruluşlarının tercih ettiği Pınarbaşı yerleşmesi de katılmaktadır. On üç belediyenin sınırları içindeki alana, yakın çevredeki kırsal alanlar da eklenmektedir.

Nazım plan çalışmalarının bu ilk aşamasında, büroda yapılan envanter, analiz, sentez ve değerlendirme

çalışmaları kapsamında, Kent Bütünü Planlama Alanı sınırları içinde kalan alanın tamamının yaklaşık 23 bin ha büyüklüğünde olduğu; bu alanın ancak 4 bin ha'lık bölümünün, başka deyişle yaklaşık %17'sinin yerleşik alan olduğu; geri kalan 19 bin ha, yani yaklaşık %83'ünün doğal, topografik eşikler, ağaçlık-orman statüsündeki alanlar ile birlikte yerleşme dışı alanlar olduğu belirlenmişti. Büyük kent bütünü sınırları içindeki alanın tamamında 1965 yılı sayım sonuçlarına göre 614 bin 189 kişi yaşıyordu. Buna göre, kent bütününde yerleşik alanlar toplamında, yaşayan kişi başına yaklaşık 65 m² kentsel alan düşerken, kentsel nüfus yoğunluğu 154 kişi/ha idi (İmar ve İskân Bakanlığı, 1973).

Büyük kent bütününde, mekân bütününe odağında yer alan İzmir ana kent yerleşmesinde, yerel yönetimin o günkü sınırları içinde kalan alanın toplamı yaklaşık 5 bin 900 ha; bu alanın %44'ü -yaklaşık 2 bin 600 ha- yerleşik alan ve bu alanda yaşayan nüfus, yine 1965 Sayım sonuçlarına göre, 387 bin 151 idi. Buna göre, kent bütünü nüfusunun yaklaşık %63'ü kent bütünündeki alanın yaklaşık %25'inde yaşamaktadır. O günkü sınırları içinde İzmir ana kent belediyesinde yerleşme yoğunluğu 149 kişi/ha, kişi başına düşen kentsel alan 67 m² kadardı.

Bu bulgulardan yola çıkılarak, 1960'lı yılların ikinci yarısının verileriyle, büyük kent mekân bütünü değerleri ile bütününe odağında yer alan İzmir ana kent yerleşmesine ilişkin alan kullanım karakteristikleri ve yoğunluk değerlerinde farklılık yoktur. Bu bağlamda ilginç bir belirleme, kentsel yeşil alan kullanımında izlenen yetersizliktir. Analiz çalışmalarında İzmir ana kent yerleşme alanında ölçülebilen kentsel aktif yeşil alan toplamı ancak 108 ha olup, yaşayan kentli başına düşen yeşil alan 2,8 m²'dir. Benzer biçimde büyük kent bütünü mekânında bu değer 162 ha ve kişi başına düşen kentsel yeşil alan 2,6 m²'dir. Uygur ülke kentlerinde bu değerlerin 20 m²/kişi olduğu ve bizim yönetmeliklerimizde kentsel alan kullanma standartlarında belirlenen değerlerin en az 7,0 m²/kişi olduğu düşünülürse, araştırma sonuçlarından yola çıkılarak planlamada önem verilen öncelikli hedeflerden birinin kentsel

aktif yeşil alan varlığının geliştirilmesi olduğu söylenebilir.

İzmir ana kent yerleşmesi alan kullanımına ilişkin envanteri sürekli güncellemede ve büyük kent mekan bütününde tüm sektöriyel envanter, analiz ve projeksiyonların geliştirilmesinde İzmir Belediyesinden plançı-mimarlar Engin Azbazdar, Benal Gencol, Nerime Arca, Özcan Atay, Birsen Tüzegin önemli görevler üstlenmişler; yine ön proje çalışmaları kapsamında büyük kent mekan bütününde plan dönemi için nüfus ve işgücü projeksiyonlarının geliştirilmesinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesinden Hesna Erdem ve Atila Çevikol önemli katkıda bulunmuşlardır.

İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı Ön Proje aşamasında, büyük kent mekân bütününde, plan dönemi sonu 1985 yılı için kentsel nüfus büyüklüğünün 1 milyon 200 bin kişiye erişeceği kabulü geliştirilmiştir. O zamanki değerlerden yola çıkılarak gelecekte çalışan sayısının nüfusun yaklaşık %40'ı kadar olacağı varsayılmıştır. Geliştirilen projeksiyonlarda çalışan nüfusun yaklaşık %70'e yakın bir değerde kentsel hizmetlerde, yaklaşık %30'unun ise endüstri sektöründe çalışacağı kabulü yapılmış; 1985 yılında en çok %5'inin iş gücünün tarımsal uğraşlarda (metropolitan tarım) olacağı öngörülmüştür (İmar ve İskân Bakanlığı, 1973).

İzmir Kent Bütünü Nazım Plan Kararları

Ön proje aşamasında İzmir büyük kent bütününde 1965 verileri ve 1985 hedef yılı için kentsel nüfus ve işgücünün dağılımı yapılmış; yerleşik kentsel doku ve aktivite merkezlerinin plan döneminde alacağı ek nüfus dikkate alınmıştır. Yerleşik dokuda özgün kimlik özellikleri ile yoğunluk ve yapı düzeni korunacak protokol alanları ile yoğunluk ve yapı düzeni korunan, ayrıca gerekli müdahalelerle iyileştirme getirilecek alanlar belirlenmiştir. Plan dönemi sonu için ön projede planlanan konut gelişme alanları toplamı yaklaşık 5 bin 300 ha'dır. Bu sayıya bin 300 ha rezerv gelişme alanı ile kentsel ve metropolitan aktivite merkezleri toplam 900 ha ve yaklaşık bin 500 ha endüstri kullanım alanları katılmaktadır.

Büyük kent bütününde plan dönemi için önerilen tüm aktif yeşil alanlar, parklar, bahçeler, mesire yerleri, rekreasyon alanları, spor alanları, olimpiyat sitesi, Fuar ve Kültürpark alanı ile üniteler arası yeşil sistem ve ağaçlandırma alanları dahil toplam 4 bin ha, tüm planlı alanların %22'sine karşılık gelmektedir ve gelecekteki kentli nüfus başına 34,1 m² yeşil alan planlanmıştır. Karşıyaka'da Yamanlar Tepesi mesire yerinden Bayraklı'ya uzanan Atatürk Ormanı kentsel yeşil sistemin bir parçasıdır.

İzmir M.A. Büyük Kent Bütünü Nazım Plan Ön Proje çalışmasında kuzey-güney gelişme aksında her iki uca yer alan satelit çekim merkezlerinden, güneyde yeni havalimanı projesinin de yer aldığı Cumaovası ile kuzeyde yeni endüstriyel gelişme odağı olarak tasarlanan Aliağa arasında çift hat ve elektrifikasyon getirilen demiryolu sisteminin geliştirilmesi önerilmiştir. Planın omurgası niteliğindeki bu altyapı projesi yine kuzey-güney doğrultusunda bir karayolu şehir içi geçişi "Tanjant Yol" ile desteklenecek; Halkapınar dolayında bir ulaşım odağı gerçekleştirilecekti. 19. yüzyılda İngiliz demiryolu şirketlerince gerçekleştirilen Alsancak istasyonu çıkışlı demiryolu şebekesi ile yine o dönemde Fransız şirketlerince yapılarak işletilen Basmane Garı çıkışlı demiryolu sistemi, ilk kez bu plan döneminde Halkapınar'da bütünleştirilecekti.

İzmir nazım plan ön projesinde, kentin denizle olan ilişkilerinin ve kent içi deniz ulaşımının güçlendirilmesi ile körfezin taranarak temizlenmesi önerisi getiriliyor; Homeros'un doğum yeri Meles Çayı vadisi ve körfeze döküldüğü sorunlu alanda öncelikle düzenleme yapılması öneriliyordu. Kentin yakın tarihteki gelişme sürecinde Pasaport'tan Alsancak'a kaydırılan İzmir'in ihracat ve ithalat limanının, plan döneminde yine kendi yerinde geliştirilmesi ön projede önerilmiştir. Uzun vadede İzmir'in büyük liman tesislerinin kuzeyde Çandarlı'da geliştirilebileceği öngörülmüyordu.

İzmir liman projesi, plan toplantılarımızın önemli gündem maddelerinden biri olmuştu. Efsanevi Başkan Dr. Behçet Uz, geleceğin İzmir Limanının, yeni Uluslararası İzmir Fuar

Alanı ile birlikte körfezin kuzeyinde Karşıyaka'dan öte Denizbostanlığı yöresinde planlanmasını öneriyordu. Liman inşaat maliyetinde deniz derinlikleri konusu önemli bir belirleyici idi. Bu konuda B.B. Limanlar İnşaat Reisi'nin Bölge Müdürlüğü'ne başvurmuştu. İlginç bir rastlantı olarak oradan gelen uzman, İTÜ'den sınıf arkadaşım Armağan Özden idi. Armağan'dan aldığımız bilgilerle uzun vadede Çandarlı Limanı alternatifini geliştirmiştik.

İzmir ve yakın çevresi birinci derece deprem bölgesi içinde kalıyordu. Ege Bölgesinde Adalar Denizinde, körfezde ve anakarada çok sayıda aktif fay hattı belirlenmişti. Ön projede belirlenen faylar, aşılabilir önemli eşikler olarak kentsel yeşil alan niteliğinde korunacak, kent bütününde afet riskine karşı önlemler içeren yapı yönetmelik koşulları uygulanacak ve özellikle yüksek yapılara sınırlama getirilecekti.

Nazım plan çalışmaları ön proje aşamasında, bölgesel ve kentsel altyapı projelerine ilişkin olarak sık ilişki kurduğumuz iki kuruluş, Karayolları ve Devlet Su İşleri'nin (DSİ) bölge kuruluşları idi. Her iki devlet kurumunun Bölge Müdürlükleri Bornova'da birbirlerine komşu konumda idiler. Kentsel ve bölgesel envanter çalışmalarımız kapsamında her iki kurumla da görüşmeyi sürdürüyorduk. İzmir'in su sorunu plan döneminde büyük boyutlara erişecek görünümdeydi. DSİ, Cumaovası'nın güneyinde Gümüldür-Ahmetbeyli yakınında Tahtalı barajı projesini geliştirmişti. Bu barajın su tutma alanını kotlarıyla belirlemiş, haritalara işlemişti. Karayolları Bölge Müdürlüğü ile yaptığımız benzer bir çalışmada projelendirilen bölgesel yol altyapısı ile ilgili bilgi almıştık. Yine haritalara işlediğimiz yeni yol projesi güzergâhı tam da Tahtalı barajının üzerinden geçiyordu. Devlet kurumlarınca geliştirilen bölgesel altyapı projelerini aynı harita paftaları üzerinde ilk kez Nazım Plan çalışması bir araya getirmiş oluyordu. Bu duruma "bütüncül mekânsal planlamanın önemi" mi denilmeli bilmiyorum. Karayolları ve DSİ Bornova'da yan yanaydılar. Bölge müdürleri üniversiteden arkadaş

mühendisler de olabilirler ama yatırım projelerini mekânsal olarak birlikte ele almadıkları kesindi.

Ön projede M. A. kent bütünü planlamasında 1/25,000 ölçekli askeri haritaları kullanıyorduk. Bakanlıktaki çalışmalarımızdan kalan alışkanlığımızla baz harita ordinallerini üretirken "Çok Gizli" haritaların bazı bilgilerini aktarmıyorduk. Bu boşluğu 1/200,000'lik üst ölçek haritalardan ve İzmir'in 1/5,000'lik hâlihazır haritalarından büyütmeye, küçültmeye yoluyla değişik tekniklerle sağlıyorduk. İzmir büyük kent bütününde tüm mekânı kapsayacak hâlihazır (durum) haritalarının tamamlanması için 1971 yılı beklenecekti. Böylece, M.A. kent bütünü nazım planı için kullanılan harita ölçekleri 1/25,000 ve 1/5,000; metropoliten bölge planlama kararlarının gösterimi için ise 1/200,000 ve 1/100,000 olarak belirlenmişti.

Metropoliten Bölge Planlama Kararları

Nazım plan ön proje çalışmaları kapsamında getirilen metropoliten bölge planlama kararlarına ilişkin birkaç konudan burada söz edelim. İzmir ili sınırları içindeki mekân bütününe Manisa merkez ilçesi ile Aydın ilinden Kuşadası'nın katılımıyla tanımlanan metropoliten bölgede, İzmir limanı dışında, kuzeyde Dikili, Çandarlı, Foça ve Yeni Foça limanları ile Çeşme-Karaburun yarımadasında Urla iskelesi, Mordoğan, Karaburun iskeleleri ve Çeşme limanı; güneyde Seferihisar yerleşmesinin antik Sığacık Limanı ile Kuşadası limanı bölgenin dışı açılan kapıları idi. O dönemde bölge henüz turizm amaçlı büyük yolcu akınına uğramamış ise de sözü edilen limanlar ile komşu Yunan adaları arasında karşılıklı ilişkiler başlamıştı. Plan, bu ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli düzenlemeleri öngörüordu.

Çandarlı'da (antik Pitane) restore edilmeyi bekleyen bir Ceneviz kalesi ile arkeolojik sit alanı, Seferihisar Sığacık'ta yine bir Ceneviz kale yerleşmesi ile gridal dokuda bir kentsel sit alanı vardı. Benzer bir liman kale kalıntısı Yeni Foça'da belirlenmişti. Foça kenti, on iki İyon kent yerleşmesinden biri olan antik Phokaia üzerine kurulmuştu. Foça limanı, hemen yanındaki kale kalıntıları ile antik limanın üzerinde idi.

Foça ile Yeni Foça arasında kıyı yolu üzerinde Club Med'in bir tatil köyü yapılmıştı. Uluslararası sermayenin ilgi duyduğu benzer bir yatırım alanı da Kuşadası Aslanburnu mevki idi. Burada da Club Aeropen'in bir tatil köyü vardı. Metropoliten bölge planlama kararlarında, kıyı kullanımlarında tatil köylerinin tercih edilmesine ilişkin hükümler getirilmişti. Seferihisar yakınlarında Teos antik kenti arkeolojik kazı alanı ile Lebedos antik kenti ve o günlerde su baskınına uğramış kutsal mahal Klaros Apollon Tapınağı, Kolophon antik kenti ve Notion limanı arkeolojik yerleşim alanları olarak belirlenmişti. Tüm bunlar yanı sıra bölgenin uluslararası çapta büyük ilgi çeken ve uzun bir süredir kazı ve restorasyon çalışmalarının süregeldiği, yakınındaki Asklepion antik sağlık merkezi ile Pergamon (Bergama) antik kenti, güneyde tarihi Selçuk ve Ephesos (Efes) antik kentinin yarattıkları çekim gücü söz konusu idi. Ön proje aşamasında plan, kentsel ve arkeolojik sit alanlarında koruma amaçlı gerekli girişimlerin yapılması önerisini getiriyordu. Ülkemizde tarihsel, kentsel ve arkeolojik sit alanı tanımlarının ve koruma projelerinin başlatılması konusunda yapılacak yasal düzenlemeler için 1970'li yılların bekleneneğini de söyleyelim.

Karakteristik kimlik özellikleriyle korunması gereken tarihsel kentsel yerleşme alanları ve geleneksel çarşı mekânları yalnız İzmir'de değil, bölgedeki birçok tarihsel kent bütününde de belirlenmişti. Bunlar arasında Hellenistik dönemden Bizans dönemine uzanan geçmişleriyle Bergama, yine erken Hristiyanlık dönemi ve Beylikler dönemi kalıntılarıyla Ayasuluk-Selçuk, Osmanlı şehzadeler kenti Manisa, Aydınoğulları'nın tarihi merkezleri Tire, Ödemiş ve Birgi sayılabilir. Manisa Spil Dağı doğal ve arkeolojik parkı koruma alanı önerisi ile Ödemiş Gölcük doğal çevre koruma alanı önerisi de proje kapsamında geliştirilmiştir. Doğal, tarihsel, arkeolojik alanlar, çevresel değerler, kıyıları, meralar, yeşil örtü ve orman varlığı ile su kaynaklarının; bunların yanı sıra tarımsal potansiyeli olan alanlarla özel mahsul yetiştirme alanlarının ve ekolojik dengenin korunmasına ilişkin sonraki yıllarda çıkartılacak yasal

düzenlemelerle önlem alma çabalarının başlamasından çok önce nazım plan çalışmalarında getirilen bu ve benzeri koruma kararları önemlidir.

Çeşme-Karaburun yarımadası, İzmir M.A. büyük kent bütünü planlama alanının batı uzantısındadır. Bu bağlamda Urla ve Urla iskelesinden oluşan yerleşmeler kent bütünü planlamasında satelit çekim merkezi niteliğinde, potansiyel gelişme alanları olarak düşünülmüştür. Urla'nın geleneksel bağcılık-şarapçılık uğraşları nüfus mübadelesi sonrası anlamını yitirmiş olsa da bölgenin diğer karakteristik ürünü, zeytincilik ve zeytinyağı üreticiliği antik dönemlerden günümüze süregelmektedir. Urla yakınındaki Klazomenai kentinde antik dönemdeki zeytinyağı üretimi bu durumu belgeler. Urla iskelesi yakınında Çeşmealtı mevkiinde kıyıda kamu kampları vardır. Gülbahçe körfezindeki Balıklıova, Mordoğan ve Karaburun, o dönemde tarım ve balıkçılıkla geçinen küçük yerleşmelerdir. Bölge, sonraları karşılaşılabilecek "ikinci konut" istilasına henüz uğramadığı için, plan kararı ile bu küçük yerleşme alanlarının, anılan özgün nitelikleriyle korunmaları kararı getirmiştir. Yarımadanın batı kıyılarında Çeşme yerleşmesine, özellikle Sakız Adası (Khios) ile yakın ilişki kuran limanı, yine bir tarihi kalesi ve özgün mekânsal kimliği ile koruma kararı getirilmiştir. Sözü edilen evrede, Çeşme yakınındaki Ilica mevkiinde oteller yapılmaya başlamıştı. Yarımadanın içme ve kullanma su kaynakları açısından oldukça fakir olduğu düşünülerek, gelecekte su sıkıntısı ile karşılaşılması için plan kararı ile turizm amaçlı kullanımlara sınırlama getirilmesi önerilmiştir. Çeşme yakınında güney kıyısında yarı kırsal bir yerleşme olan Alaçatı henüz keşfedilmemiştir. Bu yerleşmeye ilişkin öneri, geleneksel yapısal varlığı ile mekânsal kimlik özelliklerinin korunması doğrultusundadır. Batı kıyısında ilginç bir geleneksel yerleşme alanı da İldırı köyüdür. Burada yine bir İyon kenti olan Erythrai antik yerleşmesi vardır. Bölge gezilerimizden birinde, devam eden arkeolojik kazı çalışmalarında bulunan bir Arkaik yontunun çıkarılış anına tanık olmuştuk. Fotoğraf yasağı getirdikleri bu buluntu için arkeologların heyecanını anımsıyorum.

İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı Ön Proje - Ağustos 1969

İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı ilk aşama, büronun kurulup çalışmaların başladığı 1968 yılı Ekim ayından, İzmir Metropolitan Bölge Planlaması ve İzmir M. A. Kent Bütünü Nazım Planı Ön Proje çalışmalarının tamamlandığı Ağustos 1969'a dek sürmüştür. Bu on aylık çalışma takviminde metropolitan bölge ve büyük kent bütünüde önce planlamanın kapsam ve sınırları konusunda belirlemeler yapılmıştır. Bunu izleyerek her iki düzeyde envanter çalışmaları tamamlanmış, mekânsal analizler yapılmıştır. Bölgesel ve kentsel ölçekte sorunlar ve potansiyellerden yola çıkılarak gelişme hedefleri belirlenmiş, plan dönemi sonu için yapılan projeksiyonlarla gereken mekânsal büyüklükler tanımlanmıştır. Planlama çalışmalarının bu ilk aşamasında geniş katılımlı bir karar verme sürecinde alternatif gelişme stratejileri tartışmaya açılarak bölgesel ve kentsel ölçekte mekânsal planlamada yerleşme, koruma ve kullanma kararları ile büyük altyapı projelerine ilişkin kararlar üretilmiştir. Ön proje ile üretilmiş olan stratejik ilke kararları uyarınca, planlamanın izleyen aşamalarında hangi konularda ayrıntıda planlama kararı alınması gerektiğine ve programlamaya ilişkin öneriler de getirilmiştir.

Plan Kararlarının Açıklanması - "İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı" Kitabı

Nazım plan ön çalışmalarının tamamlandığı 1969 yılı Ağustos ayında, İzmir metropolitan bölge planlama ve metropolitan alan kent bütünü planlaması düzeyinde plan kararlarını açıklayan; metropolitan bölge ve büyük kent bütünüde mekânsal planlama gelişme stratejileri ve uygulama politikalarına ilişkin öneriler getiren; planı açıklayıcı olduğu kadar bilgi aktarımı yapma amaçlı bir kitap hazırlanmıştır. Bağlı bulunan İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü adına tarafımızdan hazırlanan, içerdiği planlar ve tablolarla 70 sayfanın üzerinde olmasına karşılık küçük ölçüde tutulan, kapak tasarımında İzmir limanına ilişkin tarihsel bir gravür kullanılan bu kitap, çoğaltma yoluyla sınırlı sayıda üretilmiş ve dağıtımı

yapılmıştır. Kitapta anlatıma, dünyada yaşayan nüfus ve 21. yüzyılda olası kentsel nüfus artışlarından yola çıkılarak, gelecekte büyük kentler ve metropollerde beklenen sayı ve nüfus değişimleri aktararak başlanılmıştır. Bunu izleyerek, Bölge Planlama Dairesince Türkiye ölçeğinde yapılmış olan "Bölgeler, Alt-bölgeler ve Gelişme Merkezleri" çalışmasından kaynaklanan, "gelişmiş", "gelişmekte", "geliştirilecek" büyük şehirler ve bunların tümüne ilişkin 1985 yılı nüfus projeksiyonları ile plan kararı gereği bu sayılarda yapılması gereken düzetmeler açıklanmıştır.

Kuramsal anlatımların, "Niçin Metropolitan Planlama?" sorusu ve buna ilişkin açıklamalarla sürdürüldüğü çalışmada, "Bölgesel Tanımlama" başlığı altında, Ege Bölgesi ve Bölge Merkezi olarak İzmir'in üstlendiği role ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. İzleyen bölümde, literatürde yer alan "Metropolitan Bölge", "M.A. Büyük Kent Bütünü" ve "Merkezi İş Alanı" kavramlarına ilişkin tanımlamalar aktarılmış; metropolitan bölge sınırlarının belirlenmesinde büyük kentin etki alanının belirlenmesine ilişkin ölçütler konusunda tartışmalara yer verilmiştir.

İzleyen bölüm, "İzmir Metropolitan Bölge" ve "İzmir Metropolitan Alan Büyük Kent Bütünü" kavramlarını açıklamaya ve her iki mekânsal bütüne ilişkin kapsam ve sınırları belirleyen ilkeler ve açıklayıcı görsel anlatım ve haritalara ayrılmıştır. Bu bağlamda Metropolitan Alan Büyük Kent Bütünü ve İzmir Anakent yerleşmesinde yaşayan nüfus ve işgücü sayısal değerleri ile kentsel kullanma alanlarına ilişkin mekânsal büyüklükler ve kişi başına düşen alan büyüklükleri envanter sonuçları ve 1965 değerleri ile tablolar halinde sunulmuştur.

Kitabın en kapsamlı ve son bölümü, İzmir Metropolitan Alan Kent Bütünü Planlaması ile Metropolitan Bölge Planlama Kararlarının açıklanmasına ayrılmıştır. Yukarıdaki paragraflarda özetle değinilen her iki ölçekte üretilmiş plan kararlarının açıklanmasında, haritalar, planlar ve tablolar eklenerek görsel anlatım yapılmıştır. Bu bağlamda, Kent Bütünü Planlaması kararları çerçevesinde koruma ve iyileştirme kararı getirilen yerleşik kentsel kullanma alanları ile kentsel gelişme alanları ile kentsel ve bölgesel altyapıya ilişkin plan kararları yer seçimleri ve yoğunlukları ile gösterilmiş,

sayısal büyüklük ve değerler tablolarında açıklanmıştır (İmar ve İskân Bakanlığı, 1969).

Aliağa Projesi

İzmir M.A. nazım plan çalışmalarına başladığımız 1968 yılında Aliağa, Çandarlı Körfezine açılan kendi limanı içinde küçük bir balıkçı kasabası idi. Limanda iskelenin hemen yakınında Balıkçılar Kooperatifi'nin işlettiği, körfezde yakalanmış taze balıkların ızgara yapıldığı bir lokanta vardı. İzmir'den Çanakkale yolunda kıyı boyu gidilirken balık yemek için Aliağa güzel bir uğrak noktası idi. İzmir'de NATO'da görevli Amerikalılar, hafta sonlarında körfezde yelken sporu yapmak için Aliağa'yı seçmişlerdi. Doğal karakteri bozulmamış kıyıları ile o günkü Aliağa'yı, İzmirli kadar Manisalılar da benimsemişler, kasabanın kuzeyinde yol boyu, denize nazır Manisa Bağcılar Mahallesi'ni oluşturmuşlardı. Tepedeki Güzelhisar yerleşmesine bağlı kıyıda bir çiftlik olarak varlığını sürdüren Aliağa, 1950'li yıllarda yurt dışından gelen göçmen nüfusun yerleştirildiği bir kasabadır. 1960'ların 2-3 bin nüfuslu yerleşmesinin, günümüzün nüfusu 100 bini aşkın bir büyük kente dönüşmesinin öyküsü, yörenin özgün doğal karakterinin değişmesi pahasına, ağır endüstri kuruluşlarının bir araya toplandığı bir kompleks olarak seçilmesiyle başlamıştır.

Gerçekte Aliağa, bir bölge planlama projesidir. Akdeniz'de Mersin Ataş Rafinerisi ile Marmara'daki İzmit Tüpraş Rafinerisi'nden sonra Ege'de bir petrol rafinerisi ile ona bağlı endüstri kuruluşları için yatırım önerisi ilk kez Ulusal Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıllık Plan 1963-67) ile önerilmiştir. 1960'lı yıllarda nazım plan çalışmaları öncesinden başlayarak İzmir kent bütünü ve yakın çevresinde Gaziemir-Cumaovası, Torbalı, Çiğli-Menemen ve Kemalpaşa yörelerinden çok sayıda sanayi yerleşme talepleri Bakanlık'a gelmeğe başlamıştı. Bu dağıntık yerleşme taleplerini bir araya toplama ve bunun ekonomisinden (aglomerasyon ekonomisi) yararlanma önerisi nazım plan ile getirilmişti. Ayrıca bu kapsamda kuzey-güney kentsel gelişme aksı genel kabulüne uyularak, güneyde Cumaovası ve Torbalı yöresinden, kuzeyde Menemen ve Aliağa'ya dek uzanan bir

hızlı raylı sistemin oluşturulması ile her iki yörede endüstriyel gelişmelerin yönlendirildiği, satelit çekim merkezleri oluşturma kararı üretilmişti. Nazım planın bu kararının, Aliağa sanayi kompleksi yer seçiminde önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın etkin katılımı ile Bölge Planlama Dairesi'nce sürdürülen endüstriyel kompleks yer seçimi çalışmasında, önce yer seçimi kriterleri belirlenmiş; bunu izleyerek Çanakkale'den Muğla kıyılarına dek Ege Bölgesinde olası alternatif konumlanmalar değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirme ölçütlerinden önemli biri, denize çıkış ve liman bağlantısının varlığı iken bir diğeri metropoliten alan büyük kent bütününe yakınlık ve kolay erişilebilirlik olmuştur. Yine bunlar gibi bölgeden gelen yerleşme istemlerine olabildiğince yakın konumlandırma da bir seçim nedeni olmuştur. Seçilecek yörenin doğal, kültürel ve arkeolojik değer ve varlıklarının en az etkilenmesi ile bölgenin turizm potansiyelinin zarar görmemesi de önemli değerlendirme kriterlerindedir.

Aliağa yöresi, Ege'deki ve İzmir metropoliten bölgesindeki konumu ile İzmir büyük kent bütününe yakınlık ve kolay erişilebilirlik, Çandarlı körfezinin farklı koylarında sağlanan liman bağlantıları ile deniz ilişkisi açısından değerlendirilerek, olası diğer alternatif yörelere göre, endüstriyel kompleks yer seçimi için daha uygun bulunmuştur. Plan dönemi sonrasında uzun vadede kapasite artırımının sınırlarına gelen İzmir limanının Çandarlı'ya taşınması öngörüsü de bu yer seçimini desteklemiştir. Kentsel ve endüstriyel gelişmeler için yaşamsal önemi olan su varlığı açısından Aliağa yöresinin yetersizliği, planlamada getirilen Güzelhisar barajı projesi önerisiyle çözümlenmiştir. Arkeolojik değerler açısından Aliağa yöresinde Aiolis bölgesi koloni kentlerinden Pitane (Çandarlı), Myrina ve Kyme ören yerleri bulunmaktadır. Fazlaca yıkıma uğramış Aiolis bölgesi antik kent yerleşmelerinden Nemrut limanındaki Kyme ören yerinin komplekste yer alan suni gübre fabrikasının liman tesislerinin yerleşim alanı içinde kalması önemli bir sakınca olmuştur.

1965 yılında yapımına başlanılan

Tüpraş İzmir-Aliağa Rafinerisi, gelişimini 1970'te tamamlamış; bağlantılı olarak Petkim entegre petrokimya tesislerine bağlı çok sayıda fabrika yine 1965 yılında bölgeye yerleşmeye başlamıştır. 1970'li yıllardan başlayarak yörede gemi söküm ve geri dönüşüm kuruluşları konumlanmıştır. Gemi söküm ile ilişkili olarak bölgede İzdemir demir-çelik tesisleri ve haddehaneler gelişimi gerçekleşmiş; Ege Gübre, suni gübre ve tarım ilaçları üretim tesisleri bölgede yer almıştır. Günümüzde Aliağa endüstriyel yerleşme alanları, denizle ilişkisi çok sayıda liman bağlantısı ile sağlanarak tüm bölgede yaygın biçimde konumlanmıştır. Kentsel ve endüstriyel yerleşme alanları dışında kalan kıyı mekânı bütününde doğal değerleri koruma çabasıyla restorasyon çalışmaları sürmektedir.

Başbakan Nazım Plan Bürosu'nda

Ön proje çalışmaları sırasında Başkan Osman Kibar'ın bizlere yaptığı bir sürpriz, Başbakan Süleyman Demirel'i büroya davet edip plan çalışmaları konusunda kendisine bilgi vermemizi istemesidir. Başbakan ve Belediye Başkanı arasında geçen, esprili ilginç mükâmelere tanık olduğumuz bu oturumun çok yapıcı geçtiği söylenmelidir. Süleyman Demirel, İTÜ'nün Yüksek Mühendis Mektebi olduğu 1940'lı yıllarda mezun olan, "Yedi İnşaat" denilen sınıftandı. Bu sınıfın öyküsünde, altıncı yıllarında mezun olacak öğrencilerin, programa katılmayı topluca reddetmeleri üzerine, bütün sınıfın bir yıl daha eğitime devam ettirilmeleri anlatılır. İzmir nazım plan çalışmalarında planlamanın geldiği aşamada, bölgesel ve kentsel gelişme stratejileri konusunda sunum yaptığımız Başbakan Demirel, özellikle kentsel ve bölgesel altyapı projeleri ile ilgili sorular sormuş, önerilerde bulunmuştu.

Y. Müh. Mimar Benal Gencol

Nazım Plan bürosunda çalışma arkadaşımız olan Benal Gencol, Ayça ile beni evlerinde çaya davet etmişti. İzmir Belediyesi'nden nazım planda görevlendirilen seçkin kadroda yer alan Benal Gencol, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden bizden bir yıl sonra mezun olmuştu. Sınıf arkadaşımız Yücel Gencol'un eşi ve öğrencilik yıllarında

Ayça'nın, İstanbul Laleli'deki İzmir Kız Talebe Yurdu'ndan arkadaşı idi. Gencollar, Fuar'ın Lozan Kapısı yakınında, Lozan Meydanı'na tepeden bakan konforlu bir apartman dairesinde oturuyorlardı; iki küçük oğulları vardı. Arkadaşım Yücel, mimar olarak serbest çalışmayı seçmiş; ilgi duyduğu alüminyum hafif metal kapı-pencere doğrama detay çözümleri konusunda uzmanlaşmıştı. Gaziemir Sanayi bölgesinde alüminyum doğramalar üreten bir kuruluşun başındaydı. Yıllar sonra bir sınıf arkadaşları toplantısında Bursa Çelik Palas'ta da yine birlikte olacağımız arkadaşlarımızla evlerinde keyifli bir zaman geçirmiştik.

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında nazım plan bürolarının kapatılması ve tüm dokümanlarıyla planlama çalışmalarının ana kent belediyelerine devredilmesi İzmir'de de gerçekleşmişti. Bu dönemi izleyerek kentin yeniden demokratik yönetime kavuştuğu evrede, Benal Gencol'un Belediye'de İmar Planlama Müdürü görevinde olduğunu ve bana İzmir'e gelerek yeniden nazım plan çalışmalarını yönetme önerisinde bulunduğunu anımsıyorum. Ankara'dan ve iş yerlerimizden ayrılmak, evi ve ailemizi taşıyarak İzmir'e yerleşmek anlamına gelen bu teklifi, Ayça ile uzun süre düşünüp, üzülen kabul edemeyeceğimizi bildirmiştik.

Settar Parsa (Baba Settar)

Settar Ağabey'i Bakanlık'a ilk girdiğim 1960 yılında tanımıştım. Gülseren Abla (Payaslıoğlu) ve diğer İTÜ 1954 Mezunları, Haluk, Melih, Remin Ağabeyler ile Şehircilik Dairesi'nde, binanın Kumrulara bakan ince uzun salonunda art arda sıralanmış resim masalarında çalışıyorlardı. Yeni kurulan Bakanlık'ın, Bayındırlık'tan gelen genç elemanlarıydılar. Askerlik sonrası Bakanlık'a döndüğüm Ocak 1963'te Settar Parsa, Plan inceleme Fen Heyeti Müdürü'ydü. Bir süre, Bakanlık'a onaylanmak üzere gönderilen imar planlarının duvardaki panolara asılıp incelendiği büyük salonda onunla birlikte çalıştığımı ve farklı aşamalarında planlama çalışmalarını değerlendirmede deneyim kazandığımı anımsıyorum. İller Bankası Şehircilik Müdürlüğü elemanlarıyla planların yerinde incelenmesi için birlikte seyahat ediyor; plan inceleme toplantılarına bazen Bakanlık'ta, bazen onların "Kollogyum" dedikleri otumlara katılıyorduk. O yıllarda kamu görevlilerinin

yurtiçi yolculuklarında öncelikle demiryolu ve denizyolu ağırlıklı olarak trenle ve vapurla ulaşım sağlamaları kuralı vardı. Ancak gerektiğinde özel onay alınarak farklı araç kullanılabilir, kiralanabilirdi. Settar Ağabey'le ilgili böyle bir seyahat öyküsü hep anlatılır, eğlenilirdi. Öykü şöyleydi: Gittiği beldede çok yaygın olan yerleşme alanlarını gezmek için Settar Ağabey özel durumdan yararlanarak binek hayvanı olarak bir eşek kiralamıştı. Gel gör ki, zayıf hayvan taşıdığı yüke dayanamamış, ölmüştü. Duruma çok üzülen Settar Ağabey eşeğin sahibine fazladan bir ödeme yapmak gereğini duymuştu. Görevden dönen ağabeyin harcırah beyannamesine bu durum, "Eşek kirası" ve "Eşek öldü, ek ödeme" olarak yansımıştı.

1960'lı yıllarda İller Bankası'nca Kent Planlama Yarışmaları çıkartılmaya başlanmıştı. Serbest çalışan plancı mimarların yanında kamuda çalışanlara da açık olan bu yarışmalara ilgi duyuyorduk. İlk girdiğimiz yarışmada başarılı olamamakla birlikte deneyim kazanmıştık. Ayça ile yeni evlenmiş ve Kızılırmak Caddesi'nde bir ev kiralamıştık. Bu dönem Settar Ağabey'in bizi keşfettiği ve yarışma ekibimize katıldığı dönemdir. İller Bankası'ndan Ayça ve Suna, Bakanlık'tan ben ve Ruhi ile oluşan, bazen Tankut ve Remin'in de katıldığı ekibimizin ana unsurunu Settar Ağabey oluşturuyordu. Mesai saatleri dışında evde çalışarak katıldığımız yarışmalardan, Adana kent bütünü planlamasında ikincilik, Erzurum ve Sivas kent planlamasında mansiyon, Trabzon yarışmasında satın alma ödülü kazandık.

İzmir nazım planında, gece gündüz birlikte çalışırken Settar Ağabey'i daha iyi tanıma fırsatı bulduğumuzu söylemeliyim. Dünya malına değer vermeyen, kaderci denilebilecek özelliği yanında, işinde çok duyarlı, pratik görüşmecici tavrı ve pratik zekâsı ile sorun çözmede başarılı bir kişisel yapısı vardı. Uzun yolda benzin akıtan resmi aracımızı, benzin deposunun deliğine sakız yapıştırarak yola devam etmemizi sağlamıştı. Baba Settar Bektâşî idi. Her şeyi olurlarına bırakan mülayim tavrının ve hoşsohbet kişilik yapısının bu aidiyetten ileri geldiğini düşünürüm.

Sağlığında birlikte oldukları bir Bektâşî babasının İzmir'deki mezarına giderken yanında içmek ve paylaşmak üzere rakı götürdüğünü anımsıyorum.

Planlamanın izleyen aşamalarında Settar Ağabey Nazım Plan Bürosu'nda başuzmanlık görevini sürdürdü. Baz harita sorunu çözümlendikten sonra, M.A. Kent Bütünü Nazım Plan çalışması 1/25,000 ve 1/5,000 ölçeklerinde tamamlandı ve Bakanlık tarafından uygun görülerek onaylandı. İzmir M. A. nazım planında, kent bütününde getirilen önceliklere göre belirlenen yörelerde İller Bankası'nca ayrıntılı plan kararlarının üretilmesi için bir dizi görevlendirme yapıldı. Bu bağlamda, Bornova ve Buca'nın ve Balçova-Narlidere-Güzelbahçe yerleşmeler bütünü'nün imar planları A. Gurubu plancılara dağıtıldı. Metropolitan planlamadan sorumlu genel müdür yardımcısı olduğum dönemde, 1979-1980 yıllarında bu planlama çalışmalarının farklı aşamalarında İzmir'de yapılan Danışma-Denetleme Kurulu toplantılarına katıldım.

Settar Ağabey ile 12 Eylül 1980 darbesini izleyen günlerde Nazım Plan Bürosuna bir gelişimde Settar Ağabey ile Bakanlık ve Büro adına Valilik ve askeri yönetimi temsil eden Dördüncü Ordu Komutanlığı'nı ziyaret etmiştik. Narlıdere'deki karargâhta ordu komutanı Orgeneral Süreyya Paşa ile İzmir'in kırsal alandan aldığı göçlerin nasıl geri döndürülebileceğine ilişkin ilginç tartışmalar yapmıştık. Vilayette ise henüz görevini koruyan İzmir valisi, pencereden Bayraklı gecekondualarını gösterip, bu manzaranın sorumluları olarak bizleri suçlamayı yeğlemişti. Askeri yönetim izleyen günlerde ülkede kurulu M.A. Nazım Plan Bürolarının kapatılmasına karar vermiş; İzmir Nazım Plan Bürosu'nun da kapatılarak planlama çalışmalarının tüm doküman ve birikimleriyle belediyeye devredilmesi üzerine görevi sona eren Settar Ağabey de Bakanlık'tan emekliliğini istemişti; artık yaşamının sonuna dek İzmirli idi. ■

S. Güven Bilsel, Prof. Dr.

• Bu yazı S. Güven Bilsel'in yayına hazırlanmakta olan "İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş ve Kapatılış Üzerine Notlar (1960-1985)" Anılar Dizisinden alıntılanmıştır.

KAYNAKLAR

• İmar ve İskân Bakanlığı, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü (1969). *İzmir Metropolitan Alan Nazım Planı*. Ankara.

Türkiye Konut Politikalarının Konut Üretimine Yansımaları, İzmir'de Emlak (Kredi) Bankası Projeleri

Seda Kaplan Çiçin, Ufuk Doğrusöz, F. Emel Ardaman

MAKALENİN ADI Türkiye Konut Politikalarının Konut Üretimine Yansımaları, İzmir'de Emlak (Kredi) Bankası Projeleri

The Reflections of Turkey's Housing Policies on Housing Production, Emlak Bank Projects in Izmir

MAKALENİN TÜRÜ Araştırma Makalesi

MAKALENİN KODU EgeMim, 2024-3 (123), 44-57

MAKALENİN YAZARLARI Seda Kaplan Çiçin, Ar. Gör. Dr.,

Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü;

Ufuk Doğrusöz, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar

Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Emekli Öğretim Üyesi;

F. Emel Ardaman, Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel

Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ 04.06.2024

MAKALENİN KABUL TARİHİ 17.06.2024

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ kplnseda@gmail.com;

ufuk.dogrusoz@gmail.com;

emelardaman@yahoo.com

ORCID 0000-0003-3861-7746;

0000-0003-1990-6833;

0000-0002-8254-5455

ÖZ Bu makale kapsamında, Erken Cumhuriyet döneminde konut aktörü olarak kurulmuş ve 2001'e kadar faaliyetini devam ettirmiş Emlak (Kredi) Bankası'nın konut politikaları ile karşılıklı ilişkisine yer verilecektir. Bu kapsamda makalenin tarihsel aralığı Emlak (Kredi) Bankası'nın aktif olarak konut üretiminde rol aldığı 1946-2001 yılları ile sınırlandırılmıştır. Bankanın projeleri arasında makale kapsamında İzmir'de 1946, 1960 ve 1980 eşikleri sonrasında farklı ölçeklerde tasarım ve üretimin gerçekleştirildiği konut projelerine odaklanılacaktır. Bu örnekler üzerinden, eşik noktalarındaki farklılıkların ortaya konması ile konut politikalarından gelen değişimin İzmir'deki konut üretimine etkisi tartışılmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER Konut Mimarisi, Konut Üretimi, Kent Konutu, Emlak Kredi Bankası, İzmir.

SAĞ ÜSTTE Emlak Bankası konut üretiminde eşik noktaları. (Kaplan Çiçin, 2023) (Görsel 1)

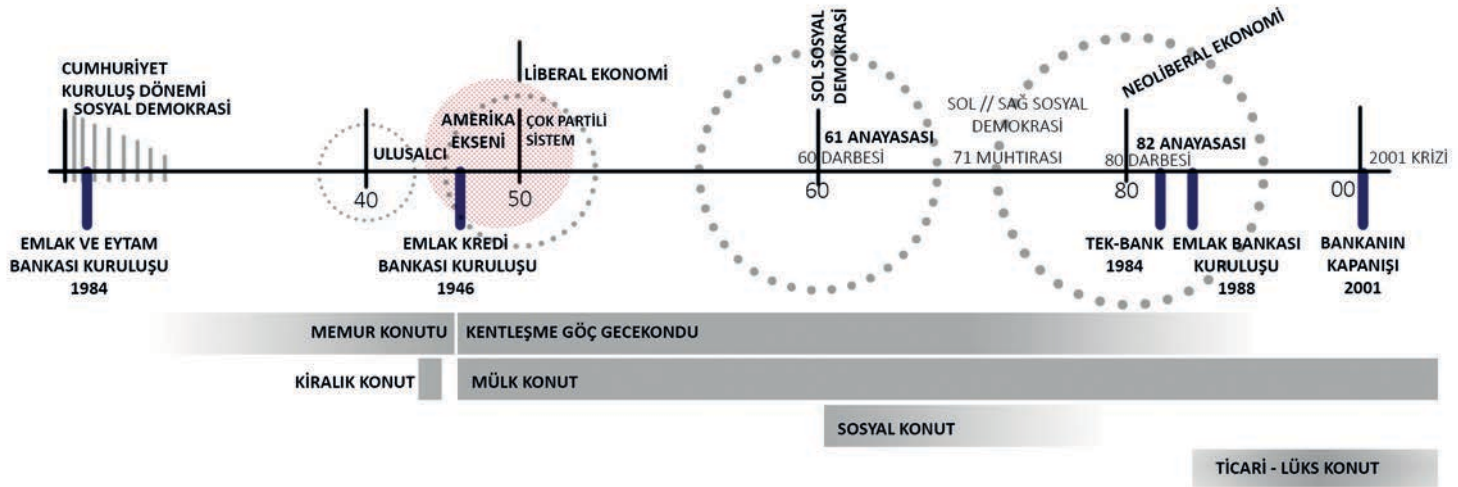
Giriş
Kentsel mekânı biçimlendiren önemli eksenlerden birisi konut politikalarıdır. Türkiye'de konut politikalarının farklı dönemlerin egemen ideolojisi ile belirlenmesi her siyasi değişimde konut mimarisi ve üretim biçimlerini değiştirmiş, dolayısıyla bu tercihler kentlerin makro formuna etki etmiştir.

Türkiye'de konut politikalarının belirlenmesinde Erken Cumhuriyet döneminden 1980'li yıllara kadar devlet aktörü; 1980 sonrası benimsenen neoliberal politikalarla devlet ile özel sektör iş birlikleri; 2000 sonrası süreçte ise baskın olarak özel sektör öncü olmuştur. Konut politikalarının uygulanmasında, konut finansmanı ve üretiminin gerçekleştirilmesinde ve modern konut mimarisinin yaygınlaştırılmasında Emlak Kredi Bankası, 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası adıyla kuruluşundan 2001 yılında kapanışına kadar devlet aktörü olarak rol almıştır. Cumhuriyet sonrası kurulan ilk bankalardan olan Emlak ve Eytam Bankası, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk konut üretimini yapabilmiştir. Ardından kentlerin konut alanlarının şekillenmesinde belirleyici bir aktöre ihtiyacın kaçınılmaz olduğunun görülmesiyle Banka'nın amaç ve görevleri yenilenerek 1946 yılında Emlak Kredi Bankası kurulmuştur (Kulu, 1969; Türkiye Emlak ve Kredi Bankası..., 1946).

Konut sorununun o yıllarda birçok boyutu vardır. Bunlardan ilki, kentlerde hızlı nüfus artışıyla birlikte oluşan ve döneminde "mesken buhranı" olarak adlandırılan konut ihtiyacıdır. Bu

konut ihtiyacı sadece dar gelir grubu için değil yeterli konut stoku olmayan kentlerde orta ve üst gelir grubunun ihtiyaçlarını da kapsamaktadır. Diğer yandan, devletin konut üreticisi ve finansörü olabilmek için sınırlı imkânları vardır. Konut alanında özel sektör ise henüz güçlenmemiştir çünkü küçük yatırımcı veya girişimcilerin sermaye azlığı ve en önemlilerinden biri mimarlık hizmetine ulaşmak sınırlıdır. Konut sorununun diğer boyutu ise, çağdaş konut mimarisinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının gerekliliğidir. Bunlar bir arada düşünüldüğünde devletin, giderek artan gecekondu sayısına rağmen orta ve üst gelir grubuna yönelik konut üreticisi olmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu sınıfa yönelik konut üretimi sağlanırken, modern kent dokusunun oluşturulabilmesi için konut alanlarının planlaması, konut mimarisi ve tipolojisinin model üretimlerini yapmayı hedeflemiştir.

Cumhuriyet sonrasında başlayan Batılılaşma ekseninde modern konut tasarımının nasıl olacağı uzunca bir süre araştırma ve deney alanı olmuştur. 1950'ler boyunca modern mimarlık ve planlama ilkelerini takip eden önemli konut projeleri Türkiye mimarlığına kazandırılmıştır. Özellikle Emlak Kredi Bankası, projelerini özel üreticilerden farklı olarak hem planlama hem de yapı ölçeğinde yapabilmiş, farklı ölçeklerdeki toplu konut projelerini sosyal kültürel donatılarıyla birlikte tasarlayıp inşa etmiştir. Çağdaş konut tasarımının araştırıldığı bu süreçte Banka'nın kent içi ve kent dışı için tasarımlarını gerçekleştirdiği; konut ihtiyacını bütüncül olarak karşılamaktan çok, sınırlı imkânları

ile az sayıda model projeler üreterek konut mimarisinin geliştirilmesine rol model olmayı hedeflediği; kısacası, kent konutu tasarımı üzerine sürekli araştırma yapan bir kurum olduğu Kaplan Çiçin'in (2023) tezinde ele alınmıştır. Farklı dönemlerde ürettiği projelerde kendi dönemlerinin yeni şartlarına uygun, toplu konut tipolojisi denemeleri olarak tasarlandıkları için Banka'nın bu projeleri "kent konut deneyi" olarak tarif edilmiştir.

Banka, genellikle hızlı kentleşmekte olan İstanbul, Ankara ve İzmir'de yenilikçi ve önemli projelerini gerçekleştirmiştir. Dönemin şartlarına göre ise farklı kentlerde de uygulamalarda bulunmuştur. 1990'lı yıllarda ise etkinlik alanı farklı şehirlere yayılmıştır (Kaplan Çiçin, 2023). İstanbul ve Ankara'da uygulanan projelerde olduğu gibi, İzmir özelindeki projelere bakıldığında da farklı dönem projelerinin, sadece Banka'nın değil Türkiye konut üretiminin değişimine paralel olarak çeşitlendiği görülmüştür. Bu üç büyük şehrin kentleşme tarihleri, kendilerine özgü bir gelişim çizgisi ve diline sahip olmakla birlikte, aynı eşik noktalarında ortak değişimler yaşamışlardır. Ancak İzmir projelerine bu eşik noktalarının yansımalarının bazen eş zamanlı olmadığı görülmüştür. Bunun sebeplerinden bazıları, İzmir'in savaş sonrasında kenti yeniden imar etme çabaları, geleneksel konut dokusunun ardından kooperatifler aracılığıyla üretilen bahçeli ev konut tipolojisinin bu kentin kentleşme hızına paralel olarak daha uzun süre devam etmesidir.

Bu makale kapsamında öncelikle,

“TÜRKİYE'DE KONUT POLİTİKALARININ BELİRLENMESİNDE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDEN 1980'Lİ YILLARA KADAR DEVLET AKTÖRÜ; 1980 SONRASI BENİMSENEN NEOLİBERAL POLİTİKALARLA DEVLET İLE ÖZEL SEKTÖR İŞ BİRLİKLERİ; 2000 SONRASI SÜREÇTE İSE BASKIN OLARAK ÖZEL SEKTÖR ÖNCÜ OLMUŞTUR”

Erken Cumhuriyet döneminde konut aktörü olarak kurulmuş ve 2001'e kadar faaliyetini devam ettirmiş Emlak (Kredi) Bankası'nın, konut politikaları ile karşılıklı ilişkisine yer verilecektir. Bu kapsamda makalenin tarihsel aralığı Emlak (Kredi) Bankası'nın aktif olarak konut üretiminde rol aldığı 1946-2001 yılları ile sınırlandırılmıştır. Bankanın projeleri arasında İzmir'de 1946, 1960 ve 1980 eşikleri sonrasında farklı ölçeklerde tasarım ve üretimini gerçekleştirdiği konut projelerine odaklanılacaktır. Türkiye konut üretim tarihinin eşik dönemleri olan bu yıllar aralığında İzmir kentinde üretimleri gerçekleştirilmiş konut projelerinin ele alınması ile, değişen konut politikalarının İzmir'deki konut üretimine etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

1. Türkiye Konut Politikaları ve Emlak (Kredi) Bankası, 1946-2001

Emlak (Kredi) Bankası'nın gelişim süreci Türkiye'nin geçirdiği önemli eşik noktalarına paralel şekilde gerçekleşmiştir. Bu eşik noktaları

Cumhuriyet'in kuruluş yılları, İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1960 darbesi sonrası planlı kalkınma dönemi ve 1980 darbesi sonrasında neoliberal politikaların oluşturduğu süreçlerdir. Bu tarihlerin hepsinde ülke ekonomik, politik, kültürel, demografik olarak birçok açıdan değişim göstermiştir. Her dönem farklı bir ideolojiyi beraberinde getirmiştir. Bu değişimler kaçınılmaz olarak devlet kurumlarını ve üretimlerini etkilemiştir. Ayrıca, her dönemin konut politikaları doğal olarak hem dönemin konut üretim biçimlerini şekillendirip değiştirirken, hem de gelecek süreç için olumlu veya olumsuz bir zemin oluşturmaktadır (Görsel 1). Konut üretim biçimleri, her zaman eşzamanlı ve doğrusal olarak ilerleyen gelişmeler olmasa da, birbiri üzerine eklenerek devam eden bir olgudur. Tekeli (2012)'ye göre, "Her dönemin konut sorununu çözmek için geliştirdiği sunum biçimleri ile geliştirdiği söylem ve beklentiler, büyük ölçüde bir sonraki dönemin konut sorunlarının hem nesnel hem de öznel temelini oluşturmaktadır".

1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Konut Politikaları ve Türkiye Emlak ve Eytam Bankası

Cumhuriyet'in kuruluş yılları sonrasında konut uzun süre devletin ana gündem maddelerinden biri haline gelememiştir. Savaştan çıkan ülkenin ekonomik olarak kendini yenilemesi, sanayi yatırımları yapması, kentsel alt ve üst yapıları hazırlaması gerekmiştir (Tekeli, 2012). Bu ortam ve koşullarda, inşaat çalışmalarını organize edecek ve finans çalışmalarını yürütecek bir kuruluş gerekli olmuştur. Diğer taraftan, savaş sonrası yetim kalan binlerce kişinin paralarının güvenli ve rasyonel şekilde değerlendirmesini sağlayacak bir kuruluşa ihtiyaç vardır. Bu iki ihtiyaca yönelik olarak, "yurdun hızla imarına hizmet etmek ve yetim paralarının güvence altına alınması amacıyla" 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası Türkiye'nin üçüncü bankası olarak kurulmuştur (Emlak ve Eytam Bankası..., 1926; Evimiz: 60. Yıl, 1986). Banka'nın ilk şubesi başkent Ankara'da değil, kuruluş amacına uygun olarak Kurtuluş Savaşı'nın tahribatına en çok uğramış İzmir'de açılmıştır (Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1973). Banka ilk yıllarda İzmir'de finansman desteği sağlarken, bu kentteki ilk konut üretimi ancak 1950 sonrasında gerçekleştirilmiştir. Bina yapımını destekleyici bir kuruluş olarak Emlak ve Eytam Bankası Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından kurulmuş olmasına rağmen ilk konut üretimi yaklaşık 20 sene sonra Ankara'da memur konutu ihtiyacına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir¹.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Konut Politikaları ve Türkiye Emlak Kredi Bankası

1945 sonrasında Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri tüm alanlarda azalmaya başlamıştır. Bu süreç beraberinde çok partili sisteme geçişi ve ekonomik, politik ve demografik yapıda birçok yeniliğin başlangıcını hazırlamıştır. Çok partili sisteme geçişin ardından kurulan Menderes hükümetinin 10 senelik iktidarı, liberal politikalar ve Amerika yörüngesinde sürmüştür. 1947 yılında alınan Marshall Yardımı, Türkiye'de bir yandan sanayinin gelişimini etkilemiş bir yandan Türkiye'nin tarım devleti

olmasını öngören yardım politikasıyla tarım sektörü için yapılan yardım ve gönderilen traktörler kırdan kente göçü hızlandırmıştır. Böylece, bu dönemde kentlerde konut sorunu hızla artmış ve geçekodu ortaya çıkmaya başlamıştır (Aybar 2021; Tekeli, 2021).

1946 sonrasında Türkiye Emlak ve Eytam Bankası'nın amaçlarının, yeni dönemin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacağı anlaşılmıştır. Türkiye'de mesken konusunun temelde bir arz sorunu olduğu fark edilmiştir. Emlak ve Eytam Bankası'nın son döneminde konut üretimine girerek, sunduğu mimari dile (İkinci Ulusal Mimari) gelen eleştirilere rağmen başarılı bir örnek ortaya koyması, konut üretimi ve mimarisinin şekillenmesinde yol gösterici bir aktöre ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Evimiz Dergisi yayınında yer alan metne göre, Emlak Kredi Bankası, yurdun her yanında ihtiyaç duyulan imar çalışmalarını yaygınlaştıracak, imar faaliyetlerinde ihtiyaç duyulan uzun vadeli düşük faizli kredileri sağlayacak ve diğer ülkelerde başarılı örnekleri görülen yeni bir bankaya ihtiyaç duyulması sonucunda kurulmuştur (Evimiz: 60. Yıl, 1986; Kulu, 1969). Güvenç ve Işık (1999)'a göre, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nın kuruluş kanunu, Banka'nın eskiden olduğu gibi yapılı çevre üzerinde ikraz yapan bir kuruluş olmayacağını, bu çevreyi inşa etmek için kurulduğunu vurgulamaktadır (Güvenç ve Işık, 1999).

Bu dönem hükümet programlarında görülen önemli bir görüş, konut adı geçmese de yapı ve imar işlerinde "lüks ve israf zihniyeti" yerine inşaatlarda kısıtlamaya gidileceği ve "kati ihtiyaca ve iktisadi maksatları" olmayan inşaatlara izin verilmeyeceği olmuştur (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013). Ancak, hükümet programındaki lüks üretimin kısıtlanması açıklamalarına rağmen, orta ve üst gelir grubu için Emlak Kredi Bankası aracılığıyla özel sermaye üretimlerine örnek oluşturacak ve konut mimarisinin gelişimine katkı sağlayacak mülk konut üretiminin tercih edildiği görülmüştür. Bu tercih ancak liberal ekonominin mantığıyla açıklanabilmektedir. Bu yıllarda devletin elindeki şartlara bakılıp, gerçek konut ihtiyacı ile karşılaştırıldığında devletin bu konut ihtiyacını üretici olarak karşılamayacağı ortadadır.

Bu yüzden devlet elindeki güç ve bilgiyi kullanarak başka bir problemi çözmeye yönelmiştir. Sınırlı imkânları ile gerçekleştireceği konut üretimini, Emlak Kredi Bankası aracılığıyla, çağdaş konut mimarisinin geliştirilmesi için örnekler ortaya koymak olarak belirlemiş, orta ve üst gelir grubuna yönelik konut ihtiyacına yönelmiştir. Bunu yaparken de ürettiği konut modelinin sermaye gruplarına örnek olması ve konut üretiminin sermaye veya bireysel girişimler tarafından gerçekleştirilmesini desteklemiş, özellikle konut kooperatiflerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Özel konut üreticileri için ise düzenli ödeme gücü olan vatandaşın mülk konut edinebilmesi için finansman modelleri geliştirmiştir (Kaplan Çiçin, 2023).

Bu dönemde Banka ilk olarak İstanbul'un konut ihtiyacına yönelik hareket etmiş ve İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasında ilk Bahçeşehir toplu konut projelerini inşa etmiştir. 1950 sonrasında İstanbul'da sunulan ilk bahçeli evlerden oluşan yerleşimlerin kentler için yetersiz olduğu anlaşılınca blok apartman mimarisi denemelerine başlamıştır. Konut politikalarından dolayı Emlak Kredi Bankası bu yıllara kadar bağımsız birimleri olan kiralananabilir yapılara, yani çok katlı apartman tipolojisine, konut finansmanı sağlamazken (Güvenç ve Işık,1999), 1954 yılında Tapu Kanunu'nda yapılan değişikliklerle kat mülkiyetine imkân verilmesinin ardından konut finansmanı şartları da değiştirilmiştir². Bu düzenleme ile Emlak Kredi Bankası, yeni konut modeli olarak çok katlı blok apartmanları geliştirmiş ve özellikle kent içi için çok işlevli blok apartman tipolojilerinin ilk örneklerini İstanbul, Ankara ve İzmir'de üretmiştir.

1.3. Planlı Dönemde Konut Politikaları ve Türkiye Emlak Kredi Bankası

10 yıl süren Menderes hükümetinin son yıllarında artan ekonomik sıkıntılar ve beraberinde gelişen siyasal olayların sonucunda 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askeri müdahale, ülke için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemin en önemli konusu yeni anayasa ve ardından Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır. Beş Yıllık Kalkınma Planları ile konut politikaları belirlenmiş,

planlarda çizilen çerçeve ve konutun ele alınışı hem Türkiye'deki konut üretimine hem de Banka'nın üretim ve sunum biçimine doğrudan yansımıştır. Bu dönem gelişmelerinin iki tema üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Birincisi, yeni anayasa ile sosyal refah devleti olma çabasının gündeme getirdiği "sosyal konut" meselesidir. Diğer ise, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında devletin yatırım alanlarının ve özellikle konut sektörünün sınırlandırılması ve verimli yatırım alanları arasında konut üretimine yer verilmemesidir (Birinci Beş Yıllık..., 1963).

Dokuzuncu İnönü Hükümeti programında "mesken kredisi konusunda dar gelirli ailelerin ihtiyaçlarını ön planda tutan sosyal mesken politikası" benimsendiği açıklanmıştır. Onuncu İnönü Hükümeti programında da ilk defa "sosyal konut" kavramı yer almış, "lüks konut yapımının azalmasını sağlayıcı tedbirler alınırken, bir yandan da dar gelirli konut ihtiyacına öncelik verilerek, sosyal konut yapımının plandaki çerçeve içinde hızlandırılmasına..." çalışılacağı açıklanmıştır (Neziroğlu

sınırlandırılmasından kaynaklanmıştır. Bu süreçte Emlak Kredi Bankası sosyal nitelikli konut projeleri üretmiştir. Bu projelerle hedef; ekonomik konut üretiminin standartlarının ve mimarisinin özel üreticilere örnek oluşturması ve benzer standartlarda konut üretimi yapılmasının teşvik edilmesi olmuştur (Kaplan Çinçin,2023). Diğer yandan, özel sektörü teşvik etmek için geliştirilen vergi indirimleri ve kredi koşulları lüks konut yatırımlarını yeterince caydıramamıştır (Olgun, 2014).

Emlak Kredi Bankası sosyal konut mimarisi ve planlamasının ilk kapsamlı örneğini Ankara Telsizler projesi ile hayata geçirmiştir. Aynı yıllarda ilk iki kısmı lüks konut olarak tasarlanan Ataköy projesinin 3. ve 4. kısımları sosyal nitelikli konut olarak yeniden planlanmıştır. İstanbul ve Ankara'nın ardından Banka, İzmir Denizbostanlısı'nda sosyal konut projesini gerçekleştirmiş; böylece hem projenin gerçekleştiği bölgenin nitelikli bir konut alanına dönüşmesinde öncü olmuş hem de devletin benimsediği sosyal konut tasarım yaklaşımlarını İzmir'e taşımıştır.

postmodernist zihniyetler dünyasına geçiş" olarak tanımlamıştır (Tekeli, 2017). Dünya genelinde böyle bir değişim varken, Türkiye de siyasal ve ekonomik olarak sıkıntılar içindedir. 1970'lerin getirdiği bu ortam, önce 24 Ocak 1980 istikrar kararlarını getirmiş, ardından 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sonuçlanmıştır.

Bu olayların etkisinde, birçok alanda olduğu gibi, konut üretim ve sunum alanında da yenilikler ortaya çıkarken bu yenilikler her zaman ilerlemeye karşılık gelmemiştir. Devletin 1960 sonrası geliştirmeye çalıştığı sosyal konut politikası terk edilmiş ve Özal hükümetinin kurulmasının ardından konut politikaları lüks ticari konut üretiminin önünü açmıştır. Bunun yanı sıra konut üretimi ve konut finansmanı için kamu-özel ortaklıklarının kurulması gibi yeni modeller geliştirilmiştir (Güvenç ve Işık, 1999).

1981 yılında ilk Toplu Konut Yasası yayınlanmıştır. Bu yasa, yap-satçı üretim biçiminin egemen olduğu sırada planlı kentleşmenin sağlanabilmesi için devletin toplu konut üretimini desteklemesi açısından olumlu bir adım olarak görülmüş; ancak istenilen etkiyi gösterememiş ve başarılı olamamıştır (Doğru, 2021).

1983 yılında kurulan Özal hükümetinin programında konutla ilişkili birçok yeni yaklaşım vardır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013). Bunlardan en önemlisi, dar gelirli vatandaşlara verilen önceliklerin artık yer almamasıdır. Dar gelirli vatandaşlar veya konutu olmayan vatandaşlar yerine, konut sahibi olunmasını teşvik etmek üzerinde durulmuştur. Birinci Toplu Konut Yasasının iptal edilerek 1984 yılında hazırlanan ikinci Toplu Konut Yasasında ise, toplu konut olarak sosyal konut ifade edilmemiş, hatta hedeflenmemiştir. Özal hükümeti, ekonomide neoliberal kalkınma modelini benimseyeceği gibi, bu ideoloji, konut üretimine de ticari konut ve sermaye odaklı üretim olarak yansımıştır.

Özal hükümeti döneminde hazırlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (BYKP) şimdiye kadar olan planın konuta yaklaşımından tamamen farklı bir yaklaşım geliştirilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1985). Bu planda konut, ilk defa verimli bir yatırım alanı

“İSTANBUL VE ANKARA’NIN ARDINDAN BANKA, İZMİR DENİZBOSTANLISI’NDA SOSYAL KONUT PROJESİNİ GERÇEKLEŞTİRMİŞ; BÖYLECE HEM PROJENİN GERÇEKLEŞTİĞİ BÖLGENİN NİTELİKLİ BİR KONUT ALANINA DÖNÜŞMESİNDE ÖNCÜ OLMUŞ HEM DE DEVLETİN BENİMSEDİĞİ SOSYAL KONUT TASARIM YAKLAŞIMLARINI İZMİR’E TAŞIMIŞTIR”

ve Yılmaz, 2013). Bu program dönemi içinde 1964 yılında Resmî Gazete’de “Halk Konutu Standartları” yayınlanmıştır (Halk Konutu Standartları, 1964). Devletin uyması gerektiği, özel sektörün ise özendirildiği halk konutu standartları, devletin konut üretiminde etkili olmuş, toplu konut tasarımlarına sosyal konut mimarisi arayışı yansımış ve sınırlı sayıda da olsa önemli projeler üretilmiştir. Sosyal konut üretiminin sınırlı sayıda kalması, devletin üretici rolünün

1.4. 1980 Sonrası Konut Politikaları ve Türkiye Emlak Bankası’na Dönüşüm
Tekeli (2017), 1980’li yılların değişimini, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeninin 1970’li yıllarda ciddi ekonomik bunalımlara girmesi ve yeni arayışlara gidilmesiyle ilişkilendirmiştir. Bu yıllardaki dönüşümün ana parametrelerini; sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretimden esnek üretime, ulus devletler dünyasından küresel bir dünyaya, “modernist zihniyetler dünyasından

ve ekonomiyi canlandırıcı olarak ele alınmıştır. BYKP'nin ilke ve politikaların birinci maddesi;

“Konut piyasasında potansiyel arz eden bütün unsurların değerlendirilmesi yanında konut sektörünün ekonomiyi canlandırıcı ve istihdam yaratıcı özelliğinden de azamî faydanın temin edilebilmesi için ihtiyaç sahipleri bankalar sistemi aracılığıyla tasarrufa yönlendirilecektir. Bu amaçla kooperatif, toplu konut, müteahhit ve ferdi inşaat sistemlerine göre farklı kredilendirme şartları geliştirilerek, bu şartlar yapıcı ve alıcıların durumlarına uygun şekilde çeşitlendirilecektir.” şeklindedir (Beşinci Beş Yıllık..., 1985).

Ayrıca, diğer planlarda olan dar gelirli vatandaşlara yönelik geliştirilmeye çalışılan ayrıcalık kaldırılmıştır. Bunun sonucunda devletin ve bir devlet kurumu olarak Banka'nın üretimleri lüks konuta evrilmiştir. Banka bu politik değişimin ardından konut finansmanında dar gelirliye yönelik şartlarını korumaya devam etmiş; ancak kendi üretimlerinde kazanç odaklı hareket etmiştir.

Toplu Konut Kanunu'nun yanı sıra konut alanına getirilen en önemli ve sonradan etkili olacak yeniliklerden bir diğeri, 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun'la 1984 yılında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu kurulmasıdır. Bu kurumun görevlendirilmesiyle birlikte, Emlak Kredi Bankası artık devletin ana konut aktörü olmaktan çıkmış; Emlak Kredi Bankası'nın ana statüsü ve ilk amaç maddesi “her türlü bankacılık işlemlerini yapmak” olarak değiştirilerek, 1984 tarihli 18570 sayılı Resmî Gazete'de TEK-BANK kısa adıyla İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir (Türkiye Emlak Kredi Bankası..., 1984).

Bu süreçte Banka'nın yeni vizyonu; Türkiye'nin girdiği yeni koşullar içinde neoliberal ekonomi politikalarıyla tanımlanmış konut politikalarıyla yeni konut finansmanı, üretim ve sunum modelleri geliştirmek olmuştur. Bu değişime uymanın yollarından birisi, yeni dönemin koşullarına cevap verebilecek bir banka yapılanmasını gerektirmiş; 1984'te yapılan değişimin ardından 8 Ocak 1988 tarih ve 19688 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan bir kararname ile Anadolu Bankası

ile birleştirilerek, Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi (kısa adıyla Konutbank) kurulmuştur (Türkiye Emlak Bankası..., 1988). Banka hem 1926 ve 1946 hem de 1984 yılındaki rol ve anlamından çok farklı amaçlarla donatılmıştır. Yeni faaliyet alanı ve örgütlenme biçimi ile Türkiye Emlak Bankası, kendi içine kapalı bir banka değil; uluslararası piyasalarda bu piyasaların kurallarına göre kendine yer arayan ticari bir banka haline getirilmiştir (Güvenç ve Işık, 1999)³.

Ana amaç maddelerinin değişimi, Banka'nın üretim biçiminde de köklü değişimlere sebep olmuştur. Devlet aktörü olarak kentsel gelişmeyi bir bütün olarak gören ve toplu konut projelerinde büyük bir birikim sahibi olan Emlak Bankası, projeleriyle sadece kentlerin desantralizasyon sürecini yönlendirmekle ve hızlandırmakla kalmamış; kentsel gelişmenin finansmanında daha önce denenmemiş iş birliği mekanizmaları geliştirmiştir⁴ (Güvenç ve Işık, 1999). Arsa karşılığı konut üretimi gibi gerçekleştirilen bu yeni üretim modelleri günümüzün konut üretim ve finansman biçimlerinin ilk örnekleri olmuştur. Banka'nın amaçları arasında konut üretimi yapmak artık ilk sırada yer almamasına rağmen ticari konut üreticisi olarak önceki dönemlere göre büyük ölçekli toplu konut projelerini programına katmış ve üç büyük şehrin dışında da daha etkin hale gelmiştir.

Konut politikalarında bu yeni yaklaşımlar sonucunda sermaye, kentin dışındaki büyük toprak parçalarında yeni uydu kentler yaratarak rant elde etmeye başlamıştır⁵ (Yırtıcı, 2009). Sermaye gruplarına kentsel arsa sağlamada Emlak Bankası ile yapılan ortaklıklar önemli olmuştur. İstanbul'da Bahçeşehir, Ataşehir; Ankara'da Elvankent; İzmir'de Mavişehir, Gazemir projelerinin yanı sıra Kocaeli, Eskişehir gibi kentleşmesi hızlanan bölgelerde de uydu kent projeleri kamu özel ortaklıkları kurularak üretilmiştir. Böylece Banka'nın kendisi konut üretim aşamasındaki iş ve sermaye yükünden kaçmış; şirketler ise kentsel gelişme noktalarında önemli arsaları Banka aracılığıyla elde ederek büyük

ölçekli projeleri üretebilmiştir. Aynı zamanda Banka ortaklığı toplumda güvenilirlik kazanmalarına ve sermayelerinin güçlenmesine sebep olmuştur.

Emlak Bankası 1990'lı yıllarda birçok kentte uydu kent projelerini sürdürürken, diğer yandan Banka ile ilişkili yolsuzluk davaları ve yaşadığı diğer sorunlar nedeniyle 2001 yılında tasfiye edilmiştir. Bankanın kapanışına denk gelen 2000'lerin başı Türkiye için yeni bir eşik noktasına da karşılık gelmektedir. 2001'de ekonomik kriz yaşanmış, 2002 genel seçimleriyle iktidara gelip günümüze kadar devam eden AKP hükümetleri dönemi başlamıştır. Konut üretiminde ise Özal hükümetinin politikaları ile başlayan özelleştirme etkileri, 2000 sonrasında hız kazanarak devam etmiş, konut ve konut merkezli inşaat sektörü ekonominin lokomotifi olmuştur.

2. İzmir'de Emlak (Kredi) Bankası Konut Üretimi

Emlak Kredi Bankası'nın tüm projeleri tarihsel olarak incelendiğinde ilk bölümde ele alınan eşik noktalarındaki konut politikalarına göre mimari üretiminin de değişim gösterdiği anlaşılmaktadır⁶. 1946 yılında, kuruluş döneminin aksine, konut mimarisinin geliştirilmesinde daha etkin bir kurum olarak görev almaya başlaması ile Banka, ilk konut projelerini İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirmiştir. 1950 sonrasında kentleşmenin hızlanması ile Banka'nın da etkinlik bölgeleri artmaya başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren Banka İstanbul ve Ankara'da ilk örneklerini denediği konut arketiplerini İzmir'e de taşımıştır.

Koç (1989)'a göre İzmir'de konut üretimi ve konutların mimarisi; inşaat sektöründeki gelişmeler, ülke genelindeki ekonomi ve konut politikaları, kredi kuruluşlarının çalışmaları ve kentleşme hızı etkenleriyle değişim göstermiştir. Bu nedenle, İzmir'in konut mimarisindeki değişim çizgisi de, ilk bölümde ele alındığı üzere, her zaman İstanbul ve Ankara'daki değişimle eş zamanlı gerçekleşmemiştir. 1950 - 1965 yılları arasında ülkenin izlediği tarım politikalarından dolayı kamu ve özel sektörün sanayiye dönük yatırımları Ege Bölgesinin merkezi olan İzmir'in

BAŞVEKİL GİTTİ Başvekil Adnan Menderes, dün Saman vapuru ile İzmir'e hareket etmiştir. Bugün saat 17 de İzmir'e varacak olan Menderes, Cumhuriyet Meydanında, imar ve kaba inşaat mevzuunda bir konuşma yapacaktır. Başvekilin İzmir'den Mihalıç, Aydın ve Denizli'ye de geçeceği bildirilmektedir.

İzmir'de büyük imâr FAALİYETİ BAŞLIYOR

Bugün Başvekilin muvasalatı ile başlayacak imâr hareketlerini Belediye Reisi izah etti

(SUSULU MUHABİRLİĞİMİZDEN)

İZMİR, 17 — İzmir Belediye Reisi Enver Dündar Bazar, bugün bir basın toplantısı yaparak, Başvekil Adnan Menderes'in yarın İzmir'e gelmesiyle başlayacak büyük imâr hareketi hakkında izahat vermiştir.

Belediye Reisinin 8 mütela üzerinde topladığı inşaa ve imâr faaliyetine göre, şehirimizde şu hususlar ele alınacaktır:

1) Konak sitesi kültür merkezi haline getirilecektir. Bu alan, vapur istasyonunda Karatay Köyüne kadar dekine-rulacak olan 25 bin metrekarelik parça ile, 147 bin metrekarelik saha kâhisi olacaktır. Gümrüğe kadar olan kısım ilk planda ele alınacak. Burada apartman, otel, gâzinâ, restoran ve pavyon gibi binalar inşa edilecek, bir de çarşı yapılacaktır. Çarşın bir manzara arz eden cazive binası, yeni çeşme ve su kumdi ile yâkılacak ve Devlet Hastahanesinin önü açılacaktır. Adliye Sarayı, simdiiki yerinden yanında ihya olunacak, Hükümet Sarayı ise aynı yerde kâhilecektir. Belediye Sarayı umumî mağazaların yerinde ve geride inşa edilecektir. Eski kalya binalarının bulunduğu cephe de «Şehir Hôlü», otel ve blok apartmanlar olacaktır.

2) Konak civarı, Kerepepa, Karabağlar giriş yolu, İkiçeşme Caddesi, Kemeralı Caddesi, Karşıyaka İskele Meydanı, Sığlakçayın İlişkisi, Halil Rıfat Paşa Caddeleri inşaat ve saâh olunacaktır.

3) Aydın - Denizli asfaltının devamı olarak, şehir için en geçecek karayolunun Alsancak'a kadar yent ilmanisi ihlâsati sağlanacaktır.

4) Korunî Yolu denilen ve Konak, Güzelyalı, İncisaltı'na kadar uzayan ve saâh yolu, şehre turistik bir değer kazandıracaktır. Bu yolda inşaatına önünürdeki yıl başlanacaktır. İkiçeşme Caddesi ile Agora arasındaki alanın kâhiletilmek üzere stopajlar yapılması da düşünülünmektedir.

5) Kâhiletilmek üzere inşaatın geçekondularından teâhülünmesi, yeni saâhlar teşkil meseleleri de ele alınacaktır.

İzmir Belediye Reisi, bilâhare, Hıncanlı'da Enzlik Kredi Bankası tarafından blok evler yapılacağını bildirmiştir.

SOLDA İzmir'de Menderes İmar Hareketleri ile İlgili Haber (Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 1956) (Görsel 2)

“EMLAK KREDİ BANKASI, KENT APARTMANLARI VE KENT DIŞI TOPLU KONUT PROJELERİ GELİŞTİRMİŞ VE BU TİPİ İSTANBUL'UN DIŞINDA ANKARA VE İZMİR'E TAŞIMIŞTIR. İZMİR'DEKİ İLK KONUT ÜRETİMİ İÇİN İSE GELİŞMEYE DEVAM EDEN ALSANCAK SEMTİ TERCİH EDİLMİŞTİR”

kentleşmesinde etkili olmuş ve 1950 sonrasında kent hızla büyümeye başlamıştır (Koç, 1989).

İzmir'de kentleşme hız kazandığı, bununla birlikte konut ihtiyacı arttığı ve o tarihe kadar kooperatifler aracılığıyla üretilen bahçeli evlerin kent içi konut modeli olarak uygun olmadığına anlaşılması üzerine, Emlak Kredi Bankası İzmir'in gelişim alanlarından Alsancak'ta bu kent ve hatta Ege Bölgesi için ilk çok işlevli blok apartman tasarımını gerçekleştirmiştir. Alsancak Blok Apartmanları projesi, İzmir'in kent merkezi için modern konut mimarisinin önemli temsillerinden biri olmuştur. Sosyal konut üretiminin başladığı 1960 sonrasında, Banka yine ilk örnekleri İstanbul ve Ankara'da verdikten sonra İzmir'e bu modeli 1970'li yıllarda getirmiştir. Denizbostanlı kıyı alanının kentsel yerleşim alanına dönüşmesi de Banka'nın buradaki sosyal konut projesi ile başlamıştır. 1990'lı yıllarda Banka'nın vizyon değişimi ve yeni amaçları doğrultusunda uydu kent

projeleri İzmir'in farklı bölgelerinde inşa edilmiştir. Denizbostanlı projesinin altıncı etabı olarak planlanan Atakent-Mavişehir projesi ile İzmir'e yeni bir kentsel yerleşim modeli sunulmuştur.

2.1. Blok Apartman Üretimi, Alsancak Blok Apartmanları

1950'lerin ikinci yarısına kadar Türkiye genelinde bahçeli evler egemen konut tipiyken ve apartman tipolojisi sadece kira apartmanları olarak üretilmiş tekil örnekler olarak görülürken, 1954 yılında yapılan Tapu Kanunu'ndaki düzenlemenin ardından blok apartman tipolojisi egemen konut sunum biçimi haline gelmiştir.

Tarihsel olarak baktığımızda çok işlevli apartman tipinin ilk denemesi, Emlak Kredi Bankası'nın İstanbul'da 4. Levent Evleri'nde yer alan blok apartmanlarıdır. 4. Levent projesinde blok apartman tipi denendikten hemen sonra Emlak Kredi Bankası, farklı mimarlar aracılığıyla blok apartman tipolojisi ile tasarlanmış

kent apartmanları ve kent dışı toplu konut projeleri geliştirmiş ve bu tipi İstanbul'un dışında Ankara ve İzmir'e taşımıştır. İzmir'deki ilk konut üretimi için ise gelişmeye devam eden Alsancak semti tercih edilmiştir.

Banka'nın İzmir'de proje üretimine karar verdiği süreçte İzmir ve Alsancak semtinin konut dokusu, Erken Cumhuriyet döneminde üretilen tek, iki ya da üç katlı konutların yanı sıra yüksek gelir grupları tarafından oluşturulan dört katlı aile apartmanları veya kira apartmanlarının eklenmesiyle çeşitlenmeye başlamıştır. 1951 yılında İzmir İmar Planı Yarışması düzenlenmiş ve Kemal Ahmet Arû, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın yarışmayı kazanan planı 1953'te uygulamaya konmuştur. Fonksiyonel planlama anlayışının bölgeleme ilkeleri doğrultusunda oluşturulan planda Göztepe, Güzelyalı, Karşıyaka ve özellikle Alsancak bölgelerinde üç-dört kat yükseklik önerisi getirilmiştir ve bu bölgelerde kira apartmanları artmaya başlamıştır (Özkaban, 2014). 1950'lerde İzmir'de Ankara ve İstanbul'da olduğu gibi hızlı nüfus artışı yaşanmıştır. Bunun sonucunda kent çeperlerinde gecekondu mahalleleri yayılmıştır. 1950'lerin ikinci yarısına gelindiğinde, mülk konut olarak apartman üretimi mümkün hale gelince, bireysel ve kooperatiflerin müstakil konut üretimleri devam ederken apartman blokları yaygınlaşmaya başlamıştır.

ÜSTTE İzmir Blok Apartmanları inşaatı hakkında ilan (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1956) (Görsel 3)

ALTTA Alsancak İmar Planı (1950'ler) (Koç, 2018) ve Alsancak Blok Apartmanları vaziyet planı (Meral ve Türkman, 2021) (Görsel 4)

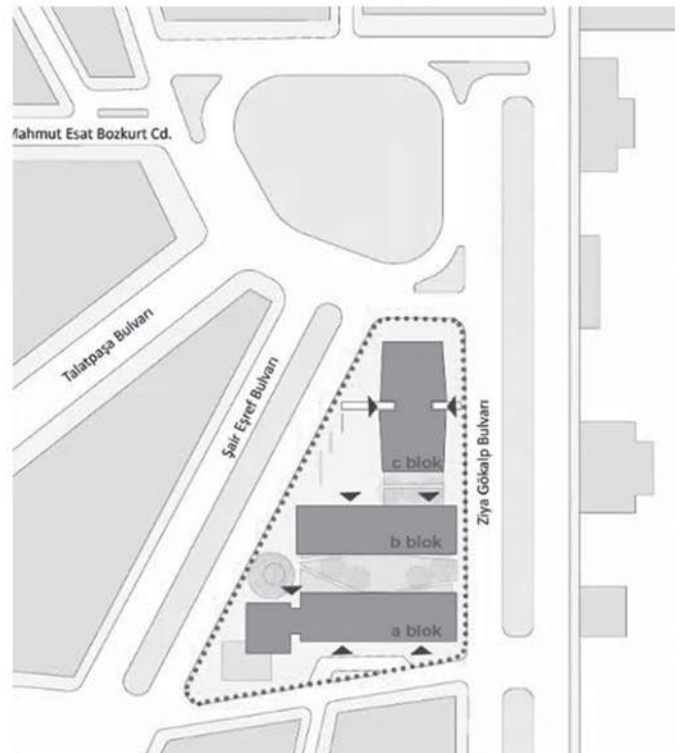
Alsancak bu yıllarda kent merkezi niteliği kazanmaya başlamış ve kooperatifler aracılığıyla üretilmiş bahçeli evlerden oluşan bir yerleşim bölgesidir. Alsancak'ın konut yerleşim alanı olarak gelişmesinde Emlak Kredi Bankası'nın 1946 sonrasında ülke genelinde konut kooperatiflerinin destekleme politikası etkili olmuştur. 1948 tarihli Bina Yapımını Teşvik Kanunu sonrası belediyenin konut kooperatiflerine arsa tahsisi çalışmaları da bu üretim biçimini desteklemiştir ve Alsancak'ın büyük bölümünde belediyenin kooperatiflere ucuz fiyatla arsa sağlamasından dolayı ilk kooperatif üretimleri bu bölgede gerçekleştirilmiştir (Koç, 2018).

Dönemin İzmir Belediye Başkanı, Banka'nın Menderes İmar Hareketleri kapsamında İzmir'de artan konut ihtiyacına yönelik olarak bir konut programı oluşturduğunu ve imar hareketleri kapsamında "blok evler" yaptıracağını duyurmuştur (Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 1956) (Görsel 2). Bu açıklanan konut programı ile ilişkili olarak İzmir'in farklı bölgelerinde modern mimari dilde, orta ve üst gelir grubuna yönelik mülk konut olarak

üretilmiş blok apartmanlar Alsancak, Kültür Mahallesi, Kahramanlar ve Göztepe'de inşa edilmiştir (Evimiz 60. Yıl, 1986).

Bu projeler arasında en önemlisi Alsancak'ta üç bloklu çok işlevli konut projesi olan Alsancak Blok Apartmanlarıdır. Gazete ilanında "ikmalinde Ege Bölgesinin en modern ve büyük apartmanları olacaktır" ifadesiyle sunulan proje, İzmir konut sunumu için yeni bir tip olarak Banka aracılığı ile bölgeye getirilmiş ve burada apartman tipolojisinin gelişmesinde örnek oluşturmuştur (Görsel 3).

İzmir Alsancak Blok Apartmanları, Ziya Gökalp Bulvarı üzerinde kentin merkezî noktalarından birisinde inşa edilmiştir ve Banka'nın, İstanbul'daki Atatürk Bulvarı Blok Apartmanları ve Ankara'daki Kumrular Sitesi gibi, kent içi çok işlevli blok apartman konut tipolojisinin örneklerindedir (Resim 4). Merkezî konumundan dolayı konut projesine ticari birimler eklenmiş, zemin ve birinci katlar ticari ve sosyal işlevlerle programlanarak, kent içi bağlamla ilişki kurulması ve kent yaşamına katkıda bulunulması

SOLDA, ALTTA Alsancak Blok Apartmanları. (Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1973) (Görsel 5, 6)

“DÖNEMİN İZMİR BELEDİYE BAŞKANI, BANKA’NIN MENDERES İMAR HAREKETLERİ KAPSAMINDA İZMİR’DE ARTAN KONUT İHTİYACINA YÖNELİK OLARAK BİR KONUT PROGRAMI OLUŞTURDUĞUNU VE İMAR HAREKETLERİ KAPSAMINDA “BLOK EVLER” YAPTIRACAĞINI DUYURMUŞTUR”

amaçlanmış, aynı zamanda Banka şube binasına da bu yapı grubunda yer verilmiştir (Görsel 5-6). Proje Alsancak’taki konumu itibari ile bölgenin kent formunda ilk blok apartman projelerinden birisi olarak yer almış; dönemin uluslararası mimari öğeleri ile bağlamına özgü tasarlanan yapı bölgedeki konut arzına örnek bir konut tipi olmuştur.

2.2. Sosyal Konut Üretimi, Denizbostanlı Sosyal Konutları

1960 sonrası planlı kalkınma dönemine geçiş ve sosyal devlet anlayışının doğurduğu konut politikaları etkisinde Emlak Kredi Bankası sosyal konut üretimine odaklanmıştır. İlk örnekler İstanbul ve Ankara’da üretilmeye başlandıktan sonra İzmir dâhil diğer şehirlerde Banka’nın yeni bir konut üretimine bir süre başlayamadığı görülmüştür. Kalkınma planları doğrultusunda konuta ayrılan payın sınırlı tutulması, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve Banka’nın imkânları buradaki ana sebeplerdendir.

1970’lere doğru hükümet programları çerçevesinde Emlak Kredi Bankası’nın konut üretiminin artırılması hedefiyle birlikte sosyal konut projeleri farklı kentlerde “6000 Konut” projesi adı altında inşa edilmeye başlanmıştır (Evimiz 60. Yıl, 1986). Programın

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI

EVİNİZİN BANKASI • HERKESİN BANKASI

HALKIMIZIN GÜVENİ İLE GELİŞEN, HİZMETLERİNİ ESERLERİYLE GÜÇLENDİREN, YÜZBINLERİ KONUT SAHİBİ YAPAN TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASININ YURT ÇAPINDA YENİ BİR HAMLESİ...

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI, ANKARA, İSTANBUL, İZMİR VE YURDUN DİĞER ŞEHİRLERİNDEKİ ARSALARI ÜZERİNDE YAPTIRMAKTA OLDUĞU VE YAPIMINA BAŞLAYACAĞI KONUTLARI ŞİMDİDEN VATANDAŞLARIMIZA DAĞITMAYA BAŞLAYACAKTIR.

BANKANIN SAHİBİ BULUNDUĞU 5 MİLYON METREKARE ARSA İLE BUNDAN SONRA EDİNECEĞİ ARSALAR ÜZERİNDE YAPTIRACAĞI BU TOPLU KONUTLARIN ADEDİ ŞİMDİLİK 6000 OLUP, SONRADAN PROGRAMA ALINACAK OLAN KONUTLARDA AYRICA VATANDAŞLARIMIZA DUYURULACAKTIR.

KENDİLERİNE KONUT VERİLMESİ GEREKEN VATANDAŞLARIMIZ, YAPIMIN BAŞLANGICINDA KONUT BEDELİNİ % 10 UNU AŞMAYACAK OLAN BİR PEŞİN ÖDEME İLE AYLIK TAKSİT TUTARLARINI ÖDEMEK SURETİYLE İNŞAATIN BİTİMİNDE KONUTLARI TESLİM ALACAKLAR; GERİ KALAN % 60 VEYA % 75 ORANTIDAKİ BORÇLARINI 15 - 20 YILDA TAKSİTLER HALİNDE ÖDEYECEKLERDİR.

BU KONU İÇİN PARA KABULÜNE YAKINDA BAŞLANACAKTIR.

DAHA GENİŞ BİLGİ İÇİN BÜTÜN ŞUBELERİMİZ EMRİNİZDEDİR.

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI VATANDAŞLARIMIZA GELECEKTEKİ KONUTLARINDA MUTLU YAŞANTILAR DİLER.

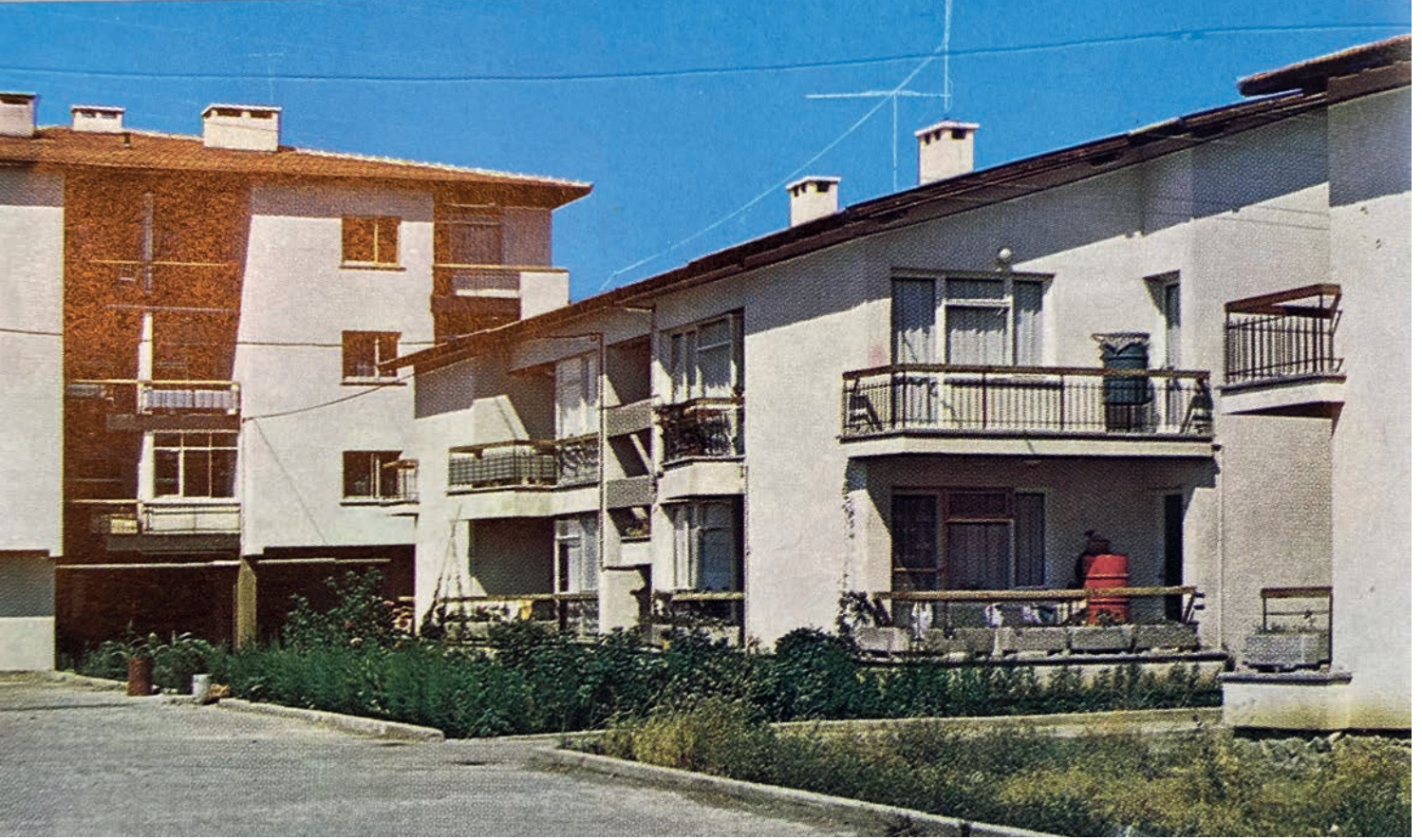
duyurusunda İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer şehirlerdeki arsalar üzerinde konut üretiminin devam ettiği yer verilmiştir (Görsel 7). İzmir Denizbostanlı Sosyal Konutları bu program çerçevesinde üretilmiştir (Evimiz 60. Yıl, 1986).

İzmir'in önemli bir konut yerleşim alanına dönüşecek Denizbostanlı arsası 1956 yılında alınmış; ancak projenin tasarım aşamasına 1969 yılında başlamıştır (Güvenç ve Işık, 1999). Konut yerleşimi için seçilen arsanın bataklık alan olmasının projenin gecikme sebeplerinden birisi olduğu anlaşılmıştır. Projenin inşaatlarına başlamadan önce altyapı çalışması yapılması gerekmiş, arsa, konut yerleşimine uygun hale getirilmiştir. Projenin ilk çekirdek mahallesi 1969 yılında planlanmış, 1972 yılında birinci etabı inşa edilmiştir. Beş etap halinde üretilen konut projesinin ikinci etabı 1980'de, üçüncü etabı 1982'de ve beşinci etabı 1983'te tamamlanmıştır. Dördüncü etapta konut üretimi yapılmamış, kıyı rekreasyon alanı olarak tasarlanmıştır. (Görsel 8-9).

Denizbostanlı Sosyal Konutları, Banka'nın bu ölçekteki tüm projelerinde olduğu gibi konut yerleşimi, çarşı, okul, park, spor alanı ve Banka şube binası ile birlikte tasarlanmış ve üretilmiştir. Konut yerleşimi, az yoğun yeşiller içindeki konut dokusuyla birlikte kentin yoğun ve sıkışık dokusundan ayrılmakta ve aynı zamanda kıyı kullanımını beslemektedir. Genel yerleşimi itibarıyla modern planlama ve mimarlık ilkelerine uyumlu bir toplu konut tasarımıdır. Diğer yandan, 1. Kısım (Etap) ve diğerleri arasında planlama ve mimari yaklaşımda farklar olduğu göze çarpmaktadır. 1. Kısım, çoğunluğu bahçeli iki katlı ve dört katlı düşey bloklara çarşı ve Emlak Kredi Bankası şube binası dâhil edilerek tasarlanmıştır. Bu tipoloji, Bahçeşehir konseptinin İzmir'deki yerel bir yorumudur (Özkaban, 2014). Bu mimari yaklaşım aslında İstanbul ve Ankara'da blok apartmana geçilirken, İzmir'de bahçeli ev tipolojisinin bir süre daha devam ettirildiğini de göstermektedir. 2. Kısım'ın inşaatları 1977 yılında başlamıştır. Bu yeni kısımda konut tiplerinde ilk kısma göre farklı bir yaklaşım izlenmiştir. Bunun sebepleri aradan geçen sürede

ÜSTTE Türkiye Emlak Kredi Bankası 6000 Konut Programı duyurusu (Milliyet Gazetesi, 2 Ağustos 1975) (Görsel 7)

SAĞDA Denizbostanlı 1. Etap A tipi yapılar (Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1973) (üstte) ve 2. Etap (altta) (Evimiz 60. Yıl, 1986) (Görsel 8, 9)

“KONUT YERLEŞİMİ İÇİN SEÇİLEN ARSANIN BATAKLIK ALAN OLMASININ PROJENİN GECİKME SEBEPLERİNDEN BİRİSİ OLDUĞU ANLAŞILMIŞTIR. PROJENİN İNŞAATLARINA BAŞLAMADAN ÖNCE ALTYAPI ÇALIŞMASI YAPILMASI GEREKMEŞ; ARSA, KONUT YERLEŞİMİNE UYGUN HALE GETİRİLMİŞTİR”

Denizbostanlı Sosyal Konutlarının tamamlanması ile kıyı alanı kente kazandırılmıştır. Altyapı hizmetinin Banka tarafından sağlanması ve yerleşimin içinde sunulan sosyal ve ticari donatı alanlarıyla bu bölge, özel üreticiler için çekim merkezi haline gelmiştir. Diğer bir yandan gecekondu alanlarının kıyıya yayılmasının önüne geçilmiştir.

2.3. Ticari Lüks Konut Üretimi, Denizbostanlı 6. Etap Konutları

1980 sonrası özellikle 1990'lı yıllarda hız kazanarak Emlak Bankası tarafından farklı kentlerde büyük ölçekli toplu konut projeleri üretilmiştir⁷. Güvenç ve Işık (1999)'a göre, 1988 sonrası, Emlak Bankası'nın yürüttüğü konut projeleri açısından eski dönemlere göre çok daha büyük bir hareket serbestisi içinde olduğu dönemdir. Konut yapımı konusunda ana statüsünden kaynaklanan herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmayan Banka, bu dönemde 1984 yılındaki statü değişikliği ile zaten ikinci plana atılmış bulunan "sosyal konut" üretim amacını terk ederek, tümüyle "ticari konut" yapımına yönelmiştir. Banka'nın bu dönemde yürüttüğü konut projelerinin hemen hepsi, açık bir şekilde yüksek gelir gruplarına yönelik konut projeleridir (Güvenç ve Işık,1999). Ayrıca bu dönem içerisinde planlanan projelerin hemen hepsi kentlerin yeni büyüme bölgeleri içindeki arsalardan seçilmiş, kent merkezinden uzak uydu kent projeleri olarak planlanmıştır.

Bu makale kapsamında 1988 sonrası Banka'nın geçirdiği değişimin yansıması olan İzmir örneklerinden Denizbostanlı Sosyal Konutlarının 6. Etapı olan Atakent projesi ele alınmıştır. Banka'nın 1988 yılında yeniden yapılanmasının sonucu olarak, ilk beş etabı sosyal konut olarak üretilen Denizbostanlı projesinin yeni etapları lüks konut olarak planlanmıştır. Projede sadece kim için üretildiği değil, dönemin anlayışına uygun olarak mimarlık ve planlama ilkeleri de değişim göstermiştir. Bu değişim konut plan tipleri, cephe dili, kütle boyutları, planlama anlayışı ve yerleşimin sunduğu kent dokusundan kolaylıkla okunabilmektedir (Görsel 10).

Atakent projesi planlamasını gerçekleştiren Taşçı (1989)'ya göre projenin amacı İzmir Metropol Alanı'nın

bir alt bölgesinde Büyükşehir gelişme ana planı önerisi yönünde, sağlıklı bir kent gelişme parçasının yaratılmasıdır. Farklı etaplar halinde inşa edilen Atakent ve Mavişehir adıyla sunulan yerleşimin master planı bütüncül olarak tasarlanmıştır (Taşçı,1989). Ancak etaplar halinde inşa edilen projenin üretim sürecinde değişimler olduğu görülmüştür⁸. Taşçı (1989) bataklık alanın ıslahı ile dönüştürülen arsada tasarıma yön verecek hiçbir topografik hareketlilik ve peyzaj değeri bulunmadığından alanda proje içinde yeni girdiler oluşturularak kent imajı yaratılmaya çalışıldığını belirtmiştir (Taşçı, 1989) (Görsel 11)⁹.

Taşçı (1989) bu bölgeden Alsancak ve Konak gibi mevcut iş merkezlerine denizyolu ile kurulabilen hızlı ulaşım imkânı olması, sonraki yıllarda İzmir Organize Sanayi Bölgesi ve Aliağa Nemrut Limanı çevresindeki büyük sanayi kuruluşlarının hizmete girmesi, Nemrut Körfezi'ne bölge limanının yapılması nedeniyle proje hedef kitlesi olarak bu alanlarda çalışan müteşebbis/yatırımcı ve üst düzey yönetici kesimi öngördüklerini belirtmiştir. Bu kesimin modern konut alanları ve kaliteli çevre olgusuna sahip proje alanını İzmir'in diğer bölgelerine göre tercih etmelerini beklediklerini aktarmıştır (Taşçı, 1989). Ayrıca, proje hedeflerinde ekonomik büyüme ve dışa açılma politikalarının başarısı yabancı sermayenin ilgisini artırır, bu durumda İzmir'de ofis kampüsü olarak geliştirilebilecek bir alan olarak proje alanının uygun olduğunu belirtmiştir (Taşçı,1989). Proje bu demografik yapıya göre zaten yenilenen Banka'nın ticari amaçlarına da uygun olarak lüks konut projesi olarak tasarlanmıştır.

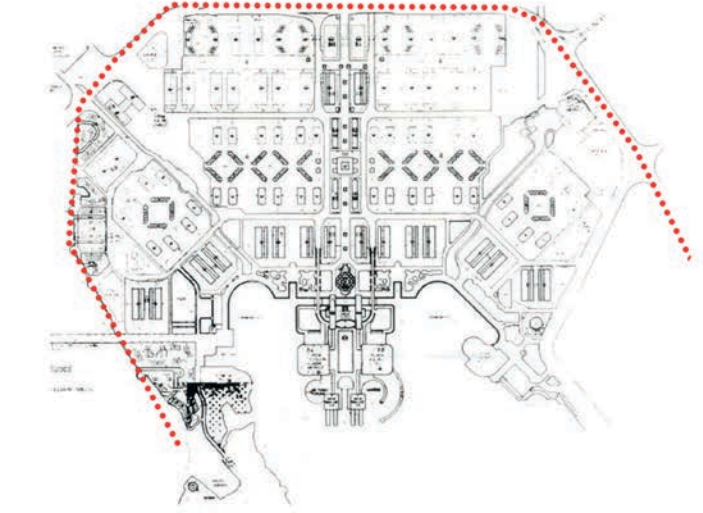
Denizbostanlı ilk beş etabı Emlak Kredi Bankası Ofisi bünyesinde tasarlanıp kendi iştiraki ile inşaatları gerçekleştirilirken, 6. Etap projeleri yeni dönemin üretim biçimi olan özel şirketlerle ortaklıklar kurulması yoluyla, Mesa, Sutek ve Kutlutaş firmalarına ihaleye verilerek inşa edilmiştir (Güvenç ve Işık, 1989). Kamu özel ortaklıklarının projelere etkisi ise daha hızlı ve ekonomik üretim kaygısıyla tip projelere ve aynılışma olarak ortaya çıkmıştır. Büyük ölçekli projenin yerleşim dokusunda tekrarlar göze çarpmaktadır. Az ve çok katlı

farklı tiplere yer verilmiş veya çeşitli büyüklüklerde plan tipleri tasarlanmış olsa da genele bakıldığında aynı tiplerin tekrarı ile yerleşim planı tasarlanmıştır.

Proje bünyesinde hem yüksek bloklara hem de bahçe villalara yer verilmesi Banka'nın 1990'larda planladığı projelerinin ortak özelliklerinden birisidir. Bu çeşitli konut tipolojileri ile hem kent imajı oluşturulmaya hem de villa tipleri ile lüks konut alıcısına cazip hale getirilmeye çalışılmaktadır (Görsel 12). Taşçı (1989), 17 bin konut olarak tasarlanan bu yerleşme için villa tipi tek evlere yer verilmesini tasarımın önemli bir girdisi olarak açıklamış, bunu çok katlı konutlardan oluşan bölgelerde tek evlerle karışık kullanımların, gerilimleri azalttığına dair çalışmalara dayandırdıklarını açıklamıştır¹⁰.

Yerleşimin diğer bir önemli unsuru, bir kıyı yerleşmesi olarak planlanan bu bölgede, denizin iç kesimlere sokularak koylar ve devamında kanallar oluşturulması, konut sıraları arasındaki açık alanlarla kuzey-güney doğrultusunda ağaçlandırılacak orman alanlarını birbirine bağlayan lineer park tasarımlarına yer verilmesi olarak açıklanmıştır (Taşçı, 1989). Ancak planlanan vaziyet planı ile uygulanan proje arasındaki farklara bakıldığında, bu büyük ölçekli projenin kıyı yerleşmesi olmasına rağmen denizle kopuk bir ilişkisi olduğu, konut bloklarının içe dönük ve yüksek katlı yoğun dokusuyla bu ilişkiyi daha çok kopardığı görülmektedir. Sayar ve Süer (2006), projede yeşil alanların merkezde, çok katlı blokların çeperde konumlanmasının kültürel etkiyi hafiflettiğini; diğer yandan Denizbostanlı'ndaki ilk beş etaba göre bu projenin kültürel ve rekreatif alanları ve yeşil alanıyla daha aktif olarak kullanıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Atakent projesinin tamamlanmasının ardından çeperinde alt gelir grubunun yaşadığı konut dokusu, alanın rant değerinin artmasıyla lüks yap-sat apartman mimarisi örnekleri ile dönüşmüştür (Sayar ve Süer, 2006).

İzmir kıyı yerleşimi Denizbostanlı, 5. Etap'a kadar olan projesiyle sosyal konutun niceliksel standartlarına uygun üretim ve tasarım anlayışını sergilemektedir. Ülkenin benimsediği

serbest ekonomi ideolojisinin konut üretimine lüks konut üretimi olarak yansımalarının ve bu izlenen politikaların kent formuna nasıl etki ettiğinin okunmasında Denizbostanlı'nın konut dokusu belge niteliğindedir.

Son Söz

2000'li yıllara kadar devletin başlıca konut aktörlerinden biri olan Emlak (Kredi) Bankası'nın seçilen projeleri aracılığıyla 1950'lerden 2000'lere farklı dönemlerin konut politikalarının İzmir'deki konut üretimine etkisi ele alınmıştır. Üç farklı döneme karşılık gelen bu projelerin incelenmesiyle,

makalenin başından beri öne sürdüğü, değişen konut politikalarının konut üretimine yansımaları İzmir özelinde ortaya konmuştur. Buna göre ilk olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlenen konut politikaları çerçevesinde artan kentleşme hızına cevap verilebilmesi için Tapu Kanunu'nda yapılan düzenlemenin imkân sağladığı blok apartman mimarisinin yaygınlaştırılma çabası karşımıza çıkmıştır. Alsancak Blok Apartmanları projesi İzmir'de bu konut tipolojisinin devlet eliyle tanıtımının yapıldığı model bir proje olarak, İzmir'in gelişmekte olan bölgesinde çevresini de etkilemesi amaçlanarak inşa edilmiştir.

1960 sonrasında konut politikaları kapsamında devletin gündeminde olan sosyal konut üretiminin İzmir'de de yaygınlaştırılması ve bölgenin konut ihtiyacına bir miktar cevap vermek amacıyla Denizbostanlı'nda üretilen sosyal konut projesi bu etkileşimi gösteren ikinci örnektir. Bu proje ile dar gelir grubuna ulaşılamasa da, hem orta gelir grubuna yönelik nitelikli bir yerleşim alanı oluşturulmuş hem de sosyal konut mimarisinin İzmir ve çevresinde özel üreticilere teşvik edilmesi ve tanıtılması sağlanmıştır. Son olarak ise 1980 sonrasında serbest piyasa politikalarının Emlak

Kredi Bankası'nın ilk yıllarının aksine ticari ve kâr amacı taşıyan bir bankaya dönüştürülmesinin konut üretim biçimine doğrudan yansımaları Denizbostanlısı'nda üretilmiş 6. Etap projesinde izlenmiştir. Bu proje, hem 1980 sonrasında mimarlık ve planlama anlayışının değişimini hem de devletin konut üretiminde sosyal konuttan ticari lüks konuta geçiş sürecini yansıtmaktadır. Ayrıca, İzmir Denizbostanlısı arsasının 1956 yılında alınmasının ardından Banka'nın kapanışına kadar bu kentsel arsada konut programının devam ettirilmesi, Banka'nın ve ülke konut politikaları ve mimari anlayışının değişiminin her etabında yansımalarına sebep olmuştur. Bu yönüyle kentsel konut değişimini sunan Denizbostanlısı, İzmir'in yanı sıra ülke geneli için de önemli bir konut tarihi mirasıdır. **■**

SOL ÜSTTE (a,b,c) Google Earth uydusu görüntüsü üzerinde kırmızı ile işaretli Denizbostanlısı alanı (Google Earth, 01.04.2024) ve d) Denizbostanlısı 6. Etap Vaziyet Planı (Taşçı, 1989). (Görsel 11)

DİPNOTLAR

- 1 Yeni başkent Ankara'nın hızlı göç almasıyla açığa çıkan konut ihtiyacını -dönemin tabiriyle mesken buhranını- çözmek için 1944 yılında hazırlanan 4626 sayılı "Memur Meskenleri İnşası Hakkında Kanun" ile ilk memur konutlarının yapımı için Emlak ve Eytam Bankası görevlendirilmiştir. Böylece Banka'nın ilk toplu konut projesi Saraçoğlu Mahallesi'nde (ilk adıyla Namık Kemal Mahallesi) hayata geçirilmiştir.
- 2 Türk Medeni Kanunu'nun 652. maddesinde yer alan "bir evin muhtelif katlarının üst hakkı teşkiline konu olamayacağı" ifadesi, çok katlı binalarda bağımsız mülkiyeti engellemekteydi. 1940'larda artan baskılarla birlikte bu sorunun nasıl çözülebileceği üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu kanun, inkılap yasalarından sayıldığı için, değiştirilmesine uygun bakılmamaktadır. Bu sorunu çözebilmek için 1948 yılında Noter Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile kat mülkiyetinin yolu açılmış; yasalasması ise 1954 yılında Tapu Kanunu'nda yapılan değişikliklerle sağlanmıştır (Olgun, 2014).
- 3 Emlak ve Eytam Bankası, Emlak Kredi Bankası ve Emlak Bankası amaç maddeleri karşılaştırması için bkz. Kaplan Çiçin, 2023.
- 4 Bunlar devlet ve sermaye arasında "arsa karşılığı konut yapımı", "sat yap yöntemi" ya da müteahhit ve veya arsa sahipleriyle "müşterek teşebbüsler kurulması" gibi iş birliği mekanizmaları ve finansman biçimleridir.
- 5 Uydusu kent Türkiye'de, Batı'da olduğu gibi kent merkezinden tamamen kopuk yeni yerleşimler olarak değil, kent çeperlerinde kentin genişleme yönündeki toplu konut projeleri olarak karşılık bulmuştur.
- 6 Emlak Bankası'nın tüm projelerinin listesi için bkz. Kaplan Çiçin, 2023.
- 7 Bu toplu konut projeleri Diyarbakır Toplu Konutları, Urfa Toplu Konutları, Edirne Mimar Sinan Toplu Konut Sitesi, Çanakkale'de İlk Toplu Konutlar ve Zafer Evleri, Eskişehir Yunuskenet Konutları, İzmit Yahya Kaptan Konutları olarak sıralanabilir.

- 8 Mavişehir kısmı, Emlak Bankası'nın kapatılmasının ardından da inşa edilmeye devam etmiştir.
- 9 Proje vaziyet planı, konut tip çizimleri ve maket fotoğrafları için bkz. Taşçı, 1989.
- 10 1989 yılında, planlamaya göre 17 bin konut olduğu ifade edilmiştir; ancak etaplar halinde üretilmiş projenin toplam kaç konut olarak tamamlandığı bilgisine ulaşılamamıştır.

KAYNAKLAR

- Aybar, S. (2021). Türk Bankacılığının 1950'ler "Liberalizmle" Sınırı. R. Barbaros, ve E. J. Zurcher (Ed.), *Modernizmin Yansımaları: 50'li Yıllarda Türkiye* içinde (ss. 129-155). Ankara: Efil Yayınevi.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989). (1985). *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Besinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Planı-1985-1989.pdf>
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). (1963). *T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Planı_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf.
- Börekçioğlu, A. (2015). *Uşak Kentinin Cumhuriyet Dönemi Mimarlık Mirasının İncelenmesi ve Mimarlık Mirasına Yönelik Dönüşümlerin Koruma Bağlamında İrdelenmesi*. (Yayımlanmamış YL Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1956, 14 Ekim). İzmir Blok Apartmanları İnşaatları Hakkında İlan. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1988, 29 Eylül). Denizbostanlısı 6. Etap Projesi Reklamı. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Doğru, H. E. (2021). *Çılgın Projelerin Ötesinde TOKİ, Devlet ve Sermaye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emlak ve Eytam Bankası Kanunu. (1926). *T.C. Resmi Gazete* (389, 03 Haziran 1926).
- *Evimiz: 60. Yıl*. (1986). Ankara: Türkiye Emlak Kredi Bankası Yayınları.
- Güvenç, M., ve Işık, O. (1999). *Emlak Bankası (1926-1998)*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Google Earth (2024). *1985,2003,2023 yıllarında İzmir Denizbostanlısı Kıyısı*. [01.04.2024 tarihinde erişilmiştir]
- Halk Konutları Standartları. (1964). *T.C. Resmi Gazete* (11664, 24 Mart 1964).
- Kaplan Çiçin, S. (2023). *Türkiye Konut Üretiminde Bir Rol Model Olarak Türkiye Emlak (Kredi) Bankası, Toplu Konut Mimarisi ve Tipolojisi, 1926 - 2001*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Koç, H. (1989). *Kentsel Konut Sunumunda Konut Kooperatiflerinin Etkinlikleri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Koç, H. (2018). 1940-1960 Döneminde İzmir-Alsancak'ta Konut Yapı Kooperatifleri ve Konut Sunumu. *Ege Mimarlık*, 98, 20 - 22.
- Kulu, C. (1969). *Türkiye Emlak Kredi Bankasının Gayeleri ve Temel Politikası*. Evimiz Özel sayı, 4-6.
- Meral, B.A. ve Türkman, A.S. (2021, 8 Haziran). *Emlak Kredi Bankası Alsancak Apartman Blokları İzmir/Alsancak 1956-59* [Çevrimiçi Seminer]. Kentsel Tasarımda Çağdaş Yaklaşımlar Semineri, İTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı.
- Milliyet Gazetesi. (1956, 18 Ekim). İzmirde Büyük İmar Faaliyeti Başlıyor. *Milliyet Gazetesi*, s.1.
- Milliyet Gazetesi. (1975, 2 Ağustos). Türkiye Emlak Kredi Bankası 6000 Konut Programı. *Milliyet Gazetesi*, s.9.
- Milliyet Gazetesi. (1993, 9 Haziran). Emlak Bankası Toplu Konut Projeleri Satış Reklamı. *Milliyet Gazetesi*, s.23.
- Milliyet Gazetesi. (1993, 10 Eylül). Mavişehir Toplu Konutları Reklamı. *Milliyet Gazetesi*, s.3.
- Neziroğlu, İ., ve Yılmaz, T. (Ed.) (2013). *Hükümetler, Programları ve Genelkurul Görüşmeleri*. Ankara: TBMM Basımevi.

- Olgun, H. (2014). *Türkiye'de Sosyal Konut Politikası: Seçilmiş Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Özkaban, F. F. (2014). *Modern Mimarlık Mirasının Korunması Sorunsalı: İzmir Konut Mimarlığı Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sayar, Y., ve Süer, D. (2006). İzmir'de Alternatif Bir Konut Alanı: Karşıyaka Emlak Bankası Uygulamaları. *Ege Mimarlık*, 57, 14-18.
- Taşçı, Y. (1989). Türkiye Emlak Bankası, Denizbostanlısı Kent Planlaması, İzmir. *Mimarlık* 238, 26-28.
- Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). *Türkiyede Yaşamda ve Yazında Konutun Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). 1980'li Yıllarda Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm, Modernitenin Aşınması ve Planlama. R. F. Barbaros, ve E. J. Zurcher (Ed.), *Modernizmin Yansımaları: 80'li Yıllarda Türkiye* içinde (ss. 7-49). İstanbul: Efil Yayınevi.
- Türkiye Emlak Kredi Bankası. (1973). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Ellinci Yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası*. Ankara: Türkiye Emlak Kredi Bankası.
- Türkiye Emlak Kredi Bankası A.Ş. Ana Statüsü. (1984). *T.C. Resmi Gazete* (18570, 9 Kasım 1984).
- Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi (Konutbank) Kurulması Hakkında 6/1/1988 tarih ve 88/12485 sayılı Kararname Eki Karar. (1988). *T.C. Resmi Gazete* (19688, 08 Ağustos 1988).
- Türkiye Emlak Kredi Bankası Kanunu. (1946). *T.C. Resmi Gazete* (6340, 22 Haziran 1946).
- Türkiye Emlak Kredi Bankası Sosyal Konut İnşa Faaliyeti. (1978). *Arkitekt Dergisi*, 372, 136-139. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/230/3178.pdf>
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yeni Kırsallık Paradigması ve Bir Mekânsal Planlama Aracı Olarak Kırsal Tasarım Rehberleri

Tansu Göçmen, Yeliz Kurpınar, Şeniz Çıkış

MAKALENİN ADI **Yeni Kırsallık Paradigması ve Bir Mekânsal Planlama Aracı Olarak Kırsal Tasarım Rehberleri**
New Ruralism Paradigm and Rural Design Guides as a Spatial Planning Tool

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**
MAKALENİN KODU **EgeMim, 2024-3 (123), 58-69**

MAKALENİN YAZARLARI **Tansu Göçmen**, Ar. Gör., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü;
Yeliz Kurpınar, Ar. Gör., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü;

Şeniz Çıkış, Prof. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **03.04.2024**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **12.07.2024**

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **tansugocmen@iyte.edu.tr;**
yelizkeskin@iyte.edu.tr; senizcikis@iyte.edu.tr

ORCID **0000-0002-2639-6547;**

0000-0003-4082-3346;

0000-0002-2335-611X

ÖZ Yeni kırsallık döneminde ortaya çıkan yeni mekânsal taleplerin düzenlenmesi ve kırsalda mekânsal gelişimin yönlendirilmesi gün geçtikçe kritik bir hal almaktadır. Bu çalışmada, kırsal alanların mekânsal sürdürülebilirliği için yeni kırsallık paradigması kapsamında yeni planlama stratejileri ve Kırsal Tasarım Rehberinin kırsal planlama sistemi içindeki önemi aktarılmaktadır. Çalışmanın sonunda yapılaşma baskısı altında olan Eski Orhanlı köyüne yönelik mekânsal analizler ve tartışma bölümünün ardından köy için bir kırsal tasarım rehberi yaklaşımı ortaya konmuştur. Yerel yönetimlerin kırsal tasarım rehberlerinin önemini kavraması ve uygulamaya yönelik çalışmalara öncülük etmesi önemlidir.

ANAHTAR KELİMELER Kırsal planlama, kırsal tasarım rehberi, yeni kırsallık, kırsal kalkınma.

1 Giriş
Kırsal alanlarda söz konusu olan dönüşüm sürecinin Endüstri Devrimi ile başladığı kabul edilir (Cloke, 1983). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu sürecin sonuçları küresel ölçekte kendini göstermeye başlamıştır. 1950'li yıllarda kırsal alanlarda görünür hale gelen ekonomik, sosyal ve mekânsal değişimler ve dönüşümler son yıllarda şiddetini arttırmıştır. Tarımda modernleşme hareketi ve kentlerde yaygınlaşan sanayileşme ile kırsal alanlarda ortaya çıkan istihdam sorunu sonucunda kırsal alanlar kentlere göç vermeye başlamıştır. Kırdan kente bu göç hareketiyle kırsal alanlar sosyal, mekânsal, ekonomik ve çevresel açıdan giderek zayıflamıştır. İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağı, altyapı, iletişim ve ulaşım sektörünün gelişmesi, kentlerin taşıma kapasitesine ulaşması, kirlilik, stres, pandemi süreci ve depremler gibi itici ve çekici faktörlerin etkisiyle kentlerden köylere doğru "tersine göç" yaşanmaktadır. Şiddetini giderek arttıran bu göç hareketinin etkisiyle kırsal alanların nüfusu artmaya başlamıştır. Bu faktörlerin yanı sıra yüksek nitelikli doğal ve kültürel çevreye sahip kırsal alanlarda rekreasyon amaçlı günübirlik ziyaretlerde artış başlamıştır. Tüm bu gelişmeler kırsal alanların yapılı çevresine yansımış, niteliksiz mekânsal müdahaleler ve tarım arazileri üzerindeki yapılaşma baskısı artmıştır. Bu durum, yeni politika ve stratejilerin gerekliliğini doğurmuştur.

Geray (2011)'e göre kentli nüfus ve sermayenin kırsala akışıyla ortaya

çıkan yapılaşma baskısını durdurmanın olanağı yoktur. Günümüzdeki kırsal dönüşüm süreci, konvansiyonel planlama pratikleri ile yönetilemeyecek olan bir kırsal alan tablosu yaratmıştır. "Yeni Kırsallık" paradigması bu dönüşüm sürecinin kaçınılmaz olduğu kabulü ile bu sürecin yerel ölçekli planlama araçlarıyla yönetilmesi gerektiğini vurgular. Yerel yönetimlerin anahtar rol oynadığı çağdaş kırsal planlama yaklaşımları doğal çevreyi, yapılaşma baskısı altındaki tarım arazilerini, kırsal yerleşimleri doğal ve kültürel bileşenlerini bütüncül korumayı amaç edinmenin yanında bu alanların kalkınmasını da hedeflemektedir. Bu perspektif ile ele alınan bu çalışma kapsamında öncelikle içinde bulunduğumuz yeni kırsallık paradigmasını ortaya koyan bir literatür araştırması yapılmıştır. Türkiye kırsalının dönüşüm süreci ele alınarak, yeni kırsallık paradigması içindeki yeri aktarılmıştır. Yeni kırsallık paradigması kapsamında, İngiltere ve İrlanda gibi ülkelerde uygulama geçmişine sahip önemli bir yerel planlama aracı olan kırsal tasarım rehberleri ele alınmıştır. Önemi, amacı, içeriği, hazırlık ve uygulama süreci hem mevcut çalışmalardan hem de yasal mevzuattan yararlanılarak ortaya konmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın örneklem alanını oluşturan Seferihisar Eski Orhanlı Köyü için bir kırsal tasarım rehberi yaklaşımı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak, örneklem alanda yapılan saha çalışmaları kapsamında çeşitli mekânsal analizler yapılarak planlama stratejileri belirlenmiştir. Bu noktada

kırsal alanlarda önemini koruyan tarım topraklarına yönelik sorunlar, politikalar ve stratejiler bu çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Yerel yönetimlerin kırsal tasarım rehberlerinin önemini kavraması ve kırsal özelliğini sürdüren her yerleşim alanına özel olarak tasarım rehberlerini hazırlaması ve uygulamaya koyması büyük önem taşımaktadır. Çalışma, bir yöntem önerisi geliştirirken bu konuda farkındalığı arttırmayı da hedeflemektedir.

2. Yeni Kırsallık Paradigması ve Kırsal Kalkınma

Günümüzde mekânsal tartışmaların gündeminde önemli bir yere sahip olan kırsal alanların geleceğine yönelik endişeler giderek artmaktadır. Kırsal alanlara yönelik geliştirilen kuram, mekânsal politika ve mekânsal düzenleme araçlarının gerekliliği de bu bağlamda görünürlük kazanmaktadır. Kırsal alanlar üzerine mekânsal politika ve strateji üretirken öncelikle kırsalın ne olduğunu ve ne olmadığını tanımlamak gerekmektedir. Konvansiyonel tanımlara göre kırsal yerleşimler, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı, nüfus yoğunluğu düşük, dışa göç veren, değişime kapalı ve homojen bir sosyal yapıya sahip yerleşimlerdir. “Kırsal”ı tanımlarken bilinmesi gereken diğer bir önemli kavram da kırsal alanların sosyal yapısını oluşturan “köylülük”tür. Shanin (1973), köylülüğün dört temel özelliğini şöyle sıralamaktadır: kırsaldaki toplumsal organizasyonun temel birimi ailedir, yaşamı sürdürmenin temel aracı olarak tarım ve hayvancılık yapılmaktadır, geleneksel kültürel yapıyı sürdürür, kente bağımlıdır.

Kırsal alanlar, küresel ve ulusal ölçekte ortaya çıkan yeni dinamiklerden doğrudan etkilenmiş, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şiddetini giderek arttıran bir dönüşüm sürecine girmiştir (Champion ve Hugo, 2004; Tekeli, 2019; Keyder ve Yenal, 2020). Geleneksel tarımsal üretimin azalması ile kırdan kente göç ve son dönemde karşılaştığımız kentten kıra doğru tersine göç beraberinde birçok sorun ve değişim getirmiştir. Sanayi sektörünün kırsal alanlara sızması ve kırsal nüfusun ucuz işgücü olarak kullanılması, kırsal alanların turizm sektörünün tüketim mekânları haline gelmesi gibi sonuçlar

doğmuştur. Ayrıca kentlilerin kırsal alanlara yönelik artan ilgisi, mülkiyet değişiklikleri, kırsalın ekonomik, mekânsal, toplumsal, kültürel ve çevresel açıdan dönüşümüne yol açmıştır. Bu süreçte kırsal alanlarda üretim odaklı işlevlerden tüketim odaklı işlevlere doğru bir geçiş yaşanmıştır (Urry, 2002; Halfacree, 2006). Kente ve kentlilere özgü mekânsal talepler kırsalda yaygınlaşmış, bu süreçte pek çok tarım arazisi tarım dışı faaliyetler için kullanılmaya başlamıştır. Sosyoekonomik yapıdaki değişimler mekânı doğrudan etkilemiş, kırsal mekân kentleşmiştir. Kırsalın tarımla yani üretimle özdeşleştirilen tek işlevliliği çok işlevliliğe doğru evrilmiştir. Kırsal alanın geleneksel ekonomik, toplumsal ve mekânsal öğeleri, farklı iş kolları ile, özellikle de turizm aracılığıyla, tüketilecek unsurlara dönüşmüş ve kırsal mekân soylulaşmıştır (Urry, 1995).

Kırsal alanlarda söz konusu olan paradigma kaymasıyla, geçmişin tarım merkezli politikaları yerine kırsal alanların rekabetini ve ekonomik çeşitliliğini teşvik eden, yerel değerleri ön plana çıkaran, bütüncül korumayı önemseyen, kaynakların dengeli kullanımını hedefleyen yeni politikalar üretilmektedir. Devletin yaptığı sübvansiyonlar yerini girişimcilik ve yatırımlara bırakmış, kırsal alandaki anahtar aktörler ve iş kolları çeşitlenmiştir (OECD, 2006).

Tablo 1’de verildiği gibi niteliği, içeriği ve şiddeti yere bağlı olarak farklılaşan bu dönüşüm süreciyle birlikte kırsal alanları anlamak ve tanımlamak üzere yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Kırsal rönesans, kırsal canlanma, kırsal soylulaştırma, kırsal kalkınma gibi kavramlar kırsal alanlarda yaşanan paradigma kaymasına dikkat çekerek, kırsal alanlara yönelik geliştirilen mekânsal politikalara çerçeve oluşturur.

Henüz 1970’li yıllarda William Ellis’in literatüre kazandırdığı ‘yeni kırsallık’ kavramı, zamanla evrilmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır (Ellis ve Fanning, 1977; Nogué, 2012; Urquijo vd., 2018). “Yeni Kırsallık” (*New Ruralism*), kırsal alanların sosyal, kültürel, ekonomik, mekânsal, çevresel, teknolojik vb. dönüşümler sonrası edindiği yeni dinamikleri işaret eden bir kavramdır. Kavram, genel anlamda kırsal mekânda ortaya çıkan yeni bir “yapma” ve “düşünme” pratiğinin varlığını ve kalıcılığını anlatmaktadır (Nogué, 2012). Stratton (2009), yeni kırsallığı savunan “yeni kırsalcıları” (literatürde “yeni köylüler” olarak da ele alınır) toprakla yeniden bağ kurmak isteyen bir grup olarak tanımlamıştır. Ancak yeni kırsallık ya da yeni kırsalcılık, kırsala yönelik romantik bir görüş veya yalın bir doğaya dönüş hareketi değildir. Aksine, sosyal ve ekonomik bir çözümleme olarak eko-politik bir çalışma alanı anlamına gelir (Resina,

Geleneksel Kırsallık Paradigması	Yeni Kırsallık Paradigması
üretim	üretim ve tüketim
tek işlevlilik (tarım, hayvancılık ve ormancılık)	çok işlevlilik (tarım dışı faaliyetler)
sübvansiyonlar	yatırımlar
tarım toprakları ve meralar	tarım ve tarım dışı faaliyetler için kullanılan topraklar
düşük eğitim seviyesi	yüksek eğitim seviyesi
servislere kısıtlı erişim	servislere yüksek erişim
homojen ve muhafazakar sosyal yapı	heterojen ve girişimci sosyal yapı
göç veren	göç alan
yerel yapı malzemelerinin kullanıldığı geleneksel mimari doku	çağdaş yapı malzemelerinin kullanıldığı mimari doku

	Geleneksel Kırsal Kalkınma Yaklaşımı	Çağdaş Kırsal Kalkınma Yaklaşımı
Amaç	Çiftliklerin ve tarımsal alanların eşitliğinin, çiftlik gelirlerinin ve rekabet gücünün sağlanması	Kırsal alanların rekabet gücü, tüm kaynakların verimli kullanımı, tarım dışı istihdam ve hizmetlerin varlığı
Hedef Sektör	Tarım ve hayvancılık	Kırsal ekonomilerin ve iş kollarının çeşitlendirilmesi: kırsal turizm, tarım endüstrisi, sanayi, bilgi ve iletişim teknolojisi endüstrisi vb.
Temel Araçlar	Sübvansiyonlar	Yatırımlar, girişimcilik, katılımcılık
Aktörler	Merkezi yönetim, çiftçiler ve köylüler	Tüm yönetim düzeyleri: uluslararası, merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler, yerel paydaşlar (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları)

SOLDA Geleneksel Kırsal Kalkınma Yaklaşımı ve Çağdaş Kırsal Kalkınma Yaklaşımı. (OECD, 2006) (Tablo 2)

2012). Öte yandan yeni kırsallık, bu yeni koşullar altında kırsal alanların ve kırsal topluluk ve mirasların sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlar. Nogué'ye (2012) göre sosyal, çevresel, mekânsal, kültürel ve ekonomik taleplerin çeşitlenerek artması kavramın kullanım alanını da artıracaktır. Stratton (2009), yeni kırsallık yaklaşımını karakterize eden temel ilkeleri dört ana başlıkta özetlemiştir:

- Yerel kimlik ve değerler
- Tarımsal üretim
- Aktif katılım ve iletişim
- Çok işlevli arazi kullanımı

Kraus'a (2006) göre yeni kırsallık, tarım arazilerinin korunması ve geliştirilmesine odaklanan bir planlama yaklaşımı da sunmalıdır. Çağdaş kırsal kalkınma ve planlama faaliyetleri ile tarımsal politikaları bütüncül olarak ele alan yeni kırsallık paradigması, kırsal alanları kentsel alanlardan tamamen ayıran konvansiyonel yaklaşımları geçersiz kılarak, kent ve kır arasında gelişen simbiyotik ilişkilerin varlığını vurgulamaktadır (Moffat, 20006; Stratton, 2009; Azadi vd., 2012; Newman ve Saginor, 2016). Yeni kırsallık; sürdürülebilir kentler, yavaş şehir, alternatif gıda ağları gibi girişimlerle de ilişkilendirilmektedir (Kraus, 2006; Stratton, 2009; Azadi vd., 2012).

"Yeni kırsallık" kavramı, farklı zaman periyotları, farklı çalışma alanlarına bağlı olarak farklı konulara odaklanır. 2000'li yılların başında tarımsal üretim odaklı bir kırsal kalkınma senaryosu

olarak ele alınan yeni kırsallık, son yıllarda kırsal alanlarda ortaya çıkan sektörel çeşitliliği kabul eden bir kapsam kazanmıştır. 1990'lı yıllarda kullanım alanını arttıran bu kavram, günümüzde doğrudan tarımla özdeşleştirilemeyen ve girişimci çalışmaların görünür hale geldiği kırsal alanlara odaklanmaktadır (Urquijo vd., 2018). Kırsal alanlardaki geleneksel dokunun ve kimliğin sürdürülmesini esas alan bu yaklaşım, yerel halkın karar verme süreçlerine aktif katılımını ve sosyal sürdürülebilirliği önemser. Kırsal alanlarda ortaya çıkan yeni sektörel faaliyetlere alan tanırken, doğa ve ekolojik refahı ve çevresel sürdürülebilirliği ön planda tutar (Azadi vd., 2012).

Kırsal alanlarda meydana gelen değişimler kırsalda yeni mekânsal ihtiyaçlar yaratmakta; kırsal mekânlar bu talepler karşısında kaçınılmaz biçimde değişikliğe uğramaktadır. Ölçek, form, işlev ve yer seçimi açısından tartışmaya açık olan bu yeni mekânlar, kırsal alanların geleceğine yönelik tehdit oluşturmaktadır. Kırsaldaki mekânsal taleplerin ve ihtiyaçların değiştiği ve çeşitlendiği bu yeni kırsal gerçeklik karşısında, yere özgü mekânsal planlama politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir (Yörür vd., 2018; Öğdül, 2019). Yeni kırsallık çerçevesinde ele alınan hedeflerin başarılı olabilmesi için bu mekânsal politikaların yerel yönetimlerin öncülüğünde hazırlanması gerekir (Newman ve Saginor, 2016).

Yeni kırsallık paradigmasının en önemli hedeflerinden biri "kırsal kalkınma"dır. Kırsal kalkınma politikaları, geçmişten beri kırsal ve kentsel alanlar arasındaki dengesizliklerin ve kırsalın eksikliklerinin çözümlenmesi olarak ele alınmıştır (Yenigül, 2017). 1950'li yıllarda ortaya çıkan kırsal kalkınma kavramı zaman içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır. 1960'larda modernizasyon odaklı uygulamalar yapılmıştır. 1970'lerde ise kırsal kalkınma politikalarında devlet müdahaleleri etkin olmuştur. 1980'lerde neoliberalizmin etkisiyle oluşan serbest piyasa ve serbest pazar müdahaleleri kırsal kalkınma üzerinde de kendini göstermiştir. Kırsal kalkınma stratejileri kapsamında 1990'lı yıllardan itibaren katılımcılık ve sürdürülebilirlik etkili olmaya başlamıştır (Giray vd., 2004). 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren etkisini yoğun şekilde göstermeye başlayan küreselleşme ile birlikte kırsal alanlardaki değişim ve dönüşümler en üst düzeye çıkmıştır. Bu dönemde tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle kayma olmuştur (Tekeli, 2016). Bu bağlamda, kırsal alanlarda kalkınmanın ancak çok yönlü stratejiler ile mümkün olabileceği anlaşılmıştır. Kırsal kalkınma için geleneksel ve çağdaş olarak iki farklı stratejinin varlığından söz edilebilir. Tablo 2'de kırsal kalkınmaya ilişkin iki yaklaşımın temel farklılıkları bulunmaktadır.

Özetle kırsal kalkınma, kır ve kent arasındaki dengeyi sağlamak, doğayı korumak, bunun yanı sıra kaynakları en

verimli şekilde kullanmak, dengeli bir yerleşim dokusu yaratmak, ekonomik açıdan çeşitlilik sağlamak, somut ve somut olmayan kültürel mirası korumak gibi ana hedeflere sahiptir (Davoudi ve Stead, 2003). Kırsal kalkınmanın bir diğer hedefi de kırsal alanların örgütsel, organizasyonel ve mekânsal açıdan gelişim göstermesini sağlamaktır. Kırsal alanlarda mekân üretim ve iyileştirme stratejileri, miras koruma stratejileri, refahın ve yaşam konforunun artırılması, tarım kooperatifleri, kadının üretime dâhil edilmesi, çeşitli dayanışma ve yardımlaşma stratejileri bu gelişim stratejilerine örnek olarak verilebilir.

Çalışmanın girişinde vurgulandığı gibi, kentlerin ekonomik ve sosyal merkezler olmasına rağmen kentlerdeki nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte gelen birçok problem ve küresel etkiye sahip gelişmeler her geçen gün kırsal alanların cazibesinin artmasına neden olmaktadır. Dünyada 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi ve sonrasında ülkemizde yaşanan depremler kırsal alanlara olan ilginin fazlasıyla artmasına neden olmuştur. Özellikle bu dönemde kırsala yeni gelen kentliler (yeni köylüler ve girişimciler) kırsal mekânın dönüşmesine sebep olmuştur. Mevcut yasal düzenlemeler ise bu süreçte Türkiye kırsalını yeterince koruyamamıştır. Özellikle de Ege Bölgesi ve Marmara Bölgesinin kıyı kentlerinin çeperinde bulunan kırsal yerleşim alanlarında yaşanan nüfus artışı ve dönüşüm günden güne etkisini arttırarak göstermektedir. Bu sebeple, kırsal kalkınma ve kırsal alanların sürdürülebilirliği, bu bölgelerin gıda tabanlı üretimin merkezi oluşu, doğal kaynakların temini, doğal ve kültürel değerlere sahip oluşu gibi nedenlerden dolayı hayati öneme sahiptir. Bu bölgelere hem uluslararası düzeyde hem de ulusal düzeyde çeşitli planlar, stratejiler ve modeller üretilmektedir.

3. Türkiye Kırsalının Dönüşümü ve Kırsal Planlama

20. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal yerleşim alanlarında yaşamakta, tarım ile geçimini sağlamaktaydı. 20. yüzyılın ikinci yarısında yol ağlarının geliştirilmesi, radyo ve telefon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması

ile kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasındaki etkileşim artmıştır (Tunçdilek, 1978; Ceylan ve Somuncu, 2018). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlerdeki istihdam, eğitim, sağlık olanaklarının yanı sıra tarımda makineleşmeye geçiş ile beraber gerekli iş gücünün azalması gibi sebeplerle o dönemde kırdan kente göç hız kazanmış, kırsal nüfus giderek azalmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda neoliberal uygulamalar aracılığıyla, özellikle "köy-kent" projesi gibi uygulamalarla, kırsal alanlara kentsel hizmetler götürülerek ve tarımsal üretim arttırılarak bu göçün önüne geçilmeye çalışılmıştır. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, kırsalda yaşayan insan sayısı büyük oranda azalmış, bu durum kırsal alanlarda sosyal ve mekânsal sürdürülebilirliği büyük ölçüde zedelemiştir (Tekeli, 2011).

Türkiye'de kırsalın mekânsal açıdan zedelenmesinin nedenleri arasında politik sebepler de bulunmaktadır. 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediye sınırlarının il sınırı kabul edilmesiyle, bu illerdeki köyler mahalle statüsüne geçirilmiştir. Bu durum kırsal alanları idari olarak değişime uğratmakla kalmamış; sosyal ve mekânsal açıdan da değiştirmiştir. Aynı zamanda refah göçü, yaratıcı sınıflın göçü, girişimcilik göçü gibi kavramlarla nitelendirilen kentten köye tersine göç olgusu özellikle pandemi ve deprem süreçleriyle beraber büyük hız kazanmıştır. Bu durum kırsal alanların hem sosyal yapısını değiştirmekte hem de kırsal alanların fiziksel karakterini dönüştürmektedir (Geray, 2011).

Türkiye kırsalının dönüşüm süreci dünyadaki genel eğilimle paralellik gösterse de, kendi bağlamı içinde farklı dinamiklere sahip olmuştur. Tekeli (2011) Türkiye kırsalının mevcut durumunu şöyle özetlemektedir: bugün kırsal alanlar kentsel mekâna dönüşmekte, kentsel nüfus tarafından kullanılmakta, kentsel kurumlarca denetlenmekte ve yönetilmektedir. Türkiye'nin geçirdiği kırsal dönüşüm ve bunun ekonomik, toplumsal ve mekânsal yansımaları, tüm yeryüzünün kentsel mekâna dönüştüğünü savunan teorileri örnekler niteliktedir (Tekeli, 2011).

Kırsalda planlama mekânsal, ekonomik ve çevresel boyutları

nedeniyle kent planlama yöntemlerinden ayrışır. Kırsal planlamanın mekânsal, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları vardır ve mekânsal planlama araçlarının yanı sıra dönüşümü yönlendirmek, korumayı sağlamak ve yaşamı sürdürmek gibi amaçlara yönelik politika ve strateji de içermelidir (Gallent vd., 2008). Kırsal planlamanın kuramsal altyapısı, kentsel planlama ile benzerlik gösterse de uygulama kısmında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kırsal planlamada hem koruma hem de gelişme ve kalkınma gözetilmelidir. Hassas doğa ve doğal denge gözetilirken doğal kaynakların toplum yararına kullanılması gerekir. Kırsal planlamada yerellik, kültürel özellikler ve kimlik gibi faktörler öne çıkar. Bu da kentsel planlama ve tasarımda kullanılan yöntemlerin ötesine geçmeyi zorunlu kılar.

Günümüzde kırsal planlamanın temelleneceği dört temel boyut; yere özgü ekonomik yapı, sosyokültürel yapı, doğal çevre ve yapı çevre olarak önerilmektedir (Gkartziros vd., 2022). Ekonomik değerler, tarımsal üretim ve girişimcilik gibi temel unsurlara dayanırken, sosyokültürel boyut, sosyal ilişkiler, kültürel değerler, yaratıcılık ve topluluk yeterlilikleri üzerine inşa edilebilir. Arazi değerleri peyzaj, doğal altyapılar ve doğa-insan etkileşimini içerirken yapı çevre değerleri ekonomik, doğal ve kültürel boyutları bir araya getirir. Kırsal planlamada öncelik, yaşam kültürü ve tarımsal üretim gibi yerel değerlerin korunması ve sürdürülmesindedir. Mekânsal planlama ise bu önceliği destekleyen bir rol üstlenir. Geliştirilen doğal çevrenin ve kaynakların korunması, kooperatifçilik, agroturizm ve geleneksel sanatlarla yönelik stratejiler, turizm gibi ek işlevler ve yaratıcı sektörler, planlamanın önemli bir parçasını oluşturur.

Türkiye'de uygulamaları yönlendiren kırsal planlama yaklaşımları ise üst ölçekli plan ve stratejilerden yerel ölçekli plan ve araçlara doğru kademelenmektedir. Türkiye'de kırsal planlama politikaları yukarıdan aşağıya merkezî bir yapıdadır. Öte yandan üst ölçekli plan ve stratejiler sektörel odaklı hazırlanmaktadır. Kırsal alanların sahip olduğu ekonomik, çevresel, mekânsal ve sosyal faktörlere

yönelik bütüncül bir yaklaşım geliştirilememektedir. Üst ölçekli plan ve stratejilerin ardından hazırlanan alt ölçekli planlar ise yere özgü sorun ve ihtiyaçlara cevap verememektedir. Bu durum kırsal alanlarda ortaya çıkan yapılaşma baskısının yönetilmesini zorlaştırmaktadır.

Üst ölçekli plan ve stratejiler doğal çevrenin korunması, havza bütünlüğünün sağlanması, teknik ve sosyal altyapı yatırımlarının dengeli dağılımı ve tarıma dayalı ekonominin sürdürülmesi açısından önemlidir. Alt ölçekli plan ve araçlar ise yere özgü sorun ve ihtiyaçların karşılanabilmesi ve yönetilebilmesi için önemlidir. Ancak Türkiye’de yapılan kırsal planlama uygulamalarında ulusal, bölgesel ve yerel ölçekli mekânsal politikalar oluşturulsa da genel olarak kırsal planlama kararlarının yeterince detaylandırılmadığı ve çoğunun sonuçlandırılmadığı görülmektedir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007; Öztaş ve Karaaslan, 2017; Ögdül, 2019). Büyük bir çeşitlilik arz eden ve buna karşın çok çeşitli sorunlara da sahip olan Türkiye kırsalı, yerel ölçekte hazırlanmış planlama uygulamaları gerektirmektedir. Yer in ihtiyaçlarına cevap veren, yani bağlamdan üretilen düzenlemeler yapılmalıdır. Oysa hâlen kırsalda üretilen çoğu mekânsal planlama bunun tam tersi bir yaklaşım çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, yapılaşma kuralları için Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğine başvurulmaktadır. Bu bağlam ile hiçbir ilişki kurulmadığı anlamını taşır. Köy içi gelişim alanı koşulları köy sınırından itibaren 100 m ya da 300 m olarak saptanmıştır. Bu sınır elbette her yerleşim birimi için uygun değildir. Ölçek, coğrafi ya da topografik engeller ve doğal varlıklar saptanmaksızın yerleşim sınırları genişletilebilmektedir. Agroturizme ya da ekoturizme açılacak bölgeler, ayrıntılı saptama yapılmaksızın seçilirler. Bu tür özel amaçlı turizm işlevleri 1/100,000 Ölçekli Çevre Düzeni Planlarında çoğu kez tüm il sınırlarını kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır. Oysa politik, stratejik ve mekânsal karar ilişkileri doğrultusunda ele alınması, doğru konumlandırmanın hassasiyet ile belirlenmesi gerekmektedir.

4. Kırsal Tasarım Rehberleri

Yeni kırsallık paradigması, tarımsal planlama ve kalkınmaya yönelik geliştirilen merkezi politikalar yerine, strateji, katılım ve yerel değerleri ön plana çıkaran yeni bir planlama pratiği önermektedir. Bu paradigma, yeni mekânsal taleplerin kırsalda nasıl karşılık bulacağı sorusunun cevabının yere göre farklılaştığını savunmaktadır. Bu noktada geçmişte sıklıkla başvurulmuş üst ölçekli ve merkezi politikalar yerine, yerel yönetimlerin anahtar bir rol oynadığı yere özgü ve yerel ölçekli planlama çalışmalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada Kırsal Tasarım Rehberleri, yeni kırsallık döneminde ortaya çıkan yeni mekânsal taleplerin düzenlenmesi ve kırsal alanlardaki mekânsal gelişimin yönlendirilmesi konusunda sıklıkla başvurulmuş yere özgü ve yerel ölçekli bir planlama aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

“KIRSAL TASARIM REHBERİ, SÖZ KONUSU KIRSAL YERLEŞİMLERİN YERLEŞİM VE MEKÂNSAL ANALİZLERİNİ İÇEREN, GELENEKSEL MEKÂNSAL KARAKTERİNİ TANIMLAYAN VE MEKÂNSAL YAPILAŞMAYI YÖNLENDİREN, TAVSİYE NİTELİĞİNDE İLKELERİ İÇEREN BİR DOKÜMANDIR”

Yeni kırsallık paradigması kapsamında ele alındığı gibi, ekonomik faaliyetlerin, demografik yapının, konfor koşullarının ve estetik standartların değişmesiyle mevcut kırsal mekâna müdahale edilmekte; çoğu zaman özgün dokuya aykırı inşaa faaliyetleri yürütülmekte ve bu gelişmelere bağlı olarak köylerdeki yapılaşma alanları genişlemektedir. Bilinçsiz ve dokuya aykırı yapılaşma faaliyetlerinin artmasıyla birlikte köy dokusunun korunması konusu da tarihin hiçbir döneminde bugün olduğu kadar kritik olmamıştır. Kontrol altına alınmadığı takdirde bu genişleme hareketi, köy yerleşik alanını çevreleyen tarım arazileri ve doğal çevre için bir tehdit oluşturmaktadır. İçinde bulunduğumuz kırsal dönüşüm sürecinin gerekli düzenlemelerle yönlendirilmediği

takdirde kırsal değerlerin geri kazanılmayacak şekilde yitirilmesi kaçınılmazdır (Rice, 2003). Süregelen kırsal tasarım rehberi çalışmalarının giderek artması ve bazı kırsal tasarım rehberlerinin yasal mevzuatla ilişkili hale getirilmesi ise kırsal dönüşümün mekânsal etkileri ile ilgili endişelerin arttığını göstermektedir. Öte yandan yerel yönetimler de onlara iletilen yapılaşma taleplerini doğru yönlendirebilmek adına kırsal tasarım rehberleri gibi yere özgü dokümanlara ihtiyaç duymaktadır.

Kırsal tasarım rehberi, söz konusu kırsal yerleşimlerin yerleşim ve mekânsal analizlerini içeren, geleneksel mekânsal karakterini tanımlayan ve mekânsal yapılaşmayı yönlendiren tavsiye niteliğinde ilkeleri içeren bir dokümandır. Yere özgü bir tasarım ve yapılaşma kılavuzu niteliğinde olan bu doküman, köyün geleneksel mekânsal karakterini korumayı, kültürel

ve doğal miras öğelerini sürdürmeyi amaçlamaktadır (Owen, 1999). Öte yandan kırsal tasarım rehberlerinde sunulan “tavsiye” niteliğindeki ilkeler, yerel mimari karakteri olduğu gibi devam ettiren yeni yapıları empoze etmemektedir. Owen (1998) kırsal tasarım rehberleri için yer seçimi yapılırken, yapılaşma baskısı altında olan kırsal yerleşimlere öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle köy seçimi dikkatle yapılmalı ve rehber, yerin mekânsal ihtiyaç ve sorunlarına cevap verebilmelidir.

Kırsal tasarım rehberleri yerel mekânsal karakterin tespitiyle birlikte, yeni yapıların doğal ve kültürel çevresine nasıl uyum sağlayacağına yönelik mekânsal yönlendirmeler sunmaktadır. Böylece kırsal alana

yönelik çalışmalar yapan mimarlara, planlama uzmanlarına, yerel yönetimlere, yerel halka ve yeni kullanıcılara kılavuz görevi görmektedir. Yere özgü mekânsal politikaların çeşitli ölçeklerde üretilmesini destekleyen bu doküman, kırsal yerleşimin mekânsal kimliğini sürdürmesini sağlamaktadır. Bir kırsal tasarım rehberinin sunduğu ilkelerin içeriği ve kapsamı yerin ihtiyacına göre farklı ölçek ve detayda olabilmektedir. Bugün rehberlerde parsel/yapı ölçeğinde ve yerleşim ölçeğinde öneriler geliştirilmektedir. Parsel ölçeğinde yerleşim düzeni, yönlendirme, sınırlayıcı elemanlar, giriş, bahçe, form, ölçek, oran, yapı ekleri ve yapı detayları (malzeme, renk, gabari, cephe, açıklıklar, çatı vb.) gibi mekânsal elemanlara dair ilkeler geliştirilir. Yerleşim ölçeğinde ise parsel seçimi, gelişim alanı/aksı, peyzaj, ana yollar ve sokaklar, ortak alanlara yönelik tasarım ilkelerine yer verilmektedir.

Rehberlerde sunulan tasarım ilkelerinin çoğunun mevcut doküman örneklerle desteklenerek gerekçelendirildiği görülmektedir. Kırsal tasarım rehberlerinin bir kısmı bu içerikleri şematik görsellerle destekleyerek sunarken, bir kısmı ise sadece yazılı yönergeler şeklindedir. Açıklamaların, kullanılan görsel ve şemaların basit ve anlaşılır olması, profesyonel jargondan kaçınılması ortaya çıkabilecek belirsizlikleri önlemek adına önemlidir (Scott vd., 2013). Öte yandan halkın kırsal tasarım rehberlerinin hazırlık sürecine dâhil edilmesi oldukça kritik bir husus olarak görülmekle birlikte, bu rehberlerin başarı şansı da halkın katılımı ile doğrudan ilişkilendirilmiştir (Bishop, 1994; Owen, 1999; Donovan ve Gkartziou, 2014).

Geleneksel ve çağdaş olanın bir aradılığı, bu bir aradılığın sahip olduğu potansiyeller ve riskler yeni kırsallık gerçekliğidir. Yeni kırsallık yaklaşımı sosyal, mekânsal ve çevresel sürdürülebilirliği önemseyen, aktörlerin katılımını esas alan, ekolojik refahı gözetilen ve diğer yandan da kırsal alanların çok işlevliliğini kabul eden düzenleme araçlarını gerektirir. Kırsal tasarım rehberleri ise yeni kırsallık paradigması içinde öne çıkarılan, kullanılan ve gelişmeye açık yerel ölçekli bir mekânsal düzenleme

aracıdır. Bu noktada, yeni mekânların kırsalda nasıl var olacağına ve mevcut mekânlara yapılacak müdahalelerin kısıtlarına yönelik mekânsal ilkeler oldukça kritiktir. Ölçek, form, işlev ve yer seçimi açısından tartışmaya açık olan bu yeni mekânların yerel yönetimlerin öncülüğünde hazırlanan kırsal tasarım rehberleri ve planlama stratejileri ile biçimlenmesi aynı zamanda yeni kırsallık yaklaşımının mekânsal politikalarına paralellik göstermektedir. Yeni kırsallık çerçevesinde ele alınan hedeflerin başarılı olabilmesi için bu mekânsal politikaların yerel yönetimlerin öncülüğünde hazırlanması şarttır (Newman ve Saginor, 2016).

Kırsal tasarım rehberleri, kırsal planlama çalışmalarını bireysel tasarım çabalarının arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Özellikle İngiltere ve İrlanda, bu boşluğu dolduran kırsal tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulanması konusunda öncü ülkelerdir. Bu ülkelerde kırsal tasarım rehberleri kırsal planlama politikalarıyla doğrudan ilişkilidir ve rehberler planlama sisteminin önemli bir parçası haline getirilmiştir. Bu ülkelerde tasarım rehberleri, yerin özgünlüğünü koruma ve toplumu yerin kalkınma sürecine dâhil etme konusunda potansiyeli yüksek bir araç olarak görülmüştür (Owen, 1998). Karar mekanizması olarak yerel yönetimler ise, kırsal tasarım rehberlerinin hazırlık ve uygulama sürecinde aktif rol oynamaktadır. İngiltere ve İrlanda'da kırsal tasarım rehberleri, kırsal alanlara yönelik yüksek tecrübeye sahip olan Kırsal Bölge Komisyonları veya idare meclisleri öncülüğünde hazırlanmaktadır (Owen, 1999). Rehberlerin hazırlık sürecinde rol alan yerel yönetim birimlerinin ve uzmanların yerel halkla iş birliği içinde olması, rehberlerin yerel halk tarafından içselleştirilmesi ve dolayısıyla rehberlerin işlerlik kazanması için kritiktir. Yeni kırsallık bağlamında kırsal mekânların dönüşümünü etkileyen parametrelerin çeşitlilik göstermesi nedeniyle, kırsal tasarım rehberlerinin hazırlık sürecinde disiplinlerarası bir çalışma yürütülmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde kırsal tasarım rehberleri, yasal ve kurumsal bir çerçevesi olan ve ruhsat sürecinde

plan eki olarak kullanılabilen önemli bir dokümandır (Öğdül vd., 2018). Rehberler üst ölçekli plan ve politikalarla uyumludur; ancak imar planları veya yönetmelikler gibi kesin yaptırımlar içermez ve bu yasal dokümanlar yerine kullanılamaz (Cork County Council, 2010).

Dünya'da ortaya çıkışı 1960'lı yıllara dayanan Kırsal Tasarım Rehberleri, 2013 yılında 3194 sayılı İmar Kanuna eklenen 8/ğ maddesi ile Türkiye mevzuatına girmiştir. Bu maddeye göre, "... Yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde bu özellikleri korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacıyla muhtarlık katılımı ile ilgili idarelerce köy tasarım rehberleri hazırlanabilir. Köy tasarım rehberleri ilgili idare meclisi kararı ile onaylanır ve uygulanır." Bu maddeye göre, kırsal tasarım rehberlerinin hazırlanması için yerleşme özellikleri, mimari doku ve karakteri açısından önemli olan kırsal yerleşmelere öncelik verilmiştir.

Kırsal tasarım rehberlerinin Türkiye yasal mevzuatına girmesi önemli bir adım olsa da, kapsam, içerik, uygulama süreci ve aktörlere yönelik belirsizlikler hala devam etmektedir. Öte yandan Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği kırsal alanlara yönelik mekânsal uygulamalarda kullanılmaktadır. Yönetmelik kapsamında genelgeçer mekânsal ilkeler, köy yerleşik alanı ve köy gelişim alanı tanımlanmaktadır. Ancak konvansiyonel kırsal planlama sisteminin kullandığı bu tip proje yaklaşımı, hem işlevliliğini yitirmekte hem de barındırdığı belirsizlikler nedeniyle yeni mekânsal talepleri yönlendirme konusunda yetersiz kalmaktadır.

Söz konusu belirsizlikler ve planlama araçları arasındaki iletişimsizlik, Türkiye'deki kırsal tasarım rehberi çalışmalarının etkinliği ve sürdürülebilirliği karşısındaki engellerden birisi olarak görülmelidir. Kırsal planlama sistemi içinde kırsal tasarım rehberlerinin yeri, üst ölçekli plan ve politikalarla ilişkisi, hazırlık ve uygulama süreci ile sorumlu aktörler ilgili mevzuat ve yönetmeliklerde açık bir şekilde ifade edilmelidir. Yerel yönetimlerin kırsal alana yönelik tecrübeye sahip uzmanlarla çalışması, ilgili yerel birimlerin kurulmasına

ÜSTTE SIRAYLA Eski Orhanlı köyü yerleşim dokusu (Kurpınar Arşivi, 2023) (Görsel 1, 2)

Eski Orhanlı köyünden geleneksel yapı örnekleri (Kurpınar Arşivi, 2023) (Görsel 3, 4)

SAĞ ÜSTTE Eski Orhanlı köyü yerleşim analizleri (Görsel 5)

öncülük etmesi ve yapılaşma baskısı altındaki kırsal yerleşimlerin tespitine yönelik çalışmalar yürütmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de kırsal tasarım rehberlerinin yasal mevzuata dâhil edilmesi ve bu alanda akademik çalışmaların artması, dönüşmekte olan kırsal alanların geleceği için duyulan endişelerin arttığına göstergesidir. Yeni kırsallığın gerektirdiği yeni mekânsal düzenleme araçları, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kendi çalışma alanını yaratmıştır. Ancak uygulama geçmişi diğer ülkelere göre çok yeni olan Türkiye’de bu alanda yürütülecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu noktada Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü’nün öncülük ettiği “Balıkesir Kırsalında Yöresel Mimari Özelliklerinin Belirlenmesi-Rehber Kitap” ve “Kayseri Kırsalında Yöresel Mimari Özelliklerinin Belirlenmesi-Rehber Kitap” projelerinin yanı sıra yerel yönetimlerin öncülük ettiği “Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi” ve “Erdek Yukarıyapıcı Köy Tasarım Rehberi” gibi çalışmalar bu anlamda öne çıkan örneklerdir.

Türkiye’de hazırlanan kırsal tasarım rehberlerinin içerik açısından benzerliği ise çoğunlukla konutlara yönelik mekânsal ilkeleri içermeleridir. Ancak yeni kırsallık paradigması ile birlikte artan sektörel çeşitlilik Türkiye kırsalında da mekânsal talepleri çeşitlendirmektedir. Dolayısıyla İngiltere ve İrlanda gibi gelişmiş ülkelerde hazırlanan konut dışı yapılara (ticari yapılar, tarım yapıları, ekoturizm tesisleri, gastronomi tesisleri, üretim tesisleri vb.) yönelik tasarım rehberleri Türkiye’de de hazırlanmalıdır.

Türkiye’de kırsal tasarım rehberlerinin hazırlık sürecine dair deneyimler olsa da, bu konuda tecrübeli yerel yönetimlerin sayısı oldukça azdır. Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı Kırsal Alan Planlama Projesi (KODAKAP) kapsamında rehberlerin hazırlık sürecine dair faydalı bilgiler sunulmuştur. Yerel yönetimlerin KODAKAP gibi mevcut bilgi kaynaklarından faydalanarak, üst ölçekli planlama birimlerine danışarak ve iş birliği kurarak kırsal tasarım rehberlerinin hazırlık ve uygulama süreçlerine öncülük etmesi beklenmektedir.

5. Saha Çalışması, Bulgular ve Tespitler

İzmir’de özellikle Çeşme-Urla-Seferihisar Yarımadası üzerinde bulunan kırsal yerleşim alanlarında yapılaşma baskısı altına giren kırsal yerleşimlerin sayısı hızla artmaktadır. İklimi, merkeze ve kıyıya yakınlığı, kültürel ve doğal çevrenin niteliği gibi çeşitli etkenler, İzmir’de deneyimlenen yeni kırsallığın temelinde yatmaktadır. Yapılaşma baskısı altındaki kırsal yerleşimlere müdahale edilmediği takdirde, mekânsal dokunun geri kazanılamaz biçimde kaybedileceği açıktır. Bu bağlamda özellikle son yıllarda yapılaşma baskısı altında olan ve “yeni kırsallık” paradigması altında tanımlanan nitelikleri göstermeye başlayan Eski Orhanlı köyü çalışmanın örneklem alanı olarak seçilmiştir. Eski Orhanlı köyü yerleşim dokusunu büyük ölçüde korumayı başarmış bir yerleşim olmasının yanında, son on yıldır kentlilerin göçüne maruz kalmaktadır. Hem yerleşim dokusunun büyük ölçüde korunması, hem kırsal niteliğini sürdürmesi hem de yeni yapılaşma riskini beraberinde taşıması buranın örneklem alan olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Tablo 1’de aktarıldığı üzere, Eski Orhanlı köyünde son yıllarda tarımsal üretimin yanında tüketim faaliyetlerinin (turizm) başladığı, eğitim seviyesi yüksek kentliler tarafından buraya göç edildiği, böylece heterojen ve girişimci bir sosyal yapının oluştuğu, yeni yapılaşmanın gündün güne arttığı tespit edilmiştir.

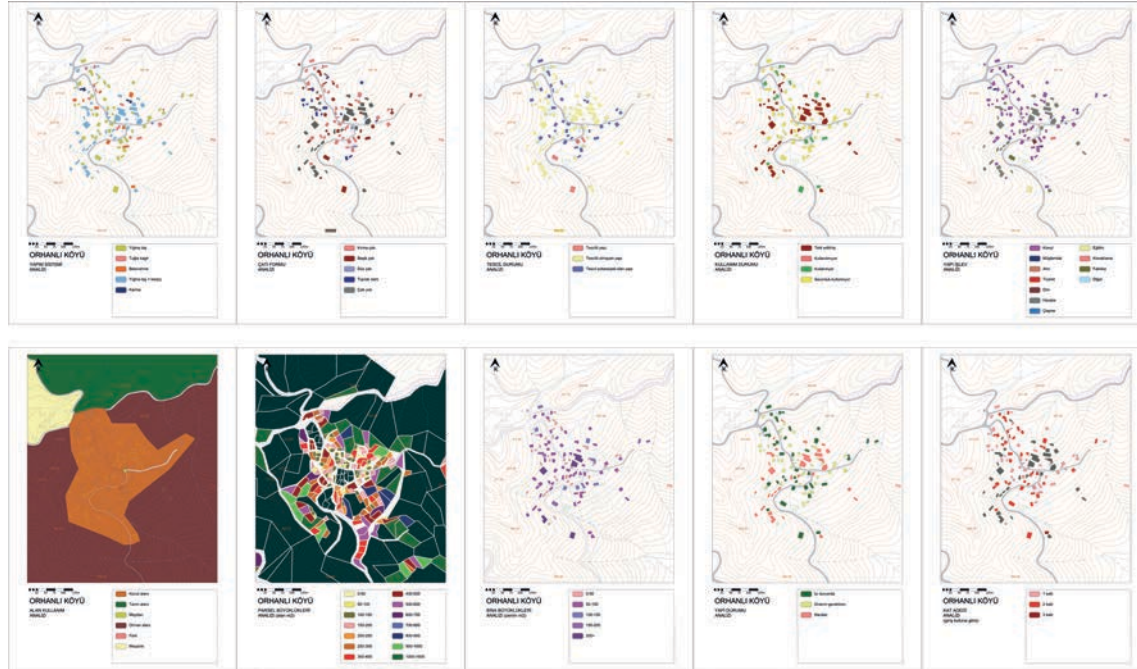
Eski Orhanlı köyünü de kapsayan Kızıldağlar, Çeşme-Karaburun Yarımadası’nın doğu sınırında yer alan bir coğrafi bir oluşumdur. Dağlık ve eğimli olan bu bölgede ana geçim kaynağını zeytincilik, bağcılık, meyve yetiştiriciliği ve hayvancılık oluşturur. Bugün ekonomik canlılığını ve nüfusunu kısmen kaybetmiş olsalar da Seferihisar ilçesine bağlı bu köyler geleneksel köy yaşamının sürdüğü ender bölgeler arasında yer almaktadır. Öte yandan, Eski Orhanlı köyü ve çevresindeki diğer köy yerleşim alanları, gündün güne artan yapılaşma ve turizm talebi ile karşı karşıyadır.

İzmir’in Seferihisar ilçesine bağlı Eski Orhanlı köyü, Orhanlı Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Orhanlı Mahallesi 2012 yılında 6360 sayılı yasa ile

köy statüsünden mahalle statüsüne geçirilmiştir. Orhanlı Mahallesi içerisinde Orhanlı köyü yerleşimi ve Eski Orhanlı köyü yerleşimi olmak üzere iki farklı köy yerleşim grubu bulunmaktadır. Eski Orhanlı köyü engebeli bir arazide kurulmuş olup, daha yeni bir yerleşim olan Orhanlı köyü 7 km uzaklıktaki düz arazide konumlanmıştır. İzmir'in Seferihisar ve Menderes ilçeleri arasında bulunan Eski Orhanlı köyü İzmir'e 53 km, Seferihisar'a ise 18 km uzaklıktadır. Köyün yerleşim alanında makiler, zeytin ağaçları, düz kesimlerde alüvyon ve derelerin alçak yamaçlarında narenciye bahçeleri yer almaktadır. Eski Orhanlı köyüne ulaşım İzmir-Seferihisar ana yolundan kuzeye doğru ayrılan Orhanlı-Payamlı köyü yolundan sağlanmaktadır.

Eski Orhanlı köyünden Yeni Orhanlı köyüne 1970'li yıllarda bir göç hareketi başlamıştır. Bunun sebebi altyapı sorunları ve tarım arazilerinin köye uzak olmasıdır. Yeni Orhanlı köyüne göç hareketi başladıktan sonra sosyal ve toplumsal yapıda değişimler meydana gelmiştir. Eski gelenek ve görenekler yok olmaya başlamış, Eski Orhanlı köyü nüfusu 10 kişiye kadar düşmüştür. 2013 yılında Eski Orhanlı köyü okul binasının restore edilerek Doğa Okulu'nun açılması ile birlikte okul çalışanları köye yerleşmiş ve köyde birtakım kültürel aktiviteler gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu aktiviteler Doğa Okulu ve Eski Orhanlı köyünün tanınırlığını artmıştır. Kentliler yazlık ve çiftlik evi gibi kullanımlar için köydeki evlerin bir kısmını satın alıp dönemsel olarak köyde yaşamaya başlamışlardır. Bu tip kullanımlar köyü canlandırmakla birlikte soylulaştırma nedeniyle köyün kimliğini kaybetmesine neden olmaya başlamıştır. Günümüzde Orhanlı Mahallesi'nin nüfusu 1392 kişidir. Yaklaşık 50-60 kişinin ise Eski Orhanlı köyünde yaşadığı bilinmektedir. Gün geçtikçe köy nüfusu artmaktadır. Köye göç eden nüfusun ise genellikle üniversite mezunu yeni köylülerden oluştuğu saptanmıştır.

Eski Orhanlı köyünde köy yerleşim alanı bulunduğu bölgenin eğimine uygun şekilde organik olarak oluşmuştur (Görsel 1 ve 2). Köy yerleşim alanı içerisinde özgün geleneksel mimari yapı örneği sayıca fazla olmasına karşın bu özgün yapılar

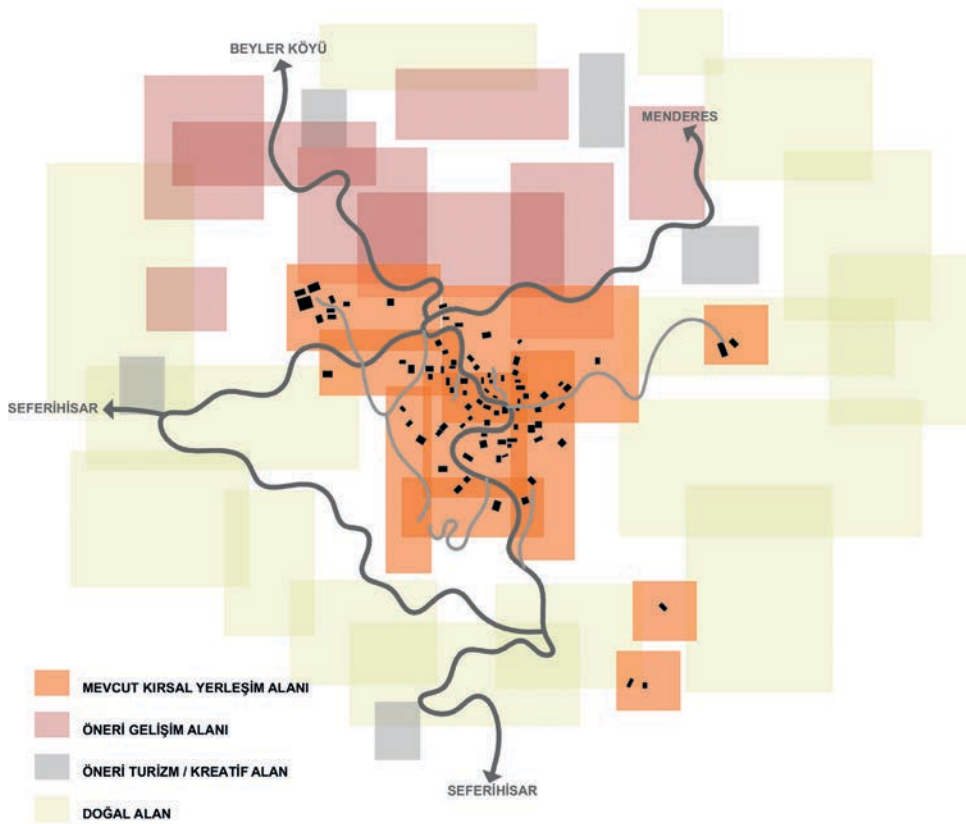
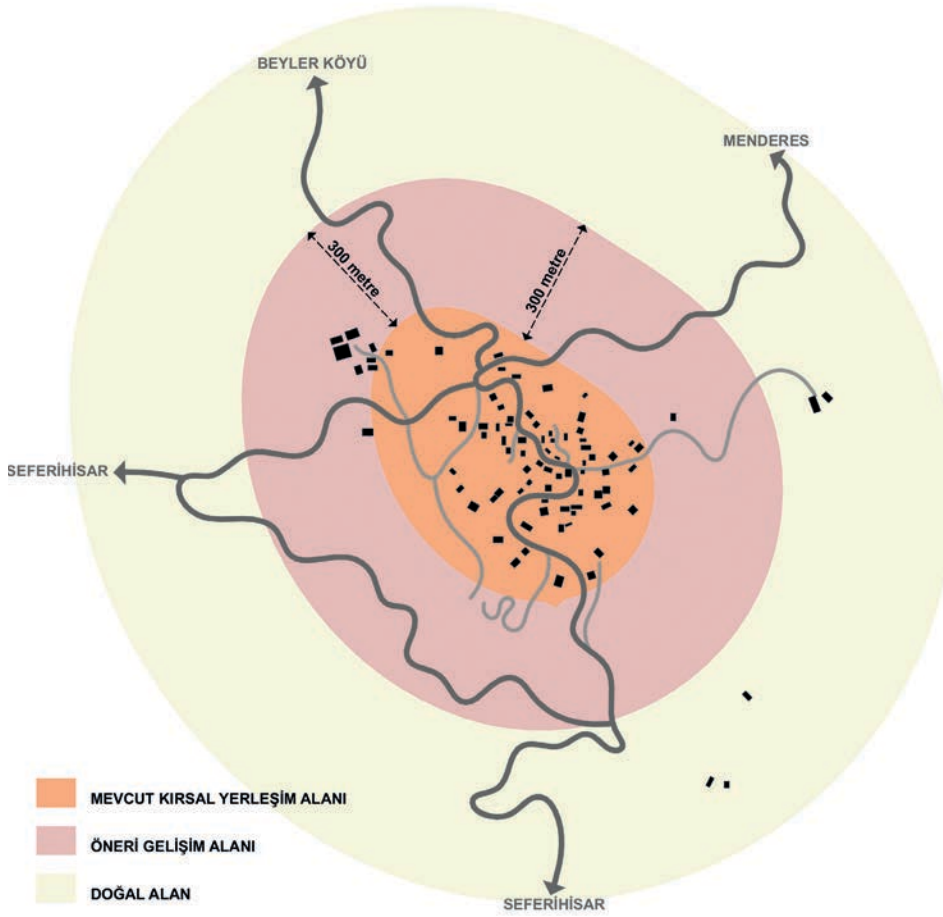

“KIRSAL ALANLARDA YAPILAŞMA KOŞULU OLARAK HALK ARASINDA “300 YASASI” OLARAK BİLİLEN YASAL DÜZENLEME UYGULANMAKTADIR. BU YASAYA GÖRE KÖY YERLEŞİK ALANI SINIRINDAN 300 METRE UZAKLIĞA KADAR OLAN BÖLGEDE YAPILAŞMA İZİNİ BULUNMAKTADIR”

günümüzde kullanılmamakta ve esaslı onarım gerektirmektedir (Görsel 3 ve 4). Bu yapılardan birçoğu harabe durumuna gelmiş olup yalnızca kısmi temel duvarları bulunmaktadır. Köyde genellikle iki katlı, sokak sınırını tutan, ayırık nizamlı, arka bahçe ya da yan bahçeye sahip yapılar bulunmaktadır (Görsel 5). Yeni kırsallık sürecinin etkisini göstermeye başladığı Eski Orhanlı köyü ve çevresinde günden güne artan yeni yapılaşmalar görülmektedir. Yeni yapıların birçoğu hem yer seçimi hem de kütle tasarımı açısından köyün geleneksel yerleşim dokusuna aykırı olarak inşa edilmekte, bu da köyün mekânsal dokusunu zedelemektedir. Bu noktada yere özgü kırsal planlama stratejilerinin oluşturulması ve bir kırsal tasarım rehberinin hazırlanması Eski Orhanlı köyünün mekânsal sürdürülebilirliği için gerekli görülmektedir.

Kırsal tasarım rehberlerinin hazırlanmasından önce yerleşime ve çevresine dair çeşitli analizlerin yapılması gerekmektedir. Çünkü doğru ve nitelikli analiz süreci olmayan kırsal tasarım rehberleri bağlam ile doğru ilişkiler kurmakta güçlük çeker ve inşa edilecek yeni yapıları doğru yönlendirme potansiyelleri azalır.

Kırsal alanlarda yapılaşma koşulu olarak halk arasında “300 yasası” olarak bilinen yasal düzenleme uygulanmaktadır. Bu yasaya göre köy yerleşik alanı sınırından itibaren 300 metre uzaklığa kadar olan bölgede yapılaşma izni bulunmaktadır (Görsel 6). Bu yasa ile kişiler kurumlardan gerekli izinleri aldıktan sonra kırsal yerleşim alanı çevresinde inşa faaliyetlerini başlatabilmektedir. Bu durum homojen olmayan kırsal yerleşim dokusuna homojen bir yaklaşım belirleyerek kırsal yerleşim alanı lekesinin her yönden

ÜSTTE SIRAYLA Eski Orhanlı köyü için “köy yerleşik alanı sınırından 300 metre uzağa yapılaşılabilir” kuralı (Görsel 6)

Eski Orhanlı Köyü yerleşim dokusu üzerinde öneri gelişim alanı ve öneri turizm alanları (Görsel 7)

büyümesine sebep olmaktadır. Bu yasal düzenlemenin Eski Orhanlı köyünde söz konusu olan yapılaşma baskısını arttıracığı açıktır. Kırsal tasarım rehberi gibi yere özgü bir dokümanın yerel yönetimler öncülüğünde hazırlanması ve uygulanması ise bu alanlardaki yapılaşma faaliyetlerinin kırsal dokuya ve kimliğe aykırı olmayacak şekilde gelişmesine yardımcı olacaktır.

Oysa çağdaş kırsal planlama paradigması doğrultusunda oluşturulacak kırsal yerleşim alanlarının her yöne büyümesi doğru bulunmaz. Doğal miras, geleneksel mimari doku, eğitim, tarım alanları, sit alanları, ulaşım imkânları gibi birçok faktör köy yerleşim alanı çevresi sınırındaki her alana yerleşme imkânı olmadığına bir kanıttır. Bu doğrultuda öncelikle kırsal yerleşimin ne yöne büyüme gösterebileceği doğru şekilde analiz edilmelidir. Büyüme yönü:

- kırsal yerleşimin mevcut silüetini bozmamalıdır;
- kırsal yerleşim dokusunun geleneksel ve sosyal yapısını zedelememelidir;
- ulaşılabilir ve erişilebilir olmalıdır;
- eğitim bakımından yapılaşabilir olmalıdır;
- tarım alanları veya ormanlık alanlar üzerinde olmamalıdır.

Bu noktada, çalışmanın örneklem alanını oluşturan Eski Orhanlı köyü için hazırlanacak kırsal tasarım rehberinin en öncelikli görevi yapılaşma alanının sınırlarını doğru çizmek olmalıdır. Bu sınırlar belirlendikten sonra üç farklı nitelik ve kapsama sahip kırsal tasarım rehberi hazırlanmalıdır. Bunlar:

- Mevcut geleneksel köy içi yerleşim için hazırlanması gereken “Koruma Amaçlı Kırsal Tasarım Rehberi”;
- Öneri gelişim alanı için hazırlanması gereken “Yeni Yapılaşma (Konut) Odaklı Kırsal Tasarım Rehberi”
- Öneri turizm / kreatif alan için hazırlanması gereken “Kamusal Mekânlar Odaklı Kırsal Tasarım Rehberi” dir.

Eski Orhanlı köyünde yapılan mekânsal analizlerin sonuçlarına göre bir gelişim alanı belirlenmiştir (Görsel 7). Buna göre köy yerleşim alanının kuzeyine doğru bir gelişim önerisi sunulmuştur. Turizm odaklı inşa edilecek yapılar ise önerilen gelişim alanının çeperinde, ulaşım ağları üzerinde konumlandırılmıştır.

Mevcut köy içi yerleşim alanı için hazırlanacak koruma amaçlı kırsal tasarım rehberinin sunacağı tasarım ilkeleri, geleneksel mekânsal dokuyu sürdürmeyi hedef almalıdır. Bu rehber kapsamında öncelikle analizler sonucu tespit edilen geleneksel yapıların restorasyon ve yeniden işlevlendirme süreçlerinde gözetilecek ilkelere yer verilmelidir. Geleneksel yapılara

tasarımına yönelik hazırlanan kamusal mekânlar odaklı rehberde, yerleşim ölçeğinden yapı detayı ölçeğine doğru çeşitli tasarım ilkeleri sunulmalıdır. Öncelikle yer seçimine yönelik ilkeler yukarıda yer verilen mekânsal analizler gözetilerek yapıldıktan sonra, yerleşim planı, erişim, silüet, peyzaj düzeni, sınırlayıcı elemanlar, otopark, kütle ve form, gabari, yapı elemanları

yönetimlerdir. İngiltere örneğinde olduğu gibi kırsal alana yönelik etkin bir teşkilatlanma sağlanması, yerel yönetimlerin bu süreçleri sürdürebilmesi için önemli olan bir diğer noktadır. Öte yandan hazırlanan rehberlerin kullanıcılar ve uygulayıcı konumunda olan yerel yönetimler tarafından anlaşılabilir bir grafik anlatıma sahip olması ve anlaşılır bir dille hazırlanması beklenmektedir.

“KIRSAL TASARIM REHBERİ GİBİ YERE ÖZGÜ BİR DOKÜMANIN YEREL YÖNETİMLER ÖNCÜLÜĞÜNDE HAZIRLANMASI VE UYGULANMASI İSE BU ALANLARDAKİ YAPILAŞMA FAALİYETLERİNİN KIRSAL DOKUYA VE KİMLİĞE AYKIRI OLMAYACAK ŞEKİLDE GELİŞMESİNE YARDIMCI OLACAKTIR”

eklenecek olan kapalı veya yarı açık yeni yapı eklerinin tasarımına yönelik ilkeler, yapılan mekânsal analizlerle tespit edilen yapı detaylarına uygun şekilde oluşturulmalıdır. Köy içinde yapılaşma izni verilen boş parseller için ise yerleşim prensiplerinden cephe detaylarına kadar yönlendirici ilkeleri içermelidir. Bu ilkeler yapılan analizler sonucu tespit edilen parsel ve eğime yerleşim, açık/yarı açık/kapalı mekân kurgusu, gabari, form, ölçek, cephe elemanları, renk, doku vb. mekânsal verilere bağlı kalınarak belirlenmelidir. Çağdaş koruma prensipleri uyarınca hazırlanacak olan bu rehberde geleneksel doku içindeki ortak alanlara, bu alanların geliştirilmesi, canlandırılması ve sürdürülmesine yönelik ilkelere de yer verilmelidir.

Analizler sonucu önerilen gelişim alanı için yararlanılacak yeni yapılaşma odaklı bir rehber hazırlanırken, öncelikle yeni yol ağları, ortak kamusal alanlar ve parsel düzeni belirlenmelidir. Rehber kapsamında yeni yapıların bir aradalığı, parsel içi yerleşim planı, silüet, peyzaj ve sınırlayıcı elemanlar, kütle, form, gabari, yapı elemanları ve detayları, yapı malzemeleri ve renk seçimi gibi tasarım ilkelerinin yanı sıra sürdürülebilir bir konut ve yaşam için yönlendirici ilkelere yer verilmelidir.

Ticaret, turizm ve tarımsal üretimin gibi işlevlere hizmet edecek mekânların

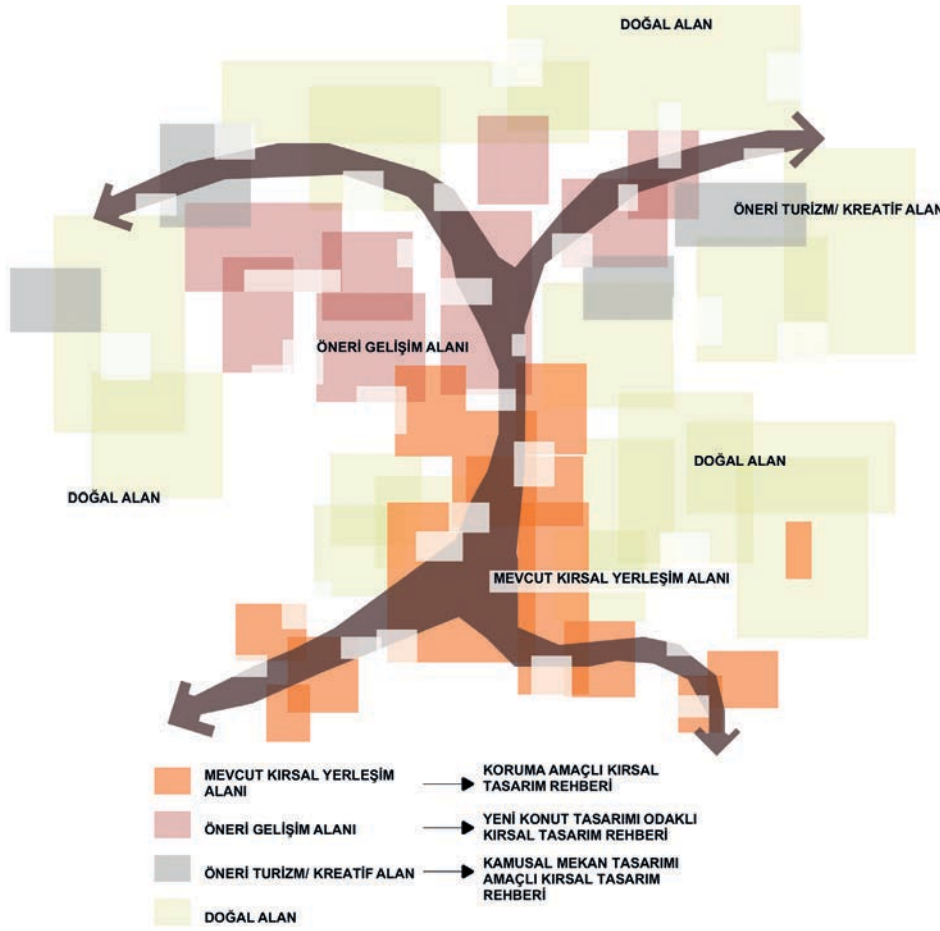
ve detayları, yapı malzemeleri ve renk seçimi, tabela tasarımı ve yerleşimine yönelik tasarım ilkelerine yer verilmelidir. Bu ilkelerin yanı sıra aydınlatma, güvenlik, koku ve ses ile sürdürülebilirlik konularında yönlendirici ilkeler rehberde ele alınmalıdır.

Söz edilen üç farklı nitelik ve kapsama sahip kırsal tasarım rehberlerinin içeriği, süregelen kırsal dönüşüm sürecine bağlı olarak, zaman içinde ihtiyaçlara göre geliştirilebilir. Rehberler farklılaşsa da hazırlanma sürecinde benimsenen yöntemler benzerlik göstermelidir. Kırsal alanlar üzerine çalışan çeşitli disiplinlere mensup uzmanların katılımı, mekânsal gelişim konusundaki kısıtları belirlemek adına önemlidir. Eski Orhanlı köyünde ikamet eden yerel halkın yanı sıra köyde girişim faaliyetlerinde bulunacak olan işletmecilerin ve kentten kıra göç etmiş yeni yerleşimcilerin (yeni köylüler) aktif katılımı sağlanarak hem köye dair söz haklarını kullanmak için hem de aktörlerin birbiri ile iletişimlerini güçlendirmek için alan yaratılmalıdır. Bu katılımcı yaklaşımın aynı zamanda köye yönelik aidiyet duygusunu geliştirdiği ve rehberlerin uygulanabilirliğini arttırdığı literatürde sıklıkla vurgulanmıştır. Farklı aktörleri bir araya getirecek, rehberlerin hazırlık, uygulama ve kontrol aşamalarına öncülük edecek anahtar unsur ise yerel

6. Tartışma ve Sonuç

Günümüzde içinde bulunduğumuz kırsal dönüşüm süreci şiddetini arttırarak devam ederken, hem köylerin içinde hem de tarım arazileri üzerinde artan kontrolsüz yapılaşma baskısı yerel yönetimlerin ivedilikle önlem alması gerektiğini göstermektedir. Kent ve kır ilişkilerinin değişmesi sonucu ortaya çıkan “Yeni Kırsallık” paradigması, kırsal alanlara yönelik her türlü müdahaleyi geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak ele alır. Mekânsal müdahale yöntemlerinin ve araçlarının cevap veremeyeceği bu yeni düzen, alışlagelmiş planlama pratiklerini de geçersiz kılmaktadır. Kırsal alanların başarılı bir mekânsal planlamaya sahip olması, üst ölçekli ve merkezi politika ve stratejilere eşlik eden yerel ölçekli mekânsal düzenleme araçlarının katılımcı bir yaklaşım ile hazırlanması ve hayata geçirilebilmesi ile mümkün görülmektedir. Bu noktada kırsal alanlar için öncelikle kırsal kalkınma politikalarının oluşturulması, kırsal kalkınmaya yönelik stratejilerin saptanması, benimsenen politika ve stratejileri hayata geçirecek olan düzenlemelerin belirlenip uygulanması gereklidir. Devamında, üst ölçekli mekânsal planlama kararlarına uyan kırsal yerleşim/gelişim alanlarının saptanması ve planlanmasının ardından yapılaşma koşulları tanımlanır. Kırsal tasarım rehberleri ise yerel ölçekli bir planlama aracı olarak yere özgü yapılaşma koşullarını içeren bir doküman olarak öne çıkmaktadır.

Kırsal alanlara ilişkin olarak hazırlanacak kırsal planlama yaklaşımının ve kırsal tasarım rehberlerinin sosyal ve mekânsal sürdürülebilirlik, tarımsal üretimin sürekliliği, sağlıklı su ve gıdaya erişim, doğal miras ve kültürel alanlarının korunması gibi etkenleri odak alan bir

SOLDA Kırsal yerleşim dokusu üzerinde Kırsal Tasarım Rehberi hazırlanabilecek alanlar (Görsel 8)

“KIRSAL TASARIM REHBERLERİ, MEKÂNSAL MÜDAHALE ARAÇLARININ EN KÜÇÜK ÖLÇEKLİ PARÇASINI OLUŞTURUR. YASAL MEVZUATTA TANIMLI OLMASINA RAĞMEN, İMAR PLANLARI GİBİ KESİN BİR YAPTIRIM İÇERMEZ”

arka plan sunmalıdır. Bu noktada kırsal alanlar için, bölge ölçeğinden alt ölçeğe inen, tarımsal ve kültürel havzalar temelinde ele alınması gereken bir koruma ve planlama yaklaşımı geliştirilmelidir.

Çalışmada Seferihisar’da bulunan Eski Orhanlı köyü örneklem alan olarak seçilmiştir. Bu kırsal yerleşim alanının yeni kırsallık paradigması özelliklerini son yıllarda göstermeye başlaması, bu sebeple de henüz kırsal niteliğinin zedelenmemiş olması örneklem seçiminde etkili olmuştur. Sonuç olarak, hazırlanacak kırsal tasarım rehberinin de yapılaşma ve kırsal niteliğinin bozulma riski ile karşı karşıya olan alanlarda uygulanması gereken bir yöntem olduğunu yeniden vurgulamak

gerekir. Eski Orhanlı köyü örneğinde önerildiği gibi, rehber hazırlığına konu olan kırsal yerleşimde ayrıntılı mekânsal analizler yapıldıktan sonra, her bir kırsal yerleşim alanı ya da kırsal yerleşim alanı grupları için (havza temelli) yerel yönetimler tarafından üç ayrı rehber hazırlanmalı ve uygulamaya konmalıdır (Görsel 8). Bunlardan birincisi; mevcut kırsal yerleşim alanı için “Koruma Amaçlı Kırsal Tasarım Rehberi” olarak adlandırılabilir. Bu rehberde geleneksel kırsal yerleşimin sosyal ve mekânsal kimliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması için tasarım önerileri geliştirilir. İkinci rehber ise; öneri gelişim alanı için “Yeni Yapılaşma (Konut) Odaklı Kırsal Tasarım Rehberi”dir. Bu rehberde mevcut kırsal yerleşim alanı çeperinde

uygun gelişim alanları belirlendikten sonra kırsal alanda yeni yapı tasarımı için çeşitli ölçeklerde yönlendirici tasarım ilkeleri sunulur. Üçüncü rehber önerisi ise kırsal yerleşim alanı çeperinde inşa edilecek turizm, ticaret ve tarımsal işlevlere hizmet edecek kamusal mekânlara odaklanır.

Kırsal tasarım rehberleri, mekânsal müdahale araçlarının en küçük ölçekli parçasını oluşturur. Yasal mevzuatta tanımlı olmasına rağmen, imar planları gibi kesin bir yaptırım içermez. Yere özgü hazırlanan rehberler, aynı zamanda geleneksel kırsal dokunun tanıtıldığı ve geleceğe aktarılacağı belgeler olarak da düşünülmelidir. Rehberler geleneksel kırsal mekânların detaylarını kopyalayan yeni yapıları teşvik etmez, onları tasarım sürecinin birer referansı olarak ele alır. Bu şekilde, mekânsal kimliğin devamlılığını önemseyen, geleneksel dokuya zarar vermeyecek olan yönlendirici tasarım ilkeleri sunar.

Üç ayrı içerik ve kapsama sahip bu rehberlerin hazırlanması, yerel yönetimlerin öncülük ettiği bir süreç gerektirmektedir. Çalışma

içinde vurgulandığı gibi, kırsal alanlarda mekânsal üretim süreçleri paydaşlardan ayrı düşünülmemelidir. Dolayısıyla yerel yönetimler kırsal tasarım rehberi hazırlarken çok aktörlü bir süreç izlemeli, katılımcılığı ön planda tutmalıdır. Yerel yönetimlerin disiplinlerarası bir çalışma ortamı sunarak çeşitli uzmanları dâhil ettiği bu süreçte, yerel halkın ve yeni kullanıcıların aktif katılımı bu rehberlerin işlerlik kazanması için oldukça önemlidir. Başta yerel halk ve yeni kullanıcılar olmak üzere, yerel yönetimler, planlama uzmanları, mimarlar, inşaat mühendisleri, koruma uzmanları, arkeologlar, çevre mühendisleri, jeoloji mühendisleri, ziraat mühendisleri gibi birçok paydaşın bir arada çalışmasıyla hazırlanmalıdır. Hazırlanan rehberlerin açık ve sade bir grafik anlatıma sahip olması ve anlaşılır bir dille hazırlanması ise gelecekte yaşanabilecek karışıklıkları önlemek için önemlidir.

Yeni kırsallık paradigması çerçevesinde yapılan yerel ölçekli planlama vurgusu, kırsal tasarım rehberlerini işaret etmektedir. Owen'in (1999) vurguladığı gibi tasarım rehberleri kırsal alanların karşı karşıya olduğu tüm sorunları çözmeyi vadetmemelidir. Rehberler, kapsamları açısından tüm sorunlara cevap verebilecek planlama araçları değildir. Öte yandan bütüncül yaklaşım bu noktada önemini göstermektedir. Dolayısıyla üst ölçekli planlar ve diğer planlama araçları ile birlikte çalışan bir kırsal tasarım rehberi üretmek ve bu süreçte disiplinler arası bir çalışma yürütmek gerekir. Söz konusu rehberler ise üst ölçekli plan ve stratejilerle çakışmayacak şekilde hazırlanmalıdır.

Kırsal tasarım rehberlerinin bir planlama dokümanı olarak yasal mevzuatta ele alınması, bu konuda hazırlanan ulusal çalışmaların sayısının giderek artması kırsal alanların geleceğine yönelik olumlu gelişmelerdir. Öte yandan mevcut çalışmaların ve yasal içeriklerin gelişmeye açık olduğu ortadadır. Rehberler konusunda köklü bir deneyime sahip olan İngiltere ve İrlanda gibi ülkelerden bu anlamda faydalanmak gerekmektedir. □

KAYNAKLAR

- Azadi, H., Van Acker, V., Zarafshani, K. ve Witlox, F. (2012). Food systems: New-Ruralism versus New-Urbanism. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 92(11), 2224-2226.
- Bishop, J. (1994). Planning for better rural design. *Planning Practice and Research*, 9(3), 259-270.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2018). Kırsal Alanların Dönüşümünü Kavramsal Bakımdan Yeniden Düşünmek. *TÜCAUM*, 30, 1141-1155.
- Champion, T. ve Hugo, G. (2004). *New Forms of Urbanization: Beyond the Urban-Rural Dichotomy*. Aldershot: Ashgate.
- Cloke, P. (1983). *An Introduction to Rural Settlement Planning*. Routledge.
- Cork County Council. (2010). *Cork rural design guide: building a new house in the countryside*. Ireland.
- Davoudi, S. ve Stead, D. (2003). Urban and rural relationships: an introduction and brief history. *Built Environment Journal*, 28(4), 269-277.
- Donovan, K. ve Gkartzios, M. (2014). Architecture and rural planning: Claiming the vernacular. *Land Use Policy*, 41, 334-343.
- Ellis, W. N. ve Fanning, O. (1977). The New Ruralism. *Habitat International* 2(1-2), 235-245. [https://doi.org/10.1016/0197-3975\(77\)90052-2](https://doi.org/10.1016/0197-3975(77)90052-2).
- Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2007). Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(1), 157-162.
- Friedmann, J. (1993). Toward a Non-Euclidian Mode of Planning. *Journal of the American Planning Association*, 59(4), 482-485.
- Gallent, N., Juntti, M., Kidd, S. ve Shaw, D. (2008). *Introduction to Rural Planning: Economies, Communities and Landscapes*. Routledge.
- Geray, C. (1974). *Planlı Dönemde Köy Yönelik Çalışmalar: Sorunlar-Yaklaşımlar-Örgütlenmeler*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No: 139.
- Geray, C. (2011). *Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giray, F. H., Akın, A. ve Gün, S. (2004). Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül 2004, Tokat* içinde (ss.161-168).
- Gkartzios, M., Gallent, N. ve Scott, M. (2022). A Capitals Framework for Rural Areas: 'Place-Planning' The Global Countryside. *Habitat International*, 127, 102625.
- Halfacree, K. (2006). Rural space: Constructing a three-fold architecture. P. Cloke, T. Marsden ve P. Mooney (Ed.) *Handbook of Rural Studies* içinde (ss.44-62). London: Sage.
- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2020). *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kraus, S. (2006). A call for new ruralism. *Frameworks*, 26-29. Institute of Urban & Regional Development New Ruralism Initiative. <https://newruralism.pbworks.com/f/call-for-new-ruralism.pdf> adresinden 1 Temmuz 2024 tarihinde erişilmiştir.
- Moffat, D. (2006). New Ruralism: Agriculture at the Metropolitan Edge. *Places*, 18(2), 72-75.
- Newman, G. ve Saginor, J. (2016). Priorities for Advancing the Concept of New Ruralism. *Sustainability*, 8(3), 269. <https://doi.org/10.3390/su8030269>
- Nogué, J. (2012). Neo-Ruralism in the European Context. Origins and Evolution. W. Viestenz ve J.R. Resina (Ed.) *The New Ruralism. An Epistemology of Transformed Space* içinde (ss.28-41). Iberoamericana Editorial Vervuert.
- OECD (2006). *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*, OECD Rural Policy Reviews, OECD Publishing, Paris.
- Owen, S. (1998). The role of village design statements in fostering a locally responsive approach to village planning and design in the UK. *Journal of Urban Design*, 3, 359-380.
- Owen, S. (1999). Village design statements: some aspects of the evolution of a planning tool in the UK. *Town Planning Review*, 70(1), 41-59.
- Ögdül, H., Gül, M., Olgun, İ., Kap Yücel, S. D. ve Çalışkan, Ç. O. (2018). Küre-Ersizlere köy tasarım rehberi: süreç ve yöntem üzerine bir tartışma. *Planlama Dergisi*, 28(Ek Sayı 1), 1-14.
- Ögdül, H. (2019). Kırsal Alanların Değişimi ve Kırsal Planlama Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Mimar.ist*, 66, 41-49.
- Öztaş, Ç. Ç., ve Karaaslan, Ş. (2017). Türkiye'de kırsal planlama ve farklı ülkelere ait kırsal planlama örnekleri. *Kent Akademisi*, 10(32), 432-465.
- Resina, J. R. (2012). Introduction: The Modern Rural. W. Viestenz ve J.R. Resina (Ed.) *The New Ruralism. An Epistemology of Transformed Space* içinde (ss.7-27). Iberoamericana Editorial Vervuert.
- Rice, M. (2003). *Village Buildings of Britain*. London: Time Warner Books.
- Scott, M., Bullock, C. ve Foley, K. (2013). "Design Matters": Understanding Professional, Community and Consumer Preferences for the Design of Rural Housing in the Irish Landscape. *The Town Planning Review*, 84(3), 337-370.
- Shanin, T. (1973). The nature and logic of the peasant economy 1: a generalisation. *The Journal of Peasant Studies*, 1(1), 63-80.
- Stratton, E. M. (2009). New Ruralism. *Land Use Clinic*. 18. <https://digitalcommons.law.uga.edu/landuse/18>
- Tekeli, İ. (2011). *Anadolu'da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de Kent-Kır Karşıtlığı Yok Olurken Yerleşmeler İçin Temsil Sorunları ve Strateji Önerileri*. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Tekeli, İ. (2019). Cumhuriyet Dönemi Boyunca Kırsalın Geçirdiği Dönüşüm ve Kırsaldan Kopuş. *Efil Journal*, 2(6), 8-48.
- Tunçdilek, N. (1978). *Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Urquijo, P. S., Bocco, G. ve Boni-Nogues, A. F. (2018). New rurality and the experience of place: the small rural locality of La Niña, Buenos Aires, Argentina. *GeoJournal*, 83, 1301-1315.
- Urry, J. (1995). *Consuming Places*. Routledge.
- Urry, J. (2002) *The Tourist Gaze*. London: Sage.
- Woods, M. (2005). *Rural Geography*. London: Sage.
- Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi*, 27(1), 16-25.
- Yörür, N., Avcı Özkaban, F., Birol Akkurt, H., Erdin, H. E., Akyol Altun, D. ve Kut Görgün, E. (2018). Spatial development strategies focusing on the preservation of rural sites: Kavacık-Izmir. A. Doğan ve G. Gönüllü (Ed.) *Current Debates in Sustainable Architecture Urban Design & Environmental Studies* içinde (ss.71-83). London: IJOPEC Publication Limited.

Makro Politikalardan Mikro Pratiklere: “Kumköy Sahil Çardakları”

Z. Melike Atay Kızıltaş, Ayşe Şentürer

MAKALENİN ADI **Makro Politikalardan Mikro Pratiklere: “Kumköy Sahil Çardakları”**
From Macro Policies to Micro Practices: “Kumköy Sea Chardaks”

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**

MAKALENİN KODU **EgeMim, 2024-3 (123), 70-79**

MAKALENİN YAZARLARI **Z. Melike Atay Kızıltaş**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Programı Doktora Öğrencisi;

Ayşe Şentürer, Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **05.04.2024**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **12.07.2024**

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **atayz@itu.edu.tr;**

senturera@itu.edu.tr

ORCID **0009-0003-7405-8117;**

0000-0002-5299-1390

ÖZ Bu çalışma, neoliberal kapitalizmin kamusal alanları şekillendirdiği politik ortamda geçici yapılar olmalarına karşılık kaldırılma tehdidi içinde varlığını sürdüren kamuya ait kumsalda yer işgal eden Kumköy Sahil Çardakları ve mekânı üretenler üzerinedir. Çalışma, Kumköy Mahallesi ve kıyıları üzerinde iktidar mekanizmalarınca alınan kararların makro politikalarıyla, alanda yaşayan insanların kıyı üzerinde çardaklarla mesken edinme stratejilerinin mikro pratikleri arasında bağ kurmaya çalışır. Bunu yaparken, gündeliğin bilgisine akademik bilgiye dönüştürmeyi hedefleyerek, Cresswell’in mekânı ele alırken ortaya koyduğu konum (*location*), muhit (*locale*) ve mekân duygusu (*sense of place*) üçlüsünden yararlanır.

ANAHTAR KELİMELER Sahil çardakları, deniz obaları, muhitleşme, mesken tutma, sahiplenilen mekân.

1 Giriş
“İnsan” yaşadığı, yetiştiği ortamdan bağımsız düşünülemez. İnsanı ve çevreyi şekillendiren yaşadığı coğrafya, içinde bulunduğu toplum, yetiştiği kültürdür. Agamben’e göre “insan”, genetik kod ve kültürel geleneğin yan yana işlediği çifte bir mirasın biçimlendirdiği canlı türüdür (Agamben, 2020). İnsanların yaşadığı coğrafya, alışkanlıklarını belirleyen, yaşantısını kuran ortamın altlığıdır. Bektaş (2005), yaşanan coğrafyayı “kültür coğrafyası” olarak betimler ve bu coğrafyanın insanı yoğurup, eğitip kendine kattığından bahseder. Akdeniz coğrafyası iklimsel ve bölgesel özellikleri nedeniyle insanlığın doğasıyla sürekli etkileşimde bulunduğu kültürel çevresini, yaşantısını oluşturduğu bir bölge olmuştur. İnsanlığın bu verimli topraklardaki hayat akışı, konar-göçerlikten yerleşik hayata doğru gelişmiştir. Yerleşik hayata geçme sürecinde mevsimlere göre yer değiştirdiği geçici mekânsallıklar kurduğu ve bunun üzerinden gündelik hayatını sürdürdüğü bilinmektedir. Bu yapısal yer değiştirme hareketinin öncü gücü, doğa şartları ile çetinleşen mevsimsel zorluklara adapte olabilmektir. Akdeniz Bölgesinde yaz aylarının aşırı sıcak geçmesi, bu yer değiştirme hareketini günümüze kadar taşımıştır. Bu hareket, günümüzde özellikle Antalya ilinde görülmektedir. İnsanların bir bölümü yaz aylarında yayla adını verdikleri, Antalya’nın deniz seviyesinden yüksek ilçelerindeki veya komşu illerdeki ikinci evlerine; bir bölümü denizle yakından ilişkili yazlık konutlarına taşınır. Bir diğer bölümü işi

gereği ve teknolojik imkânlar sayesinde yer değiştirmeyen, artık azınlık olan bir bölümü ise hem şehir hayatındaki işine katılabildiği, hem de tatil yapabildiği Antalya kıyılarında kendi inşa ettikleri deniz obaları ve sahil çardakları olarak anılan geçici yapılarla yaşamayı tercih eder.

Bu doğrultuda bu makale, geçmişten günümüze mevsimsel döngülerde Antalya kıyılarını geçici yapılarla mesken edinen Antalya yerlisinin mekân kurma mikro pratikleri ile makro süreçlerin bağını kurmaya çalışmaktadır. Bu konu, “mimarsız mimarlık” yapıları ekseninde artık tek örnek kalan Kumköy kıyıları üzerinden ayrıntılandırılacaktır.

Kumköy sahilinde kolektif bir mekân üretimi söz konusudur. Tüm Antalya kıyıları incelendiğinde Kumköy sahilindeki çardaklar bireysel üretimler olarak gözükmemektedir, bu yönüyle de son örnektir (Görsel 1, 2). Kumköy kıyılarının, çardakları barındıran bu yapısını korumasında coğrafi konumu, kıyı çizgisinin konumu ve alanın çok mülkiyetli yapısının alanın özelleşmesini engellemesi etkili olmuş; çardakları mesken edinme kültürü günümüze kadar taşınmıştır.

Antalya kıyılarında çardak veya oba kurmanın tarihi 1950’lere kadar uzanmaktadır; fakat yapılan görüşmeler ve araştırmalarda kıyıdaki bu kolektif yaşamın daha da eskiye dayandığı tespit edilmiştir. İleri gazetesinin 27 Ağustos 1958 tarihli “Kızılay Lara Kampında 1 Saat” başlıklı yazısında Kızılay’ın tam 12 yıldır bakıma muhtaç çocuklar için Lara sahilindeki obalarda kamp düzenlendiğinden

bahsedilmektedir (İleri Gazetesi, s.3). Bu durum, 1946 yılında Lara kıyılarında “oba” kurulduğunun göstergesidir.

Antalya, 1950'lere kadar tarımsal bir hinterlandın merkezi olarak ekonomisi hizmet ve ticaret sektörlerinde yoğunlaşan bir kıyı kenti iken, 1950 sonrası göç ve nüfus artışı ile değişmiş, özellikle kıyıları dönüşüme uğramıştır (Mimarlar Odası Antalya Şubesi, 2004). Kapan ve Timor (2018) da, Antalya'da turizm işlevinin 1950'li yıllardan sonra ön plana çıkmaya ve gelişmeye başladığını belirtmiştir. Bu durum kıyı kullanımında farklılık ve çeşitliliğe yol açmıştır. İlk kent planı İller Bankası tarafından hazırlanmış ve 1957 yılında İmar İskân Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Bu planlamada Antalya bir kıyı kentinden çok bir kara kenti gibi ele alındığı için 1965 yılında planın yenilenmesine karar verilmiştir. 1969 ve 1977 yıllarında da değişime uğrayan imar planı 1980'de onanmıştır (Mimarlar Odası Antalya Şubesi, 2004).

Yıllar içinde değişen imar planları, yasalar ve kanunlarla kıyı kullanımı da değişime uğramıştır, bu doğrultuda Antalya kıyılarında toplumsal mekân kurma pratiğini analiz etmek çalışmanın amaçlarından biridir. Kumköy kıyıları devlet kontrolünde bir doğal sit alanıdır. Üzerinde izinsiz ama göz yumulan basit strüktürlerle bir yapılaşma olması alanı “gayri resmi kamusal mekân”a dönüştürmüştür¹. Bu doğrultuda öncelikle Antalyalıların aşına olduğu, fakat farklı coğrafyalarda benzerine rastlanmayan “sahil çardakları” -diğer adıyla “deniz obaları”- hakkında bilgi verilecektir. Ardından kavramsal çerçeve içinde çalışmaya konu olan mekânı anlamak için, Kumköy'ün konumu ve bu konumundan kaynaklı iktidar mekanizmaları özelinde üzerinde alınan kararlar aktarılacaktır. Bu makro kararların mikro ölçekte Kumköy yerlisinin gündelik hayattaki yerleşme/ mesken edinme stratejilerini nasıl etkilediğine değinilecek ve yerin nasıl muhitleştiği aktarılacaktır. Son olarak Kumköy sahili ile kurulan ilişkinin fenomenolojik boyutuna değinilerek mekânın duygusunda sahiplenmenin üzerinde durulacaktır. Cresswell'e (1998) göre, mekânı anlamaya çalışırken başvurduğumuz “konum”, “muhit” ve “mekânın duygusu”

kavramları öznel olandan objektif olana mekân hakkında daha kapsamlı bir fikir edinmemizi sağlar. Mekân her zaman nesnel gerçeklik ve öznel duygu arasında bir yerde var olur. Çünkü mekânda yaşarız, mekânın bir parçası olarak varız. Bu bağlamda, Kumköy sahilindeki yaşantı bu üç kavram üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır.

Sahil Çardakları ve Deniz Obaları

Antalya'da yaz aylarının çok sıcak ve nemli geçmesi nedeniyle sıcakların bastırıldığı aylarda bir yer değiştirme hareketi başlamaktadır. Cengiz Bektaş, 1980'li yıllarda "Halk Yapı Sanatından Bir Örnek, Antalya" adlı kitabında yaz aylarındaki mevsimsel yer değiştirmeyi varlıklı ailelerin yaylalara göçerek yaptığını, gelir durumu iyi olmayan ailelerin ise Konyaaltı sahilinde tahta barakalar kurup yerleşerek yaptığını bahseder (Bektaş, 2005) (Görsel 4)⁴. Sahilde kurulan bu geçici ahşap barakalar halk dilinde "deniz obaları" olarak anılırken bazı coğrafyacılar "sahil çardakları" olarak ele alır. Akengin (2006), sahil çardaklarını

"kıyı bölgelerinin gecekonduları" olarak tariflerken coğrafi potansiyelin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıktığını ve kırsal mimari öğeler taşıdığını belirtir.

Geçmişte Antalya'nın Konyaaltı, Serik, Kumköy, Manavgat, Side, Titreyen Göl ve Kumluca kıyılarında gözlemlenen bu strüktürler artık sadece Kumköy ve Kumluca kıyılarında mevcuttur. Antalya'da kıyı şeridinde bu yerleşme biçiminin öncüsü yöre halkıdır. Kumköy-Boztepe köyünde yapılan görüşmelerde köyün en yaşlıları yaz aylarında çardaklardan önce traktörlerle sahile gittiklerini, römork arkasına gerdikleri -emeç adını verdikleri- kumaşlar ile mekân oluşturduklarını ve sahilde yaşadıklarını aktarmıştır. Daha sonraları komşuları ile yaz aylarında sahilde çardak kurduklarını; sonbaharda ise çardakları sökerek kalıcı evlerine döndüklerini, çardak malzemesini de bahçelerinde sakladıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle tarımla uğraşan kesim, yazlık meskenlerini "sahil çardakları" olarak anarken; Konyaaltı ve Kumluca tarafında tarımla uğraşmayıp şehir

merkezinde beyaz yaka olarak çalışanlar sahildeki meskenlerini "deniz obaları" olarak anmaktadır. Fakat her iki söylem de Kumköy için hâlen dile getirilmekte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu geçici meskenler tektonik özellikleri bakımından çardaklarla ve topluluk halinde kurulmalarından dolayı obalarla benzerlik gösterse de anlamlarının tam olarak karşılamamaktadır.

Konyaaltı sahili çakıl olduğu için obalar neredeyse yerle hemzemin inşa edilmiştir; Kumköy sahili ise kum olduğu ve ayaktaki kumun yaşama mekânına taşınması istenmediği için yerden genel olarak neredeyse bir kat yüksekliğindeki pilotiler üzerinde kurulmuştur. Bu ayrım dolayısıyla yere yakın olanlara "oba", yerden yüksek olanlara "çardak" denildiği düşünülebilir. Buna karşın Kumluca sahilinin kumlu zemini üzerine yerden yüksek olarak inşa edilen meskenler de "oba" olarak tarif edilmektedir.

1950'li yıllarda Konyaaltı başta olmak üzere Antalya kıyı şeridi boyunca yerli halk tarafından kurulan geçici ahşap strüktürler iktidar mekanizmalarına da referans olmuştur. 1950'li yıllarda yaz

aylarında Antalya şehir merkezinin mevsimsel göç nedeniyle boşalması üzerine, dönemin Antalya Belediyesi Başkan Yardımcısı Tarık Akıltopu, Antalya yerlisinin kıyıda kendi imkânları ile inşa ettikleri çardak benzeri yapıların daha iyilerini inşa etmeyi önermiş ve proje hazırlatmıştır (Görsel 3). Bu yapılar kentli tarafından benimsenmiş ve ihale usulüyle kiralanmıştır. Bu yapılar 1950 yılından 1987 yılına kadar kurulmuştur (Çimrin, 2002). Belediye imkânları ile yapılan, sonrasında belediye personeli ve ileri gelenlerine tahsis edilen betonarme obalar ise Hasan Subaşı'nın belediye başkanlığı döneminde Konyaaltı Sahil Düzenleme Projesi kapsamında kaldırılmıştır. Deniz kıyısında topluluk halinde geçici olarak mesken kurmak Antalya'nın ilçelerinde yer değiştirerek günümüze kadar devam etmiştir. Bireysel çabalarla yapılan bu "mimarsız mimarlık" yapıları sahil çardaklarının son örnekleri Kumköy kıyılarında görülmektedir. Her türlü teknolojik imkâna rağmen teknolojiden uzakta, su ve elektriğin olmadığı meskenlerde yaşamın tercih edilmesi, yer'in anlamlı bir mekâna dönüşmesi sayesinde.

Yer'in Mekân'a Dönüşmesi

Antalya kent hayatı içinde Antalya'da yaşayan insanların deniz ve kıyı ile kurdukları ilişki önemli bir yer tutmaktadır. İstanbul ve İzmir gibi denize kıyısı olan büyük şehirlerden farklı olarak Antalya'nın şehir merkezi dâhil kıyılarından denize girmek mümkündür. Bu durum Antalya kıyılarını deneyimlenen bir yere dönüştürmüş ve insanların gündelik hayatı içinde kendileri

için anlamlı mekânları kurmalarına olanak vermiştir. John Agnew (2011) bir yerin mekân dönüşmesinde konum, muhit ve mekânın duygusu üzerinden bir değerlendirme yapılması gerektiğini belirtir. Cresswell (1998) ise kent mekânı üzerinde çalışırken konum, muhit ve mekânın duygusu kavramlarının birlikte ele alınması gerekliliğini belirtir.

Konum (Location)

Kumköy, Antalya ili Aksu ilçesine bağlı, batısında Aksu Çayı, doğusunda Acısu Nehri ile doğal olarak sınırlandırılmış, denize kıyısı olan bir mahalledir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı kaynaklarında "Antalya İli, Serik ve Aksu ilçelerinde bulunan Kumköy Mevkii" olarak geçmektedir. İki ilçeye sınırı olan bu mahalle aynı zamanda Antalya'nın turizm merkezinin içinde yer almaktadır. Komşu kıyılarında oteller konumlanırken Kumköy tamamen bakir "gayri resmi bir kamusal mekân" olarak adeta çardaklar tarafından istila edilmiştir (Görsel 5, 6). 1986 Turizm Teşvik Kanunu ile kıyıların oteller ve işletmeler tarafından özelleştirilerek eğlence ve

dinlenme mekânları haline gelmesi, halkın kıyılardan ve denizden ücretsiz ve özgürce yararlanmasını sekteye uğratmıştır. Kıyı Kanununa göre "kıyı herkesin eşitlik ve serbestlik ile yararlanmasına açık"tır. Fakat Antalya sahillerinde "eşit ve serbest" kıyı kullanımına ulaşmak mümkün değildir. 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu çerçevesinde kıyıda kamu alanlarının tahsis sırasında tesisleri kullananlar dışındaki kişilerin kıyılara nasıl ulaşacağı planlanmamıştır (Bulat, 1997, s.172) Kumköy sahilinin doğu ve batı tarafında komşuları oteller olmasına karşın Kumköy sahili doğal sit alanı olarak halkın kullanımına açıktır. Antalya kıyılarında halkın denizden faydalanması çoğunlukla ancak oteller ve işletmeler aracılığıyla mümkün olduğu için Kumköy sahili özelleştirilmemiş kamusal kullanıma açık bakir alan olarak dikkat çekmektedir. Antalya ili 2022 yılı Çevre Durum Raporuna göre Kumköy sahili ve arkasındaki orman alanı Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır.

Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi genel özelliklerinde² aktarıldığı üzere

“TARIMLA UĞRAŞAN KESİM, YAZLIK MESKENLERİNİ “SAHİL ÇARDAKLARI” OLARAK ANARKEN; KONYAALTI VE KUMLUCA TARAFINDA TARIMLA UĞRAŞMAYIP ŞEHİR MERKEZİNDE BEYAZ YAKA OLARAK ÇALIŞANLAR SAHİLDEKİ MESKENLERİNİ “DENİZ OBALARI” OLARAK ANMAKTADIR”

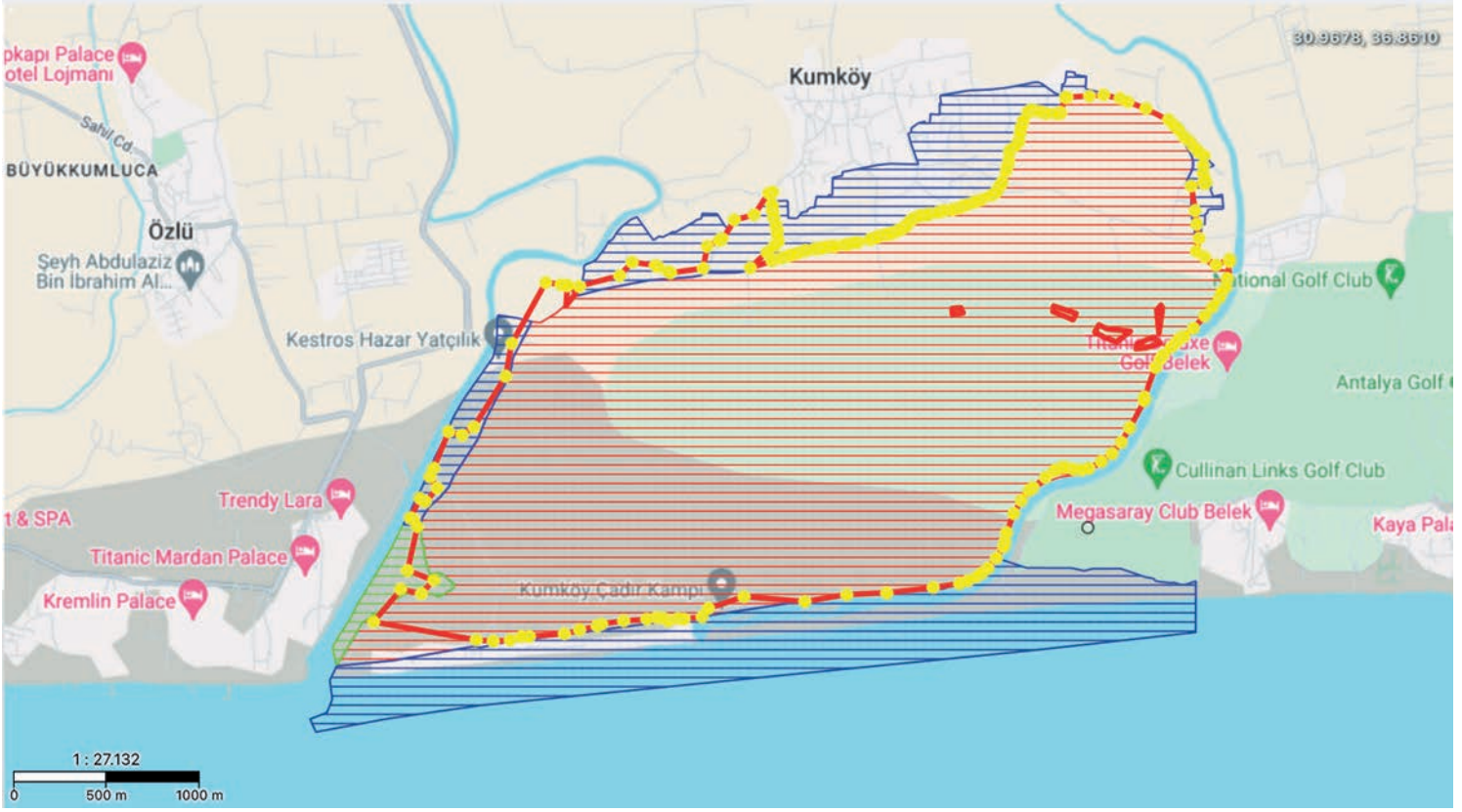

SOL ÜSTTE Konyaaltı deniz obaları (Çimrin, 2002) (Görsel 3)

Halkın yaptığı ahşap obalar (Eraşkın'ın albümünden aktaran Kapan ve Timor 2018) (Görsel 4)

SOL ALTTA Kumköy sahili ve sahil boyunca yapılan fotoğraflı belgeleme (Z. Melike Atay Kızıldaş, Mart 2023) (Görsel 5)

SAĞDA Google Earth uydü görüntüsü üzerinde (Google Earth, 14.04.2024) (Görsel 6)

Kumköy ve yakın çevresi doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerle doludur. Kumköy sahili, barındırdığı bu özellikleri nedeni ile 1996 yılında 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir. Bu karar, “ekolojik değerlerinin bozulmasının önlenmesi ve deniz kaplumbağalarının üreme alanı olması, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle”³ verilmiştir. Komşu parsellerinin benzer özelliklere sahip olmasına rağmen oteller tarafından özelleştirilmesi ve bu bölgenin oteller arasında kalarak sit alanı ilan edilmesi dikkate değerdir. 2020 yılında alanın 1. Derece Doğal Sit Alanı statüsü değiştirilerek “Nitelikli Doğal Koruma Alanı”, “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” ve “Kesin Korunacak Hassas Alan” statüsüne geçmiştir. “Kesin Korunacak Hassas Alan” sınır ve koordinatları ise 2021 de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirlenmiştir⁵. Bu doğrultuda çalışmaya konu olan alan 1. Derece Doğal Sit Alanı yerine “Kesin Korunacak Hassas Alan”, “Nitelikli Doğal Koruma Alanı” ve “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak üçlü statü

ÜSTTE Yeşil ile taralı alan sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı koşullarında, mavi taralı alan nitelikli doğal koruma alanı koşullarına sahip (Sit Alanları Yönetim Sistemi, 2024) (Görsel 7).

“SAHİLDEKİ ÇARDAKLARIN SAYISINDAKİ YÜKSEK ARTIŞ, ALANI BİR ÇÖKÜNTÜ BÖLGESİ OLMA OLASILIĞIYLA TEHDİT ETMEKTEDİR. BELEDİYECİLİK HİZMETLERİNİN ALANA KISITLI ULAŞIMI, ÇÖPLERİN ORMANA VE DENİZE KARIŞMASINA NEDEN OLMAKTA; İNSAN YOĞUNLUĞU CARETTA CARETTALARIN DENİZE ULAŞMASINI ENGELLEMEKTEDİR”

kazanmıştır. Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik çerçevesinde kesin korunacak hassas alanlar, nitelikli doğal koruma alanları, sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları olarak tescil edilen doğal sit alanları için koruma ve kullanma koşulları birbirinden farklıdır. Sit Alanları Yönetim Sisteminin web sitesinde elde edilen haritada yeşille taralı olan alan sürdürülebilir koruma ve

kontrollü kullanım alanı koşullarına sahipken, hemen yanındaki benzer karakterdeki mavi taralı alan nitelikli doğal koruma alanı koşullarına sahiptir (Görsel 7).

1986 Turizm Teşvik Kanunu ile Antalya kıyılarındaki otelleşme ve bu amaçla doğal alanlarda meydana gelen tahribatı önlemek amacıyla 1996’da 1. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilen bölgede 2021 sonrası doğal sit alanı statüsü ayrıştırılarak,

istisna hali yaratılıp esnekliğin önü açılmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığında yetkililer, doğal sit alanlarının zaman içinde tahribata uğrayıp statü değişikliğine gidilebileceğini belirtmiş ve bu durum esnekliğin önünü açmıştır (Esengil, 2019). Kumköy sahili için de bu değişiklik gündeme gelmektedir. Alan üzerindeki çardaklar son yıllarda iktidar mekanizmalarınca kaldırılma tehdidi altındadır. Doğal sit alanı olması nedeniyle üzerinde mimari bir yapılaşmaya gidilememiştir. Fakat seneler içinde sahildeki çardakların sayısındaki yüksek artış, alanı bir çöküntü bölgesi olma olasılığıyla tehdit etmektedir. Belediyecilik hizmetlerinin alana kısıtlı ulaşımı, çöplerin ormana ve denize karışmasına neden olmakta, insan yoğunluğu caretta caretaların denize ulaşmasını engellemektedir. Bu nedenle, çevre bilimciler ve araştırmacılar tarafından alanın statüsünün değişebileceği endişesi taşınmaktadır. Statü değişimi, alanın özelleşerek kapitalist kurgularla yapılaşmasına ortam yaratacaktır. 1. Derece Doğal Sit Alanından üçlü statüye geçmesi, alanın geleceği üzerine iktidar mekanizmaları inisiyatifinde değişiklikler yapılabileceğini göstermektedir.

Muhitleşme (Locale)

Kumköy sahil şeridinin coğrafi konumu gereği özelleşmiş olması, kıyı çizgisi sonrası orman alanının hissedarlarının büyük bir bölümünün Kumköy yerlisinin olması, çok hisseli yapısı ve alanın özel bir ekosisteme sahip bir koruma alanı olması kıyı bandında oluşabilecek ticari yapıların önüne geçmiştir. Antalya kıyıları üzerinden bir araştırma yapıldığında, bu derece bakir ve üzerinde otel veya özel işletme bulunmayan nadir kıyılardandır. Bu nedendir ki, insanlar kıyıdan ve denizden aracısız olarak faydalanmaktadır. Bunun yanı sıra kıyı şeridi sonrası yer alan orman alanının Kumköy yerlisine ait olması, sahil kullanımını ağırlıklı olarak Kumköy yerlisine bırakmıştır. Burada açıkça olmasa da bir muhitleşme ve sahiplenme söz konusudur; fakat dışarıdan gelenlere de kapı açıktır. Kıyı şeridinde açıkça herhangi bir ticari oluşum olmadığından,

denizden faydalanma ve kıyı şeridi kullanımı aracısız olduğundan alan ticarileşmemiş kamusal alan olarak değerlendirilmektedir. Kumköy yerlileri alandaki çardak sayısındaki artıştan dolayı meydana gelen kirliliği azaltmak için kendi içinde gönüllük esası ile çöpleri toplamakta ve benzeri kolektif çabalar sergilemektedir. Bu çabalar sonucunda da 2021 yılında Kumköy yerlileri tarafında Kumköy Kültür, Koruma, Geliştirme ve Yaşatma Derneği (KUMDER) kurulmuştur. Geçmişten günümüze devam eden çardak kullanımını daha kontrollü ve güvenli hale getirebilmek için ve alana belediyecilik hizmetlerini taşıyabilmek için gönüllülük esası ile oluşturulmuştur. Aynı kültürden gelen ve aynı çevrede yaşayan insanlar kıyı üzerinde hem bir sorumluluk hissetmekte hem de ona sahip çıkmaktadır.

Lefebvre (2023), Modern Dünyada Gündelik Hayat kitabında, gündelik olan ile gündelik olmayan arasında yavaş ve derin kopuştan bahseder ve bu kopuşun ekonomi ile dolaysız ve doğrudan ilişkiler arasında, özel alan ile kamusal alan arasında da meydana geldiğini belirtir. Kumköy sahiline komşu kıyıların neoliberal kapitalist düzende özelleştirilerek oteller tarafından işgali, özel alan ile kamusal alan arasındaki kopuşun işaretlerinden biridir. Buna "insan - doğa" ayrılığı eklenir. Lefebvre, "insan-doğa" ayrılığını, ahenklerin parçalanması, yitirilen doğa, geçmişe duyulan özlemin artması ve zamansallığın çökmesini de bir kopuş olarak ele alır. Buna cemaatin dağılması ve bireyciliğin yükselişini ekler (Lefebvre, 2023, s.53). Kumköy sahil çardakları, aynı dünya görüşünden insanların bir araya geldiği ve modernleşme ile birlikte tam olarak adapte olamadıkları yeni yaşam düzeninden sıyrılarak insan-doğa ilişkisinin çok daha az kesintiye uğradığı mekânlardır. Bu kopuşun fark etmeden modern gündelik şehir hayatında gerçekleştiği, Antalya yerlisinin yine buna bir direniş olarak göçebe kültürel alışkanlıklarını sahile taşıyarak gidermeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Buradaki benzer

dünya görüşlerinden oluşan topluluk tam olarak devlet yönetimine açık değildir. Kendi yaşama kanunlarını kurdukları, sözsüz yasaların olduğu yeni bir yaşayış biçimi geliştirmişlerdir. Lefebvre'ye göre, devlet tek başına bütün bir toplumun, yani sayıları genellikle önemli bir miktarda olan grup ve insanların denetimini sağlayamaz (Lefebvre, 2010). Bu açıdan düşünüldüğünde Kumköy sahiline yerleşen ve burada bir toplumsal mekân oluşturan insanların denetimi devlet aygıtları tarafından tam anlamıyla sağlanamamaktadır. Buradaki toplumun denetim altına alınması ancak makro politikalarla söz konusu olabilir. Bu da bir nevi özelleştirilmesi anlamına gelmektedir.

"Özgürlük, mikro kararlardan yola çıkarak ivme kazanmaya çalışmaktadır. Devletin sadece önemsiz olanı kendi dışında bıraktığı doğruysa, politik -bürokratik -devletsel yapının daima çatlakları, araları ve aralıkları olduğu da doğrudur. Bir yandan, idari faaliyet bu delikleri tıkamaya çabalar; *çatlakların arasındaki özgürlük* olarak adlandırılabilir şeyeye giderek daha az umut ve olasılık bırakır. Diğer yandan, birey bu çatlakları genişletmeye ve aralıklardan geçmeye çalışır." (Lefebvre, 2010, s.134).

Kumköy'de bu çatlak, Aksu Çayı ve Acısu Nehri arasında, bir yanı deniz, bir yanı orman olan özerk konumdan kaynaklanır. Kendi koordinatları aracılığıyla bağımsız bir yarımada şekliindedir. Çatlak fiziki olarak oluşur, bu kamusal alanın özelleşememesi yurttaşın özel alanların arasına sızmasını sağlar. Kumköy sahili bir özgürlük mekânı olarak hayat bulur, kendi organizmasını geliştirir. Kendi topluluk yasasını nomosunu oluşturur. Belediyecilik hizmetlerinin bu alana kısıtlı olarak ulaşması nedeniyle buradaki yaşamı programlamak, ihtiyaçları planlamak ve gidermek, gereksinimleri belirlemek ve bazı "gereksinimlerin kullanımdan düşmesi" buradaki programla olur. Bir özgürlük mekânı olması nedeniyle sınırlı

imkânlarla sürülen bir yaşam söz konusudur. Dolayısıyla neoliberal kapitalist düzenin getirdiği tüketim kültürü, kent hayatına göre azalmak zorundadır. Su kısıtlıdır, elektrik kısıtlıdır. Zorunlu haller dışındaki her gereksinim kullanımdan düşer.

Seracılık teknolojilerinin gelişmesi ve iş gücü ihtiyacının göçmenler ile karşılanması, tarımla uğraşan Antalya halkının -özellikle Aksu Kumköy ve Boztepe yerlisinin- yaz aylarında şehirden uzaklaşmadan dinlenebilmesini sağlamıştır. Kumköy sahil çardakları “düzene karşı anarşist bir oluşum, bir nevi özgürlük arayışı”⁶ olarak değerlendirilebilir. Düzen olarak kastedilen, Antalya’nın turizm şehrine dönüşmesi nedeniyle turizm anlayışının kapitalist düzene hizmet eden oteller üzerinden değil, halkın kendi inisiyatifi üzerinden kamusal bir talep olarak sürmesine imkân tanınmasıdır. 1980’li yıllarla birlikte Antalya tam olarak bir turizm şehrine dönüşmüştür.

“İŞGAL, KUMKÖY SAHİL ÇARDAKLARINDA BEDENİN OLUŞTURDUĞU İZLERLE VE BEDENLE BİRLİKTE MEKÂNSALLAŞARAK FİZİKİ BİR HAL KAZANIR. “DOĞA MEKÂNI”NDA GÜZERGÂHLAR DOĞRUSAL, BASİT ÇİZGİLERLE İFADE BULUR”

Antalya yerlisinin yaşadığı kenti bir turizm kenti olarak algılaması ise kıyıların tamamen oteller tarafından işgal edilmesiyle gerçekleşmiştir. Deniz kullanımı sorunsuz ve teklifsizken kıyıların parsellenmesi ve özelleştirilmesi yeni bir farkındalığa neden olmuştur. Daha önce sahiplenme güdüsüyle kullanılmayan kıyıları, bir anda sahiplenilecek parsellere dönüşmüştür. Tanyeli’nin (2017) belirttiği gibi, “mimar iradenin gündem de olduğu her yerde aslında bireysel iradenin olanaksız kılınma çabası söz konusudur.” Yerli halkta aynı durumdan şikâyetçi ortamın iyileştirilmesi mimari aracılığıyla değil, belediyecilik hizmetiyle talep eder. Fakat sahildeki kullanım hakkının kendilerine ait olduğunu düşündüklerini belirtir, Kumköy ve Boztepe dışından gelenleri kolaylıkla

kabul etmediklerini aktarır. Alanda Antalya’nın birçok ilçesinden gelen insanlar vardır; fakat çoğu birbirini akrabalık, hemşehrlik, komşuluk ilişkilerinden tanımaktadır.

Cresswell’e (1996) göre, mekânlar temel olarak farklılıklar yaratırlar. Bir mekânın içinde veya dışında olmak mümkündür. Dışarıdan gelenlere güvenilmemelidir; içeridekiler ise kuralları bilir ve onlara uyar. İçeridekiler ya da dışarıdakilerin tanımı, sadece bir konumsal belirteç değildir. Mekânın nesnel ve öznel yönleri olduğu gibi, mekânda farklılık belirlemeleri iki bağlantılı şeyi ifade eder. Dışarıdan gelen biri, sadece başka bir yerden gelen biri değil, aynı zamanda varoluşsal olarak, o yerin kültüründen ve değerlerinden yoksun olarak kabul edilir. Bu kişi kuralları bilmeyebilir ve onlara uymayabilir. Bu noktada aidiyeti geliştirenlerin aynı muhitin insanı olarak mekânı kuranların olduğu açıktır. 21. yüzyılda elektrik, su, internet gibi imkânların

kısıtlı olduğu, hatta olmadığı, yaşamanın kas gücünü dayalı olduğu sahil çardaklarında geçmişten bu yana ataları aracılığıyla bu hayatı deneyimleyen Antalya yerlisi dışında insanların mekân kuramayacağı düşünülmektedir. Bu yüzden aynı muhitin insanı olmak, Kumköy ve sahil çardaklarında yaşamak ve mesken edinmek adına önemlidir.

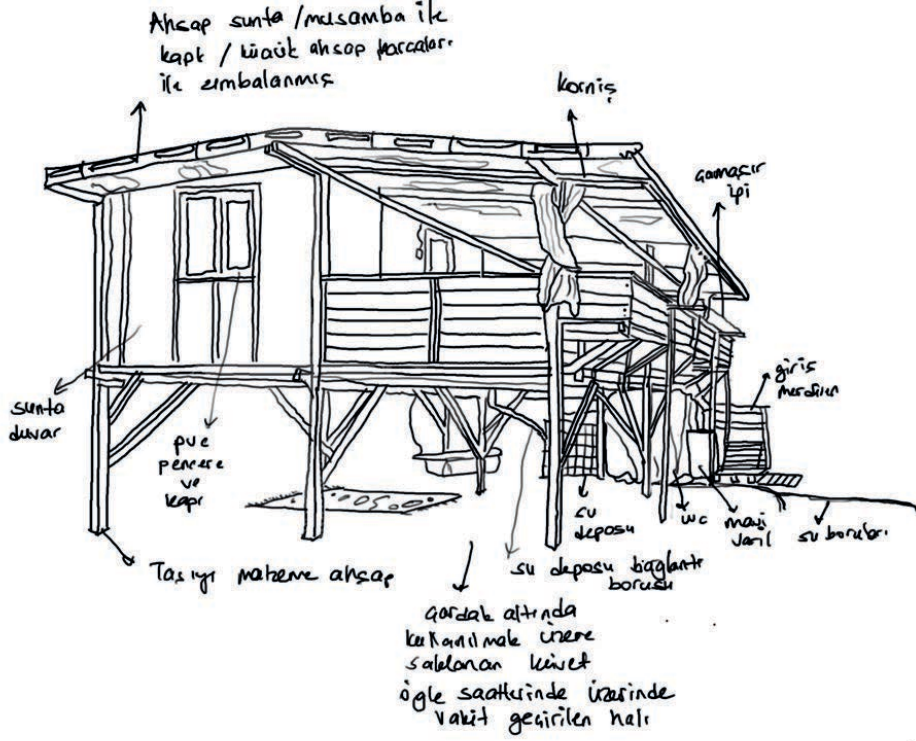
Mekân Duygusu (Sense of Place)⁷

Deniz obaları, gündelik hayat ihtiyaçlarındaki eksiklere çözüm getirmek adına yerleşik mimari yapılara getirilen eklerden farklıdır. Gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlamak için geçici çözümler olarak ortaya koyulan durumlardan ayrı tutulması gerekir. Düzenli olarak yılın belirli dönemlerinde kurulur; kendi

çevresini, yaşantısını oluşturur ve yine aynı şekilde kaldırılır. Tek başına veya küçük topluluklarla yapılan kamplardan, kurulan çadırlardan farklıdır. Geçici olmasına rağmen bir topluluk içinde var olan, kendi habitatını, komşuluk ve çevre ilişkilerini kuran, yerleşik hayatın tüm katmanlarının gözlemlendiği bir oluşumdur. Her ailenin kendi gündelik yaşantısına göre kurduğu, yapısal olarak her biri birbirinden farklı fakat kendi içinde o geçici yapı topluluğunun anlamlı bir ögesidir.

Kumköy sahil çardaklarını mesken edinenler yaşamı üretirken mekânı üretir. Mekân üretimi yaşam üretiminden ayrı düşünülemez. Topluluk halinde yaşanması, sahil toplumsal mekâna dönüştürür. Mekân insandan, insanın “yaşama dünyasından” türer. Lefebvre’e (2023) göre mekânı işgal eden bedendir. Beden, bedensellik değil, mekânı işaretleriyle dolduran ve yönlendiren bir hareketin yönünü, geri dönen bir rotasyonu belirten tanımlı bir bedendir (Lefebvre, 2023). İşgal, Kumköy sahil çardaklarında bedenin oluşturduğu izlerle ve bedenle birlikte mekânsallaşarak fiziki bir hal kazanır. “Doğa mekânı”nda, güzergâhlar doğrusal, basit çizgilerle ifade bulur. İnsan kendi mekânını işaretlemeye, işaretlerle donatmaya, belirtmeye, hem pratik hem sembolik izler bırakmaya asla ara vermez (Lefebvre, 2023, s.208) Bu durum Kumköy sahil çardaklarındaki yer belirleme pratiklerini anlamada önemlidir.

“Bir grubun ihtiyaç ve olasılıkları için dönüştürülmüş doğal bir mekânı bir grubun *sahiplendiği* söylenebilir... bir sit alanı, bir meydan, bir sokak için de ‘sahiplenilmiş’ denebilir. Ne şekilde ve nasıl, kimin tarafından ve kim için sahiplenildiklerini söylemek kolay olmasa bile, bu tür mekânlar boldur” (Lefebvre, 2023). Kumköy sahil çardaklarında, Kumköy sahili üzerinde çardağın kurulduğu yerin sahiplenilmesi söz konusudur, bunda da zaman en önemli unsurlardan biridir, geçen sene bulunduğu yer, bir sonraki senenin garantörüdür, çardağın belirlediği alana kuran aslında o alanı sahiplenmiştir. Lefebvre tahakkümün olmadığı bir

SOLDA Kumköy sahil çardağı (Z. Melike Atay Kızıltas, Ekim 2023) (Görsel 9).

“ÇARDAKLARIN GİTTİKÇE BÜYÜMESİ, GÜNEŞ PANELLERİ, KORKULUKLARI, VERANDALARI İLE ÇARDAKTAN ÇOK EVE BENZEMESİ, BİREYSEL ÇABAYLA YAPILMAYIP SATILDIĞI BİR EVREYE GİRİLMESİ “MALİ VE SİMGESEL SERMAYE EDİNMEYE YÖNELİK BİREYSEL ÖZLEMLER” OLARAK OKUNMAKTADIR”

doğal sit alanıdır. Antalya kıyılarında bu çeşitlilik falezler ve Lara kıyıları içinde geçerliyken, zaman içindeki tahribattan dolayı bu durum kapital kurgular lehine değişmiştir. Kumköy kıyılarındaki gerçekleşen kolektif mekân üretimi, sayıları 500'ü bulan çardaklarla birlikte ormanın ve denizin kirlenmesi ve caretta caretta zarar görmesine neden olmaktadır. Kumköy yerlisinin geçmiş gelenekleri yaşatarak mesken edindiği çardaklarda, kendi imkânlarıncı sahili temiz tutup, caretta caretta korumaya çalıştığı gerçeği bir yana iktidar mekanizmalarıncı insan

yoğunluğunun artmasına müsaade edilmesi ve buna rağmen alana giden belediyeçilik hizmetlerinin aynı oranda artmaması alanın statüsünün değiştirilmesine bilinçli olarak ortam hazırlandığını düşündürmektedir. Kumköy yerlisinin sabit meskenlerinde tüm teknolojik imkânlarla sahip oldukları halde halen Kumköy sahilini korumaya çalışıp yaz aylarında kıyıyı çardaklar aracılığıyla mesken edinmesi, kıyının onlar için özel bir anlam taşıdığı ve eylemlerini organize ettiğinin göstergesidir. Kumköy sahilinin, Kumköy yerlisi için çardaklarla anlamlı bir mekâna

dönüşmesi konum, muhit ve mekân duygusunun kavramsallaştırılması ile aktarılmaya çalışılmıştır. Mekân; fenomenolojik deneyimsel bir varlık olarak doğa unsurlarını, toplumsal ilişkileri ve anlamı içerir. Fenomenolojik bir bakış açısından mekân deneyimi her zaman bu üç alanı kapsar ve o mekândaki hareketlerimizi şekillendirir. Mekânlar bizi sürekli olarak eylemlerle ilişkilendirmeye zorlar. Kaldırımda yürür, kilisede diz çöker ve sadece barda içki içeriz. Bir mekânın yorumu, günlük yaşamda pratik bir yorumdur (Cresswell, 1998). Kumköy sahili ise, Antalya insanının deniz ile ilişkisini ortaya koyar, denizin ve kıyının sadece güneşlenmek, uzanmak, balık tutmak gibi spesifik eylemlerle değil de, gündelik hayatın akışının gerçekleşebileceği bir kültür ve gelenek alanı olarak kendini inşa eder (Görsel 8, 9).

Alan üzerindeki kapitalist kurgular makro politikalarla ilişkilendirilirken, sahil bandındaki geçici mesken edinme çalışmalarını mikro pratikler olarak nitelendirilmiştir.

Koruma alanının statüsünün değiştirilmesi makro politikayken, çardakları kuranların alanı üzerinde mesken edinme, sahili temiz tutma ve güvenliği sağlama çabası mikro bir pratik olarak değerlendirilmiştir. Bu mikro pratikler arasında sahiplikler geliştirme ve kişisel menfaat elde etme durumu da gözlemlenmektedir. Çardakların gittikçe büyümesi, güneş panelleri, korkulukları, verandaları ile çardaktan çok eve benzemesi, bireysel çabayla yapılmayıp satıldığı bir evreye girilmesi “mali ve simgesel sermaye edinmeye yönelik bireysel özelemler” olarak okunmaktadır.

Tüm bunların yanında insanların tüm zorluklarla rağmen Kumköy kıyılarını mesken edinmesinin nedeni, orayı deneyimleyerek yeri anlamlı bir mekâna dönüştürmelerindedir. Kumköy sahili artık çardakları mesken edinenler için kış boyu özlenen hafıza mekânıdır. Mekân, anlamın merkezi, duygularımızı yaşayıp, eylemlerimizi ortaya koyabilmek için bir dış gerçekliktir. Kumköy’de bu dış gerçeklik tamamen beden tarafından deneyimlendiğinden hafızaya kazanır, tüm duyu organları deneyime açıktır. Teknolojik imkânlar sayesinde askıya alınan duyarlar göreve geri çağırılmıştır. Bu da gerçek bir farkındalığı beraberinde getirir. Yer ve mekân, geleneksel olarak ayrı tutulmaya çalışılan alanları birleştirir. Kumköy sahili ve çardaklar aynı potada erimiştir.

Kumköy kıyılarının herhangi bir kıyıdan farklı olmasının nedeni fenomenolojik bakış açısı ile mekânın aracısız deneyimlenmesine olanaklı olmasıdır.

Kumköy sahilinde iktidar mekanizmaları makro kararlarla, Kumköy yerlisi ise mikro pratiklerle sürekli olarak kıyı mekânını dönüştürür. Neokapitalist kurgular ve bireysel menfaatlerden sıyrılıp doğayı tüketmeden yaşamının yollarının keşfedilmesi gerekmektedir. □

DİPNOTLAR

1 Stavros Stavrides, *Müşterek Mekân, Müsterekler* Olarak Şehir adlı kitabında “gayri resmi kamusal mekân” tamlamasını “ kayıt dışı bir şekilde sahiplenilmiş ve geçici olarak belirli bir amaca mahsus ortak mekânda çevrilmiş” anlamında kullanılıyor (Stavrides, 2019, s.90).

2 “Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi kıyı kumulların biçimlendirdiği 29 km kıyasal alana sahiptir. Bölgesel özelliklere sahip geniş kumul ve orman alanları biyoçeşitlilik zenginliği açısından alanı oldukça zengin kılmaktadır. Endemik balık türü *Aphanius anatoliae*, endemik Serik armudu (*Pyrus serikensis*), *Caretta caretta* ve *Chelonia mydas* deniz kaplumbağası türleri bölgenin zenginlikleri arasında yer almaktadır. Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi; Antalya ili, Serik ve Manavgat ilçelerine bağlı 5 belde ve 5 köyden oluşmaktadır. Batısında Belek Belediyesi, doğusunda Ilıca Belediyesi bulunmaktadır. Bölge yaklaşık 5 km genişliğinde denize paralel olarak 25 km uzunluktadır. Serik bölümü, Serik’in güneyinde yer alan Karadağ Köyü’nün kuzeybatısında bulunan Yansıyusufalar tepesinden başlayarak sahile paralel bir şekilde Köprüçay’da son bulur. Manavgat bölümü de Köprüçay’dan başlayarak Evrenköy’de biter. Sahil sınırları ise Acısu Deresi’nin denize ulaştığı yer ile Kumköy arasındadır. Genelde orta engebeli, tarıma elverişli bir arazi yapısına sahiptir. Bölgenin tarihi Hititlere kadar dayanmaktadır. Gündoğdu, Kısalar ve Çolaklı’da bulunan antik döneme ait eserlerden bölgede binlerce yıllık yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgede dağınık vaziyette antik kalıntılar mevcuttur. Ayrıca Gündoğdu köyünün Aktaş mevkiini içine alan sahilde büyük bir arkeolojik sit alanı mevcuttur. Burada büyükçe bir antik kentin kalıntılarına rastlanılmaktadır.”

3 T.C. Kültür Bakanlığı Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 31.1.1996 tarihli 2840 no’lu kararı.

4 Antalya yerlileri ile yapılan görüşmelerde 1970’ler de Konyaaltı ve Lara’daki obalarını şehrin kalburüstü insanların mesken edindiği bilgisine ulaşılmıştır. DSİ, Ferrokrom Fabrikası çalışanları, Eti Bank çalışanları için özel obaların yapıldığı belirtilmiştir. Aksu, Kundu mevkiindeki çardakların ise daha çok tarımla uğraşan yöre halkının meskenleri olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

5 20.03.2021 - 31429 no’lu resmi gazeteğe göre: “Antalya ili, Serik ilçesi sınırları içerisinde bulunan Kumköy Mevkii Deniz Kaplumbağaları Üreme Alanı Doğal sit alanının koruma statüsünün yeniden değerlendirilmesi sonucunda, ekli kroki ile listede sınır ve koordinatları gösterilen alanın “Kesin Korunacak Hassas Alan” olarak tescil ve ilan edilmesine, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 109’uncu maddesi gereğince karar verilmiştir.”

6 Uğur Tanyeli’nin (2017) “Yıkarak Yapmak” kitabında devlet dışı mekanizmaları aktarırken kullandığı tamlama.

7 “Sense of place”, mimarlık yazınında “yerin duygusu” olarak kullanılırken, çalışmaya referans olan coğrafyacıları çalışan sosyal bilimciler tarafından “mekân duygusu” olarak kullanılmıştır. “Yer”, “kıyı” ile ilişkilendirilmiş, “mekân” ise yer üzerinden kurulan “çardak” ile ilişkilendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Agamben, G. (2020). *Çocukluk ve Tarih, Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme* (B. Parlak, Çev.) Alfa Felsefe.
- Agamben, G. (2019). *İçeriksiz Adam* (K. Atakay, Çev.). Monokl Yayınları.
- Agnew, J. (2011). “Space and Place” *Handbook of Geographical Knowledge*. London: Sage.
- Akengin, H. (2006). İnsan ve Mekân. N.Öztunç ve A. Timor (Ed.) *Antalya’da Turizmin Ortadan Kaldırdığı Mevsimlik Yerleşmeler: Sahil Çardakları*, Çantay Kitabevi.

• Bektaş, C. (2005). *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek: Antalya*. Bileşim Yayınları.

• Bulat, Y. (1997). Kıyılar, Kıyıların Korunması ve Kullanılması. *Antalya Yerel Yönetim Sorunları ve Çözümleri Sempozyum, 21-22 Haziran 1997* içinde (ss.170-173). Antalya: Özgürlük ve Dayanışma Partisi Özel Yayını.

• Çimrin, H. (2002). *Antalya Kent Kronolojisi*. Antalya: ATSO Yayınları.

• Cresswell, T. (1996). *In Place/ Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*. University of Minnesota Press.

• Esengil, R. (2019). Geleceğin Antalya’sı. H. Üstün ve M. Şahin (Haz.) *Antalya Kent İzleme Platformu Kent Hakkı Forumu 2019* içinde (ss.68-71). Antalya Barosu Yayınları.

• Google Earth (2024). *Kumköy sahili, Antalya*. (14.04.2024 tarihinde erişilmiştir.)

• Kapan, K. ve Timor A.N. (2018). Turizm Gelişme Modelleri Açısından Antalya Şehri. *Türk Coğrafya Dergisi* 71, 53-61.

• İleri Gazetesi. (1958, 27 Ağustos). *Kızılay Lara Kampında 1 Saat*. İleri Gazetesi.

• Lefebvre, H. (2023). *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

• Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık

• Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık

• Mimarlar Odası Antalya Şubesi. (2004). Planlama ve Kentleşme Sorunları. Ö. Köksal vd. (Ed.) *50 Yılda Antalya’da Planlama Kentleşme ve Mimarlar Odası* içinde (ss.15-26). Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları 10/3.

• Sit Alanları Yönetim Sistemi (2024). SAYS. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü says.csb.gov.tr adresinden 01.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

• Stavrides, S. (2019). *Müşterek Mekân, Müsterekler Olarak Şehir* (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık

• Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altılık*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yerel Yönetimler ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bibliyometrik Bir Analiz

Merve Umay Keçeci Toru, Esra Özkan Yazgan

MAKALENİN ADI Yerel Yönetimler ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bibliyometrik Bir Analiz
Local Governments and Sustainable Development: A Bibliometric Analysis

MAKALENİN TÜRÜ Araştırma Makalesi
MAKALENİN KODU EgeMim, 2024-3 (123), 80-87
MAKALENİN YAZARI Merve Umay Keçeci Toru, Ar. Gör., Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı

Esra Özkan Yazgan, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ 02.04.2024

MAKALENİN KABUL TARİHİ 01.07.2024

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ merveumaykececi@gazi.edu.tr; esraozkan@gazi.edu.tr

ORCID 0000-0002-6996-1307; 0000-0003-2844-3949

ÖZ Çevresel endişeler sonucu ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde çok yönlü ele alınmakta ve son yıllarda “sürdürülebilir kalkınma” yaklaşımı çerçevesinde tartışılmaktadır. Çalışma, yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınmayı bir kentsel politika aracı olarak kullanabilme potansiyeline odaklanarak, konuya ilişkin bilimsel yayınları bibliyometrik yöntem ile analiz etmektedir. Çalışma kapsamında *Web of Science* veri tabanında yer alan, 1991-2024 yılları arasında yayımlanan 839 akademik yayın incelenerek, konuyla ilgili gelişmeler ve araştırma eğilimleri belirlenmiştir. Sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma amaçlarının sunduğu kapsamlı çerçeveye rağmen, konuyu yerel yönetim özelinde ele alan çalışmaların, çevre ölçeğiyle sınırlı kaldığı görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER Sürdürülebilir kalkınma, yerel yönetimler, sürdürülebilirlik, bibliyometrik analiz, kentsel politika.

1 Giriş

Günümüzde çevre kirliliği, iklim değişikliği vb. küresel sorunların çözümü için “sürdürülebilirlik” evrensel bir hedef olarak benimsenmiştir. 1960 yılında, “istihdamı teşvik etmek ve yaşam standartlarını yükseltmek için üye ülkelerde en yüksek sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdamı” sağlayacak politikaları teşvik etmek amacıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) kurulmuştur (Mckenzie, 2004, s.1). Worldwatch Raporları ve konuya ilişkin öncü yayınlar ile küresel düzeyde sürdürülebilirlik konusunda farkındalık sağlanmıştır (Colantonio ve Dixon, 2011, s.19; Kearns ve Turok, 2003, s.2).

Literatürde sürdürülebilirlik ile ilgili çok sayıda tanım bulunmaktadır. Portney (2015, s.12), sürdürülebilirliği dünya kaynaklarının sınırsızca kullanılmaması ve tüketilmemesi olarak tanımlamıştır. Meadowcroft (1997) “sürdürülebilir” (*sustainable*) kelimesini, “basitçe sürdürülebilir, yani devam ettirilebilen bir şey” olarak açıklamıştır. Rogers, Jalal ve Boyd (2008, s.22) ise sürdürülebilirliğin, kalkınma ve çevre arasındaki köprüyü kurmak için seçilen bir terim olduğunu ifade etmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “sürdürülebilir” kelimesi “tüketim”, “ekonomi”, “büyüme”, “toplum”, “refah” ve “verim” gibi bir dizi terimle birlikte kullanılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan kavramlardan birisi, 21. yüzyılın temel araştırma ve politika konularından olan “sürdürülebilir kalkınma”dır (Meadowcroft, 1997; Brandon ve Lombardi, 2005, s.1). 1984 yılında Birleşmiş Milletler (BM)

hem geliştirmekte olan hem de gelişmiş ülkelerden oluşan üye devletlerden seçilen 22 kişilik bağımsız bir grup kurmuş ve bu grubu uluslararası toplum için uzun vadeli çevre stratejileri belirlemekle görevlendirmiştir (Elliott, 2013, s.8). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun Ortak Geleceğimiz başlıklı raporunda, “sürdürülebilir kalkınma” terimi kullanılmış ve “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Raporda yer alan bu tanım, kavramın en yaygın olarak kullanılan ve atıfta bulunulan biçimidir (Elliott, 2013, ss.8-9).

Gladwin, Kennelly ve Krause (1995) sürdürülebilir kalkınmanın kapsayıcı, bağlantılı, eşitlikçi, ihtiyatlı ve güvenli bir şekilde insani kalkınmayı gerçekleştirme süreci olduğunu vurgulamaktadır. Daly (2006), sürdürülebilir kalkınmada “sürdürülmesi gerekenin ne olduğu” sorusuna iki farklı bakış açısıyla yanıt aramıştır. İlk yanıtta; gelecek nesillerin fayda ve mutluluk açısından en az şimdiki kadar iyi durumda olması gerektiğini vurgularken, ikinci yanıtta ise fiziksel verimin sürdürülmesi ve doğal sermayenin korunması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Birbirinden farklı tanımlamalar ve bakış açıları olsa da en basit anlamıyla sürdürülebilir kalkınma, zaman içinde kalkınmanın devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir (Elliott, 2013, s.16).

Türkçe literatürde ise Ruşen Keleş (2021, s.19), “sustainable *development*” kavramını, sürdürülebilir kalkınma yerine “sürekli ve dengeli gelişme” olarak Türkçeye çevirmiş; “çevre değerlerinin

SAĞ ÜSTTE Çalışmanın yöntem akış şeması. (Görsel 1)

ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, (...) ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü” olarak açıklamıştır. Kurnaz (2021, s.29) sürdürülebilir kalkınmayı, doğaya verilen zararı önlemek ve kaynakların etkin kullanımı ile birlikte kalkınmanın devamlılığı olarak tanımlamış olsa da terimin Türkçeye “kalkınma” olarak çevrilmesini sorunlu bulmuş, “development” kelimesinin asıl çevirisinin “gelişme” olduğunu ifade etmiştir. Kurnaz (2021, s.29), kalkınma kelimesinin genelde ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkilendirilmesini sorunlu bir yaklaşım olarak görmüştür.

2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından, 17 amaç ve 169 alt amaç olarak “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” kabul edilmiştir (MFA, 2022). BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına yönelik ilerleme için iklim politikalarına ek olarak ekonomik kalkınma, eğitim, teknolojik ilerleme ve sürdürülebilir kentler temel unsurlardır. Soergel vd. (2021), güncel politikaların 2030 yılına kadar hedeflere ulaşmak için yetersiz olduğunu savunmaktadır. Benzer şekilde OECD tarafından yayımlanan bir makalede de merkezi yönetimlerin tek başlarına 17. Sürdürülebilir Kalkınma Amacına ulaşmalarının mümkün olamayacağı belirtilmiş; yerel ve bölgesel yönetimlerin katılımının önemi vurgulanmıştır (OECD, t.y.). Requena ve Vanhuyse (2022), yerel yönetimlerin, topluma ulaşma konusunda merkezi yönetimlere göre avantajlı konumları nedeniyle sürdürülebilirliğin toplum tarafından anlaşılması ve yerleşimlerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasındaki etkin rollerinden söz etmektedir. Birleşmiş Milletler Gündem 21’in “küresel düşün, yerel hareket” sloganı da (Ansell, Sørensen ve Torfing, 2022, s.13), sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada yerel ölçekte katılımın önemini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada yerel yönetimlerin rolü üzerinde durularak, sürdürülebilir kalkınma konusunu “yerel yönetimler” ile ilişkilendirerek ele alan çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırmacılar, literatürdeki çalışmaları anlamak ve incelemek için farklı nitel ve nicel literatür analiz yöntemleri kullanmaktadır. Bu yöntemler arasında yer alan bibliyometrik analiz, belli bir konu başlığındaki yayın örüntülerini ortaya çıkarmak amacıyla tercih edilmektedir (Tonta, 2009). Broadus (1987) bibliyometriyi, yayınların niceliksel olarak incelenmesi olarak tanımlamıştır. Broadus’a göre bibliyometri, bir koleksiyondaki cilt sayısı; belirli bir alanda belirli bir süre boyunca yayımlanan makalelerin sayısı, toplu eserlerdeki bölümlerin sayısı vb. her türlü nicel analizi içermektedir. Mishra ve Muhuri (2020) bibliyometrik analizi; kitap, makale vb. yayınların incelenmesine yönelik nicel bir yöntem olarak tanımlamıştır. Alıntı grafikleri, ağ grafikleri ve diğer görselleştirme tekniklerinin yardımıyla bu yöntem, araştırma alanlarının çoğunda araştırma boşluklarını, yeni araştırma alanlarını ortaya koymak için kullanılmaktadır (Mishra ve Muhuri, 2020). Bilimsel haritalama, çalışma konularının odak noktasını ve farklı disiplinler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarırken, aynı zamanda gelecekteki çalışmalar için bir altlık oluşturma imkânına sahiptir (Börner, Chen ve Boyack, 2003). Bilimsel araştırmalarda bibliyometrik analiz yönteminin kullanımı son yıllarda artış gösterirken, kullanılan araçlar da çeşitlenmektedir. Bibliyometrik analizde, ilgili veri tabanlarından elde edilen verinin işlenmesinde ve görselleştirilmesinde *VOSviewer*, *CiteSpace* vb. programlardan yararlanılmaktadır. Bu programlardan biri olan *RStudio*, *R* programlama dili için kullanışlı bir arayüz sunmaktadır. Ayrıca *Biblioshiny* arayüzünün diğer *R* paketleriyle entegre edilebilmesi esneklik sağlamaktadır. Bu çalışmada da bibliyometrik analiz için açık kaynaklı olması, diğer *R* paketleri ile entegre edilebilmesi (Aria ve Cuccurullo, 2017) ve programın grafik çıktılarının bu çalışma için uygunluğu nedenleriyle *Rstudio* programı ve *Biblioshiny* paketi tercih edilmiştir (Görsel 1).

2. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Kısa Tarihçesi

Çalışmanın bu bölümünde, sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışı ve

<p>1. Adım: Çalışmanın Kapsamı</p> <p>Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Yönetimler arasındaki ilişkiye dair bibliyometrik analiz 1991-2024 arası</p>
<p>2. Adım: Veri Tabanının Seçilmesi</p> <p>Web of Science (WoS)</p>
<p>3. Adım: Anahtar Kelimelerin Belirlenmesi</p> <p>“topic” (başlık, özet ve anahtar kelimeler)</p> <p>“sustainable development” and (“local government” or “local governments” or “local governance” or “local authority” or “local authorities”)</p> <p>Örneklem: 839 adet yayın</p>
<p>4. Adım: Kullanılacak Programın Belirlenmesi</p> <p>RStudio, Biblioshiny</p>
<p>5. Adım: Verilerin Analizi ve Yorumlanması</p>

gelişimine ilişkin kısa tarihçe sunularak; kavrama ilişkin farklı çerçevelerdeki bakış açılarına yer verilmiştir. 1972 yılında gerçekleştirilen *The United Nations Conference on the Human Environment*’tan (İnsan ve Çevre Konferansı) günümüze kadar “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramlarını konu alan çok sayıda uluslararası konferans ve toplantı düzenlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevresel endişeler sonucu ortaya çıkmasına rağmen başlangıçta çevresel sürdürülebilirlik ekonomik kalkınmanın gerisinde tutulmuştur. Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramı, 1970’li yıllardan günümüze kadar, uluslararası metinlerde farklı kapsamlarda ele alınmıştır.

The United Nations Conference on the Human Environment, 1972 [İnsan ve Çevre Konferansı]

Birleşmiş Milletler tarafından Stockholm’de gerçekleştirilen konferans, çevre konusunda yapılmış ilk uluslararası organizasyondur. Bu konferansta, sürdürülebilir kalkınma kavramı uluslararası düzeyde somut bir şekilde ilk kez ele alınmıştır (Karakurt Tosun, 2019, s.39). Konferans sonucunda yayınlanan Stockholm Deklarasyonu, çevre konularını uluslararası kaygıların ön saflarına yerleştirmiş; sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik büyüme, doğanın kirlenmesi ve insanların refahı arasındaki bağlantı konusunda küresel bir diyalogun başlangıcına işaret etmiştir. Konferans

sonucunda, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) oluşturulmuştur (United Nations, 1973).

United Nations Conference on Human Settlements - Habitat I, 1976 [Habitat I - İnsan Yerleşimleri Konferansı]

1976 yılında Kanada'da gerçekleşen Habitat I, BM İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda "temel bir insan hakkı olarak barınma" ele alınmıştır. Konferans, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından sürdürülebilir insan yerleşimlerine duyulan ihtiyaca ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşmenin sonuçlarına yönelik olarak toplanmıştır. Kentleşme ve kentleşme sorunlarının uluslararası camiada yeterince dikkate alınmadığı bir dönemde düzenlenen konferans, insan yerleşimleri üzerine yapılan ilk Birleşmiş Milletler konferansı olma özelliğini taşımaktadır. Konferans sonucunda Vancouver İnsan Yerleşimleri Deklarasyonu ortaya çıkmıştır (United Nations, 1976).

The World Conservation Strategy, 1980 [Dünya Koruma Stratejisi]

Birleşmiş Milletler tarafından 1980 yılında yayımlanan Dünya Koruma Stratejisi, gerekli koruma eylemleri için hem entelektüel bir çerçeve hem de pratik bir rehber niteliği taşımaktadır. Stratejinin amacı, doğal kaynakların korunması yoluyla sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktır. Stratejiye göre sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulları arasında kaynakların korunması yer almaktadır; kalkınma ve koruma, hayatta kalmamız ve doğal kaynakların gelecek nesillere ulaşması için eşit derecede gereklidir (UNEP ve WWF, 1980). Dünya Koruma Stratejisi, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel önceliklerine yönelik vurgusu ile öne çıkmaktadır.

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, 1987 [Ortak Geleceğimiz Raporu]

"Sürdürülebilir kalkınma" için en yaygın tanım, 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (UNCED), "Brundtland Raporu" olarak da bilinen, *Our Common Future* başlıklı raporunda

yer almaktadır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma olarak tanımlanmıştır (United Nations, 1987). Portney (2015, s.4)'e göre bu tanım, soyut olan bu kavramın daha genel bir şekilde anlaşılması için uygun bir hareket noktası sağlamıştır. Ayrıca bu tanım, farklı gruplar tarafından gerçekleştirilen projelerin çevresel etkilerinin yanı sıra sosyal ve ekonomik etkilerinin de anlaşılmasına yardımcı olmuştur (Poveda, 2017, s.4). Bu raporda yapılan sürdürülebilirlik tanımı, bilim insanları, politikacılar, sosyologlar ve ekonomistler için bir dönüm noktası oluşturmuştur (Poveda, 2017, s.4).

United Nations Conference on Environment and Development, 1992 [Çevre ve Gelişme Konferansı]

1992 yılında Rio'da toplanan BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi, insanlığın gelişmesi için çevrenin korunmasına yönelik farkındalığa ilişkin önemli bir adım niteliğindedir. Zirvede, iklim ve çevre politikalarına odaklanan küresel ve yerel yaklaşımlar üzerinde durulmuştur (Kurnaz, 2021, s.30). Rio Konferansı olarak da bilinen bu toplantıda İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi başta olmak üzere üç sözleşme imzalanmıştır (Kurnaz, 2021, s.30).

Conference of the Parties (COP) [COP Zirveleri]

Rio Konferansı kapsamında imzalanan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanması ve kontrolü için 1995 yılından itibaren, sözleşmeye taraf ülkeler her yıl bir araya gelmiştir. Taraflar Toplantısı (*Conference of Parties - COP*) olarak adlandırılan bu toplantılarda yıllık hedeflere ulaşma durumu ve geleceğe yönelik planlar üzerinde durulmaktadır (Kurnaz, 2021, s.30). 1997 yılında düzenlenen COP Zirvesinde taraf ülkelerin sera gazı salınımları ile ilgili olarak Kyoto Protokolü imzalanmıştır (Böhringer, 2003). Bu sözleşme 2012 yılında sona ermiş, 2015 yılı Taraflar Toplantısı'nda (COP 21) iklim değişikliği konusunda yasal olarak bağlayıcı ve uluslararası nitelikte Paris Anlaşması imzalanmıştır (Dimitrov, 2016; UNFCCC, t.y.).

United Nations Conference on Human Settlements: Habitat II, 1996 [Habitat II, İnsan Yerleşimleri Konferansı]

Habitat I'den 20 yıl sonra, 3-14 Haziran 1996 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleşen İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II), "herkes için yeterli konut" ve "değişen dünyada uygulanabilir insan yerleşimleri, tam kentleşme" olmak üzere iki ana temayı ele almıştır. Konferans sonucunda, merkezi yönetimlerin herkes için yeterli konut ve sürdürülebilir insan yerleşimleri hedeflerine ulaşmayı taahhüt ettikleri İstanbul Deklarasyonu ve Habitat Gündemi kabul edilmiştir (United Nations, t.y.b).

Lisbon Strategy, 2000 [Lizbon Stratejisi]

Lizbon Stratejisi, 2000 yılında Avrupa Konseyi tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki yaşam standartlarını ve kalitesini artırmak amacıyla hazırlanmıştır. Hedef, bölgeler arasında sosyal ve ekonomik farklılıkları ortadan kaldırılmasıdır (İnan, 2005).

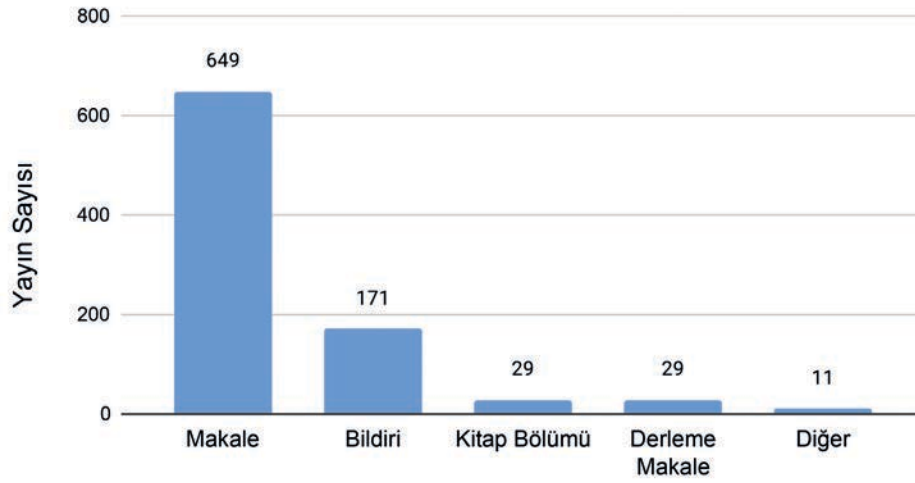
Millennium Summit, 2000 [Binyıl Zirvesi]

2000 yılında toplanan BM Binyıl Zirvesi'nde çevresel sorunlarla mücadele etmenin yanı sıra sosyal sorunlarla da baş etmeyi hedefleyen "Binyıl Kalkınma Amaçları" belirlenmiştir. Bu amaçlar:

1. Aşırı yoksulluk ve açlığı yok etmek,
2. Evrensel ilköğretimi sağlamak,
3. Cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve kadınları güçlendirmek,
4. Çocuk ölümlerini azaltmak,
5. Anne sağlığını iyileştirmek,
6. AIDS ve sıtma gibi hastalıklarla mücadele etmek,
7. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak,
8. Kalkınmaya yönelik küresel bir işbirliği kurmak olarak özetlenmiştir (Kurnaz, 2021, s.31).

Sustainable Development Goals, 2015 [Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları]

Yukarıda özetlenen küresel ölçekli girişimlerin devamı olarak New York'ta, 27 Eylül 2015 tarihinde, 17 amaç ve 169 alt amaç olarak "Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" kabul edilmiştir (MFA, 2022). 2030'da

Yayın Türü

SOLDA Yayın türleri grafiği. (Görsel 2)

tamamlanacak bir yol haritası ortaya koyan “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” küresel ölçekte, farklı gelişmişlik seviyesindeki ülkeler için 17 amaçtan meydana gelen bir eylem çağrısıdır (Global Compact Türkiye, 2022).

UN Conference on Housing and Sustainable Urban Development: Habitat III, 2016 [Habitat III]

Sürdürülebilir kentleşmenin tartışmaları çerçevesinde, yeni kentsel paradigma gerekliliği ortaya çıkmış, 2016 yılında Ekvador’un Quito kentinde düzenlenen Habitat III’te “Yeni Kentsel Gündem” [New Urban Agenda] ve “Herkes için Kentler ve İnsan Yerleşimleri Quito Deklarasyonu” [The Quito Declaration on Cities and Human Settlements for All] kabul edilmiştir. Yeni Kentsel Gündem, daha iyi ve daha sürdürülebilir bir gelecek için ortak bir vizyonu temsil etmektedir. Bu çerçevede, iyi planlandığı ve iyi yönetildiği takdirde kentleşme, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir kalkınması için güçlü bir araç olarak ele alınmıştır. Quito Deklarasyonunda ise sürdürülebilir kentsel ve bölgesel kalkınmanın herkes için gerekli olduğunu kabul edilerek; kentsel bir paradigma değişimi amaçlanmıştır (United Nations, t.y.a).

3. Sürdürülebilir Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü

21. yüzyılda, küresel nüfusun yarısından fazlasını barındıran; ekonomik ve kültürel çekim noktaları oluşturan

kentler (Çahantimur, 2007); aynı zamanda hava kirliliği, trafik, kamusal alanların kaybı, tarihi binaların tahribi gibi sorunların da kaynağını oluşturmaktadır (Roth, 2004, s.21). Hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan kaynak tüketimi; sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada kentlerin kilit rolünü ortaya koymaktadır. Eski BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon da hızla kentleşen dünyada “küresel sürdürülebilirlik mücadelesinin kentlerde kazanılacağı” veya kaybedileceğini” belirtmiştir (United Nations, 2012).

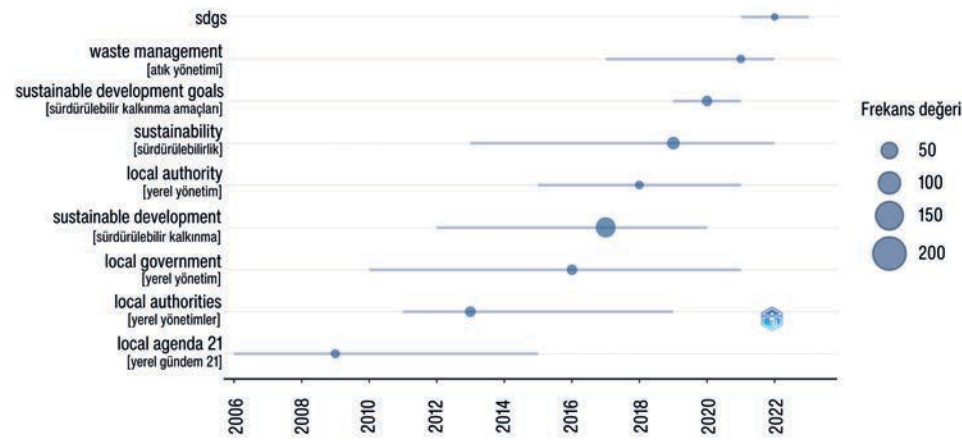
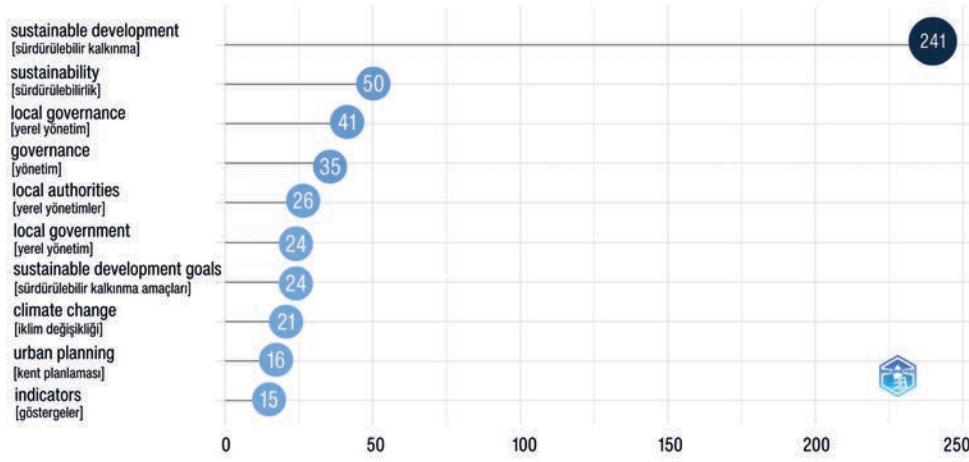
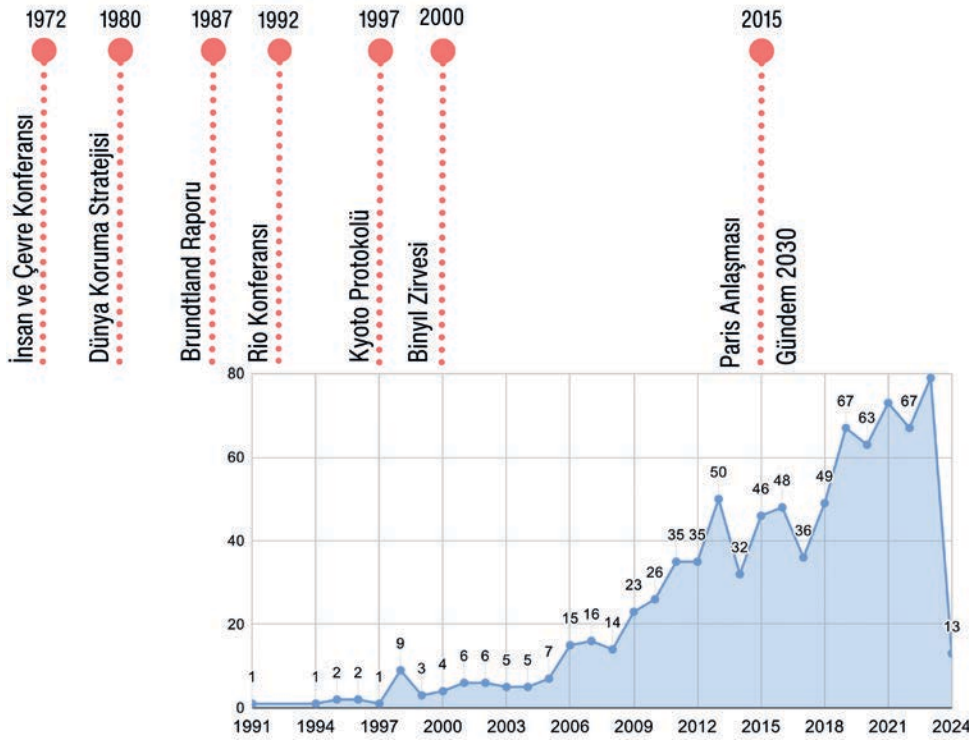
Kentlerin yönetiminde sorumlu aktörlerden biri olan yerel yönetimler, SKA’ları kentlerin kendi bağlamlarında yorumlama potansiyelleri ve yerel halk ile doğrudan iletişime geçebilme olanaklarıyla, küresel hedeflerin yerel ölçekte ele alınmasında kilit role sahiptir (Global Taskforce of Local and Regional Governments, 2016). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı [European Charter of Local Self-Government] yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınmada sahip olduğu kilit rolü, ele alan ilk uluslararası metinlerden biridir. Avrupa Konseyi tarafından 15 Ekim 1985 tarihinde imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda, yerel yönetimlerin rolleri vurgulanmış; özerk yerel yönetim kavramının çerçevesi belirlenmiştir (Council of Europe, 1985). Daha sonraki yıllarda ise yerelleşme ve yerel yönetimler, “sürdürülebilir kalkınma amaçlarında yerelleşme” [Localization of SDGs] başlığı altında tartışılmaya

başlanmıştır. “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında yerelleşme”, 2030 Gündemi’nin gerçekleştirilmesinde bölgesel bağlamların dikkate alınması sürecidir. Yerelleşme; yerel ve bölgesel yönetimlerin, SKA’ların başarılmasına nasıl katkı sunabileceği ve SKA’ların yerel kalkınma politikası için nasıl bir çerçeve sağlayabileceği ile ilgilidir (Global Taskforce of Local and Regional Governments, 2016).

“Küresel düşün, yerel hareket et” ilkesinin esas olduğu Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşmada; merkezi-yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın işbirliği içinde çalışmasının bir gereklilik olduğu açıktır. Paydaşlardan biri olan yerel yönetimler, 17 SKA’yı yerleşimlerin kendilerine özgü koşullarında ele alarak politikalar üretmek ile yükümlüdür.

4. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramını Yerel Yönetimler Özelinde Ele Alan Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Analiz

Bibliyometrik analiz araştırma eğilimlerini belirlemeyi, araştırma konusu ile ilgili gelecekteki olası çalışma alanlarını belirlemeyi mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada bibliyometrik analiz ile yukarıda belirtilen araştırma konusunun gelişme sürecini, öne çıkan çalışma alanlarını ve disiplinler arası ortak çalışmaların çerçevesini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, literatürde “sürdürülebilir kalkınma” kavramının, “yerel yönetim” özelinde ele alınış biçimini ortaya koymak amacıyla anahtar kelimeler

ÜSTTE SIRAYLA Yıllara göre yapılan yayınların grafiği. (Görsel 3)

SAĞ ÜSTTE Araştırma alanı grafiği. (Görsel 6)

Çalışmalarda en sık tekrarlanan anahtar kelimeler (Görsel 4)

SAĞ ALTTA En çok atıf alan 10 yayın. (Tablo 1)

Yıllara göre konuyla ilgili araştırma eğilimleri. (Görsel 5)

belirlenmiştir. Buna göre *sustainable development*, *local government*, *local governments*, *local governance*, *local authority*, *local authorities* anahtar kelimeleri 18.03.2024 tarihinde Web of Science veri tabanında, *topic* (başlık, özet ve anahtar kelimeler) seçeneği ile aratılmıştır. Bu kapsamda ulaşılan toplam 839 adet yayın (649 adet makale, 171 adet bildiri, 29 adet kitap bölümü, 29 derleme makale ve 11 diğer) bu bölümün örneklemini oluşturmaktadır (Görsel 2).

Web of Science veri tabanından elde edilen veriler, *RStudio* programı ve programın biblioshiny plugini aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Konuyla ilgili çalışmalar hangi yıllarda yayımlanmıştır?
- Konuyla ilgili çalışmalar hangi alanlarda yapılmıştır?
- Konuyla ilgili hangi ülkelerde çalışmalar yapılmıştır?
- Konuyla ilgili en çok kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
- Konuyla ilgili en çok atıf alan çalışmalar hangileridir?
- Konuyla ilgili en çok atıf alan dergiler hangileridir?

4.1. Yıllara göre analiz

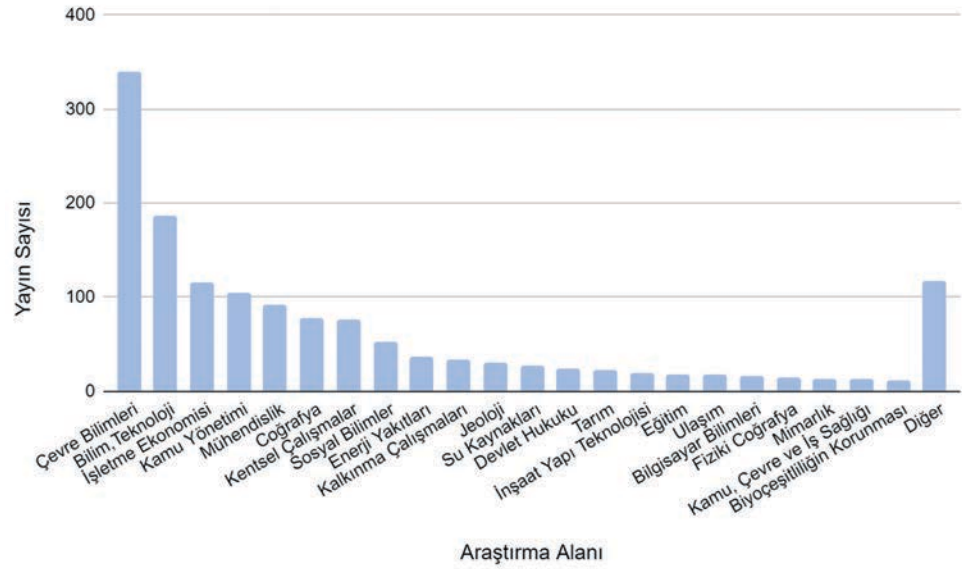
Araştırma konusu ile ilgili yapılan yayınların yıllara göre dağılımı ve ikinci bölümde yer verilen “sürdürülebilir kalkınma” kavramının gelişimi ile ilgili önemli tarihler Görsel 3’te bir araya getirilmiştir. Buna göre 1972 yılında *The United Nations Conference on the Human Environment* (İnsan ve Çevre Konferansı) düzenlenmesine rağmen, konferansı izleyen yıllarda sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. 1980, *The World Conservation Strategy* (Dünya Koruma Stratejisi) için de benzer bir durum söz konusudur. 1987 yılında yayımlanan *Brundtland Report* (Brundtland Raporu) konuyla ilgili bir dönüm noktası oluşturmasına rağmen bu raporu izleyen yıllarda da az sayıda yayına rastlanmaktadır. Belirlenen anahtar kelimeler ile ilgili ilk olarak 1991 yılında “*The Peoples Role in Wetlands Management- The Zambian Initiative*” başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Sulak alan yönetimini ele alan makalede (Jeffery ve Chooye, 1991), sürdürülebilir

kalkınma konusu ekoloji perspektifinde ele alınmıştır. 1994 yılında yayımlanan “Towards Sustainable Local Economic Development: The UK Experience” başlıklı makalede (Gibbs, 1994), sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetim ilişkisine ekonomik perspektiften yaklaşılmaktadır. İncelenen konu başlıklarıyla ilgili ilk yayın 1991 yılında yapılmış olsa da çalışmalar son 10 yılda artış göstermektedir. Son yıllarda artan yayın sayısı, bu alana ilginin arttığının bir kanıtıdır.

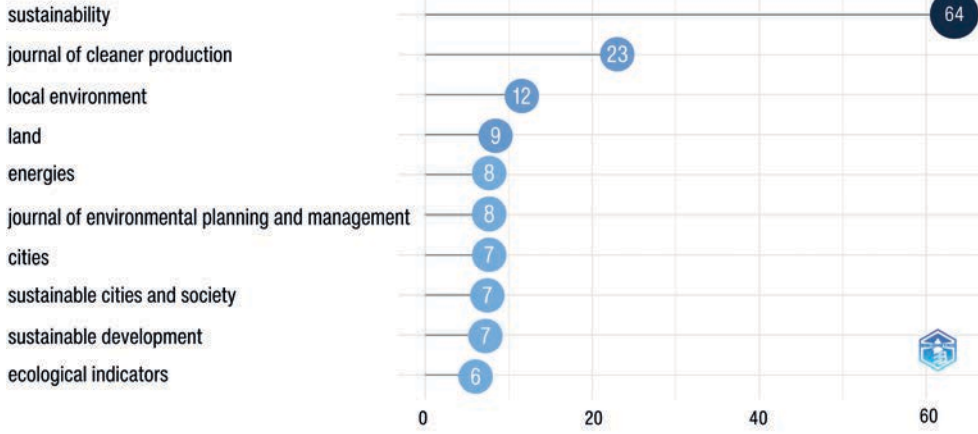
4.2. Anahtar kelime analizi

Bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen anahtar kelimelerin çeşitliliği, araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmaların kapsamını göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada yapılan bibliyometrik analiz sonucunda, en çok kullanılan anahtar kelimeler ve kullanılma sayıları Görsel 4’te verilmiştir. Buna göre 241 tekrar ile “sürdürülebilir kalkınma”, 50 tekrar ile “sürdürülebilirlik”, 41 tekrar ile “yerel yönetim” anahtar kelimeleri öne çıkmaktadır. Bu anahtar kelimelerin yanı sıra “iklim değişikliği” (21 tekrar), “kentsel planlama” (16 tekrar) ve “göstergeler” (15 tekrar) anahtar kelimeleri, ilgili konunun araştırma eğilimlerine ilişkin ipucu vermektedir. Bu bağlamda günümüzde sürdürülebilir kalkınma kavramının, yerel yönetim ölçeğinde; iklim krizi, iklim değişikliği, kentsel planlama başlıkları altında ele alındığını söylemek mümkündür.

Görsel 5’te konuyla ilgili yayımlanmış çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin yıllar içindeki değişimi gösterilmektedir. Buna göre sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetimler üzerine yapılan çalışmaların anahtar kelimelerinde yıllar içinde belirgin bir değişim olmadığı görülmektedir. Uluslararası ölçekte düzenlenen konferanslar ve kabul edilen tüzükler, konuyla ilgili araştırmaların eğilimlerinde etkili olmuştur. 1992 yılında düzenlenen Çevre ve Gelişme Konferansı’nda (*United Nations Conference on Environment and Development*) kabul edilen Gündem 21, 2006-2015 yılları arasında yapılan tartışmalarda belirleyici rol oynamıştır. 2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının kabul edilmesiyle birlikte, çalışmalarda

	Yayın İsmi	Yazar İsmi	Dergi İsmi	Toplam Atıf	Yayın Türü	Yıl	Alan
1	Modeling urban land use change by the integration of cellular automaton and Markov model	DongJie Guan, HaiFeng Li, Takuro Inohae, Weici Su, Tadashi Nagaie, Kazunori Hokao	Ecological Modelling	394	Makale	2011	Ekoloji
2	Measuring the sustainability of cities: An analysis of the use of local indicators	Georges A. Tanguay, Juste Rajaonson, Jean-François Lefebvre, Paul Lanoie	Ecological Indicators	332	Makale	2010	Çevre Bilimleri
3	Integration: the key to implementing the Sustainable Development Goals	Mark Stafford-Smith, David Griggs, Owen Gaffney, Farooq Ullah, Belinda Reyers, Norichika Kanie, Bjorn Stigson, Paul Shrivastava, Melissa Leach, Deborah O'Connell	Sustainability Science	281	Makale	2017	Çevre Bilimleri
4	'Give Me a Laboratory and I Will Lower Your Carbon Footprint!' - Urban Laboratories and the Governance of Low-Carbon Futures	James Evans, Andrew Karvonen	International Journal of Urban and Regional Research	197	Makale	2014	Coğrafya, Kent Çalışmaları
5	Combining climate change adaptation and mitigation measures at the local level	Julia Laukkonen, Paola Kim Blanco, Jennifer Lenhart, Marco Keiner, Branko Cavric, Cecilia Kinuthia-Njenga	Habitat International	192	Makale	2009	Çevre Bilimleri, Kent Çalışmaları
6	Addressing sustainable development through public procurement: the case of local government	Lutz Preuss	Supply Chain Management: An International Journal	184	Makale	2009	İşletme, Yönetim
7	Local government: facilitator or inhibitor of sustainable tourism development?	Lisa Ruhanen	Journal of Sustainable Tourism	178	Makale	2012	Turizm
8	The role of common local indicators in regional sustainability assessment	André Mascarenhas, Pedro Coelho, Eduarda Subtil, Tomás B. Ramos	Ecological Indicators	134	Makale	2010	Çevre Bilimleri
9	Environmental justice in the context of urban green space availability, accessibility, and attractiveness in postsocialist cities	Jakub Kronenberg, Annegret Haase, Edyta Łaszkiwicz, Attila Antal, Aliaksandra Baravikova, Magdalena Biernacka, Diana Dushkova, Richard Filčák, Dagmar Haase, Maria Ignatieva, Yaryna Khmara, Mihai Razvan Niță, Diana Andreea Onose	Cities	130	Makale	2020	Kent Çalışmaları
10	Intermediaries driving eco-innovation in SMEs: a qualitative investigation	Johanna Klewitz, Anica Zeyen, Erik G. Hansen	European Journal of Innovation Management	128	Makale	2012	İşletme, Yönetim

SOLDA Yapılan çalışmaların yayımlandıkları dergiler. (Görsel 7)

SOL ALTTA En çok atıf alan ülkeler. (Görsel 8)

“Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”, “SDGS” (*Sustainable Development Goals*) kavramı ön plana çıkmıştır.

4.3. Araştırma alanına göre analiz

Görsel 6'daki grafik, konuyla ilgili yapılan yayınların araştırma alanına göre sınıflandırılmasını göstermektedir. Elde edilen verilere göre en çok yayın %23,3 oran ile çevre bilimleri, ekoloji alanında yapılmıştır. İkinci sırada %12,8 oranıyla bilim, teknoloji alanı; üçüncü sırada ise %7,9 ile işletme ekonomisi alanı gelmektedir. Çalışma alanları, enerji yakıtları, su kaynakları, tarım vb. gibi alt bilim dallarına ayrılırsa da bu dallar çevre bilimleri ana başlığında birleştirilmiştir. Buna göre yapılan çalışmaların niceliksel dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilir kalkınma ve yerel yönetimler ile ilgili çalışmaların çoğunlukla çevre bilimleri alanında gerçekleştirildiği; mimarlık ve kent ile ilişkilendirilen çalışmaların ise oldukça az sayıda olduğu görülmektedir.

4.4. Atıf analizi

Çalışmanın bu bölümünde, konuyla ilgili en çok atıf alan yayınlar belirlenmiştir. En çok atıf alan ilk on yayının; yazarları, yayımlandıkları dergiler, türleri ve atıf sayıları Tablo 1'de gösterilmektedir. Bu analize göre en çok atıf alan yayınların, konuyu çevresel perspektiften ele aldığı görülmektedir.

4.5. Dergi analizi

Belirlenen anahtar kelimelerle ilgili en çok yayın yapılan dergiler analiz edildiğinde “Sustainability” dergisinin birinci sırada olduğu görülmektedir. İkinci sırada “Journal of Cleaner Production”, üçüncü sırada “Local Environment” dergisi yer almaktadır. Bu anahtar kelimeler ile ilgili en çok yayın yapılan dergilerin kapsamaları incelendiğinde, çevre ve ekoloji temalarının öne çıktığı görülmektedir (Görsel 7).

4.6. Ükelere göre analiz

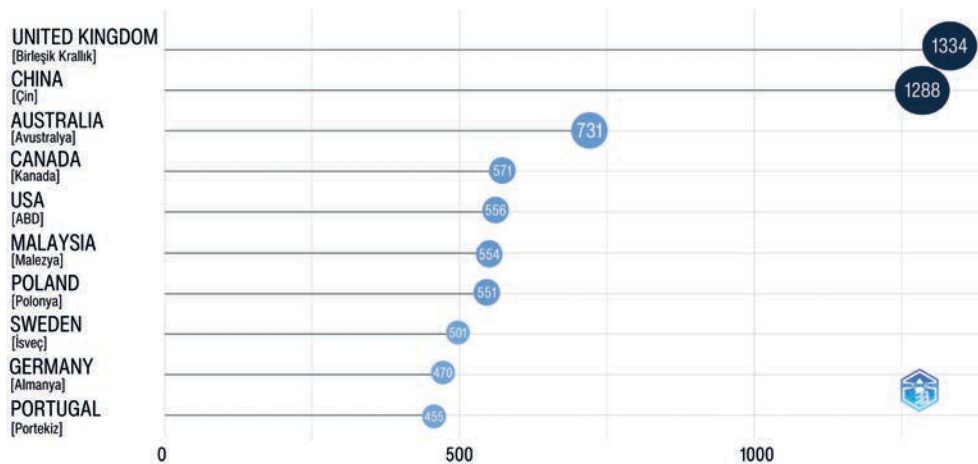
Çalışmanın bu bölümünde ilgili anahtar

kelimeler ile yapılan çalışmalarda, en çok atıf alan ülkelerin analizi yapılmıştır. Görsel 8, ilgili alanda yayınları olan ülkeleri ve aldıkları atıf sayılarını göstermektedir. Buna göre listenin başında İngiltere yer alırken onu Çin, Avustralya ve Kanada izlemektedir.

5. Değerlendirme

Küresel ölçekte hız kazanan kentleşme ile kırdan kente yoğun bir şekilde göç hareketliliği yaşanmış, bu durum kentlerde kontrolsüz büyümeyi ve bir dizi sorunu beraberinde getirmiştir (Mumford, 2007, s.551). Kentlerdeki bu sorunların çözüme kavuşturulmasında ve sürdürülebilir kentler inşa etmede yerel yönetimler kilit rol üstlenmektedir. Yerel yönetimler, sürdürülebilirlik uygulamalarının hayata geçirilmesine olanak tanıyan bir karar alma mekanizmasına sahip ve halka en yakın kurumlardır (Taylor, 2012). Bu bağlamda çalışma, yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınmayı bir politika aracı olarak kullanabilme potansiyeline odaklanarak, konuya ilişkin çalışmalarını bibliyometrik analiz yöntemi ile ele almıştır.

1987 Brundtland Raporu'ndan günümüze kadarki süreçte, sürdürülebilir kalkınmanın sadece çevresel boyuttan ibaret olmadığı, kavramın çok boyutlu düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kavrama ilişkin yapılan bu çok yönlülük vurgusuna rağmen, konuyla ilgili yapılan yayınların, çevresel konulara odaklandığı görülmektedir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizlere göre konuya yönelik ilk yayınlar 1990'lı yıllarda yapılmış, son 10 yılda ise belirgin bir artış göstermiştir. Son

Ege Mimarlık Yayın Çizgisi

EGE MİMARLIK, mimarlık mesleğinin çok boyutlu sorunlarını tartışmaya açan, özgün mimari üretimi ve yapısal çevrenin oluşumunda etkili disiplinlerarası karşılaşmaları kapsayan, kentler, mekân ve toplumsal yaşamı odağına alan araştırmaları yayınlamaktadır. Mimari kültürün sürekliliğini sağlamak adına, akademik çalışmalarını ve güncel kuramsal tartışmaları okuyucu ile paylaşır. Bu bağlamda, geçmiş ve bugünden hareketle, yerel ve küresel arasında ilişkiler kurarak gündemi/günceli yakalamaya, tasarımı tüm boyutlarıyla ele almaya çalışır.

EGE MİMARLIK bir yandan Mimarlar Odası İzmir Şubesi üyeleri için etkin bir mesleki iletişim platformu oluştururken, diğer yandan mimarlık öğrencilerine mesleki ortamın olanaklarını ve olasılıklarını tanıtarak eğitimi de kapsayan geniş bir okuyucu yelpazesine seslenir.

Yılda dört sayı hâlinde basılı ve sayısal olarak yayınlanan hakemli ve ulusal bir dergidir.

AMAÇ

Mimari ürünü merkeze alır.

Mimariye kültürel bir olgu olarak yaklaşan akademik üretimi teşvik eder.

Mimari üretimi farklı ölçeklerde ve diğer tasarım disiplinleri ile ilişkilendirir.

Kuram ile meslek pratiği arasında tutarlı bağlar kurar.

Mimari üretimin teknoloji ve mühendislik alanları ile iyi entegrasyonu için sürdürülebilir yapı endüstrisi uygulamalarını yaygınlaştırmaya çalışır.

Özellikle Ege Bölgesi'ndeki güncel Yerel mimari üretimin nitelikli örneklerini ve bunlara ait tasarım süreçlerini yayınlamak yaygın etkiyi büyütmeyi amaçlar. Bu anlamda tasarım ekiplerinin nitelikli yaklaşımları kadar kullanıcılar, yerel yönetimler, yapı endüstrisi ve planlama kararları ile olan ilişkileri de içeren bir yapı tanıtımı çizgisini hedefler.

İz bırakan mimar ve tasarımcılar ile mimari ürünleri yayınlamak kent belleğine katkıda bulunur.

İzmir kentinin, yakın coğrafyası ile ilişkilerini ve ulusal bağlamda görünürlüğünü artırmayı hedefler.

KAPSAM

EGE MİMARLIK, Ege Bölgesi özelinde coğrafi farkındalık yaratan, aynı zamanda süreklilik ve benzerlikleri, nedensellik ilişkileri içerisinde ele alan, eleştirel bakış açısına sahip, akademi ve pratik arasında bağ kuran nitelikli yayınlara yer verir. Böylelikle, mimarlık mesleğinin topluma daha iyi hizmet edebilmesi amacıyla, özgün bilimsel verileri paylaşma ve tartışmaya açar.

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

Ege Mimarlık Dergisi'ne gönderilecek araştırma makaleleri araştırma ve yayın etiğine uygun olmalıdır. Yayın Kurulu üyeleri ve Yayın Sekreteri açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors ve COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors rehberliğinde uluslararası standartları takip etmektedir.

Yazar, yayın kurulu, hakem ve okuyucuların sürece katkı sağlaması, etik ilkelere uymayan durumların yayın sekreterliğine bildirilmesi gerekmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi gereğince;

(1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

- İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,
- Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,
- Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,
- Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,
- Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalamak

ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,

e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

- Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,
- Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,
- İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,
- İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,
- İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,
- Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,
- Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,
- Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,
- Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,
- Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.
- Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.
- Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak,
- Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,
- Akademik atama ve yükselmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.

EGE MİMARLIK İÇERİK GÖNDERİMİ

Ege Mimarlık dergisi yılda dört sayı olmak üzere üç aylık aralıklarla yayımlanan hakemli bir dergidir. Her sayı için Yayın Kurulu tarafından bir tema belirlenir ve makale çağrısı yapılır. Başvuran makaleleri Yayın Kurulu değerlendirir. Bu ön değerlendirmede seçilen makaleler en az iki hakeme gönderilir. Yazar ve hakemler arasında en fazla üç turda tamamlanan değerlendirme sürecinin sonunda iki hakemin Kabul görüşü alan makaleler yayınlanır. Makaleler araştırma ve yayın etiğine uygun olmalıdır. Yazar, yayın kurulu, hakem ve okuyucuların sürece katkı sağlaması, etik ilkelere uymayan durumların yayın sekreterliğine bildirilmesi gerekmektedir. Tüm içerikler, tema çağrı takvimine uygun olarak egemim@izmimod.org.tr elektronik posta adresine gönderilmelidir.

MAKALE BAŞVURUSUNDA EKLENECEK DOSYALAR:

1-MAKALE: Başlık, ana metin, dipnotlar ve kaynakçayı içeren dosya (5000-7000 kelime) (.doc/.docx ve .pdf formatında)

*Bu dosyaya yazar isimleri eklenmemelidir.

*Görseller metin içinde düşük çözünürlüklü (100 dpi) olarak resim altı yazıları ve kaynaklarıyla birlikte istenilen yerlere eklenmelidir. Kullanılan görsellere metin içinde referans verilmelidir.

2-TÜRKÇE-İNGİLİZCE ÖZETLER VE ANAHTAR KELİMELE: Türkçe ve İngilizce başlıklarla birlikte 80 kelimeyi geçmeyen özet metinler ve beşer anahtar kelime (.doc/.docx ve .pdf formatında)

3-GÖRSELLER: Ayrı bir dosya olarak görseller 300 dpiçözünürlükte jpeg, tiff ya da pdf formatında teslim edilmelidir.

4-KİMLİK BİLGİSİ VE KÜNYE: Yayınlanması istenen sırayla yazarların isimleri, unvanları, ORCID numaraları, (varsa) görev yaptıkları kurumlar, e-posta adresleri ve açık adreslerini içeren iletişim bilgileri (.doc/.docx ve .pdf formatında)